

21672
CYFROL I. PRIS 7s. 6ch.

Y MABINOGION CYMREIG:

SEF.

CHWEDLAU RHAMANTUS YR HEN GYMRY.

Yn yr Hen Gymraeg, a'r Gymraeg bresenol.

Liverpool:

CYHOEDDWDYD GAN ISAAC FOULKES, 18, BRUNSWICK STREET.

I'W GWBLHAU MEWN DWY GYFROL.

278935.

J. 75/1

Bought from Howes Bookshop 158/1849.

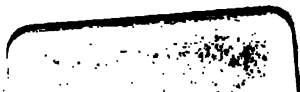

600002861N

Hon. A. L. Lewis,
The Hill,
Abergavenny.

278935

d. $\frac{75}{1}$

2000

100

100

Y

MABINOGION

CYMREIG:

SEF,

CHWEDLAU RHAMANTUS YR HEN GYMRY.

Yn yr Hen Gymraeg, a'r Gymraeg bresenol.

LIVERPOOL :

OYHOEDDWDYD GAN ISAAC FOULKES, 18, BRUNSWICK STREET.

1880.

 Dauberadon arthyr oed yf
 kaer thon arthyr. Eof wo oed
 ynculed onkar-nabr myr ynk
 uell. ac ygut ac of otheu-nab
 wycu. Achyryon nab isydnab, a
 chet nab kynet. A gwenhthymar ac
 nabwrynyon yncw-nab orth kenest.

welen o bethen oialbt. cu di y pui
 didau yger. Doethren di heb ydike
 orbyun odochof awyppch. ar akusaf
 heb phymon. Pannyn nab man a
 that oedbu i. a doz ynyll oedbu. amabr
 wed vtr o vic. Ac tw thrybygen mysgut
 aozfel ar naf o nab r. wo amabr. 2. 1. 1. 1.

Y MABINOGION.

MATH VAB MATHONWY.

MATH vab mathonwy oed arglwyd ar wyned. a phryderi vab pwyll oed arglwyd ar un cantref ar hugeint yn y deheu. Sef oed y rei hynny. seith cantref dyfet. a seith cantref morganhwc. Pedwar cantref keredigyawn. a thri ystrat tywi. Ac yn yr amser hwnnw math vab mathonwy. ny bydei vyw. namyn travei ydeutroet ymlwch croth morwyn. o nyt kynnwryf ryvel ae llesteirci. Sef ydoed yn voryn ygyt ac ef. Goewin verch pebin o dol pebin yn arvon. ahonno teckaf morwyn oed yn y hoes. or awydit yno. Ac ynteu ygkaer dathyl yn arvon yd oed ywastatrwyd. Ac ny allei gylchu y wlat namyn gilvaethwy vab don. Ac eneyd vab don ynyeint veibion y chwaer. ar teulu gyt ac wy ygylchu y wlat drosdaw. Ar voryn oed gyt a math ynwastat ac ynteu gilvaethwy vab don a dodes y vryt ar y voryn. ae charu hyt na wydyat beth awnaei amdanei. Ac yn hynny nachaf y liw ae wed ae ansawd ynatveilaw oe charyat hyd nat oed hawd y adnabot. Sef awnaeth gwydion y vrawt synyeit dydgweith arnaw yngraf. Hawas heb ef paderyw itti. Paham heb ynteu beth aveli di arnafi Gwelaf arnat heb ef colli o honat dy bryt ath liw. aphaderyw itti. Arglwyd vrawt heb ef yr hyn aderyw ymi nyffrwytha im y adef y peth. Beth yw hyny eneit heb ef. Ti awdost heb ynteu kynnedf math vab mathonwy. bahustyng bynnac yr yrychanet avo y rwng dynyon or y kyfarffo y gwynt ac ef. aegwybyd. Ie heb ygwydion taw di bellach. mi awnn dy vedwl di. caru goewin ydwyt ti. Sef awnaeth ynteu yna pan wybu aduabot oe vrawt y vedwl dodu uchencit dromaf yn y byt. Taw eneit ath ucheneidaw heb ef. nid hynny y gorvydir. Minheu abaraf heb ef pan na ellir heb hyny dygyvori gwyned a phowys adcheubarth y geissaw y voryn. a byd lawen di, ami ae paraf itt. Ac ar hynny att vath vab mathonwy ydaethant wy. Arglwyd heb y gwydion mi a gigleu dyvot yr deheu y ryw pryvet ni doeth yr ynys honn eiryoet. Pwy y henw hwy heb ef. Hobeu arglwyd. Pa ryw anniveileit

yw yrei hynny, Aniveileit bychein gwell eu kic no chic eidon. bychein ynt wynteu. Ac y maent yn symudaw enweu. Moch y gelwir weithon. Pwy biewynt hwy. Pryderi vab pwyll y danvonnet idaw o annwn. ygan arawn brenhin annwn. ac ettwa ydys yn kadw or enw hwnnw. haner hwch. haner hob. Ie heb ynteu baffuryf y keffir wy gantaw. mi af vyndeudecvet y rith beird arglwyd y erchi y moch. Ef aryeill ychneckau heb ynteu. Nyt drwc vyntrawsglwyd i arglwyd heb ef. ny deuaf heb y moch. Ynllawen heb ynteu kerda ragot. Ef a aeth agilvaethwy adegwyr gyt ac wynt. hyt ygkeredigyawn yny lle a elwir rudlan. teivi yr awr honn. yny lle ydoed llys y pryderi. Ac yn rith beird ydoethant y mywn. a llawen vuwyt wrthynt. Ar neilllaw pryderi y gosodet gwydyon y nos honno. Ie heb y pryderi da oed gennym ni kael kyvarvydyt gan rei o'r gwyr eeinc racko. Moes yw gennym ni arglwyd heb y gwydyon y nos gyntaf ydelher att wr mawr dywedut or pennkerd. mi adywedaf gyvarwyd yn llawen. Ynteu wydyon goreu kyvarwyd yn y byt oed. ar nos honno didanu y llys awnaeth ar ymdidaneu digrif achyvarwydyt. ynyoed hoff gan bawp o'r llys. Ac yndidan gan pryderi ymdidan ac ef. Ac ardiwed hynny. Arglwyd heb ef ae gwell y gwna neb vy neges i wrthyt ti no mivi vy hun. Na well heb ynteu tavawt llawnda yw y teu di. llyma vy neges inheu arglwyd heb ef. ymadolwyn athidi am yr aniveileit aanvonet itt o annvvyn. Ie heb ynteu hawssaf yny byt oed hynny. Pan y bei amot y rof am gwlat amdanunt. Sef yw hynny, nat elhont ygennyf yn y hilyont eudeu kymeint yny wlat. Arglwyd heb ynteu. minneu aallaf dy rydhau ditheu ar geireu hyny. Sef val y gallaf. Na dyro ym y moch heno. ac na naccaa vi o honynt. Avory vinneu a dangosaf gyfnewit am danunt wy. Ar nos honno yd aethant ef ae gedymdeithon y lletty ar y kynghor. Awyr heb ef nichawn ni y moch oc eu herchi. Ie heb wynteu. padrawsglwyd y keir wynteu. mi a baraf eu kael heb y gwydyon. Ac yna yd aeth ef yny gelvydodeu. Ac y dechreuawyd dangos y hut ac ydhudwys deudec emys a deudec milgi bronnwyn du bob un o honunt. a deudec torch a deudec kynllyvan arnunt. A neb orae gwelei nywydyat nebeynt eur. A deudec kyfrwy ar y meirch. Ac amhob lle oc y dylvei hayarn vot arnynt ybydeu eur o gwbyl. ar ffrwyneu yn un weith ahynny, Ar meirch ac ar kwn ydoeth ef att pryderi. Dyd da itt arglwyd heb ef. Duw a rodho da itt heb ynteu a greaessaw wrthyt. Arglwyd heb ef llyma rydit ytti am y geir a dywedeist neithwyr am y moch nas rodot ac nas gwerthut. titheu aelly gyfnewityaw yr avo gwell. minneu a a rodaf y deudeg meirch hynn val y maent yn gyweir. ac eu kyfrwyeu ac eu ffrwyneu ar deudec milgi ac eu torcheu. ac eu kynllyvaneu val y gwely. ardeudec taryan eureit awely di racko yrei hynny a rythassei ef o'r madalch. Ie heb ynteu ni a gymerwn gynghor. Sef y kaws-

sant nny kynghor rodi y moch y wydion. A chymryt y meirch ar kwn ar taryaneu y gantaw ynteu.

Ac yna y kymerassant hwy genhat ac y dechreuassant gerdet ar moch. A geimeit heb y gwydion reit yw in gerdet yn bryssur. ny phara yr hut namyn or pryt y gilyd. Ar nos honno y kerdassant hyt yggantref keredigyawn. Y lle a elwir ettwa or achaws hwnnw mochdref. athrannoeth y kymerassant eu hynt dros elenit y doethant. ar nos honno y buant y rwng keru ac Arwystli yn y dref elwir hevyt or achaws hwnnw mochtref. Ac odyne y kerdassant radunt. ar nos honno y doethant hyt ygkymwt ympowys a elwir or ystyr hwnnw hevyt mochnant. Ac yno y buant y nos honno. Ac odyne y kerdassant hyt ycantref ros. Ac ynoybuant y nos honno mwyn y dref aelwir ettwa mochtref. Hawyr heb yguydyon ni a gyrchwn kedernit gwyned ar anivoileit hyn. yd ys ynllydaw yn an hol. Sef y kyrchassant y dref uchaf o arllechwed. Ac yno gwneuthur creu yr moch. Ac or achaws hwnnw y dodet creuwryon ar y dref. Ac yna gwedy gwneuthur creu yr moch. y kyrchassant at vath vab mathonwy hyt ygkaerdathyl. A phan doethant yno ydoedit yn dygyvori y wlat. Pa chwedleu yssyd yma heb y guydyon. Dygyvor heb wy y mae pryderi yn ych hol chwi un cantref ar hugeint. Ryvedvu hwyret y kerdassawch chwi. Mae yr anniveileit yd aethawch yn eu hwyse heb y math. y maent gwedy gwneuthur creu udunt nny cantref arall issot heb y guydyon. Ar hynny llyma y clywynt yr utgryn ar dygyvor yn y wlat./ Ar hynny gwisaw awnaethant wynteu acherdet nny vydant ympennard yn arvon. Ar nos honno yd ymchweles gwedyon vab don a chilvaethwy y vrawt hyt ygkaer dathyl. Ac y gwelei vath vab mathonwy dodi gilvaethwy a goewin ygytgyscu. a chymell y morynyon ereill allan yn amharchus. Achyscu genti oe anvod ynos honno. Panwelsant y dyd drannoeth kyrchu awnaethant y lle yd oed math vab mathonwy ae lu. Pan doethant yd oed y gwyr hynny yn mynet y gymryt kynghor padu yd arhoent pryderi agwyr y deheu. ac ar y kyngor y doethant wynteu. Sef a gawssant yn eu kyngor aros ygkedernit gwyned yn arvon. Ac ygkymperved ydwy vaenawr yd arhoet. maenawr pennard. a maenawr coet alun. Aphryderi ae kyrchwys yno wynt. Ac yno ybu y gyfranc ac y llas lladva vawr o bobparth ac y bu reit y wyr y deheu enkil. Sef lle yd enkilyassant hyt y lle a elwir ettwa nant call. a hyt yno yd ymlitywyt. Ac yna y bu yr aerva divessur y meint. Yna y kiliassant hyt y lle a elwir dol penn maen. Ac yna clyma a wnaethant. a cheissaw tangnevedu. agwystlaw awnaeth pryderi ar y dangneved. Sef y gwystlwys gwrgi gwastra ar y bedwryd arugeint y veibon gwyrda. Agwedy hynny kerdet ohonunt yn eu tangneved hyt y traeth mawr. ac val ygyt ac y doethant hyt y velenryt y pedyt ny ellit eureoli o ymsaethu. Gyrru kennadeu o pryderi y erchu gwahardd

y deulu. ac erchi gadu y rygtaw ef a gwydyon vab don. kanys ef abaryssei hynny. att vath vab mathonwy y doeth y gennat. Ie heb y math. y rof i aduw os da gan wydyon vab don mi ae gadaf. yn llawen ny chymellaf yneue ar neb vynet y ymlat dros wneuthur o honain ninneu au gallu. Dioer heb y kennadeu tec med pryderi oed yr gwr a wnaeth hynn ogam idaw, dodi y gorff yn erbyn y gorff ynteu. agadu y deulu ynsegur. Dygaf y duw vygkyffes nat archaf i y wyr gwyned ymlad drossofi. Aminneu vy hun yn kael ymlad a phryderi. Mineu adodaf vykorff yn erbyn y eidaw yn llawen. A hynny aanvonet at pryderi. Ie heb y pryderi nyt archaf inheu y neb govyn vy iawn namyn my hun. Ygwyr hynny aneilltuwyt ac adechrewyt gwisaw ymdanunt ac ymlad awnaethant. ac o nerth grym ac angerd ahut alledrith gwydyon. a phryderi alas. ac ymaen tyryawc uch y velenryt y cladwyd. Ac yno y mae yved. Gwyr y deheu a gerdassant ac argan truan gantunt parth ae gwlat, ac nyt edryved eu harglwyd a gollysynt. a llawer oc eu goreugwyr. ac eu meirch ac eu harveu ganmwyaf. Gwyr gwyned a ymchweles drachevyn ynllawen orawenus. Arglwyd heb y gwydyon wrth vath. ponyt oed iawn ynni ellwng eudyledawc ywyr ydeheu a wystlassant inni artangneved. ac ny dylywn y garcharu. Rydhaer ynteu heb y math. argwas hwnnw argwystlon aod gyt ac ef aellyngwyt yn ol gwyr y deheu. Ynteu math agyrchwys Kaer dathyl. Gilvaethwy vab don ar teulu aruassynt gyt ac ef agyrchassant y gylchaw gwyned mal y gnotayssynt. A heb gyrchu y llys. Ynteu vath agyrchwys y ystavell. Ac aberis kyweiraw lle idaw y benelynaw. val y kaffai dodi y draet ymplyc croth y vorwyn. Arglwyd heb y goewyn keis vorwyn avo is dy draet weithion. gwreic wyfi. Pa ystyr yw hynny heb ef. Kyrch arglwyd adoeth am vympen a hynny yn dirgel. ac ni bum distaw inheu. ny bu yny llys neb nysgwypei. Sef cyrch adoeth dy nyeint veibon dy chwaer arglwyd gwydyon vab don. agilvaethwy ab don. athreis arnaf aorugant ochewilyd y tithu. a chyscu a wnaethpwynt gennyf. a hynny yth stavell ac yth wely di. Ie heb ynteu yr hynn aallaf mi a gwnaf mi abaraf itt gael iawn yn gyntaf. Ac yn ol vy iawn y bydaf inheu. Athitheu heb ef mi ath gymeraf yn wreic im. ac arodaf vedyant vygkyvoeth yth law ditheu. Ac yn hynny ny doethant wy ygkyvyl y llys. namyn, trigyaw y gylchaw ywlat awnaethant yny aeth gwahard udunt ar y bwyt ae llyn. yngyntaf ny doethant hwy yny gyvyl ef. Yna y doethant hwy attaw ef. Arglwyd heb wynt. dyd da it. Ie heb ynteu ae wneuthur iawn ymi y doethawch chwi. Arglwyd yth ewyllys yd ydym. Bei vy ewyllyss ny chollwn owyr ac arveu agollais vygkewilid ny ellwch chwi y dalu ymi heb agheu pryderi. achan doethawch chithu ymewyllys ynheu mi adechreuaf boen arnawch. Ac yna y kymerth y hutlath ac y trewis gilvaethwy yny vyd yn daran ewic. Ac achub y llull awnaeth yn gyflym kyt

mynnei dianc nis gallei. ae daraw ar un hutlath yny vyd yn garw. kanys ywch yn rwymedigaeth ami awnaf ywch gerdet ygyt. Ac yna yn gymaredic. ac ynvuudunt hwy. y vot y chwitheu. Ablwydyn y hediw dowch yma attafi. Ympenn yr vlwydyn or undyd yklyweiodorun adan paret yr ystavell. A chyvarthva cwn y llys am benn godorun. Edrych heb ynteu beth yssyd allan. Arglwyd heb yr un mi ae hedrychyeis y mae yno carw ac ewic. ac elein gyt ac wynt. ac ar hynny kyvodi aoruc ynteu a dyvot allan. Aphan doeth. sef y gwelei y trillydyn. Sef trillydyn oedynt carw ac ewic ac elein kryf. Sef a wnaeth ef dyrchavel y hut. Yr hwn avu o honawch yn ewic yr llyned. bit vaed coet eleni. ar hwn avu garw yr llined bit garnen eleni. Ac ar hynny eu taraw ar hutlath. y mab hagen a gymerafi ac abaraf y veithryn ae vedydyaw. Sef enw adodet arnaw hydwn. Ewch chwitheu abydwch y lleill yn vaed coet ar llall yn garnen coet. ar anyan avo yr moch coet. bit y chwitheu. A blwydyn y hediw bydwch yma ydan y paret. Ac ych etived gyt achwi. Ympenn y vlwydyn llyma y clywynt gyvarthva cwn dan paret yr ystavell. adygyvor y llys y am hynny am eu pen. Ar hyny cyvodi aoruc ynteu amynet allan. A phandaw allan trillydyn awelei. Sef kyfryw lydnot awelei. baed coet. acharnen coet. a chryllwdyn da gyt ac wynt. Abreisc oed yn yr oet oed arnaw. Ie heb ef hwn agymerafi attaf ac abaraf y vedydyaw. ae daraw ar hutlath ynyvyd yn vab braswineu teledwiw. Sef enw a dodet ar hwnnw hychtwn. A chwitheu yr un avu vaed coed o honawch yr llyned. bit vleidast eleni. ar hwnnw avu garnen yr llyned, bit vleid eleni. Ac ar hynny eu taraw ar hudlath yny vydant bleid ableidast. Ac anyan yr aniveileit yd ywch yneu rith bit y chwitheu. A bydwch yma vlwydyn yr dyd hediw dan paret hwn. Yr vndyd ympenn y vlwydyn llyma y clywei dygyvor a chyvarthva cwn ydan y paret yr ystavell. Ynteu a gyvodes allan. aphan daw llyma y gwelei bleid a bleidast achrubothon cryf y gyt ac wynt. Hwnnw a gymerafi heb ef ac a baraf y vedydyaw. ac y mae yr enw yn barawt. Sef yw hwnnw bleidwn. Y trimeib. yssyd y chwi ar tri hynny ynt. Tri meib gilvaethwy enuwir, tricheuryssedat kywir. bleidwn. hydwn. hychdwn hir. Ac ar hynny eu taraw wynteu elldu ar hutlath yny vydant eucnawt ehun. Hawyr heb ef or gwnaethawch gam ymi digawn y buawch ymhoen. achewilyd mawr agawssawch. bot plant y bop un ohonawch oegilyd. Perwch enneint yr gwyr agolchi eu penneu ac eu kyweiryaw. a hynny a berit udunt. agweddy ymgyweiryaw ohonunt attaw ef y kyrchyssant. Hawyr heb ef tangneved a gawssawch acherenyd ageffych. arodwch ym gynghor pa voryn ageisswyf. Arglwyd heb y gwydyon vab don hawd yw dy gyghori. Aranrot verch don. dy nith verch dy chwaer. honno a gyrchwytt attaw. Y vorwyn a doeth y mywn. A vorwyn

heb ef a wyt vorwyn di. Ny wnn i arglwyd amgen nom bot. Yna y kymmerth ynteu yr hutlath ae chamu, camma di dros honn heb ef. Ac ot wyt voryn mi a adnabydaf. yna y camawd hitheu dros yr hutlath. ac ar y cam hwnnw adaw mab brasuelyn mawr aoruc. Ynoldiaspat y mab kyrchu y drws aoruc hi. Ac ar hynny adaw y ryw bechan ohonoi. A chyn kael oneb gwelet yr eil olwe arnei. gwydyon ae kymmerth. Ac adroes llen obali nny gylch ac ae cudyawd. Sef lle y cudyawd ymywn llawr kist is traet y wely. Ie heb y math mab mathonwy mi abaraf vedydyaw hwnn wrth y mab brasuelyn. Sef enw abaraf arnaw. dylan. Bedydyaw awnaethpwyty mab. ac ual y bedydywyt y mor a gyrchwys. Ac nny lle ygyt ac ydoeth yr mor. anyan y mor a gauas. a chystal y novyei ar pyc goreu nny mor. Ac o achawe hyny y gelwit ef dylan eilton. ny thores tonn ydanaw eiryot. Ac ergyt y doeth y agheu o honaw. avyryawd govannion y ewythr. ahwnnw avu drydyd anvat ergyt. val ydoed wydyon diwarnawt nny wely ac yn deffroi. ef aglywei diaspat nny gist is y draet. kynny bei uchel hi. kufuch oed ac y kigleu ef. Sef aoruc ynteu kyvodi yngyfym ac agori y gist. Ac val y hegyt ef a welei vab bychan yn rwyvaw y vreichiau. oblyc yllen ac ynygwasgaru. Ac ef agymerth y mab y rwng y dwylaw. ac a gyrchwys ydref ac ef lle y gwydyat bot gwreic abrouneu genti. ac ymobryn a wnaeth arwreic veithryn y mab. Y mab a vagwyt y vlwydyn honno. Ac yn oet y vlwydyn hoff oed gantunt y vreisket beidwyvlwyd. ar eil vlwydyn mab mawr oed. ac yn gallu ehun kyrchu y llys. Ynteu ehun wydyon wedi y dyvot yr llys asynnywys arnaw. Ar mab a ymgenevinawd ac ef. ac ae carawd yn vwy noc undyn. Yna ymagwyt y mab yn y llys nny vu pedeirblwyd. A hoff oed y vab wythmlwyd vot yn gyvreiscet ac ef. adiwarnawt ef agerdawd ynol gwydyon y orymdeith allan. Sef awnaeth kyrchu kaer aranrot ar mab gyt ac ef. Gwedy ydyvot y llys kyvodi aoruc aranrot nny erbyn ae raessawu a chyvarch gwell idaw. Duw arodo da itt heb ef. Pa vab yssyd yth ol di heb hi. Y mab hwn mab itti yw ef. heb ef. Oiawr padoi arnat ti vygkywilydyaw i a dilyt vygkewilyd ae gadw yngyhyt a hynn. Ony byd arnat ti gewilyd vwy no meithryn ohonafi vab kystal a hwnn. Ysbychan abeth vyd dy gewilyd. Pwy enw dy vab di heb hi. Dioer heb ef nyt oes arnaw un enw ettwa. Ie heb hi mi atynghaf dynghet idaw na chaffo ef enw nny kaffo gennyfi. dygaf y duw vygkyffes heb ef direit wreic wyt. ar mab ageiff enw kyt boet drwc gennyt ti. athitheu heb ef yrhwnn ydwyt ti ac ae var arnat am nath elwir yn voryn. Ac ar hynny kerdet ymeith drwy y lit awnaeth achyrchu kaer dathyl. Ac ynobu y bu ynno honno. Athrannoeth kyvodi aoruc achymryt y vab gyt ac ef. Amynet y orymdeith gan lan y weilgi rwng hynny ac aber menei. Ac nny lle y gwelas delysc a morwyal hudaw long awnaeth. ac orgwyn-

non ardelysc hudaw cordwal awnaeth. a hynny llawer. Ac eu brithaw aoruc hyt nawelsei neb lledyr degach noc ef. Ac ar hynny kyweiryaw hwyl. ar y long awnaeth. adyvot y drws porth kaer aranrot ef ar mab yny llong. Ac yna dechreu llunyaw esgidyeu ac eu gwniaw. Ac yna y harganvot or gaer. Pan wybu ynteu eu harganvot or gaer. dwyn eu heilyw ehun aoruc. a doddi eilyw arall arnunt val nat adnepit. Padynyon yssyd yny llong heb yr aranrot. Cryd-yon heb wy. Ewch y edrych pa ryw ledyr yssyd gantunt. Apharyw weith a wnant. Yna y deuthpwytt attunt. aphan doethpwytt ydoeth ef yn brithaw cordwal a hynny yn eureit. Yna ydoeth y kennadeu amenegi idi hi hynny. Ie heb hitheu dygwch vessur vyntroet. Ac erchwch yr cryd wneuthyr esgidyeu ym. Ynteu alunywys yr esgidyeu. Ac nyt wrth ymessur. namyn yn vwy. Dyvot ar esgidyeu idi. nachaf yr esgidyeu yn ormod. Ryormod yw y rei hynn heb hi. ef ageiff werth y rei hynn. gwnaet hevyt rei avo llei noc wynt. Sef awnaeth ynteu gwneuthyr rei ereill yn llei lawer noethroet. ae hanvon idi. Dywedwch idaw nyt a ymi yrei hynn heb hi. ef a dywedpwytt idaw hynny. Ie heb ynteu. ny lunyafi esgydyeu idi yny welwyf y throet. a hynny adywetpwyd idi. Ie heb hi mi aaf hyt attaw ef. ac yna y doeth hi hyt y llong. Aphandoeth yd oed ef yllunyaw ar mab yn gwniaw. Ie arglwydes heb ef dyd da itt. Duw arodo da itt heb hi. Eres yw gennyf na vedrut gymedroli ar wneuthur esgydyeu wrth vessur. Navedreis heb ynteu. mi ae metraf weithon. ac ar hynny llyma y dryw ynsefyll ar vwrdd y llong. Sef awnaeth y mab y vwrw. ae vedru y rwng giewyn y esgeir arasgwrn. Sef a wnaeth hitheu chwerthin. Dioer heb hi ys llaw gyffes y medrwys y llew ef. Ie heb ynteu aniolwch duw itt neur gavas ef enw. a da digawn yw y enw llew llaw gyffes yw bellach. Ac yna diflanu y gweith yndelysc ac yn wimon. ar gweith nis canlynwys ef hwy no hynny. Ac or achaws hwnw y gelwit ef yn drydyd eurgyrd. Dioer heb hitheu ny henbydy well di ovot yndrwc wrthyf i. Ny buum drwc ettwa wrthyf ti heb ef. Ac yna yd ellygwys ef y vab yny bryt ehun. Ie heb hitheu minheu adynghaf dynghet yr mab hwnn. nachaffo arveu byth yny gwisgwyfi ymdanaw. y rof aduw heb ef. pandid oth direidi di. Ac ef ageiff arveu. Yna y doethant hwy parth adinas dinllef. Ac yno meithryn llew llawgyffes yny allwys marchogaeth pob march. Ac yny oed gwbyl obryt a thwf ameint. Ac yna adnabot awnaeth gwedyon arnaw yvot yn kymryt dihirwch oesseu meirch ac arveu. ae alw attaw a wnaeth. Hawas heb ef ni awn ni a thi y neges avory. a byd lawenach noc ydwytt a hynny awnaf ynheu heb y gwas. Ac yn ieunctit y dyd dranoeth kyvodi a wnaethant. A chymryt yr arvordir y vynydd parth abrynn aryen. Ac yny penn uchaf y gevyn clutno. ymgyweiraw arveirch awnaethant adyvot parth achaer aranrot. ac yna amgenu eu pryt awnaethant. achyrchu y porth ynryth deu was ieueinc.

eithr bot yn prudach pryt gwydyon noc un y gwas. Y porthawr heb ef dos y mywn adywet vot yma beird o vorganhwc. Y porthawr aaeth. Graessaw duw wrthunt gellwng y mywn wy heb hi. Dirvawr lewenyd avu yn eu herbyn. Y neuad a gyweirwyt. y vwyta ydoethant. Gwedy darvod bwyta awneuth hi agwydyon amchwedleu a chyvarwydyt. Ynteu wydyon kyvarwyd da oed. Gwedy bot yn amser ymadaw a chyvedach. Ystavell a gyweirwyt udunt hwy ac y gyscu ydaethant. Hilbylgeint gwydyon a gyvodes. Ac yna y gelweis ef y hut ae allu attaw. Erbyn pan oed y dyd yngoleuhau yd oed geniweir ac utcyrn. a llevein yny wlat yngyghan. Pann yttoed ydyd yn dyvot wynt aglywynt taraw drws yr ystavell. ac ar hynny aranrot yn erchi agori. Kyvodi a oruc y gwas ieuanc ac agori. Hitheu adoeth y mywn amorwyn ygyta hi. Hawyr da heb hi lle drwc ydym. Ie heb ynteu ni aglywn utkyrn a llevein. a beth adebygy di ohynny. Dioer heb hi ni chawn welet lliw y weilgi gan bob llong artorr y gilyd. Ac y maent yn kyrchu y tir yngyntaf aallont. Aphabeth awnawn ni heb hi. arglwydes heb y gwydyon nyt oes in gyghor onyt kaeu y gaer arnam. ae chynal yn oreu aallom. Ie heb hitheu duw aro ywch a chynhellwch chwitheu. Ac yma y keffwch digawn oarveu. Ac ar hynny yn ol yr arveu y doeth hi. A llyma hi yn dyvot a dwy morwyn gyt ahi. Ac arveu deuwr gantunt. Arglwydes heb ef gwise ymdan y gwraync hwnn. A minneu vi armorynyon awisgaf ymdanaf inheu. Mi glywaf odorun y gwyr yn dyvot. Hynny awnaf ynllawen agwisaw awnaeth hi ymdanaw ef yn llawen ac yngwbyl. a derw heb ef wisaw ymdan y gwraync hwnnw. Derw heb hi. neur derw y minheu heb ef. Diodwn an harveu weithon. nyt reit in wrthunt. Och heb hitheu paham. llyna y llynghes ygkylch y ty. Hawreic nit oes yna un llynges. Och heb hitheu pa ryw dygyvor avu ohonei. Dygyvor heb ynteu y tororri dy dynghetven amdynat. Ac y geissaw arveu idaw. Ac neur gavas ef arveu heb y diolch yti. Ynofi a duw heb hitheu gwr drwc wyt ti. Ac ef aallei y llawer mab colli y eneit am ydygyvor abereist ti yny cantref hwnn hediw. a mi atynghaf dynghet y mab heb hi na chaffo gwreic vyth or genedyl yssyd ar y dayar honn yr awrhonn. Ie heb ynteu direitwreic uvost eiryoet ac ni dylpei neb vot ynborth itt. agwreic ageiff ef val cynt. Hwyttau adoethant att vath vab mathonwy. achwynawyn luttaf yny byt rac aranrot awnaethant. Amenegi val y paryssei yr arveu idaw oll. Ie heb y math keisswn ninneu vi athitheu hut anletrith hudaw gwreic idaw ynteu or blodeu. Ynteu yna ameni gwr yndaw. ac yndelediwhaf gwas or awelas dyn eiryoet. Ac yna y kymerasant hwy blodeu y deri. a blodeu y banadyl. a blodeu yr erwem. Ac or rei hynny asswynaw yr un vorwyn decaf a thelediwaf awelas dyn eiryoet. Ae bedydyaw or bedyd a wneynt yna. a doddi blodeuwed arnei. Gwedi y kyscu y gyt hwy ar y wled. nyt

hawd heb y gwydyon y wr heb gyuoeth idaw ossymdeithaw. Ie heb y math. mi arodaf idaw yr un cantref goreu y was ieuanc y gael. Arglwyd heb ef pagantref yw hwnnw. Cantref dinodig heb ef. a hwnnw aelwyr yr awrhonn eiwyned. ac ardudwy Sef lle ar y cantref y kyuanhedwys lys idaw. yny lle aelwir mur y castell. a hynny yggwrthdir ardudwy. ac yno y kyuanhedwys ef ac y gwledychwys. Aphawb auu uodlawn idaw ac y arglwydiaeth. Ac yna dreigylgweith kyrchu awnaeth parth achaer dathyl y ymwelet a math mab mathonwy. ydyd yd aeth ef parth achaer dathyl troi o vywn y llys awnaeth hi. Ahi a glywei lef corn. Ac yn ol llef y corn. llyma hyd blin yn mynet heibyaw. a chwn achynnydyon yn yol. ac yn ol y cwn ar kynnydyon bagad owyr ar traet yn dyuot. Ellyngwch was heb hi y wybot pwy y niuer racco. Y gwas aaeth a gouyn pwy oedynt. Gronw pebyr yw hwnn. y gwr yssyd arglwyd ar penllynn heb wy. Hynny adywawt y gwas idi hitheu. Ynteu agerdwys yn ol yr hyd. ac ar auon gynwael gordiwes yr hyd ae lad.

Ac wrth ulingaw yr hyd. Allithyaw y gwn ef auu yny wascawd ynos arnaw. Aphan yttoed ydyd yn atueilaw ar nos yn nessau. ef a adoeth heb porth y llys Dioer heb hi ni agawn yngoganu gau yr unben. oe adu y pryttwn y wlat arall onys gwahodwn. Dioer arglwydes heb wy iawnaf yw ywahawd. Yna yd aeth kennadeu yn y erbyn y wahawd. Ac yna y kymerth ef y wahawd yn llawen. Ac y doeth yr llys. Ac y doeth hitheu yny erbyn ef y ressawu. ac y gyuarch gwell idaw. Arglwydes heb ef duw adalho it dy lewenyd. Ymdiarchenu a mynet y eisted a wnaethant. Sef awnaeth blodeued edrych arnaw ef. Ac yr awr yd edrychawd nyt oed gyueir arnei hi ny bei yn llawn oe garyat ef. Ac ynteu asynnywys arnei hitheu. ar un medwl adoeth yndaw ef ac adoeth yndi hitheu. ef ny allwys ymgelu oe uot yny charu hi. ae uenegi idi awnaeth. Hitheu agymerth diruawr lewenyd yndi. ac o achaws y serch ar caryat a dodassei bop un o honunt ar y gilyd y bu eu hymdidan y nos honno. ac ny bu oohir y ymgael o honunt. nyt amgen nor nos honno. ar nos honno kyscu ygyt awnaethant. Athran-noeth arouun awnaeth ef ymeith. Dioer heb hi nyt ey y wrthyfi heno. Y nos honno y buant ygyt heuyt. ar nos honno y bu yr ymgyghor gantunt pa ffuryf y keffynt vod ygkyt. Nyt oes gynghor heb ef onyt un. Keissaw y gantaw gwybot pa ffuryf y del y angheu. ahynny yn rith amgeled amdanaw. Trannoeth arouun awnaeth. Dioer heb hi ny chyghoraf it hediw uynet y wrthyfi. Dioer kanyk kynghory ditheu. nyt

af ynheu heb ef. Mi adywedaf hagen uot yn berigyl dyuot yr unben bieu y llys adref. Ie heb hi auory mi ath ganhatat di y uynet ymdeith. Trannoeth arouun awnaeth ef. ac nys lludywys hitheu ef. Ie heb ynteu coffa adywedeis wrthyt ac ymdidan yn lut ac ef. a hynny yn rith ysmalhawch caryat ac ef. Adilyt y gantaw paffordd y gallai dyfot y angheu. Ynteu adoeth adref y nos honno. Treulaw ydyd awnaethant drwy ymdidan acherd achyuedach. Ac nos honnos y gyscu ygyt ydaethant. Ac ef a dywawt parabyl areil wrthi. Ac ynhyunny parabyl nys kauas ef. Paderw ytti heb ef ac awyt iach di. Medylyaw ydwyf heb hi yr hynn nys medylyut ti amdanafi. Sef yw hynny heb hi goualu am dy angheu di ot elut yn gynt no miui. Ie heb ynteu duw adalo itt dy amgeled. O nym lladi duw hagen nyt hawd vy llad i heb ef. awney ditheu yr duw. ac yrof inheu menegi ymi pafuryf y galler dy lad ditheu. kanys gwell yw uygcof i wrth ymoglyt nor ten di. Dywedaf ynllawen heb ef. nyt hawd vy lladi heb oergyt. areit oet uot vlwydyn yngwneuthur y par ymbyryt i ac ef. Aheb wneuthur dim o honaw namyn pan vydit ar yr aberth duw sul. Ae diogel hynny heb hi. Diogel dioer heb ef. Ni ellir uy lladi y mywn ty heb ef. ny ellir allan. ny ellir uy llad ar uarch. ny ellir ar uyntroet. Ie heb hitheu padelw y gellit dy lad ditheu. Mi ae dywedaf ytti heb ynteu. Gwneuthyr enneint im arlan auon. agwneuthur cromglwyd uchpenn y gerwyn. ae thoi ynda ac yndidos wedy hynny. a dwyn bwch heb ef ae doddi gerllaw y gerwyn. a dōdi ohonaf inheu y neill troet ar geuyn y bwch. ar llall ar ymyl y gerwyn. pwy bynnac a meidrei i uelly ef awnei vy angeu. Ie heb hitheu diolchat y duw hynny. ef aellir rac hynny dianc yn hawd. Nyt kynt noc y kauas hi yr ymadrawd. y hanuones hitheu att gronw pebyr. Gronw a laurywys gweith y gwaew. ar undyd ympenn y vlwydyn y bu barawt. ar dyd hwnnw y peris ef idi hi gwybot hynny. Arglwyd heb hi yd wyf yn medylyaw padelw y gallei uot ynwir adywedeist di gynt wrthyfi. ac adangossy di ymi pafuryf y saut ti ar ymyl y gerwyn ar bwch opharaf inheu yr enneint. Dangossaf heb ynteu. Hitheu aanvones at ronw ac a erchis idaw uot yghyscawt y brynn aelwir weithon brynn kyurgyr ygglan auon kynuael oed hynny.

Hitheu aberis kynullaw agauas o auar yny cantref. aedwyn yr parth draw yr auon gyuarwyneb abrynn kyurgyr. Athrannoeth hi adywawt. arglwyd heb hi mi a beris kyweiryaw yglwyd ar enneint y maent yn barawt. Ie heb ynteu awn y hedrych yn llawen. wynt adoethant drannoeth y edrych yr enneint. Ti aey yr enneint arglwyd heb hi. Af yn llawen heb

ef. Ef aaeth yr enneint ac ymeneiniaw awnaeth. arglwyd heb hi llyma yr anieulleit adywedeist ti uot bwch arnunt. Ie heb ynteu par dala un ohonynt. apha ydwyn yma. ef aducpwyd y bwch. yna y kyuodes ynteu or enneint. agwiscaw ylawdyr ymdanaw. adodi y neilltroet idaw ar ymyl y gerwyn. ar llall ar geuyn y bwch. Ynteu ronw agyuodes yuynyd or bryn aelwir brynn kyuegyr. ac arben y neillglyn y kyuodes. ac ar gwenwynwaew y uwrw ae uedru nny ystlys. nny neitta y paladyr o honaw. athrifyaw penn yndaw. Ac yna bwrw ehetuan o honaw yn rith eryr. adodi garymleis anhegar. Ac ny chahat y welet ef o hynny allan. yngyngyflymet ac y daeth ef ymeith. Y kyrchassant wynteu y llys. ar nos honno kyseu ygyt Athrannoeth kyuodi aoruc gronw agoresgyn ardudwy. Gwedy goresgyn ywlat y gwledychu awnaeth nny oed nny eidaw ef ardudwy a phenllyn. yna y chwedyl aaeth at math uab mathonwy. Trymuryt a goueileint agymerth math yndaw. a mwy wyd-yon. noc ynteu olawer. Arglwyd heb y gwydyon ny orffowyssaf uyth nny gaffwyf chwedleu y wrth fu nei. Ie heb y math. duw auo nerth itt. Ac yna kychwynnu awnaeth ef adechreu rodyaw raddaw. A rodyaw gwyned awnaeth aphowys nny theruyn. Gwedy daruot idaw uelly. ef adoeth hyt yn aruon. Ac adoeth y ty uab eillt ym maenawr bennard. Disgynnu nny ty awnaeth athrifyaw yno y nos honno. Gwr y ty ae dylwyth adoeth y mwyn. Ac yndiwethaf y doeth y meichat. Gwr y ty a dywawt wrth y meichat. Hawas heb ef adoeth dy hwch di heno y mywn. Doeth heb ynteu. yr awr hwnn doeth att y moch. Paryw gerdet heb y gwydyon yssyd ar yr hwch honno. Pan agorer y cren beunydd yd a allan. ny cheir craff arnei. ac nywybyddir pa fford yda. mwy no chynnelei nny dayar. awney di heb y gwydyon y rofi nat agorych y cren. nny vwyfi nny neillparth yr cren ygyt athi. gwnaf yn llawen heb ef. Y gysgu yd aethant y nos honno. Aphan welas y meichat lliw y dyd. ef a deffroes wydyon. achyuodi awnaeth gwydyon y gwisgaw ymdanaw. aduot ygyt ar meichat. aseuyll wrth y cren. Y meichat a agores y cren. ygyt ac y hegyr llyma hitheu ynbwrw neit allan. acherdet yn braff awnaeth. agwydyon ae kanlynwys a chymryt gwrthwyneb auon awnaeth a chyrchu nant awnaeth aelwir weithon nant y llew. Ac yno gwastadau awnaeth aphori. Ynteu wydyon adoeth y dan y prenn. Ac aedrychawd pabeth ydoedd yr hwch nny bori. Ac ef awelei yr hwch yn pori kic pwydwr a chynron. Sef awnaeth ynteu edrych ymblaen y prenn. Aphan edrych ef awelei eryr ymblaen y prenn. Aphan mysgytwei yr eryr. y syrthei y pryuet ar kic pwydwr o honaw. ar

hwch yn yssu yrei hynny. Sef awnaeth ynteu medyllyaw mae llew oedd yr eryr. achanu englyn. Dar adyf y rwng deulenn. gorduwrych awyr aglen. ony dywetofi eu oulyden. llew panyw hynn. Sef awnaeth ynteu yr eryr ymollwng nny uyd ygkymherued y prenn. Sef awnaeth ynteu wyd-yon canu eglyn arall. Dar adyf ynard uaes. nys gwlych glaw. nys mwy tawd. naw ugein angerd aborthes. ynyblaen llew llaw cyffes. Ac yna ym-ellwng idaw ynteu nny uyd nny geinc issaf or prenn. Canu englyn idaw ynteu yna Dar adyf dan anwaerat. mirein medur ymywet. ony dywedafi fi. dydaw llew ym harffet. Ac ydygwydwd ynteu arlin gwydyon. Ac yna y trewis gwydyon a hutlath ynteu nny uyd nny rith ehunan. Nywelsei neb ar wr tremynt truanach hagen noc aod arnaw ef. nyt oed dim onyt croen ac asgwrn. Yna kyrchu kaer dathyl awnaeth ef. ac yno y ducpwyd agahat o uedic da yggwyned wrthaw. Kyn kyuyll yr ulwydyn ydoed ef yn holliach Arglwyd heb ef wrth uath uab mathonwy. madws oed ymi kaffel iawn gan y gwr y keueis ouut gantaw. Dioer heb y math ny eill ef ymgynnal ath iawn ti gantaw. Ie heb ynteu goreu yw gennyfi bo kyntaf y kaffwyf iawn. Yna dygyuoriaw gwyned awnaethant. achyrchu arduddy. Gwydyon a gerd-wys nny blaen. a cyrchu mur castell aoruc. Sef awnaeth blodeued clybot eu byt yn dynot. Kymryt y morwynyon ygyt ahi achyrchu y mynyd. Athrwy auon gynuael. kyrchu llys aod ar y mynyd. ac ny wydynt gerdet rac ovyn. namyn ac eu hwyneb dracheuyn. Ac yna ny wybuant nny syrth-asant nny llynn. Ac y bodyssant oll eithyr hi ehunan. Ac yna y godiwed-awd gwydyon hitheu. Ac y dywawt wrthi. Ny ladafi di. mi awnaf yssyd waeth itt. Sef yw hynny dy ellwng yn rith ederyn. ac o achaws y kewilyd awnaethost di y lew llaw gyffes. na beidyth ditheu dangos dy wyneb liw dyd vyth. ahynny rac ouyn yr holl adar. abot yn anyan udunt dy uaedu. ath amherchi y lle yth gaffont. ac na cholych dy enw. namyn dy alw vyth blodeuwed. Sef yw blodeuwed tylluan or ieith yr awr honn. ac o achaws hynny y mae digassawc yr adar yr tylluan. ac ef a elwir ettwa y tylluan yn vlodeuwed. Ynteu gronw pebyr agyrchwys pennllynn. ac odyo ymgennattau awnaeth. Sef kennadwri aanuones. gouyn awnaeth y lew llawgyffes. a vynnei ae tir ae dayar ae eur ae aryant am y sarhaet. Na chymeraf y duw y dygaf uygkyffes heb ef. allyma y peth lleiaf agymeraf y gantaw. Mynet yr lle yr oedwn i o honaw ef pan ymbyryawd ar par. aminheu y lle yr oed ynteu. Agadel y minheu y vwrw ef aphar. Ahynny yn lleihaf peth agymeraf y gyntaw. Hynny auenegit y ronw pebyr. Ie heb ynteu. dir yw ymi gwneuthur hynny. vggwyrda kywir am teulu am brodyr maeth. aoes o honawch chwi agymero yr ergit drossofi. Nac oes dioer heb wynteu. Ac

oachaws gomed o honunt wy. diodef un ergit dros eu harglwyd. y gelwir wynteu yr hynuy hyt hediw. trydyd aniweir deulu. Ie heb ef mi ae kymeraf. Ac yna y doethant eldeu hyt ar lann auon gynuael. Ac yna y seuis gronw yny lle ydoedd llew llaw gyffes pan y byryawd ef. allew yny lle yd oed ynteu. Ac yna y dywawt gronw pebyr wrth lew. arglwydd heb ef. kanyd odryc ystryw gwreic y gwneuthum i ytti awneuthum. Minneu aarchaf yti yr duw. llech awelaf ar lan yr auon. gadel im dodi honno y ryngof ar dyrnawt. Dioer heb y llew nyth ommedaf o hynny. Ie heb ef duw adalo itt. ac yna y kymerth gronw y llech. ac y dodes y ryngtaw ar ergit. Ac yna y byryawd llew ef arpar. ac y gwant y llech trwydi. ac ynteu drwydaw yny dyrr y geuyn. Ac yna y llas gronw pebyr. Ac yno y mae y llech ar lann auon gynuael yn arduw y ar twll trwydi. Ac o achaws hynny ettwa y gelwir hi llech gronw. Ynteu llew llaw gyffes eilweith aoresgynnwys y wlat. ac ae gwledychwys yn llwydyannus. A herwyd y dyweit y kyuarwydyt ef auu arglwyd wedy hynny ar wyned. ac velly teruyna y geing honn or mabinogi.

PEREDUR AB EFRAWC.

EFRAWC iarll bioed iarllaeth y gogleid. A seithmeib aoed idaw. Ac nyt o gyuoetheu yn vwyaf yd ymborthei efracw. Namyn o twrneimeint aryueloed ac ymladeu. Ac ual y mae mynych yr neb aynkanlyno ac ymladeu aryueloed. ef alas aechweneib. Seithuet mab aoed idaw Pered^r oed yenw. a ieuhaf oed hwnnw. Ac nyt oed oet idaw vynet y ymlad nac y ryuel. Pei oet idaw. ef a ladyssit mal y lladwyt y tat. ae vrodyr. Gwreic ystrywyat kymet oed yn vam idaw. A phryderu aoruc yn uawr. am y hun mab ae chytoeth. Sef a gafas yny chyghor ffo y ynyalwch adiff-eithwch didramwyeit. ac ymadaw ar kyfannedeu. Ny adawd neb yny chedymdeithas namyn gwraged ameibion. adynyon didraha. ny ellynt nac ny wedei udunt nac ymlad. na ryfelu. Ny lyuassei neb yn y lle y clywei y mab. kynnullaw na meirch nac arueu. rac doddi y vryt or mab arnunt. Ac yr fforest yd aei y mab beunyd i chware ac y tafu llysgyon. ac yskyryon adiwarnawt ef a welei. gatwan geifyr y uam. A dwy ewic yn gyfagos yr geifyr. yn sefyll. ac eresu yn uawr aoruc y mab bot ydwy hynny heb gym. a chym ar y rei ereill. athybyaw eu bot yn hir ar goll. ac am hynny kolli eu kym onadunt. Ac y ty aoed ym beun y fforest yr geifyr. o vilwryaeth a phedestric. ef a gymhellwys yr ewiged ygyt ar geifyr ymywn. Ef a deuth peredur drachefyn att y uam. Y mam heb ef peth ryued ryweleis yghot. Dwy o'th eifyr di gwedy ryuynet gwyllt-ineb yndunt arygolli eu kym. rac meint hyt y buant ar goll dan koet. Ac ny chafas dyn gystec uwy noc a geneis yn eu gyrru y mywn. Ac ar hynny kyfodi aoruc pawb adyfod y edrych. Aphan welsont yr ewiged ryfedu yn uawr aorugant. Adiwarnawt wynt a welynt tri marchawc yn dyuot arhyt marchawcford gan ystlys y fforest. Sef tri marchawc oedynt. Gwalchmei uab gwyar. a geneir gwystyl. ac owein uab uryen. Ac owein yn kadw yr ol y ymlit y marchawc a rannassai yr aualeu yn llys arthur. Vy mam heb y pered^r beth yw y rei racko. Egylyont ynt vy mab heb hitheu. llyma vy ffyd heb y pered^r ydaf yn egyl gyt ac wynt. Ac yr fford yn eu herbyn ydeuth peredur. Dywet eneit heb yr owein a weleist ti varchawc yn mynet heibaw. na hediw na doe. Nawn heb ynteu beth yw marchawc. Yryw beth wyfi heb yr owein. Bei dywetut

ti ymi ypeth a ovynnaf ytti. Minneu a dywedwn y titheu yr hwn aovynny ditheu. Dywedaf yn llawen heb yr Owein. Beth yw hwnn heb y peredur wrth y kyfrwy. kyfrwy yw heb yr Owein. Amofyn aoruc ynllwyr beth oed ykyweirdebeu awelei ef ar y gwyr ar meirch. ar arueu. Apha beth a vynnnt ac wynt. ac aellynt o honunt. Owein a uenegis idaw yn llwyr pob peth or aellir ac wynt. Dos ragot heb y peredr mi aweleis y kyfryw aovynny tithep. Ammineu aaf yth ol ti. Yna ymchoelut aoruc Peredr att yuam. ar nifer. Ymam heb ef nyt egyption oed y rei gynneu. namyn marchogyon urdolyon. Yna ydygwydawd y uam yn farw lewic. Ac ydaeth peredr hyt lle ydoed keffylei agywedei gynnnt. Ac a dygei vwyt allynn or kyfanned yr ynyalwch. A cheffyl brychwelw yskyrnic cryuaf a tebygei a gymerth. A phynnyorec a wasgwys yngyfrwy idaw. Ac owydyn danwaret y kyweirdabeu awelsei ar y meirch ac ar boppeth aoru peredr. Athrachebyn y deuth peredr att y uam. Ar hynny datlewygu aoruc yr iarles. Ie vy mab kychwyn a vynny. Ieu heb ef gan dy genyat. Arho y genyfi gyghoreu kyn dy gychwynu. Ynllawen heb ef dywet ar vrys. Dos ragot heb hi y lys arthur yn lle mae goreu y gwyr. a haelaf. a dewraf lle y gwelych eglwys. kan dy bader wrthi. Ogwely vwyt a diawt or byd reit itt wrthaw. ac na bo owybot adayoni y rodi itt. kymer dy hun ef. Or clywy diaspat dos wrthi. adiaspat gwreic annat diaspat or byt. Or gwely tlws tec. kymer ef. a dyro y arall. Ac o hynny clot a geffy. Or gwely wreic tec. gordercha hi. kyn nyth vynno. gwellgwr a phenedigach yth wna o hynny no chynt.

A gwedy yr ymadrawd hwnnw ysgynnv aoruc peredur ar y uarch. a dyrneit o aflacheu vlaen llym ynnylaw. achychwyn raddaw ymeith aoruc. Ac y bu deudyd a dwynos ynkerdet ynyalwch fforestyd. ac amryw lediffeith heb vwyt ac heb diawt. Ac yna y doeth y goet mawr ynyal. ac ympell nny coet ef awelei launerch dec wastat. Ac nny llannerch y gweleri bebyll. Ac yn rith eglwys ef a gant y pader wrth y pebyll. A pharth ar pebyll y doeth. adrws y pebyll aoed yn agoret. A chadeir eureit oed yn agos yr drws. Amorwyn wineu delediw nny gadeir yn eisted. a ractal eur am y thal. ameini llywychedic nny ractal. Amodrwy eururas am y llaw. adisgyn aoruc peredur. adyuot recdaw ymywn. A llawen uu y uorwyn wrthaw. a chyfarch gwell idaw. Ar tal y pebyll ef awelei vwyt. adwy gostrel yn llawn owin. a dwy dorth o fara cann. A golwython o gic meluoch. Vy mam heb y peredr aereichais ymi pale bynnac y gwelwn vwyt adiawt y gymryt. Dos titheu unben yn llawen yr bwyt a gressaw wrthyt. Yna y kymerth peredr hanner y bwyt. ar llynn idaw ehun. Ac adaw yllall yr uorwyn. A phan

daruu y peredur vwyta. dyuod a oruc a gostwng ar tal y lin rac bron y uorwyn. Vy mam heb ef aerchis ymi yn lle y gwelwn tlws tec. y gymryt. Kymer titheu eneit heb hi. Y uotrwy a gymerth peredr. A chymryt y uarch. a chychwyn ymeith. Yn ol hynny llyma y marchawc bieuod y pebyll yn dyuot. Sef oed hwnnw syberw y llanerch. Ac ol y march a welei. Dywet heb ef wrth y forwyn. Pwy a uu yma gwedi myvi. Dyn enryued y ansawd arglwyd heb hi. A menegi ansawd peredur ae gerdet yn llwyr. Dywet heb ef. a vu ef gennyt ti a gwneuthur amuod arnat. Na vu myn vygret heb hi. na cham nys goruc ym. Myn vygret nyth gredaf. ac yny ymgaffwyf ac efo y dial vyghewilyd am llid ny cheffy ditheu trigyaw dwy nos yn vuty. A chyuodi aoruc y marchawc y ymgeisiaw a pheredur. Ac ynteu beredur a gychwynnawd parth a llys arthur. A chynn y dyuot ef y lys arthur. ef adaethoed marchawc arall y lys arthur. Ac a rodes modrwy eururas yn drws y porth yr dala y uarch. Ac ynteu a deuth yr neuad yn lle yd oed arthur ar teulu. A gwenhwyfar ae rianed. a gwas ystafell yn gwasanaethu o orlwlch eur ar Wenhwyuar. Yna y marchawc a diueuawd y llyn aod yndaw am y hwyneb ae bronffoll. a rodi bonclust mawr y Wenhwyfar. A dywedut. Or byd neb ky ehofnet. ac amwyn y gorulwch hwnn ami. Adial sarhaet gwenhwyfar. deuet ym ol yr weirglod a mi ae harhoaf yno. Ae varch a gymerth y marchawc ar weirglodd a gyrchwys. Sef aorugant pawb or teulu gostwng eu penneu. rac adolwyn y un vynet y dial sarhaet gwenhwyfar. athebygolyaeth oed gantunt na wnaei neb chwaen ky ehofnet a hynny. o ny bei uot arnaw vilwryaeth. ac au gerd. neu letrith. ual na allei neb ymdial ac ef. Ar hynny llyma peredur yn dyuot yr neuad ar geffyl brychwelw ysgyrmic. a chyweirdabeu musgrell arnaw. ac yn anhydwf yn llys kyfurd a honno. Sef yd oed gei yn seuyll ymperued y neuad. Dywed heb y peredur y gwr hir racko mae arthur. Beth a vynnit ti heb y kei ac arthur. Vy mam aerchis ymi dyuot ym urdaw yn varchawc vrdawl att arthur. Myn vygkret heb y kei ry aghyweir ydwyt o uarch ac arueu. Ac ar hynny y arganuot or teulu abwrw llyskyon idaw. Ar hynny llyma gwr yndyuot y mywn. adaethoed blwydyn kynno hynny y lys arthur. ef a chorres. y erchi trwydet y arthur. a hynny a gawssant. Ac yggouot y vlwydyn nydywedassei un o honunt vngeir wrth neb. Aphan arganvu y cor peredr. haha heb ef gressaw duw wrthyt peredr dec uab efrawc. arbennic milwyr a blodeu marchogion. Dioer heb y kei llyna vedru yndrwc bot blwydyn yn llys arthur yn vut yn kael dewis dy ymdidanwr. a galw y kyfryw dyn a hwnn yggwyd arthur ae deulu. ae dyscu yn arbennic milwyr. a blodeu marchogyon. a rodi bonclust idaw yny vyd yr llawr yny varw

lewic. ar hynny llyma y gorres haha heb hi gressaw duw wrthyt pered^r dec vab efrawc. blodeu y milwyr a channwyll y marchogyon. Ie vorwyn heb y kei. Llyna vedr yn drwc bot vlwydyn yn vut yn llys arthur. a galw y kyfryw dyn hwnn yny mod y gelweist. a gwan gwthtroet o gei yndi yny vyd yr llawr yn varw lewic. y gwr hir heb y peredur manac ym mae arthur. Taw ath son heb y kei. dos yn ol y marchawc aaeth odyrna yr weirglawd. a dwc y gorvlwch y gau taw. a bwrw ef. a chymer y varch ae arueu a gwedy hynny ti a geffy dy urdaw yn varchawc urdawl. Y gwr hir minneu a wnaef hynny ac ymchoelut penn y varch ac allan. ac yr weirglod. Aphandeuth yd oed y marchawc yn marchogaeth yn ryuygus oe allel ae dewred oe tebygolyaeth ef. Dywet heb y marchawc aweleist ti neb or llys yn dyuot ym ol i. Gwr hir oed yno heb ef. aerchis ymi dy vwrw di achymryt y gorvlwch ar march ar arueu ym y hun. Taw heb y marchawc. dos drachefyn yr llys. ac arch y gennyf y arthur dyuot ae ef ae arall y ymwan ami. ac oni daw yn gyflym nys arhoaf i euo. Myn vygeret heb y pered^r dewis di ae oth vod ae oth anvod. mivi a vynnaf y march ar arueu ar gorvlwch. Ac yna y gyrchu or marchawc ef yn llidyawc. ae wan ac arllost y waew yrwng ysgwyd. a mynwgl. dyrnawt mawr dolurus. Aha was heb pered^r ny chwaryei weisson vymam a mivi velly. Minneu a chwaryaf a thitheu val hynn. ae vwrw ef a gafflach blaen llym. ae vedru yny lygat yny vyd trwy y wegill allan. ac ynteu yn varw yn gytneit. Dioer heb yr owein uab uryen wrth gei. drwc y medreist am dyn ffol a yrreist yn ol y marchawc. Ac un o deu aderw idaw ae lad ae vwrw. os y bwrw a derw yr marchawc. rif gwr mwyn or Llys a vyd arnaw gan y marchawc. ac aglot dragywydawl y arthur ae vilwyr. Os y lad aderw yr aglot a gerda val kynt. ae pechawt arnaw ynteu yn ychwannec. a llyna vy ffyd ydafi. y wybod py gyfranc yw yr eidaw ef. ac y doeth owein yr weirglawd. Sef y gwelei owein pered^r yn llusgaw y gwr. ar hyt y weirglawd. Beth awney di uelly heb owein. Nydaw byth heb y pered^r y beis hayarn y amdanaw. tym yw gennyf pa ny o honaw ehunam pan henyw.

Yna y diosdes owein yr arueu ar dillat. llyma eneit heb ef uarch ac arueu gwell. nor rei ereill. a chymer yn llawen wynt. adyret ygyt ami hyd att arthur yth urdaw yn varchawc urdawl. kanys ti ae dylyy. Ny chatwyf vywyneb ot af heb y peredur. namyn dwc di y gorvlwch y gennyfi y wenhwyuar. a dywet i arthur palebynnac y bwyfi gwr idaw vydaf. ac o gallaf lles a gwasanaeth idaw mi ae gwnaef. a dywet na deuaf y lys vyth yny gaffwyf ar gwr hir yssyd yno y dial sarhaet y kor ar gorres. Yna y deuth owein drachefyn yr llys. amenegi y gyfranc y arthur a gwenhwyuar. ac y

bawp or teulu ar bwgwth ar gei. Ac ynteu pered^r a gychwynnwys ymeith. ac ual y byt yn kerdet. llyma uarchawc yn kyuarfot ac ef. Pa le pan deui di heb y marchawc. pandeuaf o lys arthur heb y pered^r ae gwr i arthur wyt ti heb ef. Ie myn vygkret heb y pered^r. Iawn lle yd wyt yn ymardelw ac arthur. Paham heb y pered^r. Mi ae dywedaf itt heb ef * * ar arthur vum eiryot, ageffyrdwys ami yn wyr idaw mi ae lledeis. Ny. bu hwy yryngtunt no hynny ymwan a orugant. Ac ny bu hir yny vyryawd pered^r ef dros pedrein y varch yr llawr. Nawd aerchis y marchawc idaw. nawd a geffy heb pered^r gan rodi dy lw ar vynet y lys arthur a menegi y arthur mae mi ath vyrywys er enryded gwassanaeth idaw ef. a manac na deuaf byth y lys yuy gaffwyf dial sarhaet y corr ar gorres. ar marchawc arodes y gret ar hynny. ac a gychwynnwys racdaw y lys arthur. ac aoruc hynny. ar bwgwth ar gei. ac ynteu pered^r a gychwynnwys racdaw. ac yn yr un wythnos ef a gyfaruu ac ef. Vn marchawc arbymthec. ac ef pered^r ae byrywys yn gywelydyus. ac aaethant y lys arthur. ar vn ryw ymadrawd gantunt ac a daethoed gan y marchawc kyntaf. ar vn bygwth gan pered^r ar gei. a cheryd a gauas kei gan arthur. agoualus uu ynteu gei amhynny. Ynteu pered^r a gychwynnwys racdaw. Sef ydeuth y goet mawr ynyal. ac yn ystlys y coet ydoed llyn. ac ar y tu arall ydoed kaer dec. ar lann y llynn y gwelei gwr gwynllwyf telediwy yn eisted ar obennyd o bali. a gwisc o bali ymdanaw. a gweisson yn pycotta ar y llynn hono. Val y gweleis y gwr gwynllwyf pered^r yn dyuot. kyudi aoruc tu ar gaer. a chloff oed yr hen wr. ynteu pered^r a gyrchwys y llys ar porth a oed yn agoret. ac yr neuad ydeuth. Ac yd oed y gwr gwynllwyf yn eisted ar obennyd. a ffyryf dan mawr yn llosgi rac y vron. a chyfodi aoruc y teulu ar niuer yn erbyn pered^r ae diarchenu. ac erchi awnaeth y gwr yr mackwy eisted ar tal y gobenyd. Achyt eisted ac ymdidan aorugant. Aphan vu amser gossot byrdeu amynet y vwya. ae ar y neill law yr gwr bioed y llys yd oed pered^r yn eisted. Gwedy daruod bwya. govyn aoruc y gwr y peredur. awydyat llad a chledyf ynda. na wn heb y pered^r pei kaffwn dysc nas gwypwn. A wypei chware o ffon a tharyan ynda. ef awybydei ymlad achledyf. Deu vab oed yr gwr. gwas melyn a gwas gwiniu. Kyfodwch weisson heb ef y chware affynn. ac a tharyan. Ac yna y chware a ffyn yd aethant. Dywet eneit heb y gwr. Pwy oreu or gweisson dybygy di a chware. Vyntebic yw heb pered^r y gallei y gwas melyn wneuthur gwaet ar y llall pei as mynnei. Kyuot titheu eneit a chymer y ffon ar daryan o law y gwas gwineu. a gwna waet ar y gwas

melyn os gelly. Peredr agyfodes amynet y chware ar gwas melyn. adyrch-
 auel llaw arnaw. ae daraw dynawt mawr yny dygwydawd yr ael ar y
 llygat. ae waet ynteu yn rydec. Ieu eneit heb y gwr. dos y eisted bellach.
 agoreu dyn alad a chledyf yn yr yuys honn vydy di. ath ewythyf ditheu
 vrawt dy fam wyf ynneu. a chyt ami y bydy ywershoun yndyscu moes ac
 aruer y gwladod aed mynutrwyd. Kyuartalrwyd ac adfwynder ac unben-
 rwyd. ac ymadaw weithon a ieith dy vam. ami a vydaf athro itt. ac ath
 urdaf yn varchawc urdawl o hynn allan. allyma awnelych. Kyt gwelych
 beth avo ryued gennyf. na amouyn am danaw. ony byd o wybot y venegi
 itt. nyt arnat ti y byd y keryd. namyn arnafi. kanys mi yssyd athro itt. Ac
 amryfael enryded a gwassanaeth agymmerassant. Aphan uu amser y gyscu
 ydaethant. Pandoeth y dyd gyntaf. kyuodi aoruc. Peredr achymryt y varch
 achan gennyf y ewythr -kychwyn ymeith. Ac ef adoeth y goet mawr
 nnyal. ac yn mhen y coet y deuth y dol. ar tu arall yr dol wastat y gwelei
 gaer vawr. athu ar lle hwnnw y kyrchwys Peredr ar porth a gauas ynagoret.
 ac yr neuad y deuth. sef y gwelei gwr gwynllwyf telediwy yn eisted ar ystlys
 y neuad. a mackweith yn amyl yn y gylch. a chyfodi aorugant yn urdasseid
 ae erbynnyaw. ae doddi y ar y neill law yr gwr bioed y llys. Ac ymdidan
 aorugant. Aphan uu amser mynet yr bwyt. doddi Peredr awnaethpwyf y
 eisted ar neill law y gwr mwyn y vwya.

Agwedy daruot bwya ac yvet eu hamkann. gofyn aoruc y gwrda
 y Peredr awydyf ef lad achledyf. Pei kaffwn dysc tebic oed genyf y
 gwydwn heb Peredr. Ssef ydoed ystyffwl mawr yn llawr y neuad am-
 gyffret milwr yndaw. Kymer heb y gwr wrth Peredr y cledyf racko
 atharaw yr ystwyffwl hayarn. A pheredr agyfodes ac adrewis yr ystwyffwl
 yny vu yndeudryll ar cledyf yndeudryll. Bwrw ydryllyeu ygyt achyu-
 anna wynt. Peredr aedodes ygyt achyuannhau aorugant ual kynt.
 Ar eilweith y trewis yr ystwyffwl yny vyd yn deudryll ar cledyf
 yndeudryll. Ac ual kynt kyuannhau aorugant. Ar dryded weith y kyffelyb
 dynawt atrewis ae bwrw ygyt ac uy chyuanhaei nar ystwyffwl nar cledyf
 le was heb y gwr dos y eisted bellach am bendith ytt. Yny teyrnas
 goreu dyn a lad a chledyf wyt. Deuparth dy dewred a geueist. ar
 trayan yssyd heb gael. Agwedy keffych yn gwbyl ny thyckya y neb
 amrysson a thi. ath ewythyf wyf inneu vrawt dy vam. brodoryon ym ni
 ar gwr y buost neithwyr yny ty. Ac yna ymdidan ae ewythyf aoruc
 peredr ar hynny y gwelei deuwas yn dyuot yr neuad. ac yn mynet yr
 ystauell. a gwaew gantant anveitrawl y veint. athri ffrwt owaet yn redec
 or mwn hyt y llawr. Aphan welas ef y niver hwnnw. lleuein adrycyruerth a

orugant. Ac yr hynny ny thorres y gwr y ymdidan a pheredr. Yr hynny ny dywat ef y beredr yr ystyr. nysgofynnawd ynteu. Gwedy teui yspeit vechan. ar hynny llyma dwy vorwyn yn dyuot. adysgyl vawr y ryngtunt. aphenn gwr yny dysgyl. agwaet yn amyl yny chylch. Ac yna diaspedein aorugant yn vawr niuer y llys. yny oed vlin trigyaw yn vnllys ac wynt. Ac or diwed teui o honnunt. Aphan vu amser y gysgu ydaeth peredr y ystauell tec. Athrannoeth peredr a gychwynnwys gan genyat y ewythyr racdaw ymeith. Odyna ef adoeth y goet ac ympell yny coet ef aglywei diaspat. Sef y gwelei wreic wineu delediw. amarch a chyfrwy arnaw yn seuyll geyr yllaw a chelein yny hymyl. ac yn keissaw bwrw y gelein ar y march yny kyfrwy. ydygwydei ynteu yr llawr. ac y dodei hitheu diaspat. Dywet vy chwaer heb y peredr pa diaspedein yssyd arnat. Oya ysgymunedic peredr bychanwaret vyggovit a geueist eiryoet genyt ti. Paham heb y peredr y bydwn ysgymun i. amdyuot yn achaws y lad dy uam. kanys pan gychwynneist oe hanuod y neidyawd gwaew yny chalonn ac o hynny y bu uarw. Ac am hynny ydwyt yn ysgymunn. ar corr ar gorres aweleist yn llys arthur. coraeit di dat ti ath uam oedynt. Achwaeruaeth itt wyf ynneu. am gwr priawt oed hwnn. ae lladawd ymarchawc yssyd yny llannerch yny coet. ac na dos ditheu yny gyvyl ef rac dy lad o honaw. Vy chwaer cam ydwyt ymkerydu. am vymot yngyhyt ac y bum y gyt a chwi. abreid vyd ym y oruot. Aphei bydwn avei hwy anawd vydei ym y oruot. athitheu taw bellach ath drycyruerth. kany thyckya aingen. ami a gladaf y gelein. Agwedy hynny mi aaf hyt lle mae y marchawc y edrych aallwyf y dial arnaw a gwedy cladu y gwr o honaw. Dyuot aorugant y lle ydoed y marchawc yn marchaethyn ryuygus yny llannerch. ar hynt gofyn or marchawc y peredr py le pandoei. Pan deuaf o lys arthur. ae gwr y arthr wyt ti. Ieu myn vygkret. Iawn lle yd ymgystlyny o arthur. Ny bu hwy no hynny ymgyrchu a orugant. Ac yn y lle pered a vyryawd y marchawc. A nawd a erchis ynteu y beredr. Nawd a ageffy heb y peredr gan gymryt y wreic honn yn priawt. a gwneuthur y parch ar anrhyded goreu a ellych idi. am lad o honat titheu y gwr priawt hi yn wirion. amynet o honat y lys arthur. amenegi idaw mae mi ath vyrywys yr enryded a gwasanaeth y arthur. Amenegi idaw na deuaf i hyt y lys ef yny ymgaffwyf ar gwr hir yssyd yno y dial sarhaet y corr ar gorres arnaw. achedernyt ar hynny a gymerth y gan y marchawc. achyweiraw y wreic yn gyweir o varch a dillat gyt ac ef y lys arthr. A menegi y arthur y gyfranc. ar bwgwth ar gei. A cheryd a gauas kei gan arthr ar teulu am wylltu o honaw gwas kysstal a pheredr o lys arthur. Heb yr Owein uab uryen. ny daw y mackwy hwnnw byth yr

llys. nyt a kei or llys allan. Myn vygeret heb arthur mi geissaf ynyalwch ynys prydein am danaw yny caffwyf. ac yna gwnaet pob un onadunt aallo waethaf y gilyd. Ynteu Peredr a gychwynnwys raddaw. ac adeuth y coet ynyal amsathyr dynyon nac alanot nys gwelei. namyn gwydweli a llysseu. Ac yn dibenn y coet ef awelei gaer uawr. athyreu kadarn amyl eini. Ac yn agos yr porth hwy oed y llysseu noc ynllle arall. Ac arlllost y waew ef a ffustawd y porth. ar hynny llyma was melyngoch achul ar vwelch y gaer. Dewis unbenn heb ef ae mi a agorwyf y porth itt. ae menegi yr neb pennaf dy uot titheu yn drws y porth. Manac vy mot yma heb peredr. Ac or mynnir vy nyvot y mywn mi adeuaf. Y mackwy adeuth drachefyn ac a agores y porth y peredr. A phandeuth yr neuad ef awelei deunaw-weis o weissou culyon cochyon undwf ac vnpryt. ac vnwisc. ac unoet. ar gwas aagorassei y porth raddaw. A da vu eu gwybot ae gwasanaeth. ae diarchenu a orugant. Eisted ac ymdidan aorugant. Ar hynny llyma pump morwyn yu dyuot or ystauell yr neuad. Ar uorwyn pennaf onadunt. Dieu oed gantaw na welsei dreimeint kyndecket a hi eiryoet ar arall. a henwisc o bali rwyllawg ymdanei a vuassei da gynt. yny welir y chnawt trwydaw. a gwynnach oed no blawt y krissant. y gwallt hitheu ae dwy ael duach oedynt nor muchud. deu uann gochyon vychein yn y grudyeu. cochach oedynt nor dim cochaf. kyuarch gwell y peredr aoruc y vorwyn a mynet dwylaw mynwgwl idaw. ac eisted ar y neill law. Nyt oed pell yn ol hynny. ef a welei dwy vanaches yn dyuot. achostrel yn llawn owin gan y lleill. a chwe thorth ovara cann gan y llall. Arglwydes heb wy duw a wyr na bu y gymeint arall a hynn ovwyt allyn yr koveint hwnt heno.

Odyna yd aethant y vwyta. aperedr a adnabu ar y uorwyn mynnu rodi or bwyt arlllyn idaw ef mwy noc y arall. Tydi vychwaer heb y peredr. Myvi a rannaf y bwyt ar llyn. Nac ef eneit heb hi. Llyma vy ffyd mae mi ae rannaf. Peredr a gymerth attaw vara. ac arodes y bawp gystal ae gilyd. Ac y uessur ffiol orllyn ef a rodes y bawp gystal ae gilyd. Pan oed amser mynet y gyscu. ystauell a gweirwyt y peredr ac y gyscu yd aeth. llyma vy chwaer heb y gweisson wrth y vorwyn deckaf a phennaf o nadunt agyghwn i ytti. Beth yw hynny heb hi. Mynet att y mackwy yr ystauell uhot y ymgynnig idaw. ynywed y bo da gantaw ef ae ynwreic ae yn orderch. Llyna heb hi beth ny weda. mivi heb achaws eiryoet a gwr. Ac ymgynnig o honaf ynneu idaw ef. ymblaen vyggorderchu o honaw. ny allaf i hynny yr dim. Dygwn y duw ankyffes o ny wney di hyny. yth adawn yth elynnyon yma y wneuthur a vynnont athi. Ac rac ofyn hynny kychwynny a oruc y vorwyn. athan ellwg y dagrau dyuot raddi yr ystauell achaw dwrwf y dor yn agori. deffroi aoruc Peredr. Sef ydoed vorwyn yn

wylaw. ac yn drycaruerthi. Dywet vychwaer heb y peredr. Pa ystyr yd wyt yn wylaw. Mi aedywedaf ytt arglwyd heb hi. Vyntat i bioed y kyuoeth hwnn unben idaw ehun. ar llys honn ar iarllaeth ydanei goreu yn y gyuoeth. Sef ydoed mab iarll arall ym erchi ynneu ym tat. Nyt awn ynneu om bod attaw ef. nym rodi ynneu vynntat om hanuod idaw ef nac i iarll or byt. Ac nyt oed o blant ym tat i namyn myvi vy hun. Agwedy marw vyntat y dygwydwys y kyuoeth ym llaw ynheu. ahwyrach y mynnwn euo no chynt. Sef aoruc ynteu yna ryuelu arnafi. agoresgynn y kyuoeth eithyr yr vnty hwnn. Ac rac daet y gwyr a weleist di brodoryon maeth ymi. achadarnet y ty. ny cheit byth trabarhaei bwyt a llynn. Ahynny aderyw. namyn ual yd oed y mynachesseu aweleist di yn porthi ni herwyd bot yn rud udunt hwy y kyfoeth ar wlat. Ac weithon nyt oes udunt wynteu na bwyt na llynn. Ac nyt oes oet bellach noc auory yny del y iarll ae holl allu gantaw ampenn y lle hwnn. ac os mivi ageiff ef. ny bydd gwell vyndihenyd. nam rodi y weisson y veirch. adyuot y ymgynnuc y titheu arglwyd yn y wed y bo hegaraf gennyt. yr bot yn nerth ymi. yn dwyn odyma neu yn amddiffynn innheu yma. Dos vychwaer heb ef y gysgu. ac nyt at y wrthyt kynny wnelwyf dim oc adywedy. yny wypwyf aallwyf a nerth ywch. Drachefyn ydeuth y uorwyn y gysgu. Trannoeth y bore y kyuodes y uorwyn ac y deuth hyt lle yd oed peredr a chyvarch gwell idaw. Duw a rodo da ytt eneit a pha ryw chwedleu yssyd gennyt. Nyt oes namyn bot y iarll ae holl allu gwedy ry disgynnu wrth y porth. Ac ny welas neb lle amlach pebylleu na marchawc yn galw ar arall y ymwan. Ieu heb peredr kyweirer y minneu vy march. Yna y varch a gyweirwyt y beredur. ac ynteu a gyfodes ac y gyrchwys y weirglawd. Sef yd oed marchawc yn marchogaeth yn ryuygus yny weirglawd gwedy dyrchafel arwyd ymwan. Ac yn ymwan aorugant. A pheredr a vryawd y marchawc dros pedrein y varch yr llawr. Ac yn diwed y dyd ef adeuth marchawc arbennic y ymwan ac ef. a bwrw hwnnw aoruc peredr. Nawd aerchis hwnnw. Pwy wyt ti heb y peredr. Dioer heb ef penteulu y iarll. Beth yssyd o gyfoeth y iarll yth uedyant ti. Dioer heb ef y trayan. Ieu heb ef eturyd idi draean y chyuoeth yn llwyr. ac a geueist oda o honaw a bwyt kanwr. ac eu llynn ac eu meirch ac eu harueu heno yn y llys idi. a thitheu yngarcharawr idi eithyr na byd eneint nadeu. A hynny a gahat yndiannot. Ar uorwyn y nos honno yn hyfryt lawen. a gwedy caffel kwbwl o hynny. Athrannoeth peredr a gyrchwys y weirglawd. alluossogrwyd o honunt a buryawd ef y dyd hwnnw. Yndiwed y dyd hwnnw ef adeuth marchawc ryfygus arbennic. a bwrw hwnnw aoruc

pered^r a nawd a erchis hwnnw y pered^r. Pa vn wyt titheu heb y pered^r. Distein llys heb ef. Beth heb pered^r yssyd o gyuoeth y uorwyn yn veu ylti. Trayan y kyuoeth heb ef. Ieu heb pered^r y kyuoeth yr vorwyn. ac a o da o honaw yn llwyr. abwyd deukannwr. ac eu llynn ac eu meirch ac eu harueu. A thitheu yn garcharawr idi. a hynny yn diannot a gahat. ar trydyd dyd y deuth pered^r yr weirglawd. a mwy a vyrywys ef y dyd hwnnw noc undyd. Ac yndiwed y dyd ef adoeth iarll y ymwan idaw. ac ef ae byrywys a nawd a erchis ynteu. Pwy wyt titheu heb y pered^r Mi y iarll heb ef nyt ymgelaf. Ieu heb y pered^r y hyarlaeth yngwbwl yr vorwyn. ath iarllaeth titheu heuyt yn achwanec. A bwyd trychanwr. ac eu llynn ac eu harueu. ac eu meirch a thitheu yn y medyant. Ac uelly y bu yn gwbwl. Ac y trigyawd pered^r teir wythnos yn periteyrngat a darestyngedigaeth yr uorwyn ar kyuoeth wrth y chyghor. gan dy genyat heb y pered^r mi a gychwynnaf ymeith. Ie hynny vymrawt avynny. Ieu myn vvgcret. aphei na bei o garyat arnat ti ny bydwn yma hyt y bum. Eneit heb hi Pa vn wyt titheu. Pared^r uab efrawc or gogled. ac or daw na gofut arnat nac enpytrwyd. manac attaf. ami ath amdiffynaf os gallaf.

Odyna kychwyn aoruc pered^r ac ym pell odyno ef a gyferuyd marchoges ac ef. Amarch achul gochwys y danei. A chyuarch gwell aoruc hi yr mackwy. Pa le pan deuy di vy chwaer. Mynegi aoruc idaw yr achaws yd oed ar y kerdet hwnnw. Sef oed honno gwreic syberw y llanerch. Ieu heb ef mi yw y marchawc y keueist di y gofut hwnn oe achaws. Ac ediuar vyd yr neb ae gwnaeth. Ar hynny llyma y marchawc yn dyuot ac yn amofyn a phered^r awelsei ef y kyfryw uarchawc ydoed ef yn y geisaw. Taw ath son heb y pered^r mi ydwyt yny geissaw. ac myn vvgkret drwc wyt ar deulu wrth y vorwyn achaws gwiryon yw o honafi. Ymwan eissoes aorugant. Ac ny bu hir yr ymwan pered^r auyryawd y marchawc. a nawd aerchis ynteu y bered^r. Nawd ageffy heb y pered^r gan vynet dracheuyn y ford y deuthost y venegi kaffel y vorwyn yn wirion. Ac yn wyuabwerth idi hitheu dy vwrw o honaf i. Y gret ar hynny arodes y marchawc. Ac ynteu pered^r a gerdawd racdaw. ac ar vynyd y wrthaw ef a welci gastell. apharth ac yno ydeuth. a gwan y porth aoruc ae waew. ar hynny llyma was gwineu telediwy yn agori y porth. a meint milwr yndaw. ae oedran mab arnaw. a phan deuth pered^r yr neuad. ydoed gwreic vawr delediwy yn eisted y mywn kadeir. Allawuorynyon yn amyl yn y chylch. a llawen vu y wreicda wrthaw. Aphan vu amser gantunt mynet y vwyta aorugant. Gwedy daruot bwyta. da oed yti vnben heb hi vynet y gyscu y le arall. Pony chawn gyscu yma heb y pered^r. Naw gwidon eneit yssyd yma o

widonot kaeloyw. ae tat ae mam gyt ac wynt. ac nyt nes andianc ni erbyn y dyd noc udunt yn llad. Ac neur derw udunt goresgyn y kyuoeth ae diffeithaw o nyt yr vnty hwnn. Ieu heb y peredr yma y bydwn heno. Ac os gofut a daw arnawch os gallafi les mi ae gwnaf. afles nys gwnaf ynneu Ac y gyscu ydaethant. ac y gyt ar dyd peredr aglywei diaspat engiryawl. Achyuodi yngyflym aoruc peredr oe grys ae lawdyr ae gledyf am y vynwgyl. ac allan y doeth. Sef y gwelei gwidon yn ymordiwes a gwillwr. Ac ynteu yn diaspedeit. Peredr a gyrchwys y widon. ac ae trewis a chledyf ar y phenn nny ledawd yr helym ae phenffestin ual discyl ar y phen. Dy nawd peredr dec uab efracw a nawd duw. Paham wrach y gwydost di mae peredr wyfi. Tyghetuen a gweledigaeth ym odef gofut y gennyt. Ac y titheu kymryt march ac arueu y genyf ynneu. Ac ygyt ami y bydy yn dyscu marchogaeth a theimlaw dy arueu. Val hynn heb y peredr y keffy nawd. Dygret na wnelych gam byth ygkyuoeth y iarles. kedernyt ar hynny a gymerth peredr a chan ganyat y iarles kychwyn ygyt ar widon y lys y gwidonot. ac yno y bu ef teir wythos ar vntu. ac yna dewis y uarch ae arueu. a chychwynnu racdaw. adiwedyd ef a doeth y dyffrynn. ac yn diben y dyffryn ef a doeth y gydygyl meudwy. Allawen uu y meidw y wrthaw. ac yno y bu ef y nos hono. Trannoeth y bore ef a gyfodes odyo. Aphan deuth allan ydoed gawat o eiry gwedy ry odi y nos gynt. a gwalch wyllt wedy llad hwyat yn tal y kudugyl. achan dwryf y march kilyaw or walch. a disgyn bran ar gic yr ederyn. Sef a oruc peredr seuyll a chyffelybu duet y vran. agwynder yr eiry. a chochet y gwaet. y wallt y wreic uwyaf a garei a oed kynduet ar muchud. Ae chuawt oed kynwynnet ar eiry. achochter y gwaet yn yr eiry yr deuvann cochion oed nny grudyeu. Ar hynny yd oed arthur ae deulu yn keissaw peredr a wydawch chwi heb yr arthur pwy y marchawc paladyrhir. a seif yn y nant uchot. Arglwyd heb un mi aaf y wybot pa vn yw. Yna y doeth y mackwy hyt y lle yd oed peredr. Agofyn idaw beth awnaei ef uelly. aphwy oed. ac rac meint medwl peredr ar ywreic vwyaf a garei. ny rodes ateb idaw. Sef a oruc ynteu gossot a gwaew ar peredr ac ynteu peredr aymchoelawd ar y mackwy. ac ae gwant dros bedrein y uarch yr llawr. Ac yn ol ef adoeth pedwar mackwy ar hugeint attaw. ac nyt attebei yr vn mwy noe gilyd. namyn yr un gware aphob un. y wan ar un gossot yn llawr. Ynteu gei ydeuth attaw ef. ac a dywawt yn disgethrin anhegar wrth peredr. Apheredr ae kymerth agwaew y dan y dwy en. ac ae byrywys ergyt y wrthaw. nny dorres y vreich a gwaell y ysgwyd. amarchogaeth vn weith ar hugeint drostaw. Ac ual yd oed nny uarw lewic rac meint y dolur agawssei. yd-

ymchoelawd y uarch a thuth garw gantaw grawth. Aphan welsant y teulu y march yn dyuot heb y gwr arnaw. y kychwynnasant ar vrys. parth ar lle y buassei y gyfranc. Aphandeuthant yno tybygu ry lad kei. Wynt awelsant hagen or kaffei vedic da. y bydei byw. Ny symudawd peredr y vedwl mwy no chynt yr gwelet y pennyal aoed amben kei. Ac y deuthpwynt a chei hyt ympebyll arthur. ac y peris arthur dwyn medygon kywreint attaw. Drwe uu gan arthur kyfaruot a chei y gofut hwnnw Kanys mawr y karei. Ac yna y dywawt gwalchmei. nydyllyei neb kyffroi marchawc urdawl y ar y medwl y bei arnaw yn agkyfuartal. Kanys ac attoed ae collet ar daethoed ydaw. ae ynteu yn medylyaw am y wreic vwyhaf a garei. ar agkyuartalwch hwnnw ac attuyd gyuaruu ar gwr a ymwelas ac ef yndiwethaf. Ac or byd da gennynt ti arglwyd miui aaf y edrych a symudawd y marchawc y ar y medwl hwnnw. Ac os uelly y byd. mi aarchaf idaw ynhygar dyuot y ymwelet athi. Ac yna y sorres kei ac y dywawt geirieu dic kenuigenus. Gwalchmei heb ef hysbys yw gennyfi y deuy di ac ef herwyd y avwyneu. Clot bychan hagen ac etmyc yw ytt oruot y marchawc lludedic gwedy blinaw yn ymlad. Velly hagen y goruost di ar lawer onadunt wy. Achyt tra barhao gennynt ti dauawt ath eirieu tec. digawn vyd itt o arueu. Peis o vliant teneu ymdanat. Ac ny byd reit itt torri nagwaew na chledyf yr ymlad ar marchawc a geffych yn yr ansawd honno. Ac yna ydywawt gwalchmei wrth gei. Ti aallut dywedut auei hygarach pei as mynhut. ac nyt arnafi y perthyn itti dial dy lit ath digyoveint. Tebic yw gennyf i hagen y dygafi y marchawc gyd ami heb torri na breich nac ysgwyd ymi. Yna ydywawt arthur wrth Walchmei. mal doeth a phwyllie y dywedy di. a dos ditheu ragot achymer digawn o arueu ymdanat. adewis dy uarch. Gwisgaw awnaeth gwalchmei ymdanaw. aacherdet raddaw yn chweric ar gam y varch. parth arlle ydoed peredur. Ac ydoed ynteu yngorffowys wrth paladyr ywaew ac yn medylyaw yr vn medwl. Dyuot awnaeth gwalchmei attaw heb arwyd crelonder gantaw. adywedut wrthaw. Pei gwypwn vot yn da gennynt ti mal y mae da gennyfi. Mi a ymdidanwn athi. Eissoes negessawl wyfi y gan arthur attat. y atolwyn itt dyuot y ymwelet ac ef. Adeuwr a doeth kyn no mi ar y neges honno. Gwir yw hynny heb y peredur. ac anhygar ydoethant. ymlad awnaethant ami ac nyt oed da gennynt ynneu hynny. gyt ac nat oed da gennynt vyn dwyn y ar y medwl yd oedwn arnaw. Yn medylyaw yd oedwn am y wreic uwyhaf a garwn. Sef achaws y doeth cof im hynny. yn edrych yd oedwn ar yr eira. ac ar y uran. ac ar y dafneu o waet yr hwyat a ladsysei y walch yn yr eira. Ac yn medylyaw

yd oedwn bot yn gynhebic gwynder yr eira. aduhet y gwallt ae haeleu yr uran. ar deuvann goochyon aoed yny grudyeu yr deu dafyn waet. Heb y gwalchmei nyt oet anuonhedigeid y medwl hwnnw. Adiryued oed kynny bei da gennyf dy dwyn y arnaw. Heb y pered^r adywedy di ymi a yttiwei ynlllys arthur. yttiwei heb ynteu. ef oed y marchawc diwethaf aymwanawd athi. ac ny bu da ydoeth idaw yr ymwan hwnnw. torri awnaeth y vreich deheu idaw agwaell y yskwyd gan y kwymp agauas owth dy paladyr di. Ie heb y pered^r nym tawr dechreu dial sarhaet y corr ar gorres velly. Sef awnaeth gwalchmei enryuedu y glybot yn dywedut am y corr ar gorres. A dynessau attaw a mynet dwylaw mynwgyl idaw. agovyn pwy oed y enw. Peredur uab efrawc ym gelwir i heb ef. athitheu pwy wyt. Gwalchmei ym gelwir i heb ynteu. Da yw gennyf dy welet heb y pered^r. Dy glot vy goglef ympob gwlat or y bum o vilwryaeth a chywirdeb. ath athgedymdeithas yssyd adolwyn gennyf y gaffel. keffy myn vygkret. adyro ditheu ymi y teu. Ti ageffy yn llawen heb y pered^r. Kychwyn awnaethant ygyt ynhyfryt gyttuun parth ar lle ydoed arthur. aphan gogleu gei eubot yn dyfot. ef adywawt. Mi awydwyn na bydei reit ygei ymlad ar marchawc, adiryued yw idaw caffel clot. Mwy awna ef oe eireu tec no miui o nerth au harueu. Amynet a wnaeth pered^r a gwalchmei hyt yn lluest Walchmei ydiot eu harueu. Achymryt aoruc pered^r y ryw wisic ac a oed y walchmei. amynet awnaethant yn llaw hyt y lle yd oed arthur. a chyuarth gwell idaw. Llyma arglwyd heb y gwalchmei y gwr y buost yr ystalym o amser yny geissaw. Graessaw wrthyt unben heb yr arthur. a chyt ami y triggy. apheigwypwn vot dy gynnyd mal y bu. nyt aut y wrthyfi pann aethost. Hwn lagen a doroganwys y corr ar gorres itt auu drwc kei wrthunt. athitheu ae dieleist. Ac ar hynny nachaf y vrenhines ae llawvorynyon yn dyuot. a chyvarch gwell awnaeth peredur udunt. a llawen uuaut wynteu wrthaw ae resawu aorugant. parch ac enrhyded mawr awnaeth arthur amperedur. ac ymchoelut aorugant parth a chaerllion. Ar nos gyntaf y deuth pered^r y gaer llion y lys arthur. ac yd yttoed yn troi yny gaer wedy bwyt. nachaf ygharat law eurawc ynkyuaruot ac ef. Myn vygkret vy chwaer heb y pered^r morwyn hygar garueid wyt. ami aallwn arnaf dy garu ynvwylhaf gwreic pei da genyt. Miui arodav vygkret heb hi val hynn. na charafi dydi ac nath vynnaf yndragywydawl. Minneu arodaf vygret heb y pered^r nadywedaf ynneu eir lyth wrth gristawn yny adeuych ditheu arnat vygaru i yn vwyaf gwr. Trannoeth ef a gerdawd pered^r ymeith. ar prifford ar hyt keuynd mynyd ef awelei dyffryn crwnn. a gororeu y dyffryn yn goedawc carregawc. a gwastat y dyffryn

oed yn weirglodycu. ac yn dired ar y rwng y gweirglodyen ar coet. Ac ym mynwes y coet y gwelei tei duon mawr anuanawl eu gweith. adisgynnu awnaeth ac arwein y varch tuar coet. Ac am talym or coet ef a welei ochyr carreclem. ar ffordd ynkyrchu ochyr y garrec. allew yn rhwym wrth gadwyn. ac yn kyscu ar ochyr y garrec. aphwll dyfynn athrugar y veint awelei dan y llew. Ae loncit yndaw oesgym dynyon ac aniueileit. athynny cledyf awnaeth peredr atharaw y llew. yny dygwyd yn dibin wrth y gadwyn. uch penn y pwll. Ac ar yr eildymawt taraw y gadwyn aoruc yny tyrr. Ac yny dygwyd y llew yn y pwll. ac ar traws ochyr y garrec arwein y uarch aoruc peredr yny doeth yr dyffryn.

Ac ef a welei am ganawl y dyffryn castell tec. athuar castell dy euth. ac ar y weirglawd wrth y castell ef awelei gwr llwyt mawr yn eisted. mwy oed no gwr or a welsei eiryoet. A deu was ieueinc yn saethu. karneu eu kyllleill o asgwrn moruil. y neill o honunt yn was gwineu. ar llall yn was melyn. adyuot racdaw awnaeth hyt y lle ydoed y gwr llwyt. a chyvarch gwell a oruc peredur idaw. ar gwr llwyt a dywawt. mefyl ar varyf vymporthawr. Ac yna y dyallawd peredr panyw y llew oed y porthawr. Ac yna ydaeth y gwr llwyt ar gweisson gyt ac ef yr castell. ac y daeth peredr gyt ac wy. a lle tec enrydedus a welei ef yno. ar neuad a gyrchassant. ar byrdeu oed gwedy eu dyrchael. a bwyt a llynn yn didlawt arnadunt. Ac ar hynny ef awelei yn dyuot or ystauell gwreic ohen a gwreic ieuanc. Amwyhaf gwraged or awelsei eiryoet oedynt. Ac ymolchi aorugant. amynet y vwytta. Ar gwr llwyt aeth y benn y bwrdd yn uchaf. ar wreic ohen yn nessav idaw. Apheredr ar uorwyn a dodet ygyt. Ar deuwas ieueinc yn gwassanaethu arnadunt. Ac edrych a wnaeth y uorwyn ar peredur a thristau. a govyn a oruc peredr yr vorwyn paham yd oed trist. Tydi eneit yr pamm yth weleis gyntaf a gereis yn vwyhaf gwr. athost yw gennyf welet arwas kyn uonhedicket athi. y dihenyd avyd arnat auory. Aweleist ti y tei duon llawer ym bron y coet. gwyr yw y rei hynny ymtat i oll y gwr llwyt racko. achewri ynt oll. ac avory wynt adygyforant am dy penn ac ath ladant. ar dyffryn crwnn y gelwir y dyffryn hwnn. Oia uorwyn dec a bery di bot vymmarch i am arueu yn vulletty ami heno. Paraf yrofi a duw os gallaf ynullawen. Pan vu amserach gantunt kymrut hun no chynedach. y gyscu yd aethant. ar uorwyn a beris bot march peredr. ac arueu yn vn lletty ac ef. Athrannoeth peredr a glywei gordyar gwyr a meirch ygkylch y castell. Apheredur a gyuodes. ac awisgawd y arueu ymdanaw. ac ymdan y uarch. ac ef a deuth yr weirglawd. ac y deuth

y wreic hen ar uorwyn att y gwr llwyt. Arglwyd heb hwy kymer gret y mackwy na dywetto or awelas yman. Ani a vydwn drostaw y keidw Na chymeraf myn vygkret heb y gwr llwyt. ac ymlad a wnaeth peredur ar llu. ac erbyn echwyd neur daroed idaw llad trayan y llu heb argyweddu neb arnaw ef. Ac yna y dywawt y wreic ohen. neur deiryw yr mackwy llad llawer oth lu. a dyro nawd idaw. Na rodaf myn vygcret heb yr ynteu. Ar wreic ohen. ar uorwyn dec yar vwlech y gaer yd oedynt yn edrych. Ac yn hynny ymgyaruot o peredr ar gwas melyn ae lad. Arglwyd heb y uorwyn dyro nawd yr mackwy. na rodaf yryfi a duw heb y gwr llwyt. Ac ar hynny ymgyvaruot o peredr ar gwas gwineu ae lad. Buassei well itti pei rodassut nawd yr mackwy kynn llad dy deunaw o honaw. ac abreid vyd y titheu dy hun or dihegy. Dos ditheu vorwyn ac adolwyn yr mackwy rodi nawd ynni. kanyss rodassam ni idaw ef. ar vorwyn adoeth yr lle yd oed peredur. ac erchi nawd y that aoruc. ac yr sawl adihagyssei oe wyr yn vyw. Keffy dan amot mynet oth tat a phawb or yssyd y danaw y wrhau yr amherawdyr arthur. ac y dywedut idaw pan yw peredr gwr idaw awnaeth y gwassanaeth hwinn. Gwnawn y rofi aduw yn llawen. a chymryt bedyd o honawch. A minneu aanuonaf att arthur. y erchi idaw rodi y dyffryn honn ytti. ac yth ettiued byth gwedy ti. ac yna y doethant y mywn. a chyuarth gwella a wnaeth y gwr llwyt arwreic vawr y peredr. Ac yna y dywawt y gwr llwyt. Yr pan yttwyf ynn medu y dyffrynn hwinn. mi ny weleis gristawn a elei ae eneit gantaw namyn ti. a ninneu a awn i wrhau y arthur ac y gymryt cret a bedyd. Ac yna y dywawt peredur diolchaf ynneu y duw. na thorreis vy llw wrth y wreic vwyhaf a garat. na dywedwn un geir wrth gristawn. Trigyaw yno awnaethant y nos honno. Trannoeth y bore yd aeth y gwr llwyt ae niuer gantaw y lys arthur. Ac y gwrhayssant y arthur. Ac y parawd arthur eu bedydyaw. Ac y dywawt y gwr llwyt y arthur pan yw peredr ae goruassei. Ac arthur a rodes yr gwr llwyt ae niuer y dyffrynn oe gynnal y danaw ef mal yd erchis peredr. A chan gennat arthur y gwr llwyt a aeth ymeith parth ar dyffryn crwnn. Peredur ynteu a gerdawd y bore drannoeth racdaw talyrn mawr o diffeith. heb gaffel kyuanedd. Ac yn y diwed ef adoeth y gyuanedd bychann amlawlwt. Ac yno y clywei uot sarff yn gorwed ar uodrwy eur. heb adel kyfanned seith milltir o bop parth idi. Ac y daeth peredur yr lle y clywei vot y sarff. ac ymlad awnaeth ar sarff yn llidyawc drut ffenedicualch. Ac yn y diwed y lladawd. ac y kymerth y votrwy idaw ehun. Ac uelly y bu ef yn hir yn yr agherdet hwinnw. heb dywedut vngeir wrth neb ryw gristawn. Ac o hynny yd yttoed

yn kolli y liw ae wed o drahiraeth yn ol llys arthur ar wreic vwyaf a garei ae gedyndeithon.

Odyna y cerdawd racdaw y lys arthur. ac ar y ffordd y kyuaruu ac ef deulu arthur. a chei yn eu blaen yn mynet y neges udunt. Peredur a adwaenat bawp onadunt. ac nyt adwaeney neb or teulu euo. Pandey di vnben heb y kei. a dwyweith atheir. ac nyt attebei ef Y wan aoruc kei a gwaew trwy y uordwyt. Ac rac kymell arnaw dywedut athorri y gret mynet heibyaw aoruc heb ymattiala ac ef. Ac yna y dywawt gwalchmei. Yrofi a duw gei drwc y medreist kyflauan ar mackwy ual hwnn yr na allei dywedut. Ac ymchoelut draegeuyn y lys arthur. Arglwydes heb ef wrth wenhwyfar. Awelydi drycket y gyflauann aoruc kei ar y mackwy hwnn yr na allei dywedut. Ac yr duw ac yrof ynneu par di y uedeginyaethu ef erbyn pan delwyf drachefyn. ami adalaf y pwyth itt. achynn dyuot y gwyr oe eu neges ef adeuth marchawc yr weirglawd y ymyl llys arthur y erchi gwr y ymwan. A hynny a gauas. abwrw hwnnw awnaeth peredr ac wythnos y bu yn bwrw marchawc beunyd. Adiwarnawt yd oed arthur ae teulu yn dyuot yr eglwys. Sef y gwelynt marchawc gwedy dyrchael arwyd ymwan. Hawyr heb yr arthur. myn gwrhwt gwyr nyt af odyma yny gaffwyf vymarch am arueu y vwrw y ianghwr racko. Yna yd aeth gweisson yn ol y uarch ae arueu y arthur. Apheredr agyfaruu ar gweisson yn mynet heibaw. ac a gymerth y march ar arueu ar weirglawd a gyrchawd. Sef awnaeth pawb oe welet ef ynkyuodi ac yn mynet y ymwan yr marchawc mynet ar benn y tei ar brynnau ar lle aruchel y edrych ar yr ymwan. Sef awnaeth peredr emneidaw ae law ar y marchawc y erchi idaw dechreu arnaw. Ar marchawc aossodes arnaw. ac nyt ysgoges ef or lle yr hynny. Ac ynteu percedur aordinhaawd ac ae kyrchawd yn llityawedrut engiryawl chwervw awydualch. Ac ae gwant dyrnawt gwenwyniclym tost drut milwryeid ffyryf. y dan y dwy en ae dyrchael oe gyfrwy, ae vwrw ergit mawr y wrthaw. ac yd ymchoelawd dracheuyn ac yd edewis y march ar arueu gan y gweisson mal kynt. ac ynteu ar y draet a gyrchawd y llys ar mackwy mut y gelwit peredur yna. ar hynny nachaf agharat Law eurawc yn kyuarfot ac ef. Yrofi a duw unbenn heb hi ys oed gryssyn na allut dywedut. Apei gallut diwedut mi ath garwn yn vwyhaf gwr. ac myn vycret kyn nys gellyt mi ath garaf yn vwyhaf gwr. Duw atalo itt vgwhaer heb peredur ar myn vycret minneu ath garaf di. Ac yna gwybuwyt pan yw peredr oed ef. ac yna y delis ef gedyndeithas a gwalchmei ac ac owein vaburyen. ac a pawb or teulu ac y trigywys yn llys arthur.

Arthur aoed ygkaer llion ar wysc. amynet awnaeth y hela. apheredr.

a ellygawd y gi ar hyd ar ki a ladawd yr hyd y mywn diffeithwch. ac ympenn ruthur y wrthaw. ef a welei arwyd kyfanhed. athu ar kyfaned y deuth. ac ef awelei neuad. ac ar drws y neuad ef awelei gweis moel gethinyon yn gware gwydbwyll. Aphan deuth y mywn. ef a welei teir morwyn yn eisted ar lleithic. ac vn ryw wiscoed amdanunt ual y dyliei am dylyedogyon. Ac ef aaeth y eisted attunt yr lleithic. ac vn or morwynyon a edrychawd ar peredr yn graff. ac wylaw a wnaeth. Apheredur a ovyndawd idi beth awylei. Rac drycket gennyf gwelet lleassu gwas kyndecket athi. Pwy am lleassei i heb y peredur. Pei ualrihyt ytt arhos yn y lle hwnn. mi ae dywedwn itt. Yr meint uo y gwrthret arnaf yn aros. mi ae gwrandawaf. Y gwr yssyd tat ymi heb y uorwyn. bieu y llys honn. A hwnaw alad pawb or a del yr llys honn heb y ganhyat. Pa gyfryw wr yw awch tat chwi pan allo lleassu pawb uelly. Gwr awna treis ac anuod ar y gymodogyon. Ac ny wna iawn i neb amdanaw. ac yna y gwelei ef y gweisson yn cyfodi ac yn arllwyssaw y clawr or werin. ac ef a glywei dwryf mawr. Ac yn ol y twryf ef awelei wr du mawr unlygeitawc yn dyuot y mwyn. ar morynyon a gyfodassant yn y erbyn a diot y wisic y amdanaw awnaethant. ac ynteu aaeth y eisted. Agwedy dyuot y bwyll idaw ac aryfhau edrych aoruc ar peredur. a gown pwy y marchawc. Arglwyd heb yr vn or morynyon y gwas ieuanc teckaf abonhedickaf or aweleist eiryoet. Ac yr duw ac yr dy syberwyt pwylla wrthaw. Yrot ti mi abwyllaf ac a rodaf y eneit idaw heno. ac yna peredr adaeth attunt wrth y tan. ac a gymerth bwyf allynn. ac ymdidan ar rianed aoruc. Ac yna y dywawt peredr gwedy y vrwyscau wrth y gwr du. Ryued yw gennyf kadarnet y dywedy di dy uot. Pwy adiodes dy lygat ti. Un om kennedueu oed heb y gwr du. pwy bynnac aovynhei imi yr hynn ydwyf ti yn y ouyn. ny chaffei y eneit gennyf na yn rat nac ar werth. Arglwyd heb y uorwyn kyt dywetto ef overed o vrwysged amedawt parth ac attat ti. kywirha y geir a dywedeist gynneu ac a edeweist wrthyfi. Aminheu a wna hynny yn llawen yrot heb y gwr du. Mi aadaf y eneit idaw yn llawen heno. ac ar hynny y trigyassant y nos honno.

A thrannoeth kyuodi aoruc y gwrdu. a gwiscaw arueu ymdanaw. ac erchi peredr kyuod dyn y uynyd y diodef agheu heb y gwr du. Peredr a dywawt wrthaw. Gwna y neillpeth y gwr du. os ymlad avynny ami. ae diot dy arueu y ymdanat. ae titheu a rodo arueu ereill y minneu y ymlad a thi. Ha dyn heb ef ae ymlad aallut ti pei kaffut arueu. kymer yr arueu avynnych. Ac ar hynny y doeth y uorwyn ac arueu y peredr aoed hoff gantaw. Ae ymlad a wnaeth ar gwr du. yny uu reit yr gwr du erchi nawd y peredr. Y gwr du ti a geffy nawd tra uych yn dywedut ym pun wyt. aphwy a tynnawd dy lygat. Arglwyd minheu ae diwedaf. yn ymlad ar pryf du or

garn. Cruc yssyd aelwir y cruc galar. ac yn y cruc y mae karn. ac yn y garn y mae pryf. ac yn lloswrn y pryf y mae maen. a rinwedeu y maen ynt. Pwy bynnac ae kaffei yn y neill law. a vynnei o eur ef ae kaffei ar y llaw arall idaw. ac yn ymlad ar pryf hwnnw y kolleis i vy llygat. Amhenw ynneu yw y du trahawc. Sef achaws ymgelwit y du trahawc. ny a wn undyn ym kylch nys treisswn. a lawn nys gwnawn y neb. Ie heb y peredur py gybellet yw. Y dyd y kychwynnych odyma ti a doy y lys meibon y brenhin y diodevueynt. Paham y gelwir wynt uelly. adanc llynn ae llad wynt beunydd unweith. Pandelych odyno ti adeuy hyt yn llys iarllles y kampeu. Py gampeu heb y peredr yssyd erni hi. Trychanwr teulu yssyd idi. Pob gwr dieithyr or adel yr llys ef adywedir idaw campeu y theulu. Sef achaws yw hynny. y trychanwr teulu aeisted yn nessaf yr arglwydes. ac nyt yr amharch yr gwesteion. namyn yr dywedut kampeu y theulu. y dyd y kychwynnych odyno ti a ey y gruc galarus. Ac yno y maent perchen trychant pebyll ygkyleh y cruc yn kadw y pryf. Can buost heb y peredr yn ormes yn gyhyt a hynny. mi awnaf na bych byth bellach. ae lad awnaeth peredr idaw. Ac yna y dywawt y uorwyn. adechreuassei ymdidan ac ef. Bei bydut dlawt yn dyuod yma. kyuoethawc vydut bellach o drysor y gwrdu a ledeist. Athi a wely y sawl uornyon hygar yssyd yn y llys honn. ti a geffut orderchat ar yr un a vynnud onadunt. Ny deuthum i yma om gwlat arglwydes yr gwreicka. namyn gweison hegar awelaf yna. ymgefflybet bawp o honawch ae gilyd mal y mynno. a dim oc awch da nys mynnaf. ac nyt reit ym wrthaw. Odyna y kychwynyawd peredur racdaw. ac y deuth y lys meibon brenin y diodeiueint. Aphann deuth yr llys nywelei namyn gwraged. ar gwraged a gyuodassant racdaw. ac a vuant lawen wrthaw. ac ar dechreu eu hymdidan. ef a welei varch yn dyuot achyfrwy arnaw. achelein yn y kyfrwy. ac un or gwraged a gyuodes y vynydd ac a gymerth y gelein or kyfrwy ac ae heneinawd ymywn kawg a oed islaw y drws a dyfyr twym yndi. ac a dodes eli gwerthuawr arnaw. ar gwr a gyuodes yn vyw. ac a deuth yr lle yd oedperedur. ae raessawu aoruc. a bot yn llawen wrthaw. a deuwr ereill adoethant y mywn yn eu kyfrwyeu. ar un dywygyat awnaeth y uoryn yr deu hynny ac yr un gynt.

Yna y govynnawd peredr yr vnben paham yd oedynt uelly. ac wynteu a dywedassant bot adanc mywn gogof. a hwnnw ae lladei wy unweith beunydd. ac ar hynny y trigyassant y nos honno. athranoeth y kyuodes y mackwyeit racdunt. ac yd erchis peredr yr mwyn eu gordercheu y adel gyt ac wynt. Ac wynteu ae gomedassant. adywedut pei ath ledit

ti yno. nyt oed itt ath wnelei yn vyw dracheuyn. Ac yna y kerdassant wy raodunt. ac y kerdawd peredr yn ei hol. agwedy eu difflannu wy hyt nas gwelei ef. Yna y kyuaruu ac ef yn eisted ar benn cruc. y wreic deckaf or a welsei eiryoet. Mi awn dy hynt heb hi. mynet yd. wyt y ymlad ar adanc. ac ef ath lad. ac nyt oe dewred namyn oe ystryw. Gogof yssyd idaw. aphiler maen yssyd ar drws yr ogof. ac ef awyl pawb or a del y mywn. ac nys gwyl neb euo. ac a llechwaew gwenwynic o gysgawt y piler y llad ef bawp. Aphei rodut ti dy gret vygaru i yn vwyhaf gwreic mi a rodwn itt uaeu ual y gwelut euo pan elut y mywn. ac ny welei ef dydi. Rodaf myn vygkret heb y peredr. Yr pan yth weleis gyntaf mi ath gereis. apha le y keisswn i dydi. Pan geissych di vyui keis parth ar india. Ac yna y difflannwys y uorwyn ymeith gwedy rodi y maen yn llaw peredr. Ac ynteu adeuth racdaw parth a dyffrynn auon. agororeu y dyffrynoed yn goet. ac o pob parth yr auon yn weirglodyeu gwastat. Ac or neill parth yr avon y gwelei kadw odeueit gwynnyon. ac or parth arall y gwelei cadw o deueit duon. ac ual y breuei vn or deueit gwynnyon y deuei vn or deueit duon drwod. ac y bydei yn wenn. ac ual y breuei vn or deueit duon. y deuei vn or deueit gwynnyon drwod ac y bydei yndu. Aphrenn hir a welei ar lann yr auon. Ar neill hanner aoed idaw yn llosgi or gwreid hyt y ulaen. Ar hanner arall a deil ir arnaw. ac uchlaw hynny y gwelei mackwy yn eisted ar ben cruc. adeu vilgi bronnyon vrychyon mywn kyillyuaneu yn gorwed geyr y law. A diheu oed gantaw nawelsei eiryoet mackwy kyn deyrneidet ac ef. ac yn y coet gyfarwyneb ac of y clywei ellgwn yn kyuodi hydgant. A chyuaruch gwell awnaeth yr mackwy. ar mackwy a gyuaruchawd well y peredr. atheir fford a welei peredr yn mynet y wrth y cruc. Y dwy fford yn vawr ar dryded yn llei. agovyn aoruc peredur pa le yd aei y teir fford. vn or ffyrd hynn aa ym llys i. Ac un or deu agyghoraf i ytti ae mynet yr llys or blaen att vyggwreic i yssyd yno. ae titheu aarhoych yma athi a wely y gellgwn yn kymell yr hydrot blin or coet yr maes. athi awely ymilgwn goreu or aweleist eiryoet aglewhaf arhydrot yn eu llad ar ydwyfyr geir anllaw. Aphan uo amser ynni vynet yn bwyd ef adaw vyggwas am march ym herbyn athi ageffy lewenyd yno heno. Duw a diolcho itt. nythrigyafi. namyn ragof yd af. Y neill fford aa yr ddinas yssyd yma yn agos. ac yn hwinnw y keffi bwyd allynn ar werth. Ar fford yssyd lei nor rei ereill aa parth a gogof yr adanc. Can dy ganhyat vackwy parth ac yno ydafi. a dyuot awnaeth peredur parth ar ogof. achymryt y maen yny llaw asseu. ae waew yn y llaw deheu. ac ual y daw y mywn. arganuot yr adanc

awnaeth ae wan a gwaew trwydaw. allad y benn. Aphan daw y maes or ogof. nachaf yn drws yr ogof y tri chedymdeith. a chyuarch gwell a wnaethant y peredr. Adywedut panyw idaw yd oed darogan llad yr ormes honno. Arodi y penn awnaeth peredr yr mackwyeit. Achynnac awnaethant wynteu idaw yr vn a vynnynnt or tair chwioryd yn briawt. a hanner eu brenhinyaeth y gyt a hi. Ny deuthum i yma yr gwreika heb y peredr aphei mynnwn unwreic acatuyd. awch chwaer chwi a vynnwn yn gyntaf. A cherdet racdaw a wnaeth peredur. ac ef aglywei twrwf yn y ol. ac edrych awnaeth ynteu ynn ol. Ac ef awelei gwr ar gevyn march coch. ac arueu cochyon ymdanaw. ar gwr adeuth ar ogyvuch ac ef. achyuarch gwell awnaeth y peredur o duw ac o dyn. Ac ynteu peredr agyuarchawd gwell yr mackwy yn garedic. Arglwyd dyuot y erchi itti ydwyfi. Beth a erchy di heb y peredr. Fyggymryt yn wr itt. Pwy a gymerwn ynneu yn wr pei ath gymerwn. Ny chelaf vyggystlwn ragot. Etlym gledyf coch ymgelwir iarll o ystlys y dwyrein. Ryued yw gennyfi. ymgynnac o honat yn wr y wr ny bo mwy o gyuoeth no thi. nyt oes y minneu namyn iarllaeth arall. Achanyw gwiw gennyt ti dyuot yn wr ymi. Mi ath gymeraf yn llawen. ac y doethant parth allys yr iarll. Allawen vuwyt wrthunt nny llys. adywedut wrthunt awnaethpwyt. nat yr amarch amunt y dodit islaw y teulu. namyn kynnedyf y llys aoed y velly. Kanyw y neb avryrei y thrychannwr teulu hi. bwyta a gaffei yn nessaf idi. ahi ae carei yn vwyhaf gwr. Agwedy y bwrw o peredur y thrychauwr teulu yr llawr. ac eisted ar y neill law. y dywawt y iarll. Ydiolchaf y duw kaffei gwas kyndecket a chyndewret athi. kan nycheueis y gwr mwyhaf a garwn. Pwy oed y gwr mwyhaf agarut titheu. Mynvygret etlym gledyf coch oed y gwr mwyhaf a garwn i. ac nys gweleis eiryoet. Dioer heb ef. kedymdeith ymi yw etlym. allyma evo. ac yr yvwyn ef y deuthum i y chware ath teulu di. Ac euo ae gallei ynwell no myvi pei asmynnei. aminneu ath rodaf di idaw ef. Duw adiolcho y titheu uackwy tec. aminneu a gymeraf y gwr mwyaf a garaf. ar nos honno kyseu awnaeth etlym ar iarll y gyt. Athrannoeth kychwynnu awnaeth peredur parth ar cruc galarus. Myn dy law di arglwyd mi a af y gyt athi heb yr etlym. Wynt adeuthant racdunt hyt y lle y gwelynt y cruc ar pebylleu. Dos heb y peredr att y gwyr racko wrth etlym. ac arch udunt dyuot y wrhau ymi. Ef a deuth etlym attunt. ac a dywawt wrthunt ual hymn. Dewch y wrhau ym harglwyd i. Pwy yw dy arglwyd di heb yr wynteu. Peredr baladyr hir yw vy arglwyd i heb yr etlym. Pei dyledus diuetha kennat. nyt aut dracheuyn yn vyw att dy arglwyd. am erchi arch mor drahaus y vrenhined

aieirll a larwneit a dyuot y wrhau yth arglwyd di. Pereddr aerchis idaw vynet dracheuyn attunt. a rodi dewis udunt ae gwrhau idaw. ae ymwan ac ef. Wynt a dewissasant ymwan ac ef. Apheredr auyryawd perchen cant pebyll ydyd hwnnw yr llawr. athrannoeth ef avyryawd perchen cant ereill yr llawr. Ar trydyd dyd cant a gawssant yn eu kyghor gwrhau y pered. Apheredur aovynnawd udunt. Beth awneynt yno. ac wynteu adywedassant panyw gwarchadw y pryt yny vei varw. Ac yna ymlad awnaem ninneu y maen. ar neb auei drechaf o honam agaffei y maen. Arhowch vi yma heb y peredr mi aaf y ymwelet ar pryf. Nac ef arglwyd heb wynt. awn ygyt y ymlad ar pryf. Ie heb y peredur ny mynnafi hynny. Pei lledit y pryf ny chaffwn i o glot vwy noc un o honawch chwitheu. Amynet a wnaeth ef yr lle yd oed y pryf. ae lad. adyuot attunt wynteu. a dywedut wrthunt. Kyfriuwch awch treul yr pan doethawch yma. ami ae talaf ywch ar en heb y peredur. Ef adalawd udunt kymeint ac y dywawt pawb y dylyy o honaw. Ac nyt erchis udunt namyn adef eu bot yn wyr idaw ef. Ac ef a dywawt wrth etlym. att y wreic vwyaf a gery yd ey di. Aminneu aaf ragof. Ac a dalaf itt dyuot yn wr im. Ac yna y rodes ef y maen y etlym. Duw adalho itt. arwydheyt duw ragot. Ac ymeith yd aeth peredr ac ef a doeth y dyffrym avon deckaf awelsei eiryoet allawer o bebylleu amliw awelei ef yno. aryuedach oed gantaw no hyny. gwelet y sawl a welei o velinau dwfyr. a melineu gwynt. Ef agehyrdawd ac ef gwr gwineu. mawr. a gweith saer arnaw. Agovyn pwy oed aoruc peredr. Penn melinyd wyfi heb ef ar y melineu racko oll. Agaffafi letty gennyt ti heb peredr. Keffy heb ynteu yn llawen. ef a doeth peredr y ty y melinyd. Ac ef awelas lletty hoff tec yr melinyd. ac erchi awnaeth peredr aryant yn echwyn yr melinyd y brynu bwynt allynn idaw ac y dylwyth y ty. Ac ynteu a talei kynny vynet odyno.

Gouyn aoruc yr melinydd py achaws yd oed y dygyuor hwnnw yno. Y dywawt y melinyd wrth peredr. Mae y neillpeth. ae tydi yn wr o bell ae titheu yn ynvyt. Yna y mae amherodres cristinobyl uawr. Ac ny mynn honno namyn y gwr dewraf. Kanyt reit idi hi da. ac ny ellit dwyn bwynt yr sawl vilioed yssyd yma. ac o achaws hynny y mae y sawl velineu hynn. Ar nos honno kymryt eu hessmwythter awnaethant. Athrannoeth kyuodi y uynydd a oruc peredr a gwisgaw ymdanaw ac ymdan y uarch y uynet yr twrneimeint. Ac ef awelei bebyll ymplith y pebylleu ereill teckaf or awelsei eiryoet. amorwyn dec awelei yn ystynnv y phenn trwy ffenestyr ar y pebyll. ac ny welsei eiryoet morwyn degach ac eurwisc o bali ymdanei. ac edrych awnaeth ar y uorwyn yn graff.

amynet y charyat yndaw yn vawr. ac uelly y bu yn edrych ar y uorwyn or bore hyt hanner dyd. Ac o hanner dyd yny oed pryt nawn. Ac yna neur daroed y twrneimeint. A dyuot aoruc y letty. a thynnu y arueu y amdanaw. Ac erchi aryant yr melinyd yn echwyn. Adic vu wreic y melinyd wrth peredr ac eissoes y melinyd a rodes aryant yn echwyn idaw. Athranoeth y gwnaeth yr vn wed ac a wnaethoed y dyd gynt. Ar nos honno ydoeth y lletty ac y kymerth aryant ynechwyn y gan y melinyd. ar trydyd dyd pan yttoed yn yr vnle yno edrych ar y uorwyn. ef a glywei dynawt mawr rwng ysgwyd amynwgyl idaw amynybyr bwyall. Aphan edrychawd draegeuyn ar y melinyd. Y melinyd a dywawt wrthaw. Gwna y neillpeth heb y melinyd. ae tydi a dyuno dy benn ymeith ae titheu a el yr twrneimeint. A gowenu awnaeth peredr ar y melinyd. amynet yr twrneimeint. Ac a gyuaruu ac ef y dyd hwnnw. ef ae byryawd oll yr llawr wynt. a chym-eint ac a vyryawd ef a anuones y gwyr yn anrec yr amherodres. Ar meirch ar arueu yn anrec y wreic y melinyd. yr ymarhos am yharyant echwyn. Dylin aoruc peredur y twrneimeint yny vyryawd pawb yr llawr. ac anuon y gwyr o oruc y garchar yr amherodres. ar meirch ar arueu y wreic y melinyd yr ymarhos am yr aryant echwyn. Yr amherodres a anuones att varchawc y velin. y erchi idaw dyuot y ymwelet a hi. aphallu awnaeth peredr yr gennat gyntaf. ar eil aaeth attaw. a hitheu y dryded weith aanuones cant marchawc y erchi udunt y dwyn oe anuod. ac wynt adoethant attaw. ac a dywedassant eu kennadwri y wrth yr amherodres. Ynteu awaryawd ac wynt yn da. ef abarawd eu rwymaw wynt rwymet iwrch. ac eu bwrw ygklawd y velin. ar amherodres a ovynnawd kyghor y wr doeth a oed yn y chyghor. A hwnnw a dywawt wrthi mi aaf attaw ar dy gennyat. a dyuot att peredr a chyuarach gwell idaw. ac erchi idaw yr mwyn y orderch dyuot y ymwelet ar amherodres. ac ynteu adeuth ef ar melinyd. ac yn y gyueir gyntaf y deuth yr pebyll eisted awnaeth. a hitheu adeuth ar y neill law. a byrr ymdidan auu y rygtunt. a chymryt kennat a wnaeth peredr a mynet y letty. Trannoeth ef aaeth y ymwelet a hi. Aphan doeth yr pebyll nyt oed vn gyueir ar y pebyll auei waeth y gyweirdeb noe gilyd. ac ny wydynt hwy py le yd cistedei ef. Eisted aoruc peredr ar neill law yr amherodres. ac ymdidan awnaeth yn garedic. Pan yttoedynt uelly wynt awelynt yndyuot y gwr du agorflwch eur yn y law yn llawn o win. a dygwydaw a oruc ar penn y lin geyr bronn yr amherodres. ac erchi idi nas rodei onyt yr neb a delei y ymwan ac evo ymdanei. ahitheu aetrychawd ar peredr arglwydes heb ef mocs ymi y gorulwch. ac yuet y gwin aoruc peredr a rodi y gorvlwch y wreic y

melinyd. a phann y ttoedynt uelly nachaf wr du oed mwy nor llall. ac ewin pryf yn y law ar weith gorflwch ae loneit o win. ae rodi yr amherotres. ac erchi idi nas rodei onyt yr neb aymwaney ac ef. arglwydes heb y peredr moes ymi. ae rodi y peredr a wnaeth hitheu ac yued y gwin aoruc peredr arodi y gorflwch y wreic y melinyd. pann y ttoedynt wynt uelly nachaf gwr pengrych arwaed vwy noe un or gwyr ereill yn dyuot y mywn a chawc yny law ae loneit o win yndaw. a gestwng ar peun y lin ae rodi yn llaw yr amherodres. ac erchi idi nas rodei o nyt yr neb ymwaney ac euo amdanei. ae rodi awnaeth litheu y peredur. ac ynteu ae hanuones y wreic y melinyd. y nos honno mynet y letty a oruc peredr athrannoeth gwisgaw ymdanaw ac ymdan y varch. adyuot yr weirglawd a llad y trywyr aoruc Peredur. Ac yna y deuth yr pebyll. ahithu adywawt wrth peredur. Peredur dec coffa dy gret arodeist ti ymi pan rodes ytti y maen pan ledeist yr adanc. Arglwydes heb ynteu gwir a dywedy. Aminneu ae coffaaf. Ac y gwledychwys peredur gyt ar amherodres pedeir blyned ar dec. megys y dyweit yr ystoria.

Arthur a oed ygkaerllion arwysc priflys idaw. ac ygkenawl llawr y neuad yd oed pedwar gwyr yn eisted ar lenn obali. Owein uab uryen. a gwalchmei uab gwyar. a howel uab emyr llydaw. a pheredur baladyr hir. ac ar hynny wynt a welynt yn dyuot y mywn morwyn benngrech du ar gevyn mul melyn. acharroieu anuanawl yny y llaw yngyrru y mul. aphryt anuanawl agherueid arnei. Duach oed y lwyneb ae dwylaw nor hayarn duhaf adarffei y bygu. Ac nyt y lliw hackraf namyn y llun. Grudyeu aruchel oed idi. Ac wyneb kyckir y waeret. athrwyn byr ffroenuoll. yr neill lygat yn vrithlas tratheryll. ar llall yn du ual y muchud ygkeuynt y phenn. Danned hiryon melynion melynach no blodeu y banadyl. ae chroth ynkychwynnu o gledyr y dwyvron. yn vch noe helgeth. ascwrn y chevyn a oed ar weith bagyl. Y dwy clun a oed yn llydan yscyrnic. Ac yn vein oll a hynny y waeret. eithyr y thraet ae glinyeu a oed ynt vreisc. kyuarch gwell y arthur ae teulu oll eithyr y peredr aoruc. ac wrth peredr y dywawt geireu dic anhegar. Peredur ny chyuarhafi well ytti. kan nys dylyy. Dall un tyghetuen pan rodes itti dawn achlot. Pan doethost y lys y brenhin cloff. a phann weleist yno y mackwy yn dwyn y gwaew lliueit. Ac o vlaen y gwaew dafyn owaet. ahwmnw yn rydec yn raeadyr hyt yn dwru y mackwy. ac enryuedodeu ereill heuyt aweleist yno. ac ny ofynneist eu hystyr nac eu hachaws. Aphei ys gofynnut. iechyt agaffei y brenhin. ae gyuoeth yn hedwch. abellach brwytreu ac ymladeu achelli marchogyon. ac adaw gwraged ynwedw. arianed yn diosymdeith.

ahynny oll oth achaws di. Ac yna y dywawt hi wrth arthur. gan dy ganyat arglwyd pell yw vy lletty i odyma. nyt amgen ygkasstell syberw nyvun a glyweist y wrthaw ac yn hwnnw y mae chwech marchawc athrugeint aphumcant o varchogyon urdawl. ar wreic vwyhaf agar pob un gyt ac ef. aphwy bynnac a vynno ennill clot o arueu ac o ymwan. ac o ymlad. ef akeiff yno os dirper. Aynnei hagen arbennicrwyd clod ac etmyc. gwnn y lle y kaffei. Castell yssyd ar vnyyd amlwc. ac yn hwnnw y mae morwyn. ac nny gyveistydaw yd ydys. Aphwy bynnac aallei y rydhau. penn clot y byd a gaffei. ac ar hynny kychwynn ymeith aoruc. Heb y gwalchmei. mynvygret ny chyscaf hun lonyd nes gwybot aallwyf ellwng y vorwyn. allawer o deulu arthur a gythinawd ac ef. Amgen hagen y dywawt peredur. Mynvygret ny chysgaf hun lonyd nes gwybot chwedyl ac ystyr y gwaew a dywawt y vorwyn du amdanaw. Aphann yttoed pawb yn ymgyweiryaw. nachaf uarchawc yn dyuot yr porth ameint milwr ae angerd yndaw yn gyweir o dillat ac arueu. ac a deuei racdaw ac a gyuarchei well y arthur ae deulu oll. eithyr y Walchmei. ac ar ysgwyd y marchawc yd oed taryan eurgrwydyr. athrawst o lassar glas yndi. ac yn vnlliw ahynny ydoed yr arueu ereill oll. Ac ef a dywawt wrth walchmei. Ti a ledeist vy arglwyd oth twyll ath vrat. Ahynny mi ae profaf arnat. Kyuodi awnaeth gwalchmei y uynyd Llyma heb ef vyggwystyl yth erbyn ae yma ae yn y lle y mynych nat wyfi na thwyllwr na bratwr. geyr bron y brenin yssyd arnafi y mynnafi bot y gyfranc y rof athi heb y marchawc. Ynllawen heb y gwalchmei. dos ragot mi yth ol. Racdaw ydaeth y marchawc. ac ymgyweiryaw awnaeth gwalchmei. a llawer o arueu a gynnigywyd idaw. ac ny mynnawd onyt y rei eidaw. Gwisgaw awnaeth gwalchmei apheredur ymdanunt. Ac y kerdassant nny ol o achaws eu kedymdeithas. ameint yd ymgerynt. ac nyt ymnganlynnassant ygyt. namyn pob un yn y gyueir. Gwalchmei yn ieuencitit ydyd adeuth y dyffrynn. ac nny y dyffrynn y gwelei kaer allys uawr nny gaer. athyreu aruchelualch nny chylch. ac ef a welei varchawc yndyuot yr parth allan y hela y ar balfre glewdu ffroenuoll ymdeithic. arygig wastadualch escutlym didramgwydd gantaw. Set oed hynnw y gwr bioed y llys. Kyuarch gwell awnaeth gwalchmei idaw. Duw a rodo da itt unben. Aphandoy ditheu. pandeuf heb ef o lys arthur. ae gwr y arthur wyt ti. Ie myn vygret heb y gwalchmei. Mi awnn gyghor da itt heb y marchawc. Blin alludedic yth welaf. Dos yr llys ac yno y trigyy heno os da gennyt. da arglwyd a duw a dalo itt. hwde vodrwy yn arwyd att y porthawr. a dos ragot yr twr racco. achwaer yssyd y minnheu yno. Ar yr porth y doeth gwalch-

mei. adangos y votrwy awnaeth a chyrchu y twr. aphan daeth y mywn. yd oed ffyryfdan mawr ynllongi. afflam olen uchel divwe o honaw. amorwyn uawrhycid delediw yn eisted y mywn kadeir wrth y tan. Ar uorwyn a vu lawen wrthaw ae ressawu aoruc. achychwynu yn y erbyn. ac ynteu aaeth y eisted ar neill law y uorwyn. eukinyaw agymerassant.

A gwedy eu kinyaw dala ar ymdidan hygar a orugant. Aphan ytt oedynt uelly. llyma yn dyuot ymywn attunt gwr gwyullwyt telediw. Ha * achenoges butein heb ef. pei gwyput tiaw iawnet itt chware ac eisted ygyt ar gwr hwnnw. nyt eistedut ac ny chwaryut. athynnu y benn allan ac ymeith. Ha unbenn heb y uorwyn pei gwnelut vyghyghor rac ofyn bot pyt gan y gwr itt. ti a gaet y drws. Gwalchmei a gyuodes y hynny. aphan daw tu ar drws. yd oed y gwr ar y * * yn llawn aruawc ynkyrchu y twr y * * sef ao * gwalchmei achlawr gwydbwyll diffyn rac * * onadunt nny doeth y gwr o hela. ar hynny llyma y iarll yn dyuot. Beth yw hynn heb ef. Peth hagyr heb y gwr gwynllwyt. bot yr achenoges racko yn eisted ac yn bwyta gyt ar gwr aladawd awch tat. Gwalchmei uab gwyar yw. Peitwch bellach heb yr iarll mivi aaf y mywn. Y iarll a vu lawen wrth walchmei. Ha unbeun heb ef cam oed itt * * * * an tat o honat. Kyn y gallom ny y dial duw ae dial arnat. Eneit heb y gwalchmei llyma ual y mae am hynny. Nac y adef llad awch tat chwi nac y diwat ny deuthum i. Neges yd wyfi yn mynet y arthur. ac ym y hun. Archaf i oet blwydyn hagen nny delwyf om neges. Ac yna ar vygret vyndyuot yr llys honn y wneuthur vn or deu ae adef ae wadu. Yr oet a gauas yn llawen. Ac yno y bu y nos honno. Trannoeth kychwyn ym-eith aoruc. ac ny dyweit yr ystoria am walchmei hwy no hynny nny gyueir honno. Apheredur a gerdawd racdaw. Crwytraw yr ynys a wnaeth peredur. y geissaw chwedyliaeth y wrth y uorwyn du. ac nys kauas. ac ef adeuth y dir nyw atwaenyat ymywn dyffryn avon. ac ual yd yttoed yn kerdet y dyffrynn. ef awelei varchawc yn dyuot nny erbyn. ac arwyd balawc arnaw. ac erchi y vendyth awnaeth. Och a truan heb ef ny dy-lyy gaffel bendyth. ac ny phrwytha itt. am wisgaw arueu dyd kyuuch ar dyd hediw. apha dyd yw hediw heb y peredur. Duw gwener y croclith yw hediw. Na cheryd ui nywydwn i hynny. blwydyn y hediw y kychwynneis om gwlat. ac yna disgynu yr llawr awnaeth ac arwein y uarch nny law. athalym or prifford a gerdawd nny gyuaruu ochel-fford. ac yr ochelfford trwy y coet. ar parth arall yr coet. ef awelei gaer voel ac arwyd kyuaned awelei or gaer. apharth ar gaer ydoeth. ac ar borth y gaer y kyuaruu ac ef y balawc a gyuaruuassei ac ef kynno

hynny. ac eichi y vendyth aoruc. Bendyth duw itt heb ef a iawnach yw kerdet uelly. achyt ami y bydy heno. athrigyaw awnaeth peredr y nos honno yno. Tranoeth arofun awnaeth peredr ymeith. Nyt dyd hediw y neb y gerdet. ti a vydy gyt ami hediw. ac avory a thrennydd. A mi a dywedaf itt y kyuarwydyt goreu aallwyf am yr hyn yd wyt nny geissaw. Ar pedwryd dyd arofun awnaeth peredr y ymdeith. ac adolwyn yr balawc dywedut kyfarwydyt ywrth gaer yr enryuedodeu. Kymeint ac awy-pwyfi mi ae dywedaf itt. Dos dros y mynyd racko. Athu hwnt yr mynyd y mae afon. ac yndyffrynn yr avon y mae llys brenhin. Ac yno y bu y brenhin y pasc. ac or keffy yn vnle chwedyl y wrth gaer yr enryuedodeu ti ae keffy yno. Ac yna y kerdawd peredr raddaw. ac y deuth y dyffryn yr avon. ac y kyfaruu ac ef niuer o wyr yn mynet y hela. ac ef awelei ym-plith y niuer gwr urdedic. a chyuarach idaw aoruc peredr. Dewis di vnbennu ae ti aelych yr llys. ae titheu adelych gyt ami y hela. ae minneu a yrro vn or teulu yth orchymun y verch yssyd un yno. y gymryt bwyt allynn nny delwyf o hela. Ac or byd dy negesseu. hyt y gallwyfi eu kaffel ti ae keffy yn llawen. a gyrru awnaeth y brenhin gwas byrr uelyn gyt ac ef.

Aphandoethant yr llys yd oed yr vnbennes gwedy kyfodi ac yn mynet y ymolchi. ac y deuth peredur raddaw. ac y gressawawd hi peredur yn llawen. ae gynnwys ar y neill law a chymryt eu kinyaw aorugant. apheth bynnac adywettei peredur wrthi. chwerthin awnay hitheu yn vchel. mal y clywei pawb or llys. Ac yna y dywawt y gwas byr uelyn wrth yr vnbennes. Myn vygeret heb ef or bu wr itti eiryoet y mackwy hwnt ami. ac ony bu wr itt y mae dy vryt ath vedwl amaw. Ar gwas byruelyu aeth parth ac att y brenhin. Ac a dywawt mae tebyckaf oed gantaw bot y mackwy a gyuaruu ac ef yn wr oe verch. ac onyt gwr mi adebygaf y dyt gwr idi yn y lle onyt ymogely raddaw. Mae dy gyghor di was heb y brenhin. Kyghor yw gennyf ellwng dewrwyr am y benn aedala. nny wpych di heurwyd am hynny. Ac ynteu aellynghawd gwyr am benn peredr oe dala. ac y doddi ymywa geol. Ar vorwyn adoeth yn erbynn y that ac y ovynnawd idaw. py achaws y parassei carcharu y mackwy o lys arthur. Dioer heb ynteu ny byd ryd heno nac auory na threnhyd. ac ny daw or lle y mae. Ny wrthneuawd hi ar brenhin yr hynn a dywawt. adyuot att y mackwy. ae anigryf gennyt ti dy uot yma. Nym dorei i kynny bewn. Ny byd gwaeth dy wely ath ansawd noc un y brenhin. ar kerdeu goreu nny llys ti ae keffy wrth dy gyghor. A pheidi danach gennyt ditheu no chynt vot vynggwely i yma. y ymdidan a thi ti ae kaffut yn llawen. Ny wrthneu-afi hynny heb y peredur. Ef auu ygkarchar y nos honno. Ar uorwyn a

gywirawd yr hyn aadawssei idaw. Athranoeth y clywei peredr kynnwryf yn y dinas. Oia vorwyn dec py gynnwryf yw hwnn heb y peredr llu y brenhin ae allu yssyd yn dyuot yr dinas honn hediw. Beth a vynnant hwy uelly. Iarll yssyd yn agos yma a dwy iarllaeth idaw. achygdarnet yw a brenin. achyfranc avyd y rygtunt hediw. adolwyn yw gennyfi yti heb y peredur peri ymi varch ac arueu yvynet y dysgwyl ar y gyfranc. ar vygkywirdeb ynheu dyuot ym carchar drachevyn. Yn llawen heb hitheu mi a baraf itt varch ac arueu. Ahi a rodes idaw march ac arueu ac hwnsallt purgoch aruchaf arueu. atharyan uelen ar y ysgwyd. adyuot yr gyfranc awnaeth. ac a gyf-aruu ac ef owyr yr iarll y dyd hwnnw ef ae byryawd oll yr llawr. ac ef adoeth drachevyn y garchar. Govyn chwedleu awnaeth y vorwyn y peredur. ac ny dywawt ef vn geir wrthi. Ahitheu a aeth y ofyn chwedleu y that. agovyn awnaeth pwy auuassei oreu oe deulu. Ynteu a dywawt nas atwaenat. gwr oed achwnsallt coch aruchaf y arueu atharyan uelen ar y ysgwd. a gowenu awnaeth hitheu. a dyuot yr lle yd oed peredr ada vu y barch y nos honno. A thri dieu ar untu y lladawd peredr wyr yr iarll. Achynn caffel oneb wybot pwy vei y doey y garchar dracheuyn. Ar pedweryd dyd y lladdawd peredr y iarll ehunan. adyuot aoruc y vorwyn yn erbyn y that. a govyn chwedleu idaw. Chwedleu da heb y brenhin. llad yr iarll. Aminneu bieu y dwy iarllaeth. awydost ti arglwyd pwy ae lladawd ef. Gwn heb y brenhin. marchawc y cwnsallt coch ar taryan uelen ae lladawd. Arglwyd heb hi miui awn pwy yw hwnnw. Yr duw heb ynteu pwy yw ef. arglwyd heb hi y marchawc yssyd ygkarchar gennyt yw hwnnw. Ynteu ydoeth hyt lle yd oed peredur. achyuarch gwell idaw awnaeth. adywedut idaw y gwasanaeth awnaethoed. y talei idaw megys y mynnei ehun. A phan aethpwyt y vwyta peredur a dodet ar neill law y brenhin. ar uorwyn y parth arall y peredr. Mi arodaf itt heb y brenhin vym merch yn briawt ahanner vy brenhinyaeth genthi. ardwy iarllaeth a rodaf i yth gyuarws. arglwyd duw a dalho itt heb y peredur. ny deuthum i yma yr gwreica. Beth a geisy ditheu unbenn. Keissaw chwedleu ydwyf i wrth gaer y enryuedodeu. Mwy yw medwl yr unbenn noc y dymmyny geissaw heb y uorwyn. Chwedleu y wrth y gaer ti ae keffy. Achynhebrygyeit arnat trwy gyuoeth vyntat athreul digawn. athydi unbenn yw y gwr mwyhaf agarafi. Ac yna y dywawt. Dos dros y mynyd racko. athi awely lynn achaer o vywn y llynn. a hono aelwir kaer yr enryuedodeu ac ny wdam ni dim oe henryuedodeu hi eithyr y galw velly. A dyuot aoruc peredr parth ar gaer. aphorth y gaer oed yn agoret. Aphan doeth tuar neuad. y drws oed yn agoret. ac val y doeth y mywn. gwydbwyll awelei yny neuad. aphob un or

dwy werin yn gware yn erbyn y gilyd. ar vn y bydei borth ef idi. agollei y gware aillall adodei awr yn vnwed aphey bydynt gwyr. Sef awnaeth ynteu digyaw achymryt y werin yn y arffet a thafu y clawr yr llynn. Aphan yttoed ef uelly. nachaf y uorwyn du yndyuoet y mywn. Ac yn dywedut wrth peredr. Ny bo gressaw duw wrthyt. Mynychach it wneuthur drwc no da. Beth a holy di ymi y uorwyn heb y peredur. Colledu o honat yr amherodres oe chlawr ac ny nynnei hi hynny yr y amherodraeth. Oed wed y keffit y clawr oed bielhut y gaer ysbidinongyl. y mae yno wr du yn diffeithaw llawer o gyuoeth yr amherodres. allad hwnw o honat ti a gaffut y clawr. ac ot ey di yno ny doy yn vyw dracheuyn. A vydy di gyuarwyd y mi yno heb y peredur. Mi auanagaf fford itt yno heb hi. Ef adeuth hyt ygkaer Ysbidinongyl. ac a ymladawd ar gwr du. Ar gwr du a erchis nawd y peredr. Mi arodaf nawd it par vot y clawr yn y lle yd oed pan deuthum i yr neuad. Ac yna y doeth y uorwynyon. adywedut wrthaw. Ie heb hi. Emelltith duw itt yn lle dy lauur. am adaw yr ormes yn vyw yssyd yn diffeithaw kyuoeth yr amherodres. Mi aedewis heb y peredur idaw y eneit yr peri y clawr. Nyt yttiwyd y clawr yn y lle kyntaf y kefeist. Dos dracheuyn allad ef. Mynet a oruc peredur allad y gwr du. Aphan doeth yr llys yd oed y uorwyn du yny llys. Ha uorwyn heb y peredur mae yr amherodres. Yrofi a duw nys gwely di hi yn awr. ony bei lad gormes yssyd yn y fforest racko o honat. Py ryw ormes yw hwnnw. Karw yssyd yno achynebrwydet yw ar adeinyawc kyntaf ac uncorn yssyd yn y dal. kyhyt a phaladyr gwaew. achynvlaenllymet yw ar dim blaenllymaf. Athorri awna vric y coet ac evo o well yn y fforest. Allad pob anieucill awna or agyfarffo ac ef yndi. Ac ar nas lladdo. marw vydant o newyn. a gwaeth no hynny. Dyuoet awna beunoeth ac yuet y byscotlyn yn y diawt. a gadu y pycawt yn noeth a meirw vyd eu kanmwyhaf. kyn dyuoet dwfyr id drachefyn. A vorwyn heb heb y peredur adoy di y dangos ymi yr anieucil hwnnw. Nac af ny lyuasswys dyn uynet yr fforest yr ys blwydyn. Mae yna golwyn yr arglwydes. ahwnnw a gyfyt y karw adaw attat ac ef. ar karw ath gyrch di. Y colwyn aeth yngyfarwyd y peredr. Ac a gyuodes y carw. ac a doeth parth ar lle yd oed peredr ac ef. Ar karw a gyrchawd peredr ac ynteu aellyghwys ynteu heibaw. ac atrewis y benn y arnaw a chledyf. aphan yttoed yn edrych ar penn y karw. ef awelei varchoges yn dyuoet attaw. ac yn kymryt y colwyn yn llawes y chapann. ar penn y rygthi a choryf. Ar torch rudeur a oed amy vynwgyl. A vnben heb hi ansyberw y gwnaethost. llad y tlws teckaf oed ymkyuoeth. arch auu arnaf y hynny. Ac a oed wed y gallwn i kaffel dy gerennyd di. Oed. dos

y vronn y mynyd racko. ac yno ti awely llwyn. ac y mon y llwyn y mae llech. Ac yno erchi gwr y ymwan deirgweith ti agaffut vygkarenhyd. Peredur a gerdawd raddaw. ac a deuth y ymyl y llwyn. ac aerchis gwr y ymwan. Ac ef a gyfodes gwr du y dan y llech. a march yskyrnic y danaw. ac arueu rytlyt mawr ymdanaw ac ymdan y uarch. ac ymwan awnaethant. Ac ual y byryei peredur y gwr du yr llawr y neityei ynteu yny gyfrwy dracheuyn. a disgynnv aoruc peredr athynnv cledyf. ac yn hynny difflannu aoruc y gwr du amarch peredr gantaw. ac ae varch ehun hyt nawelas ef yr eil olwe amynt.

Ac ar hyt y mynyd kerdet awnaeth peredur. ar parth arall yr mynyd ef awelei gaer yn dyffryn auon. apharth ar gaer ydoeth. ac ual y daw yr gaer. neuad awelei. adrws y neuad ynagoret. ac y mywn y doeth. ac ef a welei wr llwyt yn eisted ar y neill law. ae varch aducei y gwr du. awelei yn vn presseb amarch gwalchmei. allawen uuant wrth peredur. amynet y eisted aoruc y parth arall yr gwr llwyt. ac ar hynny nachaf was melyn yn dygwydaw ar penn y lin geyr bron peredr ac yn erchi kerennyd y peredur. Arglwyd heb y gwas ni adeuthum yn rith y uorwyn du y lys arthur. aphan vyryeist y clawr. a phan ledeist y gwr du o ysbidinongyl a phan ledaist y karw. aphan vuost yn ymlad ar gwr or llech. ami a deuthum ar penn yn waetlyt ar y dyscyl. ac ar gwaew ydoed y firwt waet or penn hyt y dwrn ar hyt y paladyr. ath geuynderw bioed y penn. agwidonot kaerloyw ae lladysssei. ac wynt a gloffassant dy ewythy. ath geuynderw wyf ynneu. adarogan yw ytti dial hynny. Achygor vu gan peredur a gwalchmei anuon att arthur aedeulu y erchi idaw dyuot am benn y gwidonot. adechreu ymlad awnaethant ar gwidonot. allad gwr y arthur geyr bron peredr awnaeth vn or gwidonot. ae gwahard awnaeth peredr ar eilweith llad gwr awnaethy widon geyr bron peredur ar eilweith y gwahardawd peredur hi. ar tryded weith llad gwr awnaeth y widon geyr bron peredr a thynnv y gledyf awnaeth peredur. Atharaw y widon aruchaf y helym yny byllt yr helym. ar arueu oll. ar penn yn deu hanner. A doddi llef awnaeth ac erchi yr gwidonot ereill ffo. adywedut pan yw peredur oed y gwr a vuassei yn dyscu marchogaeth gyt ac wynt ydoed tyghet eu llad. Ac yna y trewis arth ur ae deulu gan y gwidonot. Ac y llas gwidonot kaerloyw oll. Ac uelly y treythir o gaer yr enryuedodeu.

IARLLES Y FFYNNAWN.

YR amherawdyr arthur oed ygkaerllion arwyse. Sef ydoed yn eisted diwarnawt nny ystauell. Ac ygyt ac ef owein uab uryen. Achynon uab clydno. A chei uab kyner. A gwenhwyuar ae llawuorynyon yngwniaw wrth ffenestr. Achyt dywettit uot porthawr ar lys arthur. nyt oed yr vn. Glewlwyt gauaelawr oed yno hagen ar ureint porthawr y aruoll ysp aphellennigyon. ac y dechreu euhanydedu. ac y uenegi moes y llys ae deuawt udunt. Yr neb adlyvei vynet yr neuad neu yr ystauell oe venegi idaw. Yr neb adlyvei letty oe venegi idaw. Ac ymperued llawr yr ystauell ydoedd yr amherawdyr arthr yn eisted. ar demyl oirvrwyn allenn obali melyngoch ydanaw. Agobennyd aedudet o bali coch dan pen y elin. Arhynny y dywawt arthur. Hawyr pei nam goganewch heb ef mi a gyskwn trauethu yn aros vy mwyt. ac ymdidan aellwch chwitheu. achymryt ysteneit oved agolwython y gau gei. Achyscu aoruc yr amherawdyr. A gofyn aoruc kynon uab klydno y gei yr hynn o adawssei arthur udunt. minneu a vynnaf yr ymdidan da a edewid y minneu heb y kei. Hawr heb y kynon teckaf yw itti wneuthr edewit arthur yn gyntaf. ac odyna yr ymdidan goreu a wypom ninneu ni ae dywedwn itti. Mynet aoruc kei yr gegin. ac yr vedgell adyuot ac ysteneit o ved gantaw. ac agorvlwch eur. ac alloneit ydwrn o vereu. a golwython arnadunt. A chymryt y golwython awnaethant. adechreu yvet y med. Weithon heb y kei. chwitheu bieu talu y minneu uy ymdidan. kynon heb yr Owein tal y ymdidan y gei. Dioer heb y kynon hyn gwr wyt agwell ymdidanwr no mi. a mwy a weleist o bethu odidawc tal di vymdidan y gei. Dechreu di heb yr Owein or hyn odidockaf awpyych. mi a wnat heb y kynon. Nanyrn vn mab mam a that oedwn i. adrythyll oeddwn. a mawr oed vyryvic. Ac ny thybygwn nny byt aorffei arnaf o neb rhyw gamhwri. A gwedy daruot im goruot ar bob camhwri or aoed yn vn wlat ami. ymgyweraw a wneuthum acherdet eithauoed byt adiffeithwch. Ac nny diwed dywannu awneuthum ar y glynn teckaf nny byt. agwyd gogyfuch yndaw. ac auon rededawc oed ar hyt y glynn. a fford gan ystlys yr auon. Acherdet y fford awneuthum hyt hamner dyd Ar parth arall a gerdeis hyt pryt nawn. Ac yna ydeuthum y uaes mawr.

Ac yn mhenn y maes ydoed kaer uawr lywychedic. agweilgi yngyuagos yr gaer. apharth ar gaer ydeuthum. Ac nachaf y gwelwn deu was pengrych velyn. a ractal eur am pennu pob un o honunt. Apheis o bali melyn am pob un onadunt. agwaegau eur am vynygleu eu traet yn eu cau. Abwa o asgwrn eliphant yn llaw pob un o nadunt. ac eu llinynneu o ieu hyd. Ae saetheu ac eu pelydyr oasgwrn moruil. gwedy euhasgellu ac adaned pawin. Aphenneu eur ar y pelydyr. A chylleill a llafneu eur udunt. Ac eu karneu o asgwrn moruil yn nodeu udunt. Ac wynteu yn saethu eu kyllleill. A rynnawd ywrthunt y gwelwn wr pengrych melyn nny dewred. ae uaryf ynnewyd eillaw. A pheis amantell o pali melyn ymdaw. ac ysnoden o eurllin ympenn yuantell. Adwy wintas o gordwal brith am y draet. a deu gnap o eur yneukaeu. A phan y gweleis i ef ena dynesau awneuthum attaw. a chyfarch gwell awneuthum idaw. Ac rac dahet y wybod ef. kynt y kyuarhawd ef well yni. no miui idaw ef. Adyuot gyt ami aoruc parth ar gaer. Ac nyt oed gyuanhed nny gaer. namyu aoad yn vu neuad. Ac yno ydoed pedeir morwyn ar hugeint. yngwniaw pali wrth ffenestyr. A llyn adywedaf ytti gei vot yntebic gennyf bot yntegach yr hacraf onadunt hwy nor vorwyn deckaf aweleis ti eiryoet yn ynys prydein. Yr anhardaf onadunt. hardach oed no gwenhwyuar gwreic arthur pan hu hardaf eiryoet duw nadolic neu duw pasc wrth offeren. Achyuodi aorugant ragof. achwech o nadunt agymerth uy march ac amdiarchenwys inneu. Achwech eraill o nadunt agymerth vy arueu. ac ae golchasant y mywn rol nny yttoedynt gynwynet ar dim gwynnaf. Ar trydyd chwech o nadunt adodassant llienienu ar y byrdeu. ac a arlwydassant vwyt. Ar pedwryd chwech adiodasant vy lludetewisc. adodi gwisc arall amdanaf. nyt amgeu. crys allawdyr or bliant. Apheis aswrcot amantell o bali melyn. A gorffwys llydan yn y vantell. A thynnu gobennydyeu amhyl a thudedeu or bliant coch udunt. y danam ac ynkyllch. Ac eisted aorugant yna. Ar chwech onadunt agymerth vy march ae gorugant yndiwall oe holl ystarn. yn gystal ar ysweinieit goreu yn ynys prydein. Ac ar hynny nachaf gawgeu aryant adwfyr y ymolchi yndunt. A thyweleu ovliant gwryd. arei gwynyon. Ac ymolchi aorugam. amynet y eisted yr bwrdd aoruc y gwr gynneu. a minneu yn nessaf idaw. argwraged oll is vy llaw inneu. eithyr yrei oedyn gwassanaethu. Ac aryant oed y bwrdd. abliant oed leinieu y bwrdd. Ac nyt oed un llestyr yn gwassanaethu y bwrdd namyn eur neu aryant. neu vucli. Anbwyt a deuth in. A diheu oed iti gei. naweleis i eirmoet bwyt na llynn nywelwn yno ygyffelyp. Eithyr bot yn well kyweirdeb y bwyt arllyn aweleis i yno noc un lle arall eiryoet. A

bwyta aorugam hyt am hanner bwyt. ac ny dywat nar gwr nac vn or morwynyon vn geir wrthyf i hyt yna. A phanuu debic gan y gwr bot ynwell gennyf ymdidan no bwyta. amofyn aoruc ami pa ryw wr oedwn. a dywedut aorugum inneu bot ynda gennyfi kaffel ayndidanei ami. ac nat oed yny llys bei kymeint ac eudrycket ymdidan dynyon. Ha unbenn heb y gwr. ni ayndidanem a thi. oni bei lesteir ar dy vwyt. ac weithon ni ayndidanwn a thi. Ac yna y mynegeis i yr gwr pwy oedwn. ar kerdet oed arnaf adywedut vy mot yn keissaw aorffei arnaf. neu vinneu aorffei arbawp. ac yna edrych aoruc y gwr arnafi agowenu. a dywedut wrthyf. bei nathybyckwn dyuot gormod o ovut itt. mi auanagwu itt yr hynn ydwyt yny geissaw. A chymryt tristit agoueileint a wneuthum ynof am hynny. Ac adnabot awnaeth y gwr arnaf hynny. a dywetut wrthyf. kanys gwell yw gennytti heb ef. menegi ohanafi ytti dy afles noth les mi ae managaf itt. kwsc yma heno heb ef. a chyuoat yn uore y uynyd. a chymmer y fford ydwyt arhyt ydyffryn uchot. yny delych yr koet y daethost trwydaw. ac ynrynnawd yny coet ef agyferuyd gwahanfford athi. ar y tu deheu itt. acherda ahyt honno. yny delych y llannerch uawr o uaes. agorsed ymperved y llannerch. a gwrdu mawr a wely ympenn yr orsed. ny bo llei odim no deuwr owyr y byt hwnn. Ac untroet yssyd idaw. ae un llygat ygknewillyn ytal. Affonn yssyd idaw o hayarn. adiheu yw itti nat oes deuwr yny byt ny chaffo eu llwyth yn y ffonn. ac nyt gwr anhegar ef. gwr hagr yw ynteu ac wtwart yw ar y koet hwnnw. athi awely mil o annieileit gwyllt ynpori yny gylch. a gofyn idaw fford yuynet orllannerch. ac ynteu avyd gwrthgloch wrthyt ti. ac ef avennyc fford itti ual y keffych yr hynn ageissy. A hir uu genyfi y nos hono. Ar bore tranoeth kyfodi arorugum agwisgaw amdanaf. ac yscynnu ar vymarch acherdet ragof arhyt y dyffryn yr coet. Ac yr wahanfford avenegis y gwr y deuthum hyt y llannerch. aphan deuthum yno. hoffach oed gennyf awelwn yno o annieileit gwyllt no thri chymeint ae dywawt y gwr. Argwr du aoed yno yn eisted ympenn yr orsed. Mawr y dywawt y gwr imi y vot ef. mwy o lawer oed et no hynny. Ar ffonn hayarn adywedassei y gwr y mi uot llwyth deuwr yndi. Hyspys oed gennyfi gei uot llwyth pedwar milwr yndi. Ahonno oed ynllaw y gwrdu. Ac nydywedei ynteu wrthyfi. nanym gwrthgloched. Agofyn awneuthum idaw. pa vedyant oed idaw. ar yr annieileit hynny. Mi ae dangossaf itt dyn bychan heb ef. achrymryt y ffonn yny law. atharaw karw a hi dyrnawt mawr. yny ryd ynteu vreuarat mawr. ac wrth y vrefarat ef y doeth o annieileit. yny yttoedynt gynamlet ar syr nywr awyr. Ac yny oed gyfyng

y mi sefyll yny llannerch y gyt ac wynt. a hynny o seirff agwiberot. ac amryuael anniueileit. Ac edrych aoruc ynteu arnadunt hwy. Ac erchi udunt. vynet y bori. ac estwng eu penneu aorugant wynteu. ac adoli idaw ef. Val gwyr gwardawc y eu harglwyd. Ac yna y dywawt y gwr du wrthyf. Awelydi dyn bychan y medyant yssyd y mi ar yr anniueileit hynn. Ac yna gofyn fford awneuthum idaw. agarw uu ynteu. ac eissoes gofyn aoruc ef ymi pale y mynnwn vynet. adywedut aorugum idaw py ryw wr oedwn. aphy beth ageisswn. Amenegi a oruc ynteu ymi. kymmer heb ynteu y fford y tal y llannerch. acherda yn erbyn yr allt uchot yny delych oe phen. ac ody na ti awely ystrat megys dyffrynn mawr. ac ymperued yr ystrat ti awely prenn mawr a glassach yw yvric norffenytwyd glassaf. Ac ydan y prenn hwnnw y mae ffynnawn. ac yn ymyl y ffynnawn y mae llech varmor. ac ar y llech y mae kawc aryant wrth gadwyn aryant. mal na ellir eu gohau. Achymer y kawc a bwrw gawgeit or dwfyr am benn y llech. ac yna ti aglywy dwryf mawr. athi a tebygy ergrynu y nef ar dayar gan y twryf. ac yn ol y twrwf y daw kawat adoer. ac abreid vyd itti y diodef hi yn vyw. Achenlysc vyd y gawat. ac yn ol y gawat hinon avyd. Ac ny byd un dalen ar y pren ny darffo yr gawat eu dwyn. ac ar hynny y daw kawat oadar. a disgynnu ar y prenn awnant. Ac ny chlyweist eiryot yth wlat dy hun kerd kystal ac aganant. Aphan vo digrifaf gennyt gerd yr adar. Ti aglywy duchan. achwynuan yn dyot ar hyt y dyffryn tu ac attat ac ar hynny ti awely varchawg ar varch purdu. agwisc o bali purdu ymdanaw. ac ystondard ovliant purdu ar y waew. ath gyrchu awna yngyntaf y gallo. Offoy di raddaw. ef ath ordiwed. os arhoy ditheu eno. athi yn varchawc. ef ath edeu yn bedestyr. ac ony cheffy di yno ofut. nyt reit itti amofyn gofut travych vyw.

Achymryt y fford aorugam hyd pandeuthum y benn yr allt. ac ody no y gwelwn mal y managyssei y gwrdu ymi. ac y ymyl y pren y deuthum. ac ffynnawn awelwn dan y prenn. ar lech uarmor yny hymyl. ar kawc aryant wrth y gadwyn. Achymryt y kawc awneuthum. abwrw kawgeit or dwfyr ampen y llech. Ac ar hynny nachaf y twrwf yndyot yn vwy ynda noc ydywedassei y gwr du im. Acynol y twrwf y gawat. Adiheu oed gennyfi gei. na dihangai nady nallwdyn ynvyw oraordiweidei y gawat allan. kany orsafei vn genlysgen o honei. nac yr croen nac yr kic yny hatalyei yr asgwrn. ac ymchoelut pedrein uy march ar y gawat awneuthum. Adodi swch vyntaryan. arpenn vy march ae vwnng. adodi y baryflen ar vypenn vy hun. Ac velly porthi y gawat. Aphanedrycheis ar y prenn nyt oed un dalen arnaw. Ac yna ydhinones. Ac ar hynny

nachaf yr adar yndisgynnu ary prenn. ac yn kanu. Ahyspys yw genyfi gei. na chynt na gwedy na chiglefi kerd kystal a hono eiryoet. Aphan oed digrifaf gennyf gwrandaw ar y adar. nachaf tuchan yn dyuot ar hyt y dyffryn yn dyuot parth ac attaf. ac yndywedut wrthyf. A varchawc heb ef beth ahut ti ymi. padrwc digoneis inheu ytti pan wnelut titheu ymi. ac ymkyfoeth byth awnaethost hediw. ponywydut ti nat edewis y gawat hediw nadyd na llwdyn yn vyw ymkyfoeth or agauas allan. Ac ar hynny nachaf uarchawc ar varch purdu. a gwisce o bali purdu ymdanaw. ac arwyd ovlant purdu ymdanaw. Ac ymgyrchu aorugam. Achyn bei drut hynny. ny bu hir yni ymbyrrywyt i. Ac yna doddi aoruc ymarchawc arlllost ywaew drwy avwynffrwyd vy march. ac ymdeith ydaeth ar deuvarch gantaw. am adaw ynneu yno. Nywnaeth y gwr ymdanaf i ovawred. Kymeint am karcharu. Nyt yspeilwys ynteu vi. A dyuot aorugum inneu drachefen y fford ydeuthum gynt. Aphan deuthum yr llannerch ydoed y gwr du yndi. am kyffes adygaf itti gei. mae ryued na thodeis yn llyntawd rac kewilyd gan agefeis owattwar gan y gwr du. Ac yr gaer y buaswn y nos gynt. ydeuthum ynos honno. Allawenach uuwyt wrthyf y nos hono nor nos gynt a gwell ymportet. Ar ymdidan a vynnwn gan wyr achan wraged agaffwnn. ac ny chaffwn i neb agyrbwylleu wrthyfi dim am vygyrch yr ffynnawn. Nys kyrbwylleis ynneu wrth neb. Ac yno y bum y nos honno. Aphangyfodeis y vynydd y bore trannoeth. ydoed balffrei gwineudu. Amygeu burgoch idaw kyngochet ar kenn yn barawt gwedy yystarnu yn gyweir agwedy gwisgaw vy arveu. ac adaw vy mendith yno. adyuot hyt vy llys vy hun. Ar march hwnnw y mae gennyfi etto yn yr ystavell racko. ac yrof aduw gei nas rodwni euo ettwa yr y palffrei goreu ynynys prydein. Aduw awyr gei nac adeuawd dyn arnaw ehun chwedyl vethedigach no hwnn eiryoet. ac eissoes rac odidocket gennyfi. nachiglef eirmoet nachynt nac gwedy awypei dim ywrth ychwedyl hwnn. namyn hynny. abot defnyd y chwedyl hwnn ygkyfoeth yr Amherawdyr Arthur heb dywanu neb arnaw. Hawyr heb yr owein ponyt oed da mynet y geisaw dywanu ar y lle hwnnw. Mynllaw vygyffeillt heb y kei mynych ydywedut ar dydauawt yr hynny peth nysgwnelut ar dy weithret. Duw awyr heb ygwenhwyfar ys oed gwell dy grogi di gei. no dywedut ymadrawd mor warthaedic a hwnnw wrth wr mal owein. mynllaw vygyffeillt coreicoda heb y kei. nyt mwy ovolyant y owein a dywedeist ti. no minneu. Ac ar hynny deffroi aoruc Arthur agofyn agysgassei hayach. Do arglwyd heb yr owein dalym. ae amser ynni vynet yr byrdeu. Amser. arglwydd heb yr owein. Ac yna kanu korn ymolchi awnaethpwyd. A

mynet awnaeth yr Amherawdyr ae deulu oll yvwytta. Agwedy daruot bwytta. diffan aoruc owein ymeith. Aduot y letty a pharattoi y varch ae arueu aoruc.

A phan welas ef ydyd drannoeth gwisgau y arueu aoruc ac ysgynnu ar y uarch. acherdet racdaw aoruc eithafoed byt. adiffeith vynyded. ac ynydiwed ydwanawd ar y glynn auanagassei gynon idaw. ual y gwydyat yn hyspys pan yw hwnnw oed. Acherdet aoruc ar hyt y glynn gan ystlys yr auon. Arparth arall yr auon y kerdawd yny doeth yr dyffryn. Ar dyffryn agerdawd yny welei y gaer. Aparth ar gaer y deuth. sef y gwelei y gweison ynsaethu eu kyleill yny lle ygwelsei gynon. Ar gwr melyn bieuoed y gaer ynseuyll ger eu llaw. Aphan yttoed owein yn mynnu kyuarth gwell yr gwr melyn. kyuarth gwell aoruc ygwr y owein. A dyuot yny vlaen parth ar gaer. Ac ef awelei ystauell yny gaer. Aphandeuth yr ystauell ef awelei ymorynyon yugwnyaw pali y mywn kadeireu eureit. Ahoffach olawer oed gan owein etecket. Ac euhardet noc ydywawt kynon idaw. Achyfodi awnaethant ywassanaethu owein mal ygwassanaethasynt gynon. Ahoffach vu gan owein y borthant. no chan gynon. Ac am hanner bwytta amofyn aoruc y gwr melyn ac owein. py gerdet oed arnaw. Ac y dywawt owein gwybyl oe gerdet idaw ac yn ymgeissaw ar marchawc yssyd yngwarchadw y ffynnawn y mynnwn vy mot. Agowenu aoruc y gwr melyn. abot yn anhawd gantaw menegi y owein y kerdet hwnnw. mal ybu anhawd gantaw y uenegi y gynon. Ac eissoes menegi aoruc y owein gwbyl ywrth hynny. Ac y gysgu yd aethant. Arbore drannoeth y bu barawt march owein gan y morynyon. a cherdet aoruc owein racdaw yny deuth yr llannerch ydoed y gwr du yndi. Ahoffach uu gan owein meint y gwr du no chan gynon. Agofyn fford aoruc owein yr gwr du. Ac ynteu ae menegis. A cherdet aoruc owein y fford ual kynon. yny doeth yn ymyl y pren glas. Ac ef awelei yffynawn. ar llech ynymyl y ffynnawn. ar kawc erni. achymryt y kawc aoruc owein abwrw kawgeit or dwfr ar y llech. Ac ar hynny nachaf y twryf. ac yuol y twryf y gawat Mwy o lawer noc ydywedassei gynon oedynt. A gwedy y gawat golcuhau aoruc yr awyr. Aphan edrychawd owein ar y prenn nyt oed vn dalen arnaw. Ac ar hynny nachaf yr adar yndisgyunu ar yprenn ac yn kanu. A phan oed digrifaf gan owein gerd yr adar. ef awelei varchawc yn dyuot ar hyt y dyffryn. ae erbynnyeit aoruc owein. Ac ymwan ac ef yn drut. a thori y deu baladyr aorugant. adispeilaw deu gledyf a wnaethant. ac ymgyfogi. Ac ar hynny owein adrewis dyrnawt ar y marchawc trwy y helym. ar penffestin. ar penngwch pwrqwin. athrwy y kroen ar kig ar asgwrn. yny glwyfawd

ar yr emennyd. Ac yna adnabot aoruc y marchawc duawc rygaffel dyrnawt anghenawl o honaw. Ac ymchoelut pen yvarch aoruc a ffo. ae ymlit aoruc owein. Ac nyt ymgaffei owein. ae vaedu ar cledyf. nyt oed bell idaw ynteu. Ac ar hynny owein awelei gaer uawr lywychedic. Ac y porth y gaer y deuthant. ac ellwng y marchawg duawc awnaethpwyd ymywn. Ac ellwng dor dyrchauat anwnaethpwyd ar owein. A honno ae medrawd odis y pardwyl y kyfrwy yny dorres y march yn deu hanner trwydaw athroelleu yr ysparduneu gan ysodlen owein. ac yny gerda y dor hyt y llawr. a throelleu yr ysparduneu adryll y march y maes. Ac owein y rwng y dwydor ar dryll arall yr march. ardor y mywn agaewyt ual na allei owein vynet odyo. ac ygkyfyg gyghor yd oed owein. Ac ual ydoed owein uelly. sef y gwelei trwy gysswlt y dor heol gyfarwyneb ac ef ac ystret o tei o bop tu yr heol. ac awelei morwyn benngrech uelen aractal eur am y phenn. agwisc obali melyn ymdanei. adwy wintas ogordwal brith am y thraet. ac yn dyuot yr porth. Ac erchi agori aoruc. Duw awyr unbennes heb yr owein na ellir agori ytti odyo mwy noc y gelly ditheu waret y minneu o dyna. Duw awyr heb y uorwyn oed dyhet mawr na ellit gwaret itti. Ac oed iawn ywreic wneuthur da ytti. Duw awyr na weleis eirmoet was well no thidi wrth wreic. O bei gares itt goreu kargwreic oedyt. O bei orderch itt goreu gorderch oedet. Ac wrth hynny heb hi yr hynn aallafi o waret itti mi aegwnaf. Hwde di y votrwy honn adot ar dy vys. adot y maen hwnn y mywn dy law. achae dy dwrn am y maen. athra gudyych ti euo euo ath gud ditheu. Aphan hambwyllont hwy orlleon y deuant wy yth gyrchudi ythdihennydyaw amygwr. agwedy na welont hwy dydi drwc vyd gantunt. Aminneu avydaf ar yr esgynuaen racko yth aros di. Athydi am gwely i kany welwyfi dydi. adyret titheu adot dy law ar penn vy ysgwyd i. ac yna y gwybydafi dy dyfot titheu attafi. ar fford ydelwyfi odyo dyred titheu gyt ami. Ac ar hyny mynet aoruc odyo ywrth Owein. ac Owein awnaeth aerchis y vorwyn idaw oll. Ac ar hynny ydeath ygwyr or llys y geisaw owein oedihenydu. Aphan deuthant y geisaw. ny welsant dim namyn hanner y march. A drwc ydaeth arnunt hynny adiffannu aoruc owein oc eu plith. A dyuot att y vorwyn adodi y law ar y hysgwyd. A chychwyn aoruc hitheu racdi. ac owein y gyt ahi yny deuthant y drws llofft uawr delediw. Ac agori yllofft aoruc y vorwyn. a dyuot y mywn achaeu yllofft aorugant. ac edrych ar hyt y llofft aoruc owein. ac nyt oed yny llofft un hoel heb y lliwaw alliw gwerthuawr. Ac nyt oed un ystyllen heb delw eureit arnei yn amryual. achynnu tan glo aoruc y vorwyn. Achym ryt kawc aryant aoruc hi adwfyd yndaw. athwel ovliant gwyn ar y hysgwyd

arodi dwfyr y ymolchi aoruc y owein. Adodi bwrdd aryant goreureit rac y vronn. abliant melyn yn llein arnaw. adyuot aeginyaw idaw. adihau oed gan owein. nawelsei eiryoet neb ryw vwyt. nywelei yno digawn o honaw eithyr bot ynwell kyrweirdeb ybwyt a welei yno. noc yn lle arall eiryoet. Ac nywelsei eiryoet lle kyn amlet anrec odidawc ovwyt allynn ac yno. Ac nyt oed vn llestyr yn gwasanaethu arnaw. namyn llestri aryant neu eur. A bwytta ac yuet aoruc owein yny oed pryd nawn hir. Ac ar hynny nachaf y clywynt diaspadein yn y gaer. Agofyn aoruc owein yr uorwyn Py weidi yw hwnn. Dodi olew ary gwrda bieu y gaer heb yuorwyn. Ac ysgysgu yd aeth owein. Agwiw oed y arthur dahet ygwely awnaeth y uorwyn idaw. o ysgarlat agra aphali asyndal abliant. Ac amhanner nos yclywynt diaspadein girat. Py diaspadein yw hwnn weithon heb yr owein. Ygwr da bieu y gaer yssyd uarw yr awr honn heb y vorwyn. Ac amrynnawd ordyd. yclywynt diaspadein agweidi anueidrawl eu meint. Agofyn a oruc owein yr uorwyn. Paystyr yssyd yr gweidi hwnn. mynet achorff y gwrda bieu y gaer yr llann. A chyodi aoruc owein y vynydd a gwisgaw ymdanaw. ac agori ffenestyr ar y lofft. ac edrych parth ar gaer. Ac ny welei nac myl nac eithaf yr lluoed yn llenwi yr heolyd. Ahynny yn llawn aruawc. agwraged llawer ygyt ac wynt ar ueirch ac ar traet. A chrefydwyr ydinas oll ynkanu. ac ef atebgyei oweinbot yr awyr ynedrinaw rac meint y gweidi ar utkyrnn. ar crefydwyr ynkanu. Ac ymperued y llu hwnnw y gwelei ef yr elor. allenn o vliant gwyn arnei. aphyst kwyr ynllongi yn myl yny chylch. ac nyt oed vndyn dan yr elor lai no barwn kyuoethawc. A diheu oed gan owein na welsei eiryoet niuer kyhardet a hwnnw o bali asceric asyndal.

Ac ar ol y llu hwnnw y gwelei ef gwreic velen ae gwallt dros y dwy ysgwyd. Ac agwaet briw amyl yny brigeu. agwisg obali melyn ymdanei gwedi yrwygaw. adwy wintas o gordwal brith am y thraet. A ryued oed na bei yssic peuneu y byssed rac dyckynet y maedei y dwylaw ygyt. Ahyspys oed gan owein na welsei ef eiryoet gwreic kymryt a hi beyt uei ar y ffuryf iawn. Ac uch oed ydiaspet. noc aod odyn a chorn yny llu. Aphann welas ef ywreic ennynu awnaeth oe charyat yn y oed gyflawn bob lle yndaw. Agofyn aoruc owein yr uorwyn pwy oed ywreic. Duw awyr heb y vorwyn gwreic y geliir dywedut idi y bot yn deckaf or gwraged. ac yndiweiraf. ac ynhaelaf. ac yn doethaf. ac yn vonhedickaf. vy arglwydes i yw houn racko. a iarlls y ffynnawn y gelwir gwreic y gwr aledaist ti doe. Duw awyr heb yr owein arnaf. mae mwyhaf gwreic agarafi yw hi. Duw awyr heb y uorwyn na char hi dydi

nabychydic nadim. Ac ar hynny kyuodi aoruc y vorwyn achynneu tan glo. allanw crochan adwfyf aedodi y dwymaw achymryt twel o vliant gwyn aedodi am vynwgl owein. achymryt gorflwch o ascwrn eliphant. a chawc aryant. ae lanw or dwfyf twym. agolchi pen owein. ac odynd agori pren- uol athynnu ellyn. ae charn oasgwrn eliphant. adeu ganawl eureit ar yr ellyn. Ac eillaw y uaraf aoruc asychu y benn ae vynwgyl ar twel. Ac odynd dyrchafel aoruc y uorwyn rac bronn owein. adyuot ae ginyaw idaw. adiheu oed gan owein. na chafas eiryot kinyaw kystal a honno na diuallech ywasanaeth. Agweddy daruot idaw y ginyaw. kyweiryaw aoruc y uorwyn y gwely. Dos yma heb hi y gyscu aminneu aaf yorderchu iti. A mynet aoruc owein y gyscu. achaeu drws y llofft aoruc y vorwyn amynet parth ar gaer. Aphan deuth yno nyt oed yno namyn tristyt a gual. ar iarles ehun ynyr ystauell heb diodef gwelet dyn rac tristit. adyuot aoruc lunet attei achyuarch gwell idi. Ac nys atebawd yr iarles. Ablyghau a oruc y uorwyn adywetut wrthi. pyderw ytti pryt nat atteppych y neb hediw. Lunet heb yr iarles py wyneb yssyd arnat ti. pryt na delut y edrych y gofut auu arnafi. Ac aoed itti. ac ysgwneuthum i dy ti yn gyfoethawc. Ac aoed kam itti. nadelut y edrych y gofut auu arnafi. ac oed kam itti hynny. Dioer heb y lunet. ny thebygwn i nabei well dy synwyr di noc y mae. oed well ytti geissaw govalu am ennill y gwrda hwnnw. noc ampeth arall. ny ellych byth y gaffet. Yrofi a duw heb yr iarles. ny allwn i byth ennill vy arglwyd i o dyn arall yny byt. Gallut heb y lunet gwrhagwr a vei gystal ac ef neu well noc ef. Y rofi a duw heb yr Iarles pei na bei wrthunn gennyf peri dihenydyaw dyn auackwn mi abarwn dy dihenydyaw. amgyffel- ybu wrthyf peth mor aghywir ahynny. Apheri dy dehol ditheu mi ae gwnaf. Da yw gennyf heb y lunet nat achaws itt y hynny. namyn am venegi o honafi ytti dy les. lle nys metrut dy hun. a mefyl idi o honam y gyntaf a yrro att ygilyd. amiui y adolwyn gwahawd itti. ae titheu ym gwahawd inneu. Ac ar hynny mynet aoruc lunet ymeith. achyfodi aoruc yr iarles hyt ar drws yr ystauell yn ol lunet. Aphessychu yn uchel. Ac edrych aoruc lunet tu draechefyn. Ac emæidaw aoruc yr iarles ar lunet. adyuot drachefyn a oruc lunet at yr iarles. Yrofi aduw heb yr iarles wrth lunet drwc yw dy anyan. achanyf vy lles i yd oedut ti yuy venegi im. manac pa fford vei hynny. Mi aemanagaf heb hi. Ti awdost na ellir kynnal dy gyfoeth di namyn o vilwryaeth ac arueu. ac am hynny keis yn ebrwyd aekynhalyo. pa fford y gallafi hynny heb yr iarles. mauagaf heb y lunet. Ony elly di gyn- nal y ffynnawn. ny elly gynnal dy gyuoeth. Ny eill kynnal y ffynnawn namyn vn o teulu arthur. A minneu aaf heb y lunet hyt ynllys arthur. A

mefyl im heb hi o deuaf odyo heb uilwr agattwo y ffynnawn yngystal neu yn well nor gwr ae kedwis gynt. anhawd yw hynny heb yr iarles. ac eissoes dos y brofi yr hynn adywedy. kychwyn aoruc lunet ar uedwl mynet y lys arthur. a dyuot aoruc yr llofft att owein. Ac yno y buh gyt ac owein nny oed amser idi dyuot o lys arthur. Ac yna gwisgaw ymdanei aoruc hi a dyuot y ymwelet ar iarles. allawen uu y iarles wrthi. chwedleu o lys Arthur gennyf heb yr iarles. Goreu chwedyl gennyf arglwydes heb hi kaffel ohonaf vy neges. Ahabryt y mynny di dangos itt yr unbenn adoeth gyt ami. Dyret ti ac ef heb yr iarles am hanner dyd avory. y ymwelet ami. a minneu abaraf ysgyfalhau ydref erbyn hynny. Aduot awnaeth hi adref. Ac amhanner dyd trannoeth y gwisgwys owein ymdanaw peis aswrcot a mantell o bali melyn. ac orffreis lydan nny vantell o eurlin. adwy wintas o gordwal brith am y traet. allun llew o eur yn eu kaeu. Aduot awnaethant hyt yn ystauell y iarles. A llawen uu y iarles wrthunt. Ac edrych ar owein yn graff aoruc y iarles. Lunet heb hi nyt oes kerdetwr ar yr unben hwnn. py drwc yw hynny arglwydes. heb y lunet. y roffi aduw heb y iarles naduc dyn eneit vy arglwydi oe goiff namyn y gwr hwnn. Pandit gwell itt arglwydes. pei na bei drech noc ef nys dygei ynteu y eneit ef. Ny ellir dim wrth hynny heb hi kan deryw. Ewch chwi drachefn atref heb yr iarles. A minneu agymeraf gyghor. Apheri dyfynnu y holl gyuoeth yr unlle drannoeth aoruc y iarles. Amenegi udunt uot hiarllaeth yn wedu. Ac na ellet y chynnal onyt o varch ac arveu amilwryaeth. Ac ysef y rodaf inneu ar awchdewis chwi. ae un o honawch chwi am kymero i. ae vy gkannyadu ynneu y gymrut gwr ae kanalyo ole arall. Sef agawsant yn eu kyghor kanhadu idi gwr o le arall. Ac yna yduc hitheu escyb ac archescyb oellys y wneuthur y priodas hi ac owein. Agwrhau aorugant gwyr y iarllaeth y owein. Ac owein agedwis y ffynnawn o waew a chledyf. Sef mal y kedwis adelei o varchawc yno. owein ae byryei. Ac aegwerthei yr y lawu werth. Ar da hwnnw arannei owein y varwnyeit ae varchogyon hyt nat oed vwy gan y gyfoeth garyat dyn or byd oll nor. eidaw ef. Atheir blyned y bu ef felly.

Ac ual yd oed walchmei diwarnawt yn gorymdeith y gytar amherawdyr arthur. edrych aoruc ar arthur ae welet yn trist gystudedic. adoluryaw aoruc gwalchmei yn uawr owelet arthur nny drych hwnnw. agofyn aoruc idaw. arglwyd heb y gwalchmei py derw itti. Yrof aduw walchmei heb yr arthur hiraeth yssyd arnaf am owein. agolles y gennyf meint teir blyned. Ac obydaf y bedwared vlwydyn heb y welet ny byd vy eneit ymkorff. A mi awu yn hysbys panyw o ymididan kynon mab clydno y kollas owein y

gennym. Nyt reit itti heb y gwalchmei luydyaw dy gyfoeth ar hynny. namyn ti agwyr dy ty aeill dial owein orllas. neu y rydhau ot ydiw ygkarchar. ac os buw y dwyn gyt athi. Ac ar a dywawt gwalchmei y trigywyt. Ac ymgyweiryaw awnaeth arthur agwyr ydy gyt ac ef y geissaw owein. Sef oed meint y nifer teir mil heb amlaw dynyon. Achynon mab clydno yngyfarwyd udunt. Adynod aoruc arthur hyt y gaer y buassei gynon yndi. Aphan deuthant yno ydoed. ygweisson yn saethu yn yr un lle. Ar gwr melyn yu seuyll ach eu llaw. Aphan welas ygwr melyn Arthur. kyuarach gwell aoruc idaw ae wahawd. achymryt gwahawd aoruc arthur. Ac yr gaer ydaethant. Achyt bu mawr eu niuer. nywydit eu hyni nny gaer. A chyuodi aoruc y morwynyon y eu gwassanaethu. A bei awelsant ar bop gwassanaeth eiryoet. eithyr gwassanaeth y gwraged. Ac nyt oed waeth gwassanaeth gweisson y meirch y nos honno. noc vydei ar arthur nny lys ehun. Ar bore trannoeth y kychwynnwys arthur. Achynon yn gyfarwyd idaw odyo. ac wynt a deuthant hyt lle yd oed y gwr du. A hoffach o lawer oed y gwr du. A hoffach o lawer oed gan Arthur meint y gwr du noc ydywedysit idaw. Ac hyt ympenn yr allt y deuthant. Ac yr dyffryn hyt ynynyl ypren glas. ac nny welsant y ffynawn ar kawc ar llech. Ac yna ydoeth kei at arthur. A dywedyt wrthaw Arglwyd heb ef. mi a wnn achaws y kerdet hwnn oll. Ac eruy nnyw gennyf. gadu ynn bwrw y dwfyr ar y llech. ac erbynyeit y gofut kyntaf adel. Ae gauhadu aoruc Arthur. Abwrw kawgeit ordwyr ar yllech aoruc kei. Ac nny lle arol hynny ydeath y twrf. ac ynol y twryf y gawat. Ac nychlywyssynt eiryoet twryf achawat kyffelyb y rei hynny. Allawer oamlaw dynyon aoed ygkyweithas arthur aladawd y gawat. Agwedy peidyaw y gawat ygoleuhawys yr awyr. Aphan edrychassant ar y pren nyt oed un dalen arnaw. Adisgynnu aoruc yr adar ar y preun. Adiheu oed gantunt nachlywyssynt eiryoet kerd kystal ar adar ynkanu. Ac ar hynny ygwelyut vachawc y ar varch purdu. agwisc o bali purdu ymdanaw acherdet gwrd gantaw. ae erbynyeit aoruc kei. Ac ymwan ac ef. Ac ny bu hir yr ymwan kei avrywyt. Ac yna pebyllyaw aoruc y marchawc a phebyllyaw aoruc arthur aelu y nos hono. Aphan gytodant y bore trannoeth y vynynd. ydoed arwyd ymwan ar waew y marchawc. Adyuot aoruc Kei at Arthur adywedut wrthaw. Arglwyd heb ef kam ymbyrywyt i doe. Ac aoed da yti ymi hediw vynet ymwan ar marchawc. Gadaf heb Arthur. Amyned aoruc kei yr marchawc. Ac nny lle bwrw kei aoruc ef. Ac edrych arnaw aewan ac arlllost y waew nny tal nny tyr y helym ar penffestin ar croen ar kig hyt yr asgwrn kyfled a

phenn y paladyr. ac ymchoelyt aoruc kei at y gedymdeithon drachefyn. ac o hynny allan ydaeth teulu arthur bop eilwers y ymwan ar marchawg. hyt nat oed un heb y vwrw or marchawc namyn arthur agwalchmei. ac arthur awisgawd ymdanaw y vynet y ymwan ar marchawc. Och arglwyd heb y gwalchmei gat y mi vynet y ymwan ar marchawg yngyntaf. ae adu a wnaeth arthur. ac ynteu aaeth y ymwan ar marchawc. achwnswllt obali ymdanaw aanuonassei uerch iarll ragyw ymdanaw ac am y varch. wrth hynny nys atwaenat neb or llu ef. ac ymgyrchu awnaethant ac ymwan y dyd hwnnw hyt ucher. ac ny bu agos yr un o nadunt abwrw ygilyd yr llawr. athrannoeth ydaethant y ymann apheleidydr godeuawc gantunt. ac ny orfu yr un onadunt ar y gilyd. ar trydyd dyd ydaethant yymwan. apheleidydr kadarnvras godeuawc gan bob un onadunt. ac ennynnv o lit awnaethant ac ymgyrchu a wnaethant amhanner dyd ehun. Ahwrd arodes pob un onadunt ygilyd. yny torreis holl gegleu eu meich. ac yny vyd pob un onadunt dros bedrein yvarch yr llawr. a chyodi yvynyd aorugant yn gyflym. a thynnu cledyfeu ac ymfust. adiheu oed gan y nifer aegwelei wynt uelly na welsynt eiryoet deu wr kynwychet ar rei hynny. nachyngryfet. a pheu tywyll y nos hi avydei oleu gan y tan harueu.

Ac ar hynny dyrnawt a rodes y marchawc y Walchmei hyt pan troes yr helym y ar y wyneb. mal y hadnabu y marchawc pan yw gwalchmei oed. Ac yna ydywawt owein. arglwyd Walchmei nyt atwaenwn i didi o achaws dy gwnsallt am kefnderw wyt. hwdedi uygkledyfi am harueu. Tidi owein yssyd arglwyd heb y gwalchmei. athi a oruu. achymer di vygkledyfi. Ac ar hynny yd argauu arthur wynt. adyuot attunt aoruc. Arglwyd arthur heb y gwalchmei llyma owein. gwedy goruot arnafi. ac ny mynn uy arfeu y genyf. Arglwyd heb yr owein euo aoruu arnafi. ac ny myn vygkledyf. moeswch attafi heb yr arthur awch cledydeu. Ac ny oruu yr vn o honawch ar y gilyd gan hynny. Amynet dwylaw mynwgyl y arthur aoruc owein. ac ymgaru aorugant. Adyuod aorugant y llu attunt yna gan ymsag abrys y geissaw gwelet owein. yny uynet dwylaw mynwgyl idaw. Ac ef a uu agos abot kalaned ynyr ymsag hwnnw. ar nos honno yd aethant y eu pebyllyeu. Athrannoeth arofyn aoruc arthur ymeith. Arglwyd neb yr owein nyt velly y mae iawn itt. teir blyned yr amser hwnn y deuthum i y wrthyt ti arglwyd. Ac ymae ymeu i y lle hwnn. Ac yr hynny hyt hediw ydwyfi yn darparu gwled ytti. Kan gwydwn y dout ti ym keissaw. Athi a deuy gyt ami y vwrw dyludet ti athwyr. Ac enneint ageffoch. Adyuot aorugant oll hyt ygkaer iarles yffynnawn. Ygyt ar wled

y buwyt deir blyned yny darparu. yn un trimis y treulwyt. Ac ny bu esmwythach udunt wled eiryoet na gwell no honno. Ac yna arofyn aoruc arthur ymeith. Agyrru kennadeu aoruc arthur att yr iarllles y erchi ellwng owein y gyt ac ef oedanos ywyrda ynys prydein. Ae gwraged-da vn trimis. Ar iarllles ae kanhadawd ac anhawd uu genthi hynny. Adyfot aoruc owein y gyt ac arthur y ynys prydein. Agwedy y dyuot ymplith y genedyl ae gyt gyfedachwyr. ef atrigywys tair blyned ygkyfeir y trimis.

Ac ual yd oed owein diwarnawt yn bwyta ar y bwrdd ygkaerllhon ar wysc. nachaf uorwyn yndyuot ar uarch gwineu myuggrych. ae vyghen agaffei. Agwisc ymdanei o bali melyn. Ar ffrwyn ac a welit or kyfrwy eur oed oll. ahyt rac bronn owein y deuth. a chymryt y uotrwy y oed ar law owein awnaeth. val hynn heb hi y gwneir y twyllwr bratwr aghywir yr mefyl ar dyuaryf. Ac ymchoelut penn y march ac ymeith. Ac yna y doeth cof y owein y gerdet hono. a thristau aoruc. Aphandaruu vwyta dyuot y letty aoruc. agofalu ynos honno. athranoeth y kyuodes. Ac nyt y llys agyrchwys. namyn eithafoed bydoed. adiffeith vynyded. ac ef a uu velly yny daruu y dillat oll. Ac yny daruu y gorff hayach. ac yny tyfawd blew hir trwydaw. Achyt gerdet awnaei abwystuileit. achyt ymborth ac wynt yny oedynt gynefin ac ef. Ac yn hynny gwanhau aoruc ef heb allu eu kanhymdeith. ac estwng or myned yr dyffryn. a chyrru parc tecaf or byd. a iarllles wedw bioed y parc. Adiwarnawt mynet aoruc iarllles aellawuorwyn y orymdeith gan ystlys llyn aod yny parc hyt argyfeir y chanawl. Ac wynt awelynt yno eilun dyn aedelw. ac ualdala ofyn racdaw aorugant. ac eissoes nessau aorugant attaw ae deynilo ae edrych. Sefygwelynt gwythi yn llawn arnaw. ac ynteu yn gwywaw wrth yr heul. Adyuot aoruc yr iarllles drachefyn yr kastell. Achymryt lloueit gorflwch oireit gwerthuawr. ae rodi ynllaw un or llawuorynyon. Dos heb hi a hwnn gennyt adwe y march racko ardillat gennyt. adot ger llaw y gwr gynneu. ac ir ef ar ireit hwun ar gyfeir y galon. ac orbyd eneit yndaw ef agyfyt gan yr ireit hwun. agwylya beth awnel. ar uorwyn adeuth racdi. Achwbyl or ireit arodes arnaw. ac adaw y march ar dillat ach y law. amynet ruthur y wrthaw. ac ymgudyaw a disgwyl arnaw. ac ympenn rynnawd hi ae gwelei ynkossi y vreicheu. ac ynkyfodi yuynydd ac ynedrych ar y gnawt. achymryt kewilyd aoruc mor hagr oed y delw aod arnaw. ac argantod aoruc y march ar dillat y wrthaw. ac ynlithraw aoruc yny gafas tynnu y dillat attaw or kyfrwy ac eugwisgaw. Ac esgynnu ar y march o abreid aoruc. ac yna ymdangos aoruc yuorwyn idaw. achyvarch gwell idaw. allawen uu ynteu

wrth y vorwyn. agofyn aoruc idi py dir oed hwnnw aphyle. Dioer heb y vorwyn iarllles wedw bieu y kastell racko. Aphanuu uarw y gwr ef edewis genthi dwy iarllaeth. ahediw nyt oes ar y helw namyn yr unty hwnn nys ry dycko iarll ieuanc yssyd gynodawc idi. am nat aei yn wreic idaw. Truan yw hynny heb yr owein. acherdet aoruc owein ar vorwyn yr kastell. Adisgynu awnaeth owein nny castell. ar uorwyn ae duc ystauell esmwyth. achynneu tan idaw ae adaw yno. adyuot aoruc y uorwyn att yr iarllles. arodi y gorvlwch nny llaw. Ha vorwyn heb yr iarllles mae yr ireit oll. neur golles oll heb hi. Ha vorwyn heb yr iarllles. nyt hawd gennyfi dy atveiryaw di yr hynny. oed diryeit hagen y minneu treulaw gwerth seith ugeint punt o ireit gwerthuawr wrth dyn heb wybot pwy. ac eissoes uorwyn heb hi gwassanaetha di euo. nny vo diwall o gwbyl. a hynny aoruc yuorwyn gwassanaetha ar vwyt adiawt athan agwely ac enneint nny vu iach. ar blew a aeth yar owein yn toruennu keunoc. Sef y bu ynhynny trimis. agwynnach oed ygnawt yna. noc y buassei gynt. ac ar hynny y clywei owein diwarnawt kynnwryt nny castell. adwyn arueu y amywn. gofyn aoruc owein yr uorwyn py gwnnwryf yw hwnn. Yiarll heb hi a dywedeis i ytti yssyd yn dyuot wrth y kastell. ygeisaw diua ywreic honn allu mawr gantaw. Gofyn aoruc owein aoes uarch ac arueu yr iarllles. Oes heb y uorwyn yrei goreu or byt. aey di y erchi ymi benfic march ac arueu heb yr owein pei gallwn vynet ynedrychyat ar y llu. af heb y uorwyn. adyuot att yr iarllles aoruc, a dywedut wrthi y hymadrawd ogwbyl. Sef aoruc yr iarllles chwerthin. Yrofi aduw heb hi mi arodaf varch ac arueu byth. ac ny bu ar y helw eiryoet march ac arueu kystal ac wynt. ada yw gennyfi eu kymryt ohonaw. rac eu kaffel om gelynyon auory om hanuod. ac ny wn peth avynn ac wynt. a dyuot awnaethpwynt agwasgwyn du telediwy achyfrwy o ffawyd arnaw. ac a digon o arueu gwr a march. agwisgaw aoruc owein ymdanaw. ac esgynnu ar y varch. amynet ymeith adeu uackwy gyt ac ef yngyweir o veirch ac arueu. Aphan deuthant parth allu yr iarll. ny welynt nac ol nac eithaf idaw. agofyn aoruc owein yr mackwyeit. pa vydin ydoed yr iarll yndi. Y vydin y mae y pedeir ystondard melynyon yndi racko heb wynt. dwy yssyd nny vlaen a dwy nny ol. Ie heb yr owein ewch chwi drachefyn. ac arhowch viui yn ymyl porth y kastell. Ymchoelut aorugant hwy. acherdet aoruc ynteu racdaw nny gyferuyd ar iarll. Aetynnu aoruc owein oe gyfrwy. nny uyd yrydaw acholof. ac ymchoelyt penn yuarch parth ar kastell. Apha ofut bynnac agafas ef adeuth ar iarll y borth y castell at y mackwyeit. Ac y mywn y deuthant. Ac owein a rodes y

iarll yn anrec yr iarles. adywedut wrthi. welydi yma yti bwyth yr ireit bendigedic. arllu a babyllwys ygkylch y kastell. ac rodi bywyth yr iarll yrodes ynteu y dwy iarllaeth idi drachefyn. ac yr rydit idaw yrodes hanner y gyfoeth ehun. achwbyl oe heur ae haryant ae thlysseu aegwystlon ar hynny. Ac ymeith ydaeth owein. ae wahawd awnaeth yr iarles idaw. ef ae holl gyfoeth. ac ny mynnwys owein namyn kerdet racdaw eithafoed byt a diffeithwch. ac ual ydoed ynkerdet ef aglywei disgrech uawr y mywn koet ar eil ar dryded. adyuot yno aoruc owein. aphan doeth yno. ef awelei clocuryr mawr ygkanawl y koet. a charrec lwyth ynystlys y bryn. aholdt aoed nny garrec. asarff aoed nnyr hollt. Allew purdu aoed yn ymyl y garrec. aphan geissei y llew vynet odyo y neidei y sarff idaw ae vrathu. Sef aoruc owein dispeilaw cledyf a nessau att y garrec. ac ual ydoed y sarff yn dyuot or garrec. y tharaw aoruc owein achledyf. nny vyd yndeu hanner. a sychu y gledyf. adyfot yr fford ual kynt. Sef y gwelei y llew nny ganlyn. ac yngware nny gylch ual milgi a uackei chun. acherdet aorugant ar hyt ydyd hyt ucher. Aphan uu amser gan owein orffowys. disgyntu aoruc. agellwng yuarch ymywn dol goedawc wastat. allad tan aoruc. Aphan uu barawt y tan gan owein. yd oed gan y llew dogon ogynnut. hyt ympenn teirnos. a difflanu aoruc y llew ywrthaw. Ac nny lle nachaf y llew yndyuot attaw achaeriwrch mawr telediwr gantaw. ae vwrw ger bronu owein. amynet am. y tan ac ef. achymryt aoruc owein y kaeriwrch ae vlighaw. adodi golwython ar uereu ygkylch y tan. a rodi y iwrch namyn hynny yr llew oe yssu. Ac ual ydoed owein uelly ef aglywei och uawr ar eil ar dryded yngyfagos idaw. a gotyn aoruc owein aedynbydawl. Ie ysgwir heb ydyn. Pwy wyt titheu heb yr owen. Dioer heb hi lunet wyfi llawuorwyn iarles y ffynnawn. Beth awney di yma heb yr owen. Vygkarcharu heb hi yd ydys. oachaws marchawc adoeth olys arthur y uynnu y iarles ynpriawt ac a uu rynnawd gwt ahi. ac ydaeth y dreiglaw llys arthur. ac ny doeth vyth drachefyn. Achedymdeith ymi oed ef mwyaf agarwn or byt. Sef aoruc deu weissou ystauell yiarles y oganu ef ae alw yntwyllwr. Sef ydywedeis i na allei ydeugorff hwy amrysson ae uncorff ef ac amhynny vygkarcharu nny llestyr maen. a dywedut nabydei vy eneit ymcorff onydelei ef ym amdiffyn i yn oet y dyd. ac nyt pellach yr oet no thrennyd. ac nid oes ymi neb aekeissaw ef. Sef yw ynteu owein uab uryen. Aoed diheu gennyt titheu pei gwyppei ymarchawc hwnnw hynny ydeuei yth amdiffyn. Diheu yrofi aduw heb hi. Aphan uu dogyn pcehet y golwython. eu rannu aoruc owein yndeu hanner yryngtaw ar uorwyn. abwyta aorugant. agweddy hynny ymdidan nny vu dyd

drannoeth. Trannoeth gofyn aoruc owein yr uorwyn aoed le y gallei ef kaffel bwyd alleweuyd y nos honno. Oes arglwyd heb hi. dos yna drwod. a cherda yfford gan ystlys yr auon. ar ym penn rynnawd ti awely gaer uawr. athyreu yn amyl arnei. yr iarll bieu ygaer hono goreu gwr am vwyd yw orbyt. ac yno y gellydi uot heno. Ac ny wylwys gwylwr y arglwyd eiryoet yngystal ac y gwylwys y llew owein ynos honno.

Ac yna y kyweirywys owein y uarch. ac y kerdawd racdaw trwy y ryt yny welas y gaer. ac y doeth yr gaer. ac aruoll awnaethpwyd idaw yno yn enrydedus. achyweiryaw y varch yndiwall. adodi dogyn o vwyd rac y vronn. Amynet aoruc y llew y bresseb y march y orwed. hyt na lyfassei neb or gaer uynet ygkyfyl y march. adiheu oed gan owein. nawelas eiryoet lle kystal y wassanaeth ahwnnw. a chyndristed oed bop dyn yno achyn bei agheu ympop dyn onadunt. Amynet aorugant y vwyta. Ac eisted aoruc yr iarll ar y neill law y owein. ac un verch oed idaw ar y tu arall yowein. Adiheu oed gan owein nawelas eiryoet vn vorwyn delediwaach no honno. Adyuot aoruc y llew rwng deutroet owein dan y bord. ac owein ae porthes o bop bwyd or aoed idaw ynteu. Ac ny welas owein bei kymeint yno athristyt y dynyon. Ac amhanner bwytta gressawu owein aoruc y iarll. Madws oed itt bot ynllawen heb yr owein. Duw a wyr ym nat wrthyt ti ydym drist ni. namyn dyuot deunydy tristit in agofal. Beth yw hynny heb yr owein. Deu uab oed im. amynet uyndeu uab yr myned doe y hela. Sef ymae bwystvil yno allad dynyon a wna. Ac eu hyssu. Adala vy meibion aoruc. Ac yvory y mae oet dyd y rofi ac ef y rodi yuorwyn honno idaw. neu ynteu a ladho vy meibon ymgwyd. Ac eilun dyn yssyd arnaw. Ac nyt llei ef no chawr. Dioer heb yr owein. truan yw hynny. Aphy un awney ditheu o hynny. Duw awyr arnaf heb yr iarll vot yn diweirach gennyf diuetha vy meibon a gafas omhanuod no rodi uy merch idaw ombod. oe llygru. aediutha. Ac ymdidan a wnaethant am betheu ereill. Ac yno bu owein ynos honno. Ar bore trannoeth wynt aglywynt twryf anveitrawl y ueint. Sef oed hynny y gwr mawr yndyuot ar deu uab gantaw. Amynnu kadw y gaer aoruc y iarll racdaw adilyssu y deu vab. Gwisgaw aoruc owein y arueu ymdanaw. amynet allan. ac ymbrawf ar gwr. arllew yny ol. Aphan welas y gwr owein yu aruawc. y gyrchu aoruc. Ac ymlad ac ef. agwell olawer ydymladei y llew ar gwr mawr noc owein. y rofi aduw heb y gwr wrth owein. nyt oed gyfyg gennyf ymlad athidi bei nabei yr anifeil gyt athi. ac yna y byryawd owein y llew yr gaer achaeu y porth arnaw. adyuot y ymlad ual kynt argwr mawr. adisgrech aoruc

y llew am glybot gofut ar owein. adrigyaw nny vyd arneud yr iarll. ac yar y neuad hyt ar y gaer. ac yar y gaer y neidyawd nny uu gytac owein. aphaluawt atrewis y llew ar ben ysgwyd y gwr mawr nny uyd y balaf trwy bleth y dwyclun. ual y gwelit y holl amysgar yllithraw .o honaw. ac yna y dygwydwys y gwr mawr yn varw. ac yna yrodes owein ydeu vab yr iarll. agwahawd owein aoruc yr iarll. Ac nysmynnawd owein. namyn dyuot racdaw yr dol yd oed Lunet yndi. Ac ef awelei yno kynneu uawr o tan. adeu was penngrych wineu deledwiw yn mynet ar uorwyn ae bwrw nny tan. Agofyn aoruc owein py beth aholynt yr uorwyn. adatkanu eu kyfranc aorugant idaw. mal y datkanassei y vorwyn y nos gynt. ac owein a pallwys idi. ac am hynny y llogwn ninneu hi. Dioer heb yr owein marchawc da oed hwnw. aryued oed gennyfi pei gwypei ef uot ar y uorwyn hynny na delei y hamdiffyn. aphei mynnewch chwi vyui drostaw ef. miui aawn y chwi. mynwn heb y gweisson mynn y gwr an gwnaeth. Amynet aorugant y ymdiot ac owein. agofut agafas owein gan ydeuwas. Ac ar hynny y llew anerthwys owein. ac aoruant ar y gweisson. Ac yna ydywedassant wynteu. ha unbenn. nyt oed amot ynni ymlad namyn athydi dy hun. ac ys anhaws ynni ymlad ar anifeil racko noc athydi. ac yna ydodes owein y llew nny lle y buassei y uorwyn ygkarchar. a gwneuthur mur maen ar y drws. amynet y ymlad ar gwyr mal kynt. ac ny doethoed owein y nerth ettwa. a hyd yr oed y deuwas arnaw. ar llew vyth yndisgrechu am vot gouut ar owein. a rwygaw y mur aoruc y llew nny gauas fford allan. ac yngyflym y lladawd y neill or gweisson. ac nny lle y lladawd y llall. Ac uelly ydifferassant hwy lunet rac y lloggi. Ac yna ydaeth owein alunet gyt ac ef y gyfoeth iarllles yffynnawn. aphan doeth odynd y duc y iarllles gantaw ylys Arthur. Ahi auu wreic trauu vyw hi.

Ac yna ydeuth ef fford y lys y du traws. ac ymladawd ac ef. Ac nyt ymedewis yllew ac owein nny oruu ar y du traws. aphan doeth ef fford ylys ydu traws y neuad agyrchwys. ac yno y gwelas ef pedeir gwraged ar hugeint. telediwaif ar awelas neb eiryoet. ac nyt oed dillat ymdanunt werth pedeir arhugeint o aryant. achyntristet oedynt ac agheu. Agofyn aoruc owein udunt ystyr eu tristit. Ydywedassant wynteu panyw merchet ieirll oedynt. ac ny doethoedynt yno namyn ar gwr mwyhaf agarei bop un onadunt gyt ahi. aphan doetham ni yma ni agawssam lewenyd apharch. ac an gwncuthur yn vedw. agwedy ybeym uedw y deuei y kythreul bieu yllys hon. ac y lladei an gwyr oll. ac ydygei an meirch ninneu ac an dillat. ac an eur ac aryant. achorfforoed y gwyr

yssyd ynyr un ty a llawer o galaned ygyt a wynt. Allynna itti unbenn ystyr an tristit ni. A drwc yw gennym ni unbenn dy dyuot titheu yma rac drwc itt. athruan uu gan owein hynny. amynet aoruc y orymdeith allann. ac ef a welei uarchawc yndyuot attaw. ac nny aruoll trwy lewenyd acharyat val bei brawt idaw sef oed hwmw ydu traws. Duw a wyr heb yr owein nat ygyrchu dy lewenyd ydodwyfi yma. Duw awyr heb ynteu nas keffy ditheu. ac nny lle ymgyrchu awnaethant. ac ymadoydi yndrut. ac yndiha-uarchu ac ef aoruc owein. ae rwymaw ae dwylaw ar y gefyn. anawd aerchis ydu traws y owein. adywedut wrthaw. arglwyd owein heb ef. darogan oed dydyuot ti yma ymdarestwng i. athitheu adeuthost. ac aorugost hynny. ac yspeilwr uum i yma. ac yspeilty uu uynty. adyro im vy eneit. a mi aaf yn yspyttywr. ami agynhalyaf y ty hwnn yn yspytty ywann ac y gadarn. tra vwyf vyw rac dy eneit ti. ac owein a gymerth hynny gantaw. ac yno y bu owein y nos honno. athrannoeth y kymerth y pedeir gwaged ar hugeint ae meirch ae dillat. ac adathoed gantunt oda athlysseu. ac y kerdwys ac wynt gyt ac ef hyt yn llys arthur. allawen uuassei arthur wrthaw gynt pan y kollassei. allawenach yna. Ar gwaged hynny yr honu a vynnei drigyaw yn llys arthur hi ae kaffei. ar honn a vynnei vynet ymeith elei. ac owein atrigywys yn llys arthur. ohynny allann ynpennteulu. ac yn annwyl idaw nny aeth ar y gyfoeth ehun. Sef oed hyuny trychant a edys Kenuerchyn ar vranhes. ac yr lle y delei owein a hynny gantaw. goruot awnaei ar chwedyl hwn aelwir chwedyl iarllles y ffynawn.

GERAINT AB ERBIN.

ARTHUR adcuodes dala llys ygkaer llion arwysc. ac y delis aruntu seith pasc. aphump nadolic. Arsulgwyn dreigylweith dala llys aoruc yno. Kanys hygyrchaf lle nny gyuoeth oed gaerllion y ar uor ac y ar dir. Adygyuot aoruc attaw naw brenhin coronawc. aoedynt wyr idaw hyt yno. ac ygyt a hynny Ieirll abarwneit. Kanys gwahodwyr idaw uydei yrei hynny ym pob gwyl arbennic onybei uawr aghenyon yn eu lludyas. Aphan vei ef ygkaer llion yn dala llys. teir eglwys ardec aachubit wrth yr offerenneu. Sef ual yd achubit. eglwys y arthur ae deyrned ae wahodwyr. Ar eil y Wenhwyuar. ae rianed. ar dryded auydei yr distein ar eircheit. ar bedwarded. y franc ar swydogyon ereill. a naw eglwys ereill auydei yr naw pennteulu. Ac y Walchmei yn bennaf. Kanys ef o arderchocrwyd clot milwryaeth ac urdas boned oed bennaf ar ynaw pennteulu. ac nyt anghai yn vn or eglwysseu mwy noc adywedasseu ni uchot. Glewlwyt gauaeluawr oed penn porthawr idaw. ac nyt ymyrrei ef yggwassanaeth. namyn yn vn ortair gwyl arbennic. namyn seithwyr a oedynt ydanaw yn gwassanaethu. arennynt y vlwydyn yryngtunt. Nyt amghen. grynn. aphen pighon. allaes gymyn. agogyfwlch. a gwrdaei lygeit cath. awelei hyt nos yngystal ac hyt dyd. Adrem uab dremhitit. Achlust uab clustueinynt aoedynt wylwyr y arthur. Aduw mawrth sulgwyn ual yd oed yr amherawdyr nny gyuedach yneisted. nachaf was gwineu hir yn dyuot y.nywn. Aphis a swrcot o bali caerawc ymdanaw. a chledyf eurdwrn am y vynwgyl. adwy esgit issel ogortwal am y draet. a dyuot aoruc hyt rac bron Arthur. Henpych gwell arglwyd heb ef. Duw a rodho da it heb yr ynteu. agresso duw wrthyt. ac aoes chwedleu o newyd gennyt ti. Oes arglwyd heb yr ynteu. Nyt atwen i dydi heb yr arthur. Ryued yw ganyfi nam jatwaenost. afforestwr itti arglwyd wyfi ynforest ydena. amadawe yw vy enw i uab twrgadarn. Dywet ti dy chwedleu heb yr arthur. Dywedaf arglwyd heb ef. Karw aweleis nny forest. ac ny welais yrmoet ygyfryw. Pabeth yssyd arnaw ef heb yr arthur. pryt na welut eiryoet y gyfryw. Purwyn arglwyd yw. ac ny cherda gyt ac un aniveil o ryuic abalchder rac y urenhineidet. Ac y ouyn kyngor itti arglwyd ydodwyf. beth yw dy gynghor amdanaw. Iawnaf ygwnafi heb yr arthur.

mynet y hela ef auory yn ieuencitit y dyd. Apheri rybud heno ar bawp or llettyeu. Ac arryfuerys oed bennkynyd y arthur. ac areliuri oed benn mackwy. ac ar bawb y am hynny y trigyassant. agellwng y mackwy orblaen aoruc. Ac yna y dywawt gwenhwyuar wrth arthur. arglwyd heb hi agennhedy di vyvi avory y uynet yedrych ac y warandaw ar hela ykarw adywawt y mackwy. Kanhadaf ynllawen heb y arthur. Minneu aaf heb hi. Ac yna ydywawt gwalchmei wrth arthur. Arglwyd heb ynteu ponyt oed iawm ytitheu. kanhadu yr neb y delei hwnnw attaw yny helua. llad y benn ae rodi yr neb ymynhei ae yorderch idaw ehun ae y orderch ygedymdeith idaw. na marchawc naphedestyr ydel idaw. Kanhadaf yn llawen heb yr arthur. abit y keryd ar distein ony byd parawt pawp avory yuynet y hela. A threulaw y nos aorugant drwy gymedrollder ogerdeu adidanwch ac ymdidaneu adiwall wasanaeth. Aphan uu amser gan bawp onadunt vyuet y gyscu wynt aaethant. Aphan doeth ydyd drannoeth deffroi aorugant. agalw aoruc arthur ar y gweisson agadwei ywely. Nyt amgen. pedwar mackwy. Sef rei oedynt. Cadyrnerth uab porthawr gandwy. Ac Ambreu uab bedwor ac amhar uab arthur. agoreu uab Custenyn. ar gwyr hynny adoethant att arthur. ac agyuarchassant well idaw. ac awiscassant ymdanaw. A ryuedu a oruc Arthur na deffroes gwenhwyuar. ac nat ymdroes yny gwely. argwyr a vynyssynt y deffroi. Nadeffrowch hi heb yr arthur. kanyg gwell genthi gyscu no mynet y edrych ar yr hela. Ac yna y kerdawd arthur racdaw. ac ef aglywei deu gorn yn canu. vn yn ymyl lletty y pennkynyd. ar llall yn ymyl lletty y penn mackwy allwyr dygyuor kwbyl or niueroed a doethant att arthur. a cherdet aorugant parth ar fforest. Agwedy mynet arthur odiethyr yllys ydeffroes gwenhwyuar agalw ar y morynyon aoruc agwiscaw ymdanei. A vorynyon heb hi. mi agymereis gennat neithwyr y vynet yedrych ar yr hela. Ac aet un o honawch yr ystabyl aphet dyuod ac a vo ovarch cr awedo y wraged eu marchogaeth. ac ef aaeth vn onadunt. ac ny chahat yn yr ystabyl namyn dau varch.

Agwenhwyuar ac un or morynyon aaethant ar y deuuarch. ac wynt adoethant drwy wysc. allusc ygwyr ar meirch agynhalasant. Ac ual y bydynt yn kerdet uelly wynt aglywynt twryf mawr angherdawl. ac edrych aorugant dracheuyn. ac wynt awelynt varchawc ar ebawlvarch helydei athrngar yueint. amakwy gwyneu Ieuauc esgeirnoeth teyrneid arnaw. a chledyf eurndwrn ar y glun. apheis aswrkot obali amdanaw. adwy eskit issel ogordwal am y draet. allenn oborffor glas ar warthaf hynny. ac aual eur wrth bop cwrr idi. acherdet yn uchelualch drybelit ffraeth gyssonuyr awnaei y march. ac ymordiwes agwennhwyuar aoruc achyuarch gwell idi

aoruc. Duw arodho da itt ereint heb yr hitheu. Ami athadnabuum pann yth weleis gyntaf gynneu. agresaw Duw wrthyt. Aphaham nat aethost di gyt ath arglwyd yhela. Am na wybuum panaeth heb ef. Minneu aryuedeis heb hi gallu o honaw ef uynet yndirybud y mi. Ie arglwydes heb ef. Kyscu awneuthum i ual nawybuum pan aeth ef. agoreu vn kedymdeith genhyfi heb hi vygkedymdeithas arnaw yny kyvoeth oll wyt ti o was ieuanc. ac ef aallei uot yngyndigriuet ymi orhela ac udunt wynteu. kanys ni a glywn y kyrn pan ganer. Ac aglywn y cwn pann ellynger. aphan dechreuont alw. Ac wynt adoethant y ystlys y forest. ac yno seuyll a wnaethant. Ni aglywn odyma heb hi pan ellynger y kwn. Ac ar hynny twryf aglywynt. ac edrych yggwrthwyneb y twrwr a orugant. Ac wynt a welent corr yn marchogaeth march ucheldew ffroenuoll maswehyn kadamdrut. Ac yn llaw y corr ydoed ffrowyll. Ac ynagos yr corr ygwel-ynt wreic y ar uarch canwelw telediw. aphedestric wastatualch gantaw ac eurwisc o bali ymdanei. ac yn agos idi hitheu marchawc y ar gatuarch mawr tomlyt. ac arueu trwm gloyw ymdanaw ac am y uarch. adiheu oed ganthynt na welsynt eiryoet gwr amarch ac arueu hoffach gantunt eu meint noc wynt. Aphob un o nadunt yn agos ygilyd. Gereint heb y gwenhwyuar aatwaenost di y marchawc racco mawr. nac atweu heb yr ynteu. ny at yr arueu estronawl mawr racco welet nae wyneb ef nae bryt. Dos uorwyn heb y gwenhwyuar agouyn yr corr pwy y marchawc. mynet aoruc y uorwyn yn erbyn ycorr. Sef aoruc y corr kyuaros yuorwyn pan ygwelas ynduot attaw. Agouyn aoruc yuorwyn yr corr pwy y marchawc heb hi. Nys dywedaf ytti heb ef. kanys kyndrwc dy wybot heb hi ac nas dywedy ymi. mi aegouynnnaf idaw ehun. Na ouynny myn uygret heb ynteu. Paham heb yr hi. Am nat wyt ynenryded dyn awedo wrthaw ymdidan amharglwydi. Sef aoruc y uorwyn yna trossi penn y march tu ar marchawc. Sef aoruc y corr yna y tharaw ar ffrowyll aoad ynylaw ardraws y hwyneb ae llygeit yny uyd y gwaet yn hidleit. Sef awnaeth yuorwyn odolur y dynawt. dyuot dracheuyn. at wenhwyuar dan gwynaw y dolur. Hagur iawn heb y gereint y goruc y corr athi. Mi aaf heb y gereint ywybot pwy y marchawc. Dos heb y gwenhwyuar. dyuot aoruc gereint at y corr. Pwy y marchawc racko heb y gereint. Nys dywedaf ytti heb y corr. Mi ae gouynaf yr marchawc ehun heb ynteu. Naovynny myn vygret heb y corr. nyt wyt yn enryded di ac y dylyych ymdidan am arglwydi. Miui heb y gereint aydideneis agwr yssyd. gystal ath arglwyd di athrossi penn yuarch aoruc parth ar marchawc sef aoruc y corr ymordiwes ac ef ae daraw yny gyueir y trawsei y uor-

wyn. ynyoed y gwaet yn lliaw y llen oed am ereint. Sef aoruc gereint dodu ylaw ardwrn yglodyf. achymryt kyghor yny uedwl ac ystyryaw aoruc nat oed dial gantaw llad y corr. ar marchawc aruawc nyu gael ynrat a heb arueu. Adyuot dracheuyn aoruc hyt lle ydoed Wenhwyuar. Doeth aphwyllawc y medreist heb hi. Arglwydes heb ef miui etwa aaf yny ol gandy gennyat ti. ac ef adaw yny diwed y gyuanned y kaffwyf y erueu. ae benffic ae ar wystyl. ual y kaffwyf ymbraw ar marchawc. Dos ditheu heb hi ac nac ymwasc ac ef yny geffych arueu da. agoual mawr uyd gennyfi ymdanat ti heb hi yny gaffwyf chwedleu ywrthyt. Os byw uydafi heb ef erbyn pryt nawn auorycher ti aglywy chwedleu odianghaf. Ac ar hynny kerdet aoruc. sef fford y kerdassant is law y llys ykaerllion. Ac yr ryt ar wyse mynet drwod. agwastattir tec edryn aruchel agerdassant yny doethant y dinastref. Ac ympenn y dref y gwelynt kaer achastell. Ac y benn y dref y doethant. Ac ual y kerdei y marchawc drwy y dref y kyudei tylwyth pob ty y gyuarch gwell idaw ac y resawu. Aphan-daeth gereint yrdref edrych awnei ympobty y geissaw adnabot neb or awelei. ac nyt atwaenei ef neb na neb ynteu ual y gallei ef gaffel kymmwynas o arueu ae o venffic ae ar wystyl. Aphob ty awelei ynllawn o wyr ac arueu a meirch. ac yn llathru taryaneu. ac yn ysleipanu cledyfeu. ac yngolchi arueu. ac ynpedoli meirch. ar marchawc ar uarchoges ar corr a gyrchassant y castell aoed ynydref. llawen oed bawp wrthynt or kastell. Ac ar y vylcheu ar pyrth ympob kyueir yd ymdoruynglynt y gyuarch gwell. ac yuot yn llawen wrthynt. Seuyll ac edrych aoruc gereint auydei dim goeir arnaw yny castell. Aphan wybu ynhyspys y drigyaw. edrych aoruc ynygylch. ac ef awelei ar dalym or dref henllys atueiledic ac yndi neuad drydoll ac wrth nat atwaenat neb ynydref mynet aoruc yr henllys. Agweddy dyuot ohonaw parth ar llys. ny welei hayach namyn lofft awelei. aphont o uafen marmor yn dyuot or lofft. Ac ar y bont y gwelei gwrgwynllwyd yn eisted. ahen dillat atueiledic ymdanaw. Sef aoruc gereint edrych arnaw yngraft hirhynt. Sef ydywawt ygwr gwynllwyd wrthaw. Auacewy heb ef. paudedol yw y teu di. Medylyaw heb ynteu am na wn pa le y daf heno. A deuy di ragot yma unben heb ef. athi a geffy oreu agaffer itt. adyuot racdaw aoruc achyrchu aoruc y gwr gwynllwyd yr neuad oevlaen. Adisgynnv aoruc yny neuad ac adaw yno y uarch. adyuot racdaw tu ar lofft ef ar gwr gwyn llwyd. Ac ar y lofft y gwelei gohenwreic yn eisted ar obennyd. a hen dillat atueiledic obali ymdanei. Aphan uuassei yn y llawn ieuencitit. tebic oed gantaw na welsei neb wreic degach no hi. a morwyn gyr y llaw achrys allenlliein ymdenei gohen yndechreu atueilaw. adiheu oed gantaw

na welsei eiryoet un uorwyn yn gyflawnach o amylder pryt agowed a thelediwrwyd no hi. ar gwr gwynllwyd adywawt wrth y uorwyn. Nyt oes was y uarch y mackwy hwnn henno namyn tydi. Ygwassanaeth goreu aallwyfi heb hi mi ae gwnaf ac idaw ac y uarch. A diarchenu y mackwy aoruc y uorwyn. Ac o dyna diwallu ymarch owellt ac yt. A chyrcu yr neuad ualkynt adyuot yr loft dracheuyu. Ac yna ydywawt y gwr gwynllwyd wrth yuorwyn. Dos yr dref heb ef ar trawgwyd goreu ac aellych owyot allynn par dyuot yma ac ef. Mi awnaf yn llawen arglwyd heb hi. Ac yr dref y doeth yuorwyn. ac ymdidan aorugant wynteu tra uu yuorwyn nny dref. Ac nny lle nachaf yuorwyn yndyuot agwas ygyt a hi. a chostrel ar y geuyn yn llawn o ued gwerth. achwarthawr eidon ieuanc. Ac yrwng dwylaw y uorwyn yd oed talym ouara gwynn. ac un coesset nny llenlliein. ac yr lofft ydoeth. Ny elleis i heb hi trawsgwyd well no hwnn. ac ny chawn uygredu ar well no hynn. Dadigawn heb y gereint apheri berwi y kic aorugant. aphanuu barawt eu bwynt wynt aethant y eisted. Nyt amgen. Gereint aeistedawd yrwng gwr gwynllwyd aewreic. ar uorwyn awasanaethawd arnynt. Abwyta ac yuet aorugant. A gwedy daruot bwyta. dala ar ymdidan ar gwr gwynllwyd aoruc gereint. agouyn idaw ae ef gyntaf bioed y llys yd oed yndi. Mi ysgwir heb ef ae hadeilawd a mi bieiuu y dinas ar castell a weleist ti. Och awr heb y gereint. paham y colleist ditheu hwnnw. Mi agolleis heb ynteu iarllaeth uawr ygyt ahyunny. a llyma paham y colleis. Nei uab brawt aoed im. achyuoeth hwnnw ar meu vy hun agymereis i attaf. aphan doeth nerth yndaw holi y gyuoeth awnaeth. Sef y kynheleis ynheu y gyuoeth raddaw ef. Peri aoruc ynteu ryuelu arnafi. achyvanedu cwbl ar a oed ymlaw. awrda heb y gereint auenygy di y mi padyuotyat uu y marchawc adoeth yr dinas gynneu ar uarchoges ar corr. Aphaham y mae y darpar aweleis i argweiryaw arueu. managaf heb ef. Darpar yw auory archware yssyd gan yr iarll Icuanc. Nyt amgen dodi ymywn gweirglawd yssyd yno dwy fforch. ac ar y dwy fforch gwialgeing aryant. allamhystaen adodir ar y wialgeing. Athwrneimeint auyd am y llamhysdaen. Ar niuer aweleis di nny dref oll owyr ameirch ac arueu adaw yr twrneimeint. ar wreic vwyhaf agarho adaw ygyt aphob gwr. Ac ny cheiff ymwan am yllamystaen y gwr ny bo gyt ac ef ywreic vwyhaf agarho. Ar marchawc aweleis di agauas y llamhystaen dwy vlyned. ac orkeiff ydryded vlwydyn yhanuon awneir idaw pob biwydyn wedy hynny. ac ny daw ehun yno. A marchawc y llamhystaen y gelwir y marchawc ohynn allan. Awrda heb y gereint mae dy gynghor di ymi am y marchawc hwnnw. am sarhaet ageis gan y

gorr ac agauas morwyn y weuhwyuar gwreic arthur. A menegi ystyr y sarhaet aoruc gereint yr gwr gwynllwyt. Nyt hawd rodi kynghor itt kanytoes na gwreic na morwyn ydymardelwych o honei. ydelut y ymwan-aeth. arueu aoed ymi yna yrei hynny agaffut ti. ac or bei well gennyt uy march i nor teu dy hun. A wrda heb ynteu duw adalo it. dadigawn yw gennyfi vy march vyhun ydwyfi yngynneuin ac ef. ath arueu ditheu. Aphony edy ditheu wrda ymi ardelw or uorwyn racco. yssyd uerch y titheu. yn oet ydyd auory. Ac ordianghafi or twrneimeint. Vygkywirdeb amkaryat auyd ar yuorwyn tra uwyfi vvw. Ouidianghaf inheu. kyndiweiret uyd y uorwyn achynt. Miui heb y gwr gwynllwyt awnaf hynny yn llawen. Achanyz ar ymedwl hwnnw yd wyt titheu yntrigyaw. reit vyd itt pan uo dyd auory bot dy uarch ath arueu yn barawt. Kanyz yna ydyt marchawc y llamhystaen gostec. Nyt amgen erchi yr wreic vwyhaf agar kymryt y llamhystaen. kanyz goreu ygweda itti. athi ae keueist med ef yr llyned ac yr dwy. ac or byd ae gwarauunho itt hediw ogedernit. mi ae hamdiffynaf itt. Ac am hynny heb y gwr gwynllwyt y mae reit y titheu uot yno pan uo dyd. Aninheu yn tri avydwn gyt athi. Ac ar-hynny trigyaw aorugant. Ac yny lle or nos ydaethant y gysgu. achyn ydyd kyuodi aorugant agwisgaw ymdanunt. Aphan oed dyd ydoedynt wynteu yllpedwar arglawd yn seuyll. Ac yna yd oed marchawc y llamhystaen yndodi yr ostec ac ynerchi y orderch kyrchu y llamhystaen. Na chyrch heb y gereint y mae yma uorwyn yssyd degach atheleidiwach adylyedogach. Ac aedyly yn well nothi. Os tydi agynhely y llamhystaen yn eidi hi dyret ragot y ymwan amiui. Dyuot racdo aoruc gereint hyt ympenn y weirglawd. yn gyweir o varch ac arueu trwm rytlyt dielw estronawl ymdanaw. ac ymda yuarch ac ymgyrchu aorugant. Athorri to obeleidyr. athorri yr eil. athorri ydryded do. a hynny bob eilwers. Ac wynt ae torrynt ual y dygit attunt. Aphanwelei y iarll ae niuer marchawc y llamhystaen ynhydyr. dolef a llewenyd agorawen auydei gantaw ef aeniuer. athristau awnaei y gwr gwynllwyt aewreic aeuerch. ar gwr gwynllwyt awassanaethei y ereint or peleidr ual y torrei. ar corr awassanaethei uarchawc y llamhystaen. ac yna y doeth y gwr gwynllwyt at ereint. a unben heb ef welydy yma y paladr aoed ymlaw i y dyd ym urdywyt yn uarchawc urdawl. Ac yr hyt hediw ny thorreis ef. ac y mae arnaw penn iawnda. kanythyckya un paladr gennyt. Gereint agymerth y gwaew gan y diolwch yr gwr gwynllwyt. Ar hynny nachaf y corr yn dyuot agwaew gantaw ynteu y arglwyd. wely dy yma y titheu waew nyt gwaeth heb y corr. achoffa na sauawd marchawc eiryoet gennyt kyhyt ac y mae hwnn

ynseuyll. Y rof aduw heb y gereint onyt anghew ebrwyd amdwei. ny hebyd gwell ef oth borth di. Ac obell y wrthaw gordinaw y uarch gereint. ae gyrchu ef gan y rybudyaw agossot arnaw dyrnawt tostlym creulawn drut. ygkedernit y daryan nny holldes y daryan. ac nny tyrr yr arueu ygkyueir y gossot. ac nny tyr y gegleu. ac vyd ynteu ef ae gyfrwy dros bedrein y uarch yr llawr. Ac yn gyflym disgynnu aoruc gereint allidiaw. athynnu cledyf ae gyrchu ynllityawclym. y kyuodes y marchawc ynteu athynnu cledyf arall yn erbyn gereint. Ac ar eu traet ymffust achledyfeu nny yttoed arueu pob un onadunt yn serigyluriw gan gan ygilyd. Ac nny yttoed ychwys argwaet yndwyn lleuuer eu llygeit racdunt. Aphan uei hyttraf gereint y llawenhei ygwr gwynllwyt ae wreic ae uerch. aphan uei hyttraf y marchawc y llawenhei yiarll ae bleit. aphan welas y gwr gwynllwyt ereint wedy kaffel dyrnawt mawrdost. nessau aoruc attaw yn gyflym a dywedut wrthaw. aunben heb ef coffa y sarhaet. ageueist ygan y corr. Aphonyt y geissaw dial dy sarhaet ydeuthost di yma asarhaet gwenhwyuar gwreic arthur. Dyuoet aoruc y ereint ymadrawd y gwr wrthaw. a galw attaw y nerthoed. adyrchael y gledyf. agossot ar y marchawc ygywarthaf y benn nny tyrr holl arueu y benn. ac nny tyrr y kic oll ar croen. ac nny iat. nny glwyua ar yr asgwrn. ac nny y marchawc arydeulin.

Abwrw y gledyf oelaw aoruc. Ac erchi trugared y ereint. arywyr heb ef y gadawd vygkamryuic am balchder ym erchi nawd. Ac ony chaf yspeit y ymwneuthur aduw am vympechawt. Ac y ymdidan ac offeiriet. ny hannwyf well o nawd. Mi a rodaf nawd itt gan hynn heb y gereint. Dy uynet hyt at wenhwyuar gwreic arthur ywneuthur iawn idi am sarhaet y morwyn oth gorr. Digawn yw gennyf inheu awneuthum i arnat ti am ageueis o sarhaet gennyt ti ath gorr. Ac nadisgynnych or pan elych odyma hyt rac bronn gwenhwyvar y wneuthur iawn idi ual y barnher yn llys arthur. Aminheu awnaf hynny yn llawen. Aphwy wyt titheu heb ef. Mi ereint uab erbin. Amanac ditheu pwy wyt. Mi edern uab nud. Ac yna y byrywyt ef ar y march ac y doeth racdaw hyt yn llys arthur. ar wreic uwyhaf agarei nny vlaen ae gorr. adrycyruerth mawr gantunt. a datkan y chwedl ef hyt yna. Ac yna ydoeth y Iarll bychan ae niuer hyt lle yd oed ereint achyuarch gwell idaw ae wahawd gyt ac ef yr castell. Na vynnaf heb y gereint. yr lle y bum neithwyr yd af heno. Kany uynny dywahawd. ti auynny diwallrwyd or a allafi y beri itt ir lle y buost neithwyr. Ami abaraf enneint itt a bwrw dy vlinder ath ludet yarnat. Duw adalo itt heb y gereint aminheu a af ymlletty.

Ac uelly ydoeth gereint. a nywl iarll ae wreic ae uerch. Aphan doethant yr llofft. yd oed gweission ystauell y iarll ieuanc ae gwassanaeth gwedy dyuot yr llys. Ac ynkyweiriaw y tei oll ac yn eu diwallu owellt a than. Ac ar oet byrr ynbarawt yr enneint. ac ydaeth gereint idaw. a golchi y benn awnaethpwyd. Ac ar hynny y doeth y Iarll ieuanc ar y deugeinuet o uarchogyon urdolyon. y rwng y wyr ehun a gwahodwyr or torneimeint. Ac yna y doeth ef or enneint. Ac yderchis yr iarll idaw vynet yr neuad y vwyta. Mae ynywl iarll heb ynteu ae wreic ae uerch. Y maent yny lofft racko heb y gwas ystauell y iarll. yngwiscaw ymdanunt y gwiscoed a beris y iarll ydwyn udunt. Na wiscet y uorwyn heb ynteu dim ymdanei onyt y chrys aellenlliein ynydel ylys arthur y wisgaw owenhwyuar ywise avynno ymdanei. Ac nywiscawd yuorwyn. Ac yna ydoeth pawb yr neuad onadunt. Ac ymolchi aorugant amyuet y eisted ac y vwyta. Sef ual yd eistedassant. Or neill tu y ereint yd eistedawd y iarll ieuanc. Ac odynd ynywl iarll. or tu arall y ereint yd oed y uorwyn ae mam. A gwedy hynny pawb val yracvlaenei y enryded. Abwyta awnaethant adidlawt wassanaeth ac amylder o amryuael anregyon agawssant. Ac ymdidan aorugant. Nyt amgen no gwahod or iarll ieuanc ereint trannoeth. Nauynnaf y rof aduw heb y gereint. ylys arthur ydafi ar uorwyn honn auory. adigawn yw gennyf hyt y mae ynywl iarll ar dlodi agouut ac ygeissaw aghwanegu gossymdeith idaw yd afi ynbennaf. A unben heb yr iarll ieuanc nyt om kam i ymae ynywl heb gyuoeth. Myn uygeret i heb y gereint ny byd ef heb y gyuoeth onyt agheu ebrwyd am dwc i. Ha unben heb ef am auu o anghyssondeb y rofi ac ynywl. mi auydaf wrth dygyghor di yllawen gan dyuot yngyffredin ar y iawnder y ryngom. Nyt archafi heb y gereint rodi idaw. namyn ydylyet ehun ae amrygoll yr pangolles y gyuoeth hyt hediw. A minheu awnaf hynny yn llawen yrot ti heb ef. Ie heb y gereint auo yma or adylhyo bot yn wr y ynywl gwrhaet idaw or lle. ahynny aoruc ygwyr oll. ac ar y tagneued honno y trigywyd. ae gastell ae dref ae gyuoeth aedewit y ynywl. achwbwl or agollassei hyt ynoet y tlws lleihaf a gafas. Ac yna ydywawt ynywl wrth ereint. A unben heb ef yuorwyn a ymardelweist ohonei hyt y bu y twrneimeint. parawt yw y wneuthyr dy ewyllys a llyma hi yth uedyant. Ny mynnafi heb ynteu namynbot y uorwyn ual ymae yny del y lys arthur. ac arthur agwenhwyuar a vynnaf eubot yn rodyeit aiyuorwyn. athrannoeth y kychwynnassant racdunt y lys arthur. Kyfranc gereint hyt yma.

¶ Llyma weithon ual yd helawd arthur y carw. rannu yr erhyluaeu or gwyr ar cwn. agellwng y cwn arnaw aorugant. adiwethaf ki aellynghwyd

arnaw annwylgi arthur. cauall oed y enw. ac adaw yr hollgwn aoruc arodi ystum yr carw. ac ar yr eil ystum y doeth yr carw y erhylua arthur. ac arthur aymgauas ac ef. A chyn kyflauanu o neb arnaw. neur daroed y arthur lad y benn. Ac yna kanu corn llad a wnaethpwyt. ac yna dyuot a orugant pawp ygyt. adyuot aoruc kadyrieith att arthur adywedut wrthaw. Arglwyd heb ef y mae racco uenhwyvar heb neb gytali namyn un uorwyn. Arch ditheu heb yr arthur y gildas uab kaw ae yscolheigyon y llys oll kerdet gyt a gwenhwyuar parth ar llys. a hynny a wnaethant wynteu. Ac yna y kerdwys pawb o nadunt a dala ar ymdidan aorugant am benn y carw y bwy y rodit. Un yn mynnu y rodi yr wreic yr vwyhaf agarei ef. Arall yr wreic vwyhaf agarei ynteu. Aphawb or teulu ar marchogyon yn amrysson yn chwerw am y penn. ac ar hynny y daethant yr llys. Ac y gyt ac y kicleu arthur a gwenhwyuar yr amrysson am y penn. ydywawt gwenhwyuar yna wrth arthur. Arglwyd heb hi. Llyma vygkyghor i am benn y carw. na rodher nny del gereint vab erbin or neges y dedyw idi. A dywedut y arthur ystyr yneges a oruc gwenhwyuar. Gwneler hynny yn llawen heb yr arthur. ar hynny y trigywyt. a thrannoeth y peris gwenhwyuar. bot disgwyleit ar y gaer am dyuotyat gereint. A gwedy hanner dyd y gwelynt godrumyd odynt bychan ar uarch. ac nny ol ynteu gwreic neu uorwyn debygynt hwy ar uarch. ac nny hol hitheu marchawc mawr gochrwin penn issel goathrist. ac arueu briwedic amdawt ymdanaw. Achynn eudyuot ygkyuyl y porth y doeth un or diswyleit hyt lle yd oed wenhwyuar. adywedut idi y ryw dynyon awelynt ar ryw ansawd oed arnunt. Ny wnn i pwy ynt hwy heb ef. Mi aegwnn heb y gwenhwyuar llyma y marchawc yd aeth gereint nny ol. athebic yw gennyf nat gan y uod y mae yndyuot. ac ymordiwedawd gereint ac. neur dialawd sarhaet y uorwyn pan uo lleihaf. ac ar hynny nachaf y porthawr yndyuot hyt lle ydoed wenhwyuar. Arglwydes heb ef y mae nny porth marchawc. ac nywelas dyn eiryoet a golwc mor athrugar edrych arnaw ac ef. Arueu briwedic amdawt yssyd ymdanaw. alliw y waet arnunt yndrech noc eu lliw ehun. awdost di pwy yw ef heb hi. gwnn heb ynteu. Edyrn uab nud yw med ef. nyt atwen inheu ef. ac yna ydoeth gwenhwyuar yr porth nny erbyn. ac y mywn ydoeth. ac y bu dost gan wenhwyuar gwelet yr olwc awelei arnaw. pei na attei gyt ac ef y corr yn gyndrwc ywybot ac yd oed. Ar hynny kyuarach aoruc edyrn y wenhwyuar. Duw arodo da itt heb yr hitheu. Arglwydes heb ef dy annerch y gan ereint uab erbin y gwas goreu adewraf. A ymwelas ef athi heb hi. do heb ef ac nyt yr lles ymi. ac nyt arnaw ef ydoed hynny namyn arnafi arglwydes. Ath

annerch y gan ereint. achan dy annerch ef amkymhellawd i hyt yma. y wneuthur dy ewyllys di amgodyant dy uorwyn y gan y corr. Ynteu madeuedic yw gantaw ygodyant ef. am aoruc arnaf kann tebygei vymot ynenbeitrwyd am vy eneit. Achymellyat cadarndrut gwrawl milwryeid aoruc ef arnaf fi hyt yma. y wneuthyr iawn itti arglwydes. Oia wr pa le yd ymordiwedawd ef athi. yny lle yd oedem ynchware ac yn amrysson am lamhystaen. yny dref aelwir yr awrhonn kaer dyff. ac nyt oed gyt ac ef oniuer. namryn tri dyn godlawt atueiledic euhansawd. Nyt amgen gwr gwynllwyd gohen. agwreic oetawc a morwyn ieuanc delediw. ahen dillat atueiledic ymdanynt. ac ardelw caru y uorwyn o ereint yd ymyrrawd yny twrneimeint am y llamhystaen. adywedut bot yn well y dyliei y uorwyn. honno y llamhystaen nor uorwyn yma. aoed gyt amiui. ac amhynny ymwan aorugam. ac ual y gwely di arglwydes y gedewis uivi. A wr heb hi pa bryt y tebygy di dyuot gereint yma. Auory arglwydes y tebygaf i ydyuot. ef ar uorwyn.

Ac yna y doeth arthur attaw. a chyuarth gwell a oruc ef y arthur. ac edrych hir hynt aoruc arthur arnaf. abot yn aruthyr gantaw ywelet uelly. ac ual tybyeit y adnabot. agouyn idaw. Ae edym uab nud wyt ti. Mi arglwyd heb ynteu gwedy nygyhurd ami diruawr ouut a gweliodd annodefedic amenegi cwbl oe angherdet y arthur. Ie heb yr arthur. Iawn yw ywenwyuar uot yn drugarawc wrthyt wrth aglywafi. Ydrugared a uynnych di arglwyd heb hi. mi aegwnaf ac ef. wrth uot yngymeint gewilyd itti arglwyd kyhyrdu kewilyd amiui ac athyhun. Llyna yssyd iawnaf am hynny heb yr arthur. gadel medegynaethu ygwr yn wyper auobwy. ac os byw vyd gwnaet iawn mal y barno goreu gwyr y llya. achymer ueicheu ar hynny. Os marw uyd ynt. gormod uyd agheu gwas kystal ac edern yn sarhaet morwyn. Da yw genhyfi hynny heb y gwenhwyuar. Ac yna yd aeth arthur ynoruodawc drostaw. achradawc uab llyr. a gwallawc uab llenawc. Ac owein uabnud. a gwalchmei. adigawn yam hynny. ac y peris arthur galw morgan tut attaw. penn medygon oed hwnnw. Kymer attat edern uab nud. Apha gyweiriaw ystauell idaw. a phar uediginyaeth idaw. yngystal ac y parut y mi pei bewn urathedic. ac na at neb y ystauell y aflonydu arnaf. namyn ti ath disgyblon ae medeginyaetho. Mi awnaf hynny yn llawen arglwyd heb y morgan tut. Ac yna y dywawt y distein. Pa le y mae iawn arglwyd gorchymun y uorwyn. Y wenhwyuar ae llawuorynyon heb ynteu. ar distein ae gorchymynawd. Euchwedyl wynt hyt yma.

Trannoeth y doeth gereint parth ar llys. a disgwyleit oed ar y gaer y gan wenhwyuar rac y dyuot yndirybud. Ar disgwylat adoeth hyt lle yd oed wenhwyuar. Arglywdes heb ef mi a debygaf y gwelaf ereint ar

uorwyn gyt ac ef. ac ar uarch y mae. aphedyt wisc ymdanaw. y uorwyn hagen ual gorwyn y gwelaf athebic y lieinwisc awelaf ymdanei. Ymgweirwch oll wragedin. adowch yn erbyn gereint y resawu. ac yuot yn llawen wrthaw. adyuot aoruc gwenhwyuar yn erbyn gereint ar uorwyn. Aphan-daw gereint hyt lle ydoed gwenhwyvar kyuarch gwell aoruc idi. Duw arodo da itt heb hi agressaw wrthyt. ahynt ffrwythlawn donyawc hyrrwyd glot-uawr adugost. aduw adalo itt heb hi peri iawn ym yn gynualchet ac y pereist. Arglwydes heb ef un abuchwn peri iawn itt wrth dy ewyllya. allyma yuorwyn y keueist ti dy warthrud oe hachaws. Ie heb y gwenhwyuar gressaw duw wrthi. ac nyt cam bot yn llawen wrthi. Dyuot y mywn aorugant adisgynnv amynet gereint hyt lle ydoed arthur achyuarch gwell idaw. Duw a rodo da itt heb yr arthur agressaw duw wrthyt. achyt caffo edern uab nud gouut achlwyueu gennyt ti hynt lwydyanus adugost. nyt arnaf i y bu hyuny heb y gereint namyn ar ryuic edern uab nud ehun nat ymgystlynei. nyt ymadawn inheu ac ef yny wypwn pw y uei. neu yny orffei y lleill ar y llall. awr heb yr arthur pa le y mae y uorwyn agiglef y bot yth ardelw di. Ymae gwedy mynet gyt agwenhwyuar y hystauell. Ac yna ydeath arthur y welet y uorwyn. allawen uu arthur ae gedymdeithion aphawb orllys oll wrth y uorwyn. A hyspys oed gan bawp onadunt pei kyt rettei gossymdeith y uorwyn aephryt. nawelsynt eiryoet un wynpach no hi. Ac arthur auu rodyat ar yuorwyn yereint. arrwym a wneyit yna rwng deudyn awnaethpwyt y rwng gereint aruorwyn. Adewis ar holl wiscoed gwenhwyuar yr uorwyn. ar neb a welei y uorwyn yny wise honno ef awelei olwc wedeidlwys delediw arnei. ar dyd hwnw ar nos honno atreulassant drwy dogynder ogerdeu. ac amylder o anregyon wirowe. alluossyd o waryeu. Aphan vu amser gantunt uynet y gysgu wynt aethant. Ac ynyr ystauell yd oed wely arthur agwenhwyuar y gwnaethpwyt gwely y ereint ac enit. ar nos honno gyntaf y kysgassant ygyt. athrannoeth y llonydawd arthur yr eircheit dros ereint odidlawt rodyon. acheneuinaw aoruc y uorwyn ar llys. adwyn kedymdeithon idi o wyr agwraged hyt nadywedit am uu vorwyn yn ynys prydein vwy noc amdanei. Ac yna y dywawt gwenhwyuar. Iawn ymedreis i heb hi ambenn y carw na rodit y neb yny delei ereint. a llyma le iawn y rodi ef. y enit uerch ynywl y uorwyn glotuoraf. ac nythebygaffi ae gwarauuno idi. Kanyt oes ryngthi aneb o nyt yssyd o garyat achedymdeithas. Canmoledic uu gan bawb hynny a chan arthur heuyt. a rodi penn y karw awnaethpwyt y enit. Ac o hynny allan lluosogi y chlot. ae chedymdeithon ohynny yn vwy no chynt. Sef aoruc gereint o hynny allan caru carw twru-eimeint achyfrangeu calet. abudugawl y deuei ef o bop un. ablwydyn adwy

atheir y bu ef yn hynny yay yttoed y glot yn ehedec dros wyneb y deyrnas.

A threiglweith ydoed arthur yn dala llys ygkaer llion ar wysc y sulgwyn. nachaf yndyuoet attaw kennadeu doethprud. dyscediclawm ymadrawdlym ac ynkyuarch gwell y arthur. Duw arodho da ywch heb yr arthur a gressaw duw wrthych. ac o pa le pan deuwch chwi. Pandeuw'n arglwyd arglwyd heb wy o gemyw achennadeu ym ni y gan erbin uab custenin dy ewythyr di. ac attat y mae yn kennadwri ath annerch y ganthaw. mal y dyly ewythyr annerch y nei. ac ual ydyly gwr annerch y arglwyd. ac yuenegi ytti yuot ef yn amdrymmu ac yn llescu ac yndynesu ar heneint. ae gyttiroyon owybot hynny yn camderwynnu wrthaw. ac yn chwennychu y dir ae gyuoeth. Ac ynadolwc y mae y ti arglwyd ellwng gereint y uab attaw y gadw y gyuoeth ac y wybot y deruyneu. Amenegi y mae idaw bot yn well idaw treulaw blodeu y Ieuentit ae dewred ynkyunnal yderuyneu ehun. noc yn twrneimeint diffryth kyt caffo clot yndunt. Ie heb yr arthur ewch y ymdiarchenu. Achymerwch ych bwyt. a byrrywch awch blinder y arnawch. Achynn ych mynet ymeith ateb a geffoch. Yvwytta yd aethant. Ac yna medylyaw aoruc arthur. nat oet hawd gantaw ellwng gereint ywrthaw nac o unllys ac ef. Nyt oed hawd nathec ganthaw ynteu. uot y geuynderw yn gwarchadw y gyuoeth ae deruyneu cany allei y dat eu kyunnal. Nyt oed lei goual gwenhwyuar ae hiraeth hi ar holl wraged ar holl uorynyon. rac ouyn mynet y uorwyn y wrthunt. Y dyd hwanw. ar nos honno a dreulyssant drwy diwallrwyd o bob peth. Ac arthur auenegis y ereint ystyr y gennadwri adyuoatyat y kennadeu o gemyw attaw ef yno. Ie heb y gereint yr a del nac o les nac o afles ymi arglwyd o hynny. dy uynnu di awnaf am y genadwri honno. Llyma yw dy gynghor am hynny heb yr arthur. kyt boet dy hyhir gennyfi dy uynet ti. mynet o honat y gyuanhedu dy gyuoeth. ac y gadw dy deruyneu. achymer y niver a vynyach gyt athi amwyhaf agerych om fydlonyon i yn hebryngyeit arnat. ac atgarant ditheu athgytuarogyon. Duw adalo itt a minneu awnaf hynny heb y gereint. Paodwrd heb y gwenhwyuar aglywafi y gennwch chwi. ac am hebryngyeit ar ereint parth aewlat. Ie heb yr arthur. Reit yw y minneu uedylyaw heb hi am hebryngyeit a diwallrwyd ar yr unbennes yssyd gyt a minneu. Iawn awney heb yr arthur. Ac y gysgu ydaethant y nos honno. a thranoeth yd ellyngwyt y kennadeu y ymdeith. A dywedunt udunt y deuei ereint yn eu hol. Y trydyd dyd gwedy hynny y kychwynnawd gereint. Sef niuer aabeth gyt ac ef gwalchmai uab gwyar; ariogoned uab brenhin iwerdon. ac ondyaw uab duc bwrgrwin. Gwilym

uab rwyf ffreinc. Howel uab emyr llydaw. Eliury anaw kyrd. Gwynn uab tringat. Goreu uab custennin. Gweir gwrhyt uawr. Garannaw uab golithmer. Peredur uab efrawc. Gwynnlogell. gwyr ynat llys arthur. Dyuyr uab alun dyuet. Gwrei gwalstawt ieithoed. Bedwyr uab bedrawt. Hadwry uab gwryon. Kei uab kynyr. Ody ar ffranc. Ystiwart llys arthur. Ac Ederu uab nud. Heb y gereint a glywaf idigawn uarchogaet a uynaf gyt ami. Ie heb yr arthur ny weda itti dwyn y gwr honnw ygyt athi. kyt boet iach yny wneler tangneued y ryngtaw agwenhwyuar. Ef ar allei ywenhwyuar y ganhadu y gyt ami ar ueicheu os kanhatta. kanhadet heb ueicheu. kanys digawn ogymweu agoutyeu yssyd ar y gwr yn lle sarhaet y uorwyn ygan y corr. Ie heb y gwenhwyuar awelych di yuot yniawn am hynny ti a gereint mi ae gwaf yn llawen arglwyd. Ac yna y kanhadawd hi edern y uynet yn ryd. adigawn y am hynny a aeth yn hebryngeit ar ereint. achychwyn aorugant. acherdet ynwypaf niuer orawelas neb eiryoet parth ahafren. Ac ar y parth draw y Hafren ydoed goreugwyr erbin uab custennin. ae datmaeth yn eu blaen yn aruoll gereint yn llawen. a llawer o wraged y llys y gan y uam ynteu yn erbyn enit uerch ynywl y wreic ynteu. Adiruawr oruoled allewenyd agymerth pawp or llys yndunt. ac or holl gyuoeth yn erbyn gereint. rac meint y kerynt ef. ac rac meint y kynnullassai ynteu glot yr pan athoed y wrthynt hwy. Ac am uot y uedwl ynteu ar oreskyn ygyfoeth ehun. Ac y gadw y deruyneu. ac yr llys ydoethant. ac ydoed ynyllys udunt ehelaethrwyd diwallualch o amryuael anregyon ac amylder gwirodeu. adidlawt wassanaeth. ac amryuaelon gerdeu agwaryeu. Ac o anryded gereint y gwahodet holl wyrda y kyuoeth y nos honno y ymweleint agereint. Ar dyd hwnnw adreulassant ar nos honno drwy gymedrolder o esmwythdra. Ac yn ieuencitit ydyd drannoeth kyuodi aoruc erbin. adyuyntu attaw ereint ar goreugwyr adathoed y hebrwng. adywedut wrth ereint. gwr amdrwm oedawc wyfi heb ef. athra elleis i gynnal y kyuoeth ytti ac y myhun mi ae kynneheis. athitheu gwas ieuanc wyt. ac ymblodeu dy dewred ath ieuencitit ydwyt. Kynnal dy gyuoeth weithon. Ie heb y gereint. om bod i ni rodut ti medyant dy gyuoeth ym llaw i yr awr honn, ac nyndygut ettwa o lys arthur. Yth law di mi y rodaf i achymer heuyt hediw wrogaeth dy wyr. Ac yna ydywawt Walchmei. Iawnaf yw itti lonydu yr eirheit hediw. ac auory kymer wrogaeth dygyuoeth. Ac yna y dyunnwyt yr eirheit y un lle. ac yna y doeth kadyrieith attunt y edrych eu haruedyt. ac y ouyn y bawb beth aeruynt. atheulu arthur a dechreuwys rodi. ac yny lle y doeth gwyr kernyw ac y rodassant wynteu

ac ny bu hir y buant yn rodi rac meint brys pawb onadunt yrodi. ac or adoeth y erchi da yno. nyt aeth neb ymeith odyo. namyn gan y uod. Ar dyd hwnnw ar nos honno a dreulassant drwy gymedrolder o esmwythdra. Athrannoeth yn ieuencitit ydyd yderchis erbin yereint anuon kennadeu ar y wyr y ovyn vdunt aoed diwrthrw m gantunt ydyuot y gymryt eu gwrogaeth. ac aoed ganthunt aebar ae enniwet odun adottynt nny erbyn. Yna y gyrrawd gereint gennadeu ar wyr kernyw y ovyn udunt hynny. ac ydywedassant wynteu nat oed gantunt namyn kyflawnder olewenyd agogonyant ganbawp onadunt am dyuot gereint y gymryt eu gwrogaeth. Ac yna y kymerth ynteu gwrogaeth aoed yno o nadunt. Ac yno y gyt y buant y dryded nos. Athranoeth yd arounawd teulu arthur ymeith. Rygyghyrth yw ywch uynet ymeith ettwa arhowch ygyt ami nny darffo ymgymryt gwrogaeth vggoreugwyr or aerkyttyo. o nadunt dyuot attaf. ac wynt a drigyssant yn y daruu idaw ef hynny. ac y kychwynnassant hwy parth allys arthur. ac yna ydaeth gereint y eu hebrwng ef ac enit hyt yndiganhwy. ac yna y gwahanyssant. Ac yna y dywawt ondyaw uab duc bwrgwyn wrth ereint. Kerda heb ef eithauoed dy gyfoeth yn gyntaf. Ac edrych yn llwyrgraff deruynev dy gyuoeth. ac or gorthrymha gouut arnat manac ar dy gedymdeithon. Duw adalo itt heb ef amineu awnaf hynny ac yna ykerdawd gereint eithauoed y gyuoeth. a chyvarwydyt hyspys gyt ac ef. o oreugwyr y gyuoeth. ar amcan pellaf a dangosset idawagetwis ynteu gantaw. ac ual ygnottayssei trauu yn llys arthur. kyrchu twrneimeint awnaei ac ymwybot argwyr dewraf achadarnaf. nny oed glotawr nny gyueir honno ual y buassei yn lle arall gynt. ac ae nny gyuoethoges y lys ae gedymdeithon ae wyrda. or meirch goreu ar arueu goreu. ac or eurdlysseu arbennickaf agoreu. ac ny orffowyssawd ef o hynny ehedawd yglot dros wyneb y deyrnas. Aphanwybu ef hynny. dechreu caru esmwythder ac ysgavrwyd aoruc ynteu. Kanyt oed neb adalei aruot nny erbyn. acharu y wreic agwastatrwyd nny lys. acherdeu adidanwch. achartreuu yn hynny dalym aoruc. Ac ynol hynny karu yscafalwch oe ystauell ae wreic. hyt nad oed digrif dim gantaw namyn hynny. nny yttoed ynkolli calon y wyrda ae hela aedigrifwch. a chalon cwbyl o niuer y lys. ac nny oed ymodwr d agogan arnaw gan lawgan dylwyth yllys. am y uot ynymgolli yngynlwyret ahynny ac eu kedymdeithas wy o garyat gwreic. ar geireu hynny aaeth hyt att erbin. agweddy clybot o erbin hynny. Dywedut aoruc ynteu hynny y enit. agouyn aoruc idi ae hihi oed yn peru hynny y ereint. ac yn doddi y danaw ymadaw ae lwyth ac ae niuer. Navi myn vygkyffes yduw heb hi. ac nyt oesdim gassach gennyfi no

hynny. ac ny wydyat hi beth awnaei. kanyt oed hawd ganthi adef hynny y ereint. Nyt oed haws genthi hitheu wrandaw araglywei heb rybudyaw gereint ymdanaw. agoueileint mawr adelis hi yndi amhynny.

Aboregwaith yr haf ydoedynt yn eugwely ac ynteu wrth yr erchwyn. ac enit oed heb gyscu y mywn ystauell wydrin. ar heul yn tywynnu ar y gwely. ar dillat gwedy rylithraw yar ydwyuronef aedwureich. ac ynteu ynkysscu. Sef aoruc hitheu edrych tecket ac aruthret yr olwc awelei arnaw. adywedut. Gwae ui heb hi os om achaws i y mae y breicheu hynu ar dwyuronn yn kolli clot a milwryaeth kymeint ac aoed eidunt. achan hynny ellwng y dagreu yn hidleit. yny dygwydassant ar y dwy uronn ef. ac un or pethu ae deffroes ef un hynny ygyt ar ymadrawd hi kynno hynny. amedwl arall ae kyffroes ynteu nat yr medwl ymdanaw ef ydywedassei hi hynny. namyn yr ystyryaw karyat ar wr arall drostaw ef. adamunaw yscawalwch hebdaw ef. ac ar hynny sef aoruc gereint antangneuedu yny uedwl. agalw ar ysgwier idaw. adyuot hwnnw attaw. Par ynngyflym heb ynteu kyweiryaw vy march am arueu. ac eu bot yn barawt. achyuot titheu heb ef wrth enit agwisc ymdanat. Apher gyweiraw dy uarch. a dwc y wis wacthaf ar dy helw gennyt wrth uarchogaeth. ameyl ymi heb ef or deuy di yma yny wpych di a golleis i vy nerthoed kygwplet ac ydywedy di. ac ygyt ahynny or byd kynnysgauallhet itt ac ydoed dy damunet y geissaw ysgauallwch am y neb y medylyut ymdanaw. Achyuodi aoruc hitheu agwiscaw yscaeluswisc ymdanei. Ny wnn i heb hi dim oth uedylyeu di arglwyd. Nysgwybydy di yr awrhonn heb ef. Ac yna y daeth gereint y ymwelet ac erbin. awrda heb ef neges yd wyf yn mynet idi. ac nyt hysbys gennyfi pabryt ydeuaf drachevyn. asynnya di heb wrda wrth dygyuoeth ynydelwyfi drachefn. Mi awnaf heb ef. ac eres yw gennyf mor deissyuyt yd wyt yn mynet. aphwy agerda gyt athi wrth nat wyt wrdi y gerdet tir lloegyr yn unic. Nydaw gyt amiui namyn un dyn arall. Duw ath gyghoro uu mab heb yr erbin. allawer dyn ae hawl arnat yn lloegyr. Ac yr lle ydoed y uarch ydoeth gereint. Ac ydoed yuarch ynngyweir oarueu trwm estronawl gloyw. Ac erchi aoruc ynteu yeuit ysgynnu ar ymarch a acherdet or blaen. a chymryt ragor mawr. Ac yr awelych nac yr aglywych heb ef arnafi. nac ynchoeldi dracheuyn. Ac ony dywedafi wrthyt ti na dywett ti vngeir heuyt. Acherdet raddunt o orugant. Ac nyt yfford digrifaf achyuanhedaf aberis ef ycherdet. namyn yfford diffeithaf adiheuaf uot llatron yndi. aherwyr abwystuileid gwennwynic. adyuot yr brifford ae chanlyn aorugant achoet mawr a welynt ywrthunt. a ffarth ar coet y deuthant. Ac yn dyuot orkoet allan ygwelynt pedwar marchawc aruawc. ac edrych aorugant

arnunt. adywedut aoruc un o honunt. Llyma le da ynni. heb ef y gymryt. ydeuuarach racko ar arueu ar wreic heuyt. ahynny a gaffwn ynsegur yr yr un marchawc pendrwm goathrist racco llibin. ar ymdidan hwnnw agigleu enit. Ac nywydyat hitheu beth awnaei rac ouyn gereint ae dywedut hynny ae tewi. Dial duw arnaf heb hi onyt dewissach gennyf vy angheu oe law ef noc olaw neb. achyt ymlado ami. mi aedywedaf idaw rac gwelet angheu arnaf ef yndyvryt. Achyuaros gereint aoruc nny uyd ynagos idi. Arglwyd heb hi aglywydi geireu ygwyr ymdanat. Dyrchael y wyneb aoruc ynteu ac edrych arnei yn lliadiawc. Nyt oed reit ytti heb ef namyn cadw ygeir. aarchyssit itt. Sef oed hwnnw tewi. Nyt amgeled gennyf yteu. ac nyt rybud. achyt mynnych di gwelet vy angheu i am diuetha or gwyr racko. nyt oes arnafi un argysswr. Ac ar hynny estwng. gwaew aoruc y blaenaf o honnunt agossot arereint. Ac ynteu ae herbynnawd ef ac nyt ualgwr llesc. agellwng ygossot heibaw aoruc. Agossot aoruc ynteu ar y marchawc yntewder ydaryan. nny hyllt ydaryan ac nny dyr yr arueu. ac nny uyd dogyn kyuelin uawr yndaw ynteu orpaladyr. Ac nny vyd hyt gwaew gereint dros pedrein y uarch yr llawr. Ar eil marchawc ae kyrchawd ynllidiawc amlad ygedymdeith. Ac ar ungossot y byryawd ef hwnnw ac ylladawd ual y llall. Ar trydyd aekyrchawd. Ac uelly ylladawd hwnnw. ac uelly ylladawd y pedwryd. Trist ac aflawen oed y uorwyn yn edrych ar hynny. Discynnu aoruc gereint adiot arueu ygwyr lladedic. aedodi yn eu kyfrwyeu. a ffrwynglymhu ymeirch a oruc. Ac ysgynnu ar yuarch. Wely di awnelych heb ef kymer di y pedwarmeirch agyrr rac dy vronn. Acherda or blaen ual yderchis itt gynneu. Ac nadywet ti vn geir wrthyfi nny dywettwyf i yngyntaf wrthyt ti. Ymkyffes y duw heb ef os hynny nys gwney ny byd diboen itt. Mi awnaf uyggallu am hynny arglwyd heb hi wrth di gynghor di. Wynt agerdasant racdunt ygoet. Ac adaw ycoet aorugant adyuot y wastattir mawr. ac ymperved y gwastattir ydoed byrgoet pendew dyrys. Ac ywrth hwnnw ygwelynt tri marchawc yndyuot attunt. Yngyweir o ueirch ac arueu hyt y llawr ymdanunt ac ymdan eu meirch. Sef aoruc yuorwyn edrych yn graff arnunt. Aphanndoethant yn agos. sef ymdidan aglywei gantunt. llyma dyuot da ynni heb wynt ynsegur. Pedwar meirch aphedwar arueu. Ac yr y marchawc llaestrist racko rat y kaffwn wynt. ar uorwyn heuyt yn medyant ybyd. Gwir yw hynny heb hi blin yw y gwr o ymhwrd argwyr gynneu. dial duw arnaf onys rybudyaf heb hi. Ac aros gereint a oruc yuorwyn nny uyd yn agos idi. Arglwyd heb hi pony chlywy di ymdidan y gwyr racko ymdanat. beth yw hynny heb ef. Dywedut y ryngtunt ehunein y maent y caffant hynn o yspeil yn rat. Yrofi aduw

heb ef ystrymach gennyfi noc adyweit y gwyr wrthyf. nathewy di wrthyfi. ac nabydy wrth vygkynghor. arglwyd heb hi rac dy gaffel yn diar- uot yw gennyfi. Taw bellach ahynny nyt amgeled gennyf y teu. Ac ar hynny estwng gwaew a oruc un or marchogyon. achyrchu gereint a gossod arnaw ynffrwythlawn debygei ef. ac ysgaelu y kymmerth gereint y gossot ae daraw heibaw aoruc. ac gyrchu yntev agossot arnaw yny gymherued. achan hwrđ ygwr ar march ny thygyawd y riuedi arucu yny yd penn ygwaew allan athalym or paladyr trwydaw. Ac yny vyd ynteu hyt yureich ac baladyr dros bedrein yuarch yr llawr. Ydeu uarch- awc eraill adoethant bob eilwers ac nybu well eukyrch wynt nor llall. Y uorwyn yn seuyll ac yn edrych ar hynny. goualus oed or lleillparth o debygu briwaw gereint yn ymhwrđ argwyr. Ac or parth arall o lewenyd ywelet ynteu yngoruot. Yna y disgynnawd gereint. Ac y rywawd y tri arueu yny tri chyfrwy. ac a ffrwynglymawd y meirch ygyt. yny oed yna seithmeirch ygyt gantaw. ac esgynnu ar y uarch ehun aoruc a gorchymun yr uorwyn gyrru y meirch. ac nyt gwell im heb dywedut wrthyf no thewi kany bydy wrth vygkyghor. Bydaf arglwyd hyt y gall- wyf heb hi. eithyr na allaf kelu ragot y geireu engiryawl chwercw a aglwyf yth gyueir arglwyd ygan estronawl giwtawdoed agerdo diffeithwch mal yrrei hynny. Yrof aduw heb ef nyt amgeled gennyf y teu. Athaw bellach. Mi awnaf arglwyd hyt y gallwyf. Acherdet aoruc y uorwyn ryngthi ar meirch aoed rac y bronn. Achadw y ragor aoruc. ac or prysc gynneu adywetpwyf uhot rwyd-dir arucheldec gwastatlwys erdrym ar gerdasant. Ac ympell y wrthunt wynt a welynt coet. Ac eithyr gwelet yr myl nessaf attunt. ny welynt wedy hynny nac ymyl nac eithaf yr coet. Ac wynt adoethant parth ar coet. ac yndyot or koet wynt awelynt pump marchawc awyddrut kadarnffyrif y gatueirch cadarn dew eskyrnbraf maswe- hynn ffroenvolldrut. adogynder o arueu am y gwyr ac am y meirch.

Agwedy endyot yn agos ygyt. Sef ymdidan aglywei enit gan y marchogyon. Weldy yma ynni dyuot da yn rat. Ac yndilaur heb wynt. hynn oll o ueirch ac arueu agaffwn arwreic heuyt yr yr un marchawc libm- drwm goathrist racco. Goualu aoruc y uorwyn yn uawr an glybot ymad- rodyon ygwyr hyt nawydat or byd pawnaei. ac yny diwed y kauas yny chynghor rybudyaw gereint. Athrossi aoruc penn y march tu ac attaw. Arglwyd heb hi beiclywut ti ymdidan y marchogyon racko mal y kiglef i. mwy udei dy oual noc y mac. Glas chwertlin digius engiriawl chwercw aoruc gereint. adywedut. Mi athglywaf di heb yntorri pobeth or a wahardwyfi ytt. Ac ef aallei uot ynediuar gennyf ti hynny ettwa. Ac

yny lle nachaf y gwyr ynkyuaruot ac wynt. Ac ynuudugawl orawenus goruot aoruc gereint ar y pumwyr. Ar pump arueu arodes yny pump kyvrwy. Affrwynglymu ydeudegmeirch aoruc ygyt. Ac eu gorchymu y enit awnaeth. Ac nywnn i heb ef pa da yw ymi dy orchymun di. ar unweith honn ar ureint rybud itt mi ae gorchmynaf. acherdet racdi yr coet aoruc y uorwyn. aragor aerchis gereint idi y gadw hi ae kedwis. Athost oed gantaw edrych ar drallawt kymeint a hwnnw ar uorwyn kystal ahi gan ymeirch pei as gattei lit idaw. Ar coet agyrchassant. a dwvyn oed y coet amawr. Ar nos adoeth arnunt yny coet. Auorwyn heb ef ny thykya ymi keissaw kerdet. Ie arglwyd heb hi a uynnych di ni aegwnawn. Iawnaf yw yni heb ef trosi yr coet y orffowys ac aros dyd y gerdet. Gwnawn ninneu yn llawen heb hi. ahyunny aorugant. adiskynnu a oruc ef. ae chymryt hitheu yr llawr. Ny allaf i heb ef yr dim rac blinder nachysgwyf. agwylha ditheu y meirch ac na chwsc. Mi awnaf arglwyd heb hi. achyscu aoruc ynteu yny arueu. athreulaw y nos. Ac nyt oed hir ynyr amser hwnnw. Aphanwelas hi awr dyd yn ymdangos y lleuver. edrych yny chylch aoruc a yttoed ef yn deffroi. Ac ar hynny yd yttoed ef yn deffroi. Arglwyd heb hi mi auynnasswn dy duhunaw yr meitin. Kynhewi aoruc ynteu outlinder wrthi hi am nat archyssi idi dywedut. A chyodi aoruc ynteu adywedut wrthi. kymmer y meirch heb ef a cherda ragot. achynnal dy ragor ual y kynheleist doy. Ac ar dalym or dyd adaw y koet aorugant. adyuot y uaestir goanmoeth agweirglodyeu oed or neilltu udunt. aphiladurwyr yn llad ygweirglodyeu. Ac y auon yn eu blaen ydoethant. Agestwng aoruc y meirch ac yuet y dwuyr a wnaethant. Adyrchael aorugant or auon y riw aruchel. Ac yno y kyuaruu ac wynt glasswas goaduein athwel am y vynwgyl. abwrn awelynt yny twel. Ac ny wydynt hwy beth. Aphisser glas bychan yny law. affiol ar wyneb y pisser. achyuarch gwell aoruc y gwas y ereint. Duw arodho da itt heb y gereint ac o bale pan deuy di. pan deuaf heb ynteu ordinas yssyd yth ulaen yna. Arglwyd heb yr ynteu ae drwc gennyt ti ouyn pa le pandeuy ditheu. Na drwc. drwy y coet racko. Nyt hediw y deuthost di drwy y coet. Nac ef heb ynteu yny coet y buum neithwyr. Mi adebygat heb y gwas yna nabu da dy ansawd yno neithwyr. ac nacheueist na bwynt nadiawt. Nado y rot aduw heb ynteu. Awney di vygkygor i heb y gwas. kymryt ygennnyfi dy ginniaw. Pa ryw ginnyaw heb ynteu. Bore vwynt ydoed un yny auon yr paladurwyr racco. Nyt amgen no bara achic agwin. Ac os mynny di wrda ny chaffant wy dim. Mynnaf heb ynteu. aduw adalo itt. adisgynnu aoruc gereint. achymryt aoruc ygwas y uorwyn yr llawr. Ac ymolchi aorugant a chymryt eukinyaw. ar gwas adauellawd y bara ac arodes diawt udunt. Ac

ae gwassanaeth ogwbyl. Agwedy daruot udunt hynny. ykyuodes y gwas ac ydywat wrth ereint. Arglwyd gan dy gennyat miui aaf y gyrehu bwyd yr paladurwyr. Dos yrdref heb y gereint yngyntaf. adala letty ymi yny lle goreu awypych ac ehangaf yr meirch. achymer ditheu heb ef yr un march auynych ae arueu gyt ac ef yntal dywassanaeth ath anrec. Duw adalo itt arglwyd heb y gwas. adigawn oed hynny yntal gwassanaeth auei vwyr norun awneuthum i. Ac yr dref yd aeth y gwas. adala lletty goreu ac esmwythaf awydyat yny dref awnaeth. Agwedy hynny yd aeth yr llys ae uarch ae arueu gantaw. adyuot aoruc hyt lle yd oed y iarll adywedut y gyfranc oll idaw. Amiui aaf arglwyd yn erbyn y mackwy y uenegi y letty idaw. Dos ditheu yn llawen heb ynteu. Allewenyd ageiff ef yman pei as mynnei ynllawen. Ac yn erbyn gereint y doeth y gwas adywedut idaw y kaffei lewenyd gan yr iarll ynylys ehun. Ac ny mynawd ef namyn mynet y letty ehun. Ac ystauell esmwyth agauas adigawn owellt a dillat yndi. alle ehang esmwyth agauas y ueirch. adogyn odiwallrwyd aberis ygwas udunt. Agwedy yndiarchenu onadunt y dywawt gereint wrth enit. Dos di heb ef yr tu draw yr ystauell. ac nadyret ti yrtu hwm yr ty. a galw attat wreic y ty os mynny. Mi awnaf arglwyd heb hi ual y dywettych di. Ac arhynny ydoeth gwr y ty att ereint. ae ressawu aoruc. A unben heb ef aleweist ti dy ginnyaw. Do heb ef. Ac yna ydywawt y gwas wrthaw. auyyny di heb ef ae diawt ae dim. kynn dy uynet y ymwelet ar iarll. Mynnaf ysgwir heb ynteu. Ac yna ydaeth y gwas yrdref. ac ydoet. a diawt udunt. achymryt diawt aorugant. Ny allaf i nachysgwyl heb ef. Ie heb y gwas tra uych di yn kyscu. minneu aaf y ymwelet ar iarll. Dos ynllawen heb ynteu. adyret yma dracheuyn pan ercheis i ytti dyuot. achyscu aoruc gereint. achyscu aoruc enit. Adyuot aoruc y gwas hyt lle ydoed yr iarll. Agouyn aoruc yr iarll idaw pale ydoed lletty y marchawc ac ydywawt ynteu. Reit yw ymi heb ef vynet y wassanaethu amaw et ychwinsaf. Dos heb ynteu ac annerch y gennyf i ef. adywet idaw mi aaf y ymwelet ac ef y chwinsaf. Mi awnaf heb ynteu. adyuot aoruc y gwas pan oed amser udunt deffroi. achyuodi aorugant a gorymdeith.

Aphan uu amser gantunt kymryt eu bwyd. wynt ae kynerassant. ar gwas auu yn gwasanaethu amunt. agereint aouynnawd y wr y ty aod gedymdeithon udunt a vynnei eu gwahawd attaw. oes heb ynteu. Dwe ditheu wynt yma ygydryt digawn ar vygkost i or hynn goreu a gaffer yny dref ar werth. Y niuer goreu auu gan wr y ty ef ae duc yno y gymryt digawn argost gereint. Arhynny nachaf y iarll yn dyuot y ymwelet a gereint ac y deudecuet marchawc urdawl. Achyuodi aoruc gereint ae res-

sawu. Duw arodo da itt heb yr iarll. Mynet y eisted aorugant pawp ual y raculaenei y enryded idaw. Ac ymdidan aoruc y iarll agereint. agouyn idaw pa ryw gerdet oed arnaw. Nyt oes gennyfi heb ef. namyn edrych damweineu. agwneuthur negessev auo da gennyf. Sef aoruc y iarll yna edrych ar enit yngraft sythedic. a diheu oed gantaw na welsei eiryoet vorwyn degach no hi nagwypach. adodi y vryt ae vedwl aoruc arnei. agovyn aoruc y ereint. agafi gennyf ti gennat yuynet att y uorwyn draw y ymdidan ahi. megys ardidawl y wrthyt ygwelaf. Keffy yn llawen heb ef adyuot aoruc ynteu hyt lle ydoed yuorwyn adywedut wrthi. Auorwyn heb ef nyt digrif itt yny kerdet hwnn gyt ar gwr racco. Nyt annigrif heb hi gennyfi im gerdet y fford y kerdo ynteu. Ny cheffy heb ynteu nagweisson na morynyon ath wassanaetha. Ie heb hitheu. digriuach yw gennyf i. canlyn y gwr racko. na chyt caffwn weisson a morynyon. Mi awn gynghor da itt heb yr ynteu. Mi arodaf vy Iarllaeth yth uedyant athric gyt ami. Nauynnaf y rof aduw heb hitheu. ar gwr racco yd ymgredeis i yngyntaf eiryoet. ac annwadalaf y wrthaw. Cam awney heb ynteu. Olladafi y gwr racko. mi ath gaf di tra yth vynnwyf. agweddy nath uynnwyf mi ath dyrraf ymeith. Os oth uod y gwney ditheu yrofi. Kyssondeb tragwyd diwahan auyd yrom tra uom vyw. Medylyaw aoruc hitheu amadywawt ef. Ac oe medwl y kauas yny chynghor rodi ryuic idaw am aerchis. llyma yssyd iawnaf ytti unben heb hi. rac gyrru arnaf i mwy no messur o anniweirdeb. Dyuot yma auory ymkymryt ual na wypwn i ywrth hynny. Minneu awnaf hynny heb ef achyuodi aoruc ar hynny. a chymryt kennyat amynet ymeith ac ef ae wyr. Ac nydywawt hi y ereint yna dim o ymdidan y gwr ahi. rac tyuu aellit ae goul yndaw ae aflonydwch. Amynet i gyscu yn amser a orugant. Adechreu nos kyscu ychydic aoruc hi. Ac am hanner nos deffroi aoruc. achweiraw arueu gereint ygyt ual y bydynt barawt wrth y gwiscaw. ac yn ofnawc eryneigus ydoeth hi hyt yn ymyl gwely gereint. Ac yndawel araf ydywawt wrthaw. Arglwyd heb hi deffro agwisc ymdanat. A llyma ymdidan y iarll amiui arglwyd ae uedwl amdanaf heb hi. adywedut y ereint y holl ymdidan aoruc. achyt bei lidiawc ef wrthi ef agymerth rybud ac awiscawd ymdanaw. Agweddy llosgi kannwyll o honei hi yn oleuat idaw ef wrth ymwiscaw. adaw yna y gannwyll heb ef ac arch y wr y ty dyuot yma. Mynet aoruc hitheu agwr y ty adoeth attaw. Ac yna gouyn aoruc gereint idaw. Awdost di pa amkan adylyy di ymi. Ychydic adebygaf i y dylyu itti wrda heb ef. Beth bynnac uu adylyych. kymer yr un march ar dec ar vn arueu ardec. Ew adalo itt arglwyd heb ef. ac ny

threuleis i wrthyt ti gwerth vn or arueu. Pathawr heb ynteu henbydy kyuoethogach. a wr heb ef adeuy di yn gyuarwyd y mi odieithyr y dref. Af heb ynteu ynllawen. Aphadraws ymae dy uedwl ditheu arnaw. Yr parth arall yr lle ydeuthum yr dref ymynnwn vynet. Gwr y lletty aeheb-rynghawd yny uu gwbyl gantaw yr hebryghyat. Ac yna yd erchis ef yr vorwyn kymryt ragor or blaen. Ahitheu ae kymmerth. ac agerdawd racdi. Ar porthmon adoeth adref. Ac ny daroed idaw namyn dyuot yr ty. nachaf y twrwf mwyhaf aglywassei neb yndyuot ambenn y ty. Aphann edrychawd allan. nachaf y gwelei. petwar ugeint marchawc yngkylch y y ty yn llawn arueu. ar iarll dwrm oed oc eu blaen. Mae y marchawc oed yma heb yr Iarll. Myndy law di heb ef y mae ardalym odyma. ac yr meitin ydaeth odyma. Paham uilein heb ynteu ygadut ti ef heb y uenegi ymi. Arglwyd heb ynteu nys gorchymynneist di euo ymi. pei asgorchymmynnassut nysgadwn. Pa barth heb ynteu y tebygy di y uynet ef. Na wnn heb ynteu. namyn yr heol uawr agerdawd. Troi penneu eu meirch aorugant wynteu yr heol uawr. agwelet oleu y meirch awnaethant. achanlyn yr oleu aorugant. adyuot y brifford uawr. Sef awnaei y uorwyn edrych yny hol pannwelas oleuat y dyd. a hi awelei yny hol tARTH a nywl mawr. A nesnes attei y gwelei. Agoualu aoruc hi am hynny. athebygu bot y iarll aelu yndyuot yny hol. Ac yn hynny hi awelei uarchawc ynymdangos or nywl. Myn vygyrret heb hi kyt ymllado i. gwell yw gennyf vy angheu oe law ef. no gwelet y lad ef heb y rybudyaw. arglwyd heb hi pony wely di y gwr ythgyrchu agwyr ereill llawer gyt ac ef. Gwelaf heb ynteu. ac yr aostecker arnat ti ny thewy di byth. ac ymchoelut aoruc ar y marchawc. ac ar y gossot kyntaf y uwrw yr llawr y dan draet y uarch. athrabarhaawd yr un or pedwar ugeint marchawc. ar y gossot kyntaf y byryawd pob un onadunt. ac o oreu y oreu ydoethant attaw eithyr yr iarll. Ac yndiwethaf oll y doeth yr iarll attaw. Athorri paladyr. athorri yr eil. Sef aoruc ynteu ereint ymchoelut arnaw agossot agwaew yn tewder ydaryan ynyhyllt y daryan. Ac yny tyrr yr holl arueu yny gyueir honno. Ac yny uyd ynteu dros bedrein y uarch yr llawr ac yny oed ymperigyl am y eneit. Anessau aoruc gereint attaw. achan dwryf y march datlywygu aoruc yr iarll. Arglwyd heb ef wrth ereint dy nawd. a nawd arodes gereint idaw. Ac yrwng calettet i dayar lle ybyrywyt ygwr. adruttet y gossodeu agawssant. nyt aeth yr un onadunt heb gwypm agheuawlchwerw clwyfedicdost briwedicffyrif y wrth ereint. Acherdet aoruc gereint racdaw ar y prifford ydoed arnei. Ar uorwyn a gedwis y ragor. Ac yn agos udunt wynt awelynt. dyffryn teccaf or awelsei

neb eiryoet. Aphrif auon arhyt ydyffryn. aphont awelynt ar yr auon. ar prifford yndyuoet yr bont. Ac uch law y bont or tu draw yr auon wynt a welynt gastelldref teccaf awelsei neb eiryoet. Ac ual y kyrchei ef y bont ef awelei wr yndyuoet tu ac attaw trwyvyrgoet bychan tew y ar uarch mawr uchel ymdeithwastat hywedualch. Ha uarchawc heb y gereint opa le pandeuy di. Pan deuat heb ynteu ordyffryn issot. Awr heb y gereint adywedy di ymi pieu y dyffryn tec hwnn. ar castelldref racco. Dywedaf ynllawen heb yr yateu. Gwiffert petit y geilw y ffreinc. ar breuhin bychan y geilw y kymry ef. ac yr bont racco heb y gereint ydafi. ac yr brifford issaf ydan y dref. Nados di heb ymarchawc ar y dwrr ef or tu draw yr bont ony mynny ymwelet ac ef. Kanys y gynnedyt yw na daw marchawc ar y dir ef na mynno ef ymwelet ac ef. Yrof a duw heb y gereint miui agerdaf yr hwnw vy fford. Tebyckaf yw gennyfi heb y marchawc os uelly ygwney uu. y keffy gewilyd agwarthaet yn orulwng galonnawedic. Kerdet aoruc gereint y fford ual yd oed y uedwl kyn no hynny ac nyt y agyrchei y dref or bont agerdawd gereint. namyn y fford agyrchei y kalettir erdrym aruchel dremhynuawr. Ac ual y byd uelly ynkerdet ef awelei uarchawc yuy ol y ar gatuarch kadamdew kerdetdrut llydangarn bronehang. ac ny welsei eiryoet gwr lei noc aoed ar y march. Adogynder o arueu ymdanaw ac am y uarch. Aphann ymordiwedawd agereint. ydywawt wrthaw. Dywet unbenn heb ef ae oannwybot. ae yntev ae oryuic y keissut ti colli ohonafi vymbreint. athorri vygkynnedyf. Nac ef heb y gereint nywydwn i kaethau fford y neb. Kanys gwydut heb ynteu dyret gyt amyui ymllys ywneuthur iawn im. Nac af myn vygcret heb ynteu ereint. Nyt awn y lys dy arglwyd onyt arthur yw dy arglwyd. Myn llaw arthur un heb ef mi auynnaf iawn y geunyt. neu uinneu agaffwyf y gennyt ti diruawr ouut. Ac yn diannot ymgyrchu aorugant. Ac ysswein idaw ef adoeth y wasanaethu arbeleidyf ual y torrynt. Adyrnodeu calet tost arodei bawp onadunt y gilyd yny golles y taryaneu eu holl liw. Ac ampryterth oed y ereint ymwan ac ef rac y vychanet. ac anhawaset craffu arnaw. achalettet y dyrnodeu arodei ynteu. Ac ny dyffygassant wy ohynny yny dygwyd awd y meirch ar eu glinyeu. Ac yny diwed y byryawd gereint ef ynol y benn yr llawr. Ac yna ydaethant ar eutraet y ymffust. adyrnodeu kyflymedic tostdrut kadarnchwerw arodei bob un onadunt y gilyd. athrydyllu y helmeu abriwaw y paeledeu ac essigaw yr arueu aorugant. yny oed eu llygeit yn colli eulleuuer gan ychwys argwaet. Ac yny diwed lldiaw aoruc gereint. agalw attaw y nerthoed. Ac yn lldiawc drut gyflymwychyf greulawnffyrif. dyrchael y gledyf aoruc ae daraw yggwastal y benn dymawt agheuawldost gwenwyniclym engiriawl chwerw.

yny dyrr holl arueu y penn ar croen arkie. ac yny vyd clwyf ar yr asgwrn. Ac yny uyd y gledyf olaw y brenhin bychan. yn eithaf y maes y wrthaw. ac erchi yr duw nawd gereint aedrugared aoruc yna. Ti ageffy nawd heb y gereint. ac ny bu da dy wybot. ac ny buost gyfartal. gau dy uot yn gedymdeith. ac nat elych ymherbyn yr eilweith. Ac o chlywy ouut arnaf y achubeit ohonat. Ti a geffy hynny arglwyd yn llawen. ae gret a gymerth ar hynny. Athitheu arglwyd heb ef adeuy gyt ami ymllys racco y vwrw dyludet athulinder y arnat. Nac af y rof aduw heb ynteu. Ac yna edrych gwiffert petit ar enit yn lle ydoed. athost un gantaw welet lluosogrwyd o ouut. ar dyn kyn uonedigeidet ahi. Adywedut yna aoruc wrth ereint. Arglwyd heb ef cam awney nachymery ar dymhereu ac esmwythder. Ac ochyueruyd caledi a thi ynransawd honno ny byd hawd itt y oruod. Ny mynnawd gereint namyn kerdet racdaw. ac esgynnv ar y varch yn greulyt anesmwyt. ar uorwyn agynhelis y ragor. ac wynt agerdassant parth achoet awelynt y wrthunt. ar tes oed yn uawr ar arueu drwy chwys ar gwaet yn glynu wrth y gnawt. Agweddy eudyuot yr coet. seuyll aoruc ydan brenn y ochel y tes. adyuot cof idaw y dolur yna yn vwy no phan ykawssei. A seuyll aoruc y uorwyn ydan brenn arall. Ac ar hynny wynt aglywynt kym adygyuor. Sef ystyr oed hynny. Arthur ae niuer oed yndisgynnu yny coet. Sef aoruc ynteu medyllyaw pafford yd aei y eugochel wynt. Ac ar hynny nachaf bedestyr ynyarganuot. Sef ydoed yno gwas yr distein. adyuot aoruc att y distein. adywedut idaw welet ykyfryw wr ac awelsei yny coet. Sef aoruc y distein yna peri kyfrwyaw y uarch. achymryt y waew ae daryan adyuot hyt lle ydoed ereint. A varchawc heb ef beth awney di yna. Seuyll dan brenn goer agochel y brwt ar tes. Pa gerdet yssyd arnat ti a phwy wyt ti. Edrych damwheineu a cherdet y fford ymynnwyf. Ie heb y kei dyret ti gyt amiui y ymwelet ac arthur yssyd yma yn agos. Nac af y rof aduw heb yntev ereint. Ef auyd reit itt dyuot heb y kei. a gereint a atwaenat gei. ac nyt atwaenat gei ereint. Agossot aoruc kei arnaw ual y gallawd ef oreu. ablynghau aoruc gereint. ac ac arlllost y waew y wan yny uyd ynol y benn yr llawr. Ac ny mynnawd gwneuthur idaw waeth no hynny. Ac yn wyllt ofnawc ykyuodes kei. Ac ysgynnu ar y uarch a dyuot y letty. Ac odyo mynet aoruc y orymdeith hyt ympebyll gwalchmei. A wr heb ef wrth walchmei. mi agiglef gan vn or gweisson gwelet yny coet uchot marchawc briwedic. ac arueu amdlawt ymdanaw. Ac or gwncy iawn ti aey y edrych aegwir hynny. Nyntawr i vynet heb y gwalchmei. kymer dy uarch un heb y kei apheth oth arueu. mi agiglef nat diwrthgloch ef wrth y neb adel attaw. Gwalchmei agymerth y waew aedaryan. ac a

esgynnawd ar y uarch. ac adoeth hyt lle ydoed ereint. A uarchawc heb ef paryw gerdet yssyd arnat ti. Kerdet wrth vy negesseu. ac y edrych damwheineu y byt. Adywedy di ymi pwy wyt. neu adeuy y ymwelet ac arthur yssyd yn agos yma. Nyt ymgystlynafi wrthyt ti. ac nyt af y ymwelet ac arthur heb ef. Ac euo aatwaenat walchmei. Ac nyt atwaenat walchmei ef. Nychlywir arnaf vyth heb y gwalchmei dy adu y wrthyf. yny wypwyf pwy vych ae gyrchu agwaew agossot yny daryan yny vyd y paladyr yn yssic vriw. ar meirch daldal. Ac yna edrych arnaw yn graff aoruc gwalchmei ae adnabot. Och ereint heb ef ae tidi yssyd yma. Nac wyf ereint i heb ef. Gereint yrof aduw heb ynteu. acherdet agkyghorus truan yw hwnn. Ac edrych yny gylch aoruc. Ac arganuot enit. ae graessawu abot ynllawen wrthi. Gereint heb y gwalchmei dyret y ymwelet ac arthur dy arglwyd yw ath geuynderw. Nac af heb ynteu. nyt yttwyfi yn ansawd y gallwyf ymweled aneb. ac ar hynny nachaf un or mackwyeit yndyuoet ynol gwalchmei y chwedleua. Sef aoruc gwalchmei gyrru hwnnw y uenegi y arthur uot gereint yno ynvriwedic. ac nadeueief yymwelet ac arthur. ac ydoed druan edrych ar yr ansawd yssyd arnaw. ahynny heb wybot y ereint ac ynhustyng y ryngtaw ar mackwy. ac arch y arthur heb nessau y bebyll ar y fford. kany daw ef yymwelet oe uod ac ef. Ac nat hawd ydiriaw ynteu yn yr agwed ymae. Ar mackwy adoeth att arthur ac adywawt idaw hynny. Ac ynteu asymudawd y bebyll ar ymyl yfford. A llawenhau aoruc medwl y uorwyn yna. a chynnhwyllaw gereint aoruc gwalchmei. ar hyt yfford yr lle yd oed arthur y pebyllaw. ae uackwyeit yntynnu pebyll yn ystlys y fford. Arglwyd heb y gereint henpych gwell. Duw arodo da it heb yr arthur. aphwy wyt ti. Gereint heb y gwalchmei yw hwnn. Ac oe uod nyt ymwelei athydi hevyd. Ie heb yr arthur yny aghyngor y mae. ac ar hynny enit adoeth hyt lle ydoed arthur. achyuarch gwell idaw. Duw arodo da itt heb yr arthur. kymeret vn hi yr llawr. ac vn or mackwyeit ae kymerth. Och aenit heb ef pa gerdet yw hwnn. Nawnn arglwyd heb hi. namyn dir yw ymi gerdet y fford y kerdo ynteu. Arglwyd heb y gereint ni aawn ymeith gan dy gennyat. Pale uyd hynny heb yr arthur. ny elly di vynet yr awrhonn. o nyt ey y orffen dy angheu. Ny adei ef ymi heb y gwalchmei gwahawd arnaw. sef ae gat ymi heb yr arthur. Ac ygyt a hynny nyt a ef odyrna yny uo iach. Goreu oed gennyfi arglwyd heb y gereint. pei gattut inni ymeith. Na adaf y rof aduw heb ynteu. Ac yna y peris galw ar y uorwyn yn erbyn enit oe dwyn y bebyll ystauell gwenhwyuar. allawen uu Wenhwyuar wrthi argwraged oll. agwaret y marchawcwisc y amdanei. A rodi arall ymdanei. a galw argadyrieith

aoruc ac erchi idaw tynnu pebyll y creint ae uedygon. adodi arnaw peri diwallrwyd obop peth ual ygouynuit idaw. A hynny aoruc kadyrieith ual yd erchit idaw oll. adwyn morgant tut ae disgyblon aoruc att ereint. Ac yno y bu arthur ae niuer agos y uis wrth uedeginyaethu gereint. Aphan oed gadarn y gnawt gan creint ydeuth at arthur. ac yd erchis kennat y uynet y hynt. Nywnn awyt iach iawn ettwa. wyf ysgwir arglwyd heb y gereint. Nyt tydi agredaf i am hynny. namyn y medygon auu wrthyt. Adyuynnu y medygon attaw aoruc. agouyn udunt aoed wir hynny. Gwir arglwyd heb y morgant tut. Trannoeth y kanhadawd arthur ef y uynet ymeith. Ac ydaeth ynteu y orffen y hynt. Ar dyd hwmw ydaeth arthur odyo. Ac erchi aoruc gereint y enit kerdet or blaen. achadw y ragor ual y gwnathoed kynno hynny. ahitheu agerdawd. ar brifford adilynawd. Ac ual y bydynt uelly wynt aglywynt diaspat grochaf or byd yn agos udunt. Saf di yma heb ef achywaro. a miuneu aaf y edrych ystyr ydiaspat. Mi awnaf heb hi. amynet aoruc ynteu. adyuot y lannerch aoed yn agos yr fford. ac ar y llannerch y gwelei deu uarch un achyfrwy gwr arnaw. ar llall achyfrwy gwreic arnaw. amarchawc ae arueu ymdanaw yn uarw. ac uch beun y marchawc y gwelei morwynwreic ieuanc. ae marchawcwise ymdanci. ac yn diaspedein. Aunbennes heb y gereint paderw itti. Yma yd oedwn yn kerdet ui ar gwr mwyhaf a garwn. Ac ar hynny ydoeth tri chwyr ogewri attam. aheb gadw iawn or byt ac ef ylad. Pafford yd eynt hwy heb y gereint. Yna yr fford uawr heb hi. Dyuot aoruc ynteu att enit. dos heb ef att yr unbennes yssyd yna obry ac aro ui. yno ydeuaf. Tost uu genthi erchi idi hynny. Ac eisoes dyuot aoruc att y norwyn. ac irat oed warandaw arnei. A diheu oed genthi na deuei creint uyth. yn ol y kewri ydaeth ynteu. ac ymordiwes ac wynt aoruc. Amwy oed bob un o nadunt nothrywyr. A chlwppa mawr oed ar ysgwyd pob un onadunt. Sef aoruc ynteu. dwyn ruthur y vn onadunt. ae wan agwaew trwydau berued. Athynnu y waew ohwnnw. agwan arall onadunt trwydau heuyt. Ar trydyd aymchoelawd arnaw. Ac aetrewis achlwppa yny hylt ydaryan. ac yny ettellis y ysgwyd ynteu. Ac yny ynegyr y holl welioed ynteu. ac yny uyd y waet yncolli oll. Sef aoruc ynteu yna tynnu cledyf ae gyrchu ef ae daraw dynawt tostlym athrugar angerdawl-drut. yggwarthaf y benn yny hylt y benn ae vynwgyl hyt ydwy ysgwyd. Ac yny dygwyd ynteu yn uarw. ac eu hadaw yn uarw aoruc uelly. adyuot hyt lle ydoed enit. Aphanwelas ef eait. y dygwydau yn varw yr llawr y ar y uarch. Diaspat athrugar aruchel didaweldost adodes enit. Adyuot uch y benn

lle y dygwydassei. Ac ar hynny nachaf yndyuoet wrth ydiaspat iarll yr lumwris aniuer aoed ygyt ac ef aoedynt yn kerdet y fford. Ac o achaws y diaspat y doethant dros y fford. Ac yna ydywawt y Iarll wrth enit. A unbennes heb ef paderyw ytti. Awrda heb hitheu llad yr undyn mwyaf agereis yrmoet ac agaf vyth. Pa beth heb ef aderw y titheu wrth y llall llad y gwr mwyaf a garwn heb hi heuyt. Pa beth ae lladawd wynt heb ef. Kewri heb yr honno aladawd y gwr mwyaf agarwn i. ar marchawc arall heb hi aaeth yneu hol. Ac ual ygwelydi ef. ydoeth y wrthunt. ae waet yn colli mwy no messur. athebic yw gennyf heb hi na doeth ywrthunt heb lad ae rei onadunt ae kwbyl. Y iarll aberis cladu y marchawc aedewssitt ynuarw. Ynteu adebygei uot peth or eneit y mywn gereint ettwa. ac aberis ydwyn gyt ac ef y edrych auei vwy ymplyc ydaryan ac ar elor. Ar dwy uorwyn adoethant yr llys. Agwedy eudyuot yr llys. y dodet gereint ar elor wely ar dal vort aoed yny neuad. Diarchenu aoruc pawb o nadunt.

Ac erchi aoruc y iarll y enit ymdiarchenu. achymryt gwise arall ymdanei. Na uynnaf y rof aduw heb hi. A unbennes heb ynteu nauyd gyndristet ti a hynny. Anawd iawn yw vyghyngori i am hynny heb hi. Mi awnaf itt heb ynteu hyt nat reit itt uod yndrist beth bynnac auo y marchawc racco na byw na marw. Y mae yma iarllaeth da ti ageffy honno ythuedyant. A minneu gyt ahi heb ef. Abyd lawen hyfryt bellach. Na vydaf lawen ymkyffes yduw heb hi tra vwyf i vwy bellach. Dyret y uwytta heb ef. Nac af y rof aduw heb hi. Deuy y rof aduw heb ynteu. aedwyn gyt ac ef yr uort oe hanuod. ac erchi idi vwyta yn uynych. Navwytaaf ymkyffes yduw heb hi yny vwyttao ygwr yssyd ar yr elor racco. Ny ellydi gywiraw hynny heb yr iarll. Y gwr racco neut marw haeach. mi a brofaf y allu heb hi. Sef aoruc ynteu. kynnic ffioleit o lynn idi hi. Yf heb ynteu y ffioleit honn. ac ef aamgena dy synnwyr. Meuyl ymi heb hi ot yfaf i diawt yny hyuo ynteu. Ie heb yr iarll nyt gwell ymi uot yn hegar wrthyt ti noc yn anhegar. arodi bonclust aoruc idi. Sef aoruc hitheu. dodi diaspat uawr arucheldost. adoluryaw yr vwy yna o lawer no chynno hynny. adodi y dan y medwl pei byw gereint na bonclustit hi uelly. Sef aoruc gereint datlywygu odatsein ydiaspat. achyuodi yn y eisted achaffel ygledyf ymplyc ydaryan. adwyn ruthur hyt lle ydoed yr Iarll. ae daraw dyrnawt eidiclym gwennwynicdest kadarnffyrif yng-gwarthaf y benn. nynyholtes ynteu. ac yny etteil yvort y cledyf. Sef aoruc pawp yna adaw y bordeu affo allan. Ac nyt ouyn y gwr byw oed vwyaf amunt. namyn gwelet y gwr marw yn kyuodi y eu llad. Ac

edrych a oruc gereint ac enit yna. a dyuot yndaw deu dolur. vn o honynt owelet enit wedyr golli y lliw ae gwed. ar eil onadunt. gwybot y bot hi ar yr iawn. arglwydes heb ef. awdost di pale y mae an meirch ni. Gwnn arglwyd heb hi. pale yd aeth dy uarch di. ac ny wnn i pale yd aeth y llall. Yr ty racco yd aeth dy uarch di. Ynteu adaeth yr ty. ac atynnawd y uarch allan. Ac ysgynnv aoruc arnaw. achymryt enit. y ar y llawr. ae doddi y ryngtaw argoryf. acherdet racdaw ymeith. Ac ual y bydynt uelly ynkerdet ual yrwng deugae. ar nos yngoruot ar y dyd. nachaf y gwelynt y ryngtunt ar nwyure ar euhol peileidyr gwewyr athwryf meirch aglywynt agodwrđ yniuer. Mi aglywaf dyuot yn hol heb ef. ami athrodaf dros ykae. aerodi aoruc. Ac ar hynny nachaf uarchawc yny gyrrchu ynteu. Ac yn estwng y waew. Aphann welas hi hynny y dywawt. A unbenn heb hi paglot ageffy di yr llad gwr marw pw y bynnac auych. Och duw heb ynteu ae gereint yw ef. Ie y rof aduw. Aphwy wyt titheu. Mi yw y brenhin bychan heb ynteu yndyuot yn borth itti. amglybot bot gouut. Aphei gwnelut ti vyghygor ny chyhyrdei a gyhyrdawd o galedi athi. Ny ellir dim heb y gereint wrth aynno duw. llawer da heb ynteu adaw ogyghor. Ie heb ybrenhin bychan. mi awnn gyghor da itti weithon dyuot gyt ami y lys daw gan chwaer y mi yssyd yn agos yma. ythuedeginyaethu. or hyn goreu agaffer yny deyrnas. awn ynllawen heb y gereint. amarch un oyssweineit y brenhin bychan a rodet y dan enit. Adyuot racdunt aorugant y lys y barwn. allawen uuwyt wrthunt yno. ac ymgeled agawssant. agwassanaeth. Athrannoeth y bore yd aethpwyt y geissaw medygon. Ac ar oet byrr wynt adoethant. A medeginyaethu gereint awnaethpwyt yna yny oed holliach. A thrauuwynt yny vedeginyaethu ef y peris y brenhin bychan kyweiryaw y arueu yny oedynt gystal ac buassynt oreu eiryoet. Apheneunos amis y buant yno. Ac yna y dywawt y brenhin bychan wrth ereint. Ni awn parth am llys inneu weithon y orffowys ac ygymryt esmwythder. Peida gennyt ti heb y gereint ni agerdem un dyd ettwa. ac odynd ymchoelut dracheuyn. Yn llawen heb y brenhin bychan kerda ditheu. Ac yn ieuengtitt ydyd y kerdassant. Ahyfrytach allawenach y kerdawd enit y gyt ac wy y dyd hwnnw noc eiryoet. Ac wynt ae doethant yfford uawr. Ac wynt ae gwelynt yn gwahanu yn dwy. Ac ar hyt y neill onadunt wynt a welynt pedestyr yndyuot yn eu herbyn. agouyn aoruc gwiffart yr pedestyr padu pandeuei. Pandeuf heb ynteu o wneuthur negesseu or wlat. Dywet heb y gereint pa fford oreu ymi ycherdet or dwy hynn. Goreu itt gerdet honno heb ef. Ot ey y honn ny deuy dracheuyn byth. Issot heb ef y mae kae nywyl. ac

y mae yn hwnnw gwaryeu lletrithawc. ar geniuer dyn adoeth yuo. ny dodyw vyth dracheuyn. allys owein iarll yssyd yno. Ac nyt at neb y lettya nny dref. namyn adel attaw y lys. Yrof aduw heb y gereint yr fford issot ydawn ni. Ac y honno ydoethant nny deuant yr dref. Ar lle hoffaf atheccaf gantunt nny dref y dalyassant letty yndaw. Ac ual y bydynt uelly. nachaf was ieuanc yndyuot attunt ac ynkyuarch gwell udunt. Duw arodo da itt heb wy. A wyrda heb ef pa darpar yw yr einwch chwi yna. Dala lletty heb wyuteu. athrigyaw heno. Nyt deuawt gan y gwr bieu ydref gadu neb y lettyaw yndi odynyon mwyn. namyn adel attaw ef ehun yr llys. A chwithew dowch yr llys. awn yn llawen heb y gereint. A mynet aorugant gyt ar mackwy allawen uuwyt wrthunt ynlylly. Ar iarll adoeth yr ncuad yn eu herbryn. Ac a erchis kyweiryaw y bordeu. ac ymolchi aorugant amynet y eisted. Sef ual ydeistedassant gereint or neilltu yr iarll. ac euit or tu arall. Yn nessaf y enit y brenhin bychan. Odyna y iarllles yn nessaf y ereint. Pawb gwedy hynny ual y gwedei udunt. Ac ar hynny medylyaw aoruc gereint am y gware. athebygu na chaffei ef uynet yr gware. Apheidaw abwyttta oachaws hynny. Sef aoruc y iarll edrych ar ereint amedylyaw. Athebygu panyw rac mynet yr gware yd oed yn peidyaw abwyttta. Ac yndrwc gantaw gwneuthur y gwaryeu hynny eiryot. kynny bei namyn rac colli gwas kystal agereint. Ac ot archei ereint idaw peidaw ar gware hwnnw. ef abeidei vyth ynllawen ac ef. Ac yna ydywawt y iarll wrth ereint. Pa uedwl yw dy teu di unben pryt na bwytttehych. Os petrussaw yd wyt ti uynet yr gware ti a geffy nat elych. ac nat eldyn vyth idaw oth enryded ditheu. Duw adalo itti heb y gereint. Ac ny mynnaf i namyn mynet yr gware am kyfarwydyaw. idaw. Os goreu gennyt ti hynny ti ae key yn llawen. Goreu ysgwir heb ynteu. Abwyttta aorugant. adogynder o wassanaeth. Ac amylder o anregyon. alluosogrwyd owirodeu ageffynt. A phan daruu bwyttta. kyuodi aorugant. agalw aoruc gereint am y uarch ac arueu. agwiscaw ymdanaw ac am y uarch a oruc. adyuot aorugant yr holl niueroed. nny vydant ynmyl y kae. Ac nyt oed is y kae awelynt nor dremynt uchaf awelynt ynnyr awyr. ac ar bop pawl oc awelynt nny kae ydoed penn gwr. eithyr deu bawl. ac amyl iawn oed y polyon nny cae a thrwydaw. Ac yna ydywawt y brenhin bychan. ageiff neb vynet ygyt ar unben namyn ef ehun. Nacheiff heb yr owein iarll. Pagyueir heb y gereint ydeir yma. Na wnn i heb yr owein namyn y gyueir y mynnych ac y bo hawssaf gennyt dos. Ac ynehouyn dipetrus mynet aoruc gereint racdaw yr nywl. A phan edewis y nywl ef adoeth y berllan uawr. allannerch awelei nny berllan. Aphebyll obali pen-

goch awelei yny llannerch. adrws y pebyll awelei yn agoret. ac auallen aoad ygkyueir drws y pebyll. Ac ar yscwr or auallen ydoed corn canu mawr. adigynnv aoruc ynteu yna adyuot yr pebyll y mywn. Ac nyt oed yny pebyll namyn vn vorwyn yneisted ymywn cadeir eureit. A chadeir arall gyuerbyn ahi ynwaac. Sef aoruc gereint eisted yny gadeir waac. A unben heb y uorwyn. ny chynghoraf i ytti eisted yny gadeir honno. Paham heb y gereint. Y gwr bieu ygadeir honno ny diodeuawd y arall eisted eiryot yny gadeir. Nymtawr i heb y gereint kyt boet drwc gantaw ef eisted yny gadeir.

Ac ar hynny wynt a glywynt twryt mawr ygkylch y pebyll. Ac edrych aoruc gereint pa ystyr oed yr twryf. Ac ef awelei uarchawc allan ar gatuarch ffroenuolldrut awyduawr esgyrnbraff. achwnsallt deuhanner ymdanaw. ac am y uarch. adogynder o arueu ydan hynny. Dywet unben heb ef wrth ereint pwy aerchis itti eisted yna. Myhun heb ynteu. Cam oed itt wneuthur kewilyd kymeint ahwnnw imi agwarthaet. achyuot ti odynd y wneuthur iawn ymi amdy agkemhendawt dy hun. Achyuodi aoruc gereint. Ac yndiannot mynnet y ymwan aorugant. athorri to o belydyr aorugant. athorri yr eildo. athorri y dryded do. adyrnodeu caletchwerw kyffymdrut arodei pob un onadunt y gilyd. Ac yny diwed llidiaw aoruc gereint. agordinaw y uarch ae gyrchu. a gossot arnaw yghedernit y daryan. yny hylt ac yny uyd penn ywaew yny arueu. Ac yny dyrr y holl gegleu. Ac hynny uyd ynteu dros bedrein yuarch yr llawr hyt gwaew gereint. ahyt y vreich yn wysc y benn. Och arglwyd heb ynteu dy nawd. a thi ageffy a vynnich. Ny mynnaf i heb ynteu namyn nabo yma vyth ygware hwnn nar cae nywl. nar hut na lletrith ar y uu. Ti a geffy hynny ynllawen arglwyd. Par ditheu heb ef vynet y nywl ymeith or lle. Can di y corn racco heb eff. Ac yr awr y kenych ef aa y nywl ymeith. Ac yny canei ef uarchawc am byryei i nyt aei y nywl vyth odynd. Athrist agoualus oed enit yny lle ydoed rac goual am ereint. Ac yna dyuot aoruc gereint achanu y corn. Ac yr awr y rodes unllaf arnaw. yd aeth y nywl ymeith. Ac ydoeth yniuer ygyt. ac y tagnouedwyt pawb o nadunt ae gilyd. Ar nos honno y gwahodes y iarll ereint ar brenhin bychan. Athrannoeth y bore ygwahanyssant. Ac yd aeth gereint parth ae gyuoeth ehun. Ac y wledychu ohynny allan ynllwydyannus ef ae uilwryaeth ae wychdra yn parhau ganglot ac etmic idaw. ac y enit o hynny allan.

YSTORI KULHWCH AC OLWEN,

NEU

HANES Y TWRCH TRWYTH.

KILYD mab kelydon wledic aynnei wreic kynmwyt ac ef. Sef gwreic a vynnawd goleudyd merch anlawd wledic. Gwedy ywest genthi mynet y wlat yggwedi malkawn a geffyt ettiued. Achaffel mab ohonunt trwy wedi y wlat. Ac ar awr y dellis beichogi. ydeuth hitheu yggwylltawc heb dy anhed. Pan dyuu y thymp idi. ef a dyuu y iawnbwyll idi. Sef y dyuu. mynyd yd oed meichat ynkadw kenuen o uoch. acrac ouyn y moch engi aoruc y vrenhines. a chymryt y mab aoruc y meichiat hyt pan dyuu yr llys. abedydyaw y mab a wnaethpwt. a gyrru kulhwch arnaw. wrth y gaffel yn retkyrr hwch. Bonhedic hagen oed y mab. Keuynderw y arthur oed. A rodi y mab awnaethpwyt ar ueithrin. Agwedy hymny cleuychu mam y mab goleudyd merch anlawd wledic. Sef aoruc hi galw y chymar attei. Ac yna ydywat hi wrthaw ef. marw uydaf i orcleuyt hwnn. agwreic arall aynny ditheu. arecdouyd ynt ygwaged weithon. Drwc yw itti hagen llygru dy uab. Sef y harchaf itt na mwynych wreic. hyt pan welych dryssien deu peinawc ar vymbed i. ac adaw aoruc ynteu. ac erchi idaw amlynu y bed bop blwydyn hyt nathyuei dim arnaw. marw uu y brenhines. Sef awnaei y brenin gyrru gwas bob bore i edrych a dyuei dim arybed. Gwallocau aoruc yr arthro ympenn y seith mlyned yr hynn aaddawssei yr uenhines. Diwarnawt ynhely y brenhin. dy gyrchu y gordlan aoruc y brenhin. gwelet y bed a vynnei trw y kaffei wreika. agwelet y dryssien aoruc. Ac mal y gwelas. mynet aoruc y brenhin ygkyghor pale kaffei wreic. Heb un or kynghorwyr. mi awyddwn wreickada itt awedei. Sef yw honno gwreic doget vrenhin. Kynghor uu gantvnt y chyrchu. allad y brenhin. adwyn y wreic gantunt aorugant. ac un uerch oed idi gyt ahi agoresgyn tir y brenhin awneuthant. Dydgweith ydaeth y wreicka allan y

orymdeith. ydeuth y dy heuwrach oed yny dref heb dant yny phenn. Ac y dywawt y urenhines ha wrach adywedy di ymi y peth aovynnaf itt yr duw. ble mae plant y gwr amllathrudawd yggordwy. Heb y wrach nit oes blant idaw. heb y urenhines. gwae uinneu vyndyuoat at annab. Ac yna y dywawt y wrach. nyt reit itti hynny. Darogan yw idaw kaffel etiued o honat ti. yr naskaffo o arall. Na wnadristyt heuyt un mab yssyd idaw. mynet aoruc y wreicda yn llawen atref. Ac a dywawt hi wrth y chymar. Pa ystyr yw gennyt ti kelu dy blant ragof i. heb y brenhin. a meinheu nys kelaf weithon. kenattau y mab aorucpwyd. adyuoat ac ef yr llys. Dywedut aoruc y lysuam wrthaw. Gwreic yssyd da itti y chael. amerch yssyd imi gwiw y bob gwr da yny byt. y dywawt y mab. nyt oet ymi ettwa wreicka. Ac yna y dywawt hitheu. Mi atynghaf dynghet itt na chyflado dy ystlys wrth wreic. hyt pan geffych olwen merch yspadaden pennkawr. lliwaw aoruc y mab. amynet serch y uorwyn yn ympob aclawt idaw yr nas gwelsei eiryot. Ac yna y dywawt ydat wrthaw. Ha uab py liuy di. Pydrwc yssyd arnat ti. vy llysuam adynghwys im na chaffwyf wreicbyth hyt panngaffwyf olwen merch yspadaden bennkawr. Hawd yw itti hynny heb y dat wrthaw. Arthur yssyd geuynderw itt. dos att arthur. y diwyn dy wallt. ac erchych hynny idaw yngyuarws itt. Myned aoruc y mab ar orwyd pennlluchlwyd pedwar gayaf gauyl gyvwnng karngragen. A ffrwyn eur kymibiawc yny benn. a chyfrwy eur anllawd y danaw. A deupar aryannhyeit lliueit yny law. Gleif penntirec yny law. kyuelin dogyn gwr odrwm hyt awch y gwaet ar y gwynt adgyrchei. bydei gynt nor gwllithin kyntaf or konyn hyt y llawr pan uei uwyhaf y gwllith vis meheuin. Cledyf eurdwrn ar y glun. arac llauyn eur idaw. a chroes eurgrwydyr arnaw. alliw lluchet nef yndi. a lludgorn eliffeint yndi. a deu vilgi uron wynnyon vrychion tu racdaw. a gwrdtorch rudem am vynwgyl pob un o guwch ysgwyd. hyt ysgyuarn. yr hwnn auei or parth asseu a vydei or parth deheu. ar hwnn auei or parth deheu auydei or parth asseu. mal dwy uorwennawl yn darware yny gylch. Pedeir tawarchen a ladei bedwarcarn y gorwyd. mal pedeirgwenawl ynyr awyr uch y benn. gweithu uchot. gweithu issot. llenn o borffor pedeir ael ymdanaw. ac aual eur wrth bop ael idi. can mu oed werth pob aual.

Gwerth trychanmu oeur gwerthuawr oed yny archenat. acowarth-afleu sanguarwy o benn y glun hyt ymblaen y bys. Ny chrymei vlaen blewyn ydanaw rac yscawnet tuth y gorwyd oed y danaw ynkyrchu porth llys arthur. y dywawt y mab. aoes borthawr. Oes ahithu nybo teu dy benn byrr y kyuerchy di. Mi a uydaf borthawr y arthur bop duw kalan

ionawr. am rac lonyeit nagen y vlwydyn eithyr hynny. Nyt amgen huan-daw. agogigwc. a llaeskenym. aphenppingyon a ymda ar y benn yr arbet y draet. nyt wrth nef. nyt wrth dayar. namyn ual maen treigyl ar lawr llys. agor y porth. Nac agoraf. Py ystyr nasagory di. Kyllell aedyw ym bwyt allynn ymbual. Ac amsathyr neuad arthur. namyn mab brenhin gwlat teithiawc. neu gerddawr adycko y gerd. ny atter y mywn. llith yth gwn ac yth ueirch. agolwython poeth pebreid y titheu. agwin gorysgalawc. adidan gerdeu ragot. Bwyt degwyr. adeugeint adaw attat yr yspytty. yno ybwytta pellennigyon. a maibygon gwladoed ereill. nid ergyttyo kylch yn llys arthur. Ni byd gwaetn imi yno. no chyt ac arthur yn y llys. Gwreic y gyscu genthi. adidan gerdeu rac dy vronn. auory pryt anterth pan agorer y porth rac y niuer a deuth yma hediw. Bydhawt ragot ti gyntaf ydagorir y porth. Achyfeisted a wnelych yny lle adewissych yn neuad arthur. oe gwarthaf hyt y gwaelawt. Dywedut aoruc y mab ny wnaif i dim o hynny. ot agory y porth da yw. Onys agory mi adygaf angclot yth arglwyd. adryceir y titheu. a mi adodaf teir diaspat ar drws y porth hwnn. hyt nabo anghewach ympenn pengwaed yngkernyw. ac yggwaelawt dinsol yny gogleid. ac ynesgeir oeruel yn iwerddon. ac yssyd o wreic ueichawc yny llys honnmethawd eu beichiogi. Ac arnunt beichawc o nadunt ymchoelawd eu kall-onneb yn wrthrw m heint arnadunt mal bont ueichawc byth o hediw allan. Heb y glewlwyt gauaeluawr Padiaspettych di bynnac am gyfreitheu llys arthur. nyth ellyngir di y mywn. yny elwy fi y dywedut y arthur gysseuin.

Ac yna y doeth y glewlwyt yr neuad. ac y dywawt arthur wrthaw. Chwedleu porth gennyt. Ys ethyw gennyf deuparth vy oet. adeuparth y teu ditheu. mi auum gynt ygkaerse. ac asse. yn sachasalach yn lotor. affotor. Mi auum gynt ynyr india uawr. ar india vechan. Mi avum gynt yn ymlad deu ynyr pan ducpwyd y deudec gwystyl olychlyn. ami auum gynt ynyr egrop. ami auum ynyr affric. ac yn ynyssed corsica. ac ygkaer brythwch. abrythach. auerthach. Mi auum gynt pan ledeist di deulu clis mab meriu. Panledeist mil du mab ducum. mi a uum gynt pan oresgynneist roec wrth parth y dwyrein. mi auum gynt ygkaer oeth ac anoeth. Ac ykkaer neuenhyr naw nawd teyrn. dynyon tec awelsam ni yno. ny weleis i eiryoet dyn kyuard ar hwn yssyd yn drws y porth yr awr honn. Ac y dywawt arthur. Os ar dygam yr doethost y mywn. dos ar dy reded allan. ar sawl aedrych y goleu. Ac aegyr y lygat. ac ae kae anghewgaeth idaw. agwassanaethet rei o vuelin goreureit. ac ereill agolwython poeth pybreid hyt pan vo parawt bwyt allyn idaw. ysdyled abeth gadu dan wynt a glaw y kyfryw dyn adywedy di. Heb y kei. myn llaw vygkyueillt pei

gwnelhit vygkyghor i ny thorrit kyfreitheu y llys yrddaw. Nawir kei wynn ydym wyrda hyt tra yndygyroher. ydyt no mwyaf y kyuarws arod-hom. Mwy vwy vyd yn gwrdaaeth ninneu ac anclot. ac anhetmic. ac ydoeth glewlwyd yr porth. ac agori y porth racdaw. Ac yr y pawb disgynnu wrth y porth ar yr ysgynnvaen nysdisgynnawd ef. namyn ar y gorwyd y doeth y mywn. Ac y dywawt kulwch. henpych gwell penteyrned yr ynys hon. ny bo gwaeth yr gwaelawtty. noc yr gwarthafdy. Poet yn gystal yth deon ath niuer ath gatvridogyon y bo y gwell hwnn. Ny bo didlawt neb o honaw mal y mae kyflawn y kyuercheis i well itti. Poet kyflawn dy rat titheu. ath glot ath etmic yn yr ynys honn. Henpych gwell ditheu heb yr arthur. Eisted y rwg-deu or milwyr adidangerd a geffy rac dy uron. a breint teyrn arnat gwrthrychyat teyrnas pyhyt bynnac y bych yma. A phan rannwyf uynda y ospeit aphellennnigyon. bint yth law panydechreuwyf yny llys hon. Heb y mab. ny deuthum i yma yr ffrawdunyaw bwyd allyn. namyn or kaffaf vygkyuarws y dalu ae uoli awnaf. O nys kaffaf dwyn dy agclot ti awnaf hyt y bu dy glot ympedryuol byt bellaf. Heb yr arthur yna. kanny thriggy di yma unben. ti ageffy y kyfarws a notto dy benn ath dauawt. hyt y sych gwynt. hyt y gwlych glaw. hyt y treigyl heul. hyt yd amgyffret mor. hyt yd ydiw y dayar. eithyr vy llong. am llen. a chaletuwlech uyg cledyf. arongomyant uyggywaew. ac wyneb gwrthucher uyn taryan. acharnwenhau vygkyllell. a gwenhwyuar vyggwreio. Gwir duw ar hynny ti ae keffy yn llawen. Not a nottych. Diwyn vyggwallt a uynnaf. Ti ageffy hynny. cymryt crip eur o arthur. a gwelleu a doleu aryant idaw. achribaw y benn aoruc. agouyn pwy oed aoruc arthur. mae vygcallon i yntirioni wrthyt. mi awn dy hanuot om gwaet. dywet im pwy wyt. Dywedaf heb y mab. kulhwch mab kilyd. mab kyledon wledic. o oleudyd merch anlwd wledic vy mam. Gwir yw hynny heb yr arthur. keuynderw wyt titheu ymi. Not anottych athi ae keffy. a notto dy benn ath dauawt. gwir duw im ar hynny agwir dy deyrnas. ti ae keffy yn llawen. Nodaf arnat. kaffel im olwen merch yspadaden penkawr. ae haswynaw awanaf ardy uilwyr.

Asswynaw y gauarws o honaw ar gei. abedwyr. agreidawl galldonyd. agwythyr uab greidawl. agreit mab eri. Achyndelic kyuarwyd. athathal twyll goleu. A maelwys mab baedan. achrychwr m. nes. achubert m. daere. apherocos m. poch. a lluber beuthach. A choruil beruach. agwynn m. nud. ac edern m. nud. ac adwy mab gereint. afflewdur fflam wledic. a ruawn pebyr m. dorath. a bratwen m. moren mynawc. a moren mynawc ehun. a

dalldaf eil kimin cof. a mab alun dyuet. a mab saidi. a mab gwryon. Ac uchtrut ardywat kat. achynwas curuagyl. a gwrhwr gwarthecuras. Ac Ispebyr ewingath. agallcoyt gouynynat. aduach. agrathach. a nerthach. meibion gwawr dur kyruach. o wrthtir uffern. pan hanoed y gwyr hynny achilyd canhastyr. achanastyr kanllaw. Achors cant ewin. ac esgeir gulhwch gouynkawn. Adrustwrn hayarn. aglewlywt gauaeluawr. a lloch llawwynnyawc. Ac aunwas adeiniawc. a sinnoch mab seithuet. agwennwynwyn nab naw. a bedyw mab seithuet. a gobrwy m. echel uordwyttwill. Ac echel uordwyttwill ehun. amael m. roycol A datweir dallpenn. agarwyli eilgwythawc gwyr. a gwythawc gwyr ehun. Agormant m. ricca. a menw. m. teirgwaed. a digon m. alar. a selyf m. smoit. a gusc m. atheu. a nerth m. kedarn. adrutwas m. tryffin. a thwrch m. perif. athwrch m. annwas. a Iona urenhin ffreinck. a sel m. selgi. atheregut. m. Iaen. a sulyen m. Iaen. abratwen m. Iaen a moren m. Iaen asiawn m. Iaen achradawc m. Iaen. Gwyr kaer tathal oedynt kenedyl y arthur o bleit y dat. Dirmyc m. kaw. a Justic m. kaw ac etmic m. kaw. ac angawd m. kaw. ac ouan m. kaw. achelin m. kaw. a chounyn m. kaw. a mab sant m. kaw. a gwyngad m. kaw. allwybyr m. kaw. achoth m. kaw. a meilic m. kaw. achynwas m. kaw. ac ardwyat m. kaw. Ac ergyryat m. kaw. a neb m. kaw. agilda m. kaw a chalcas m. kaw. a hueil m. kaw. nyt asswynwys eiryot ynllaw arglwyd. a samson uinsych. a theleessin pennbeird. amamawydau m. llyr. allary m. kasnar wledic. ac yspeni m. fflergant brenhin llydaw. a saranhon m. glythwyr. a llawr eilerw. ac annyanniawc m. menw. m. teirgwaed. A gwynn. m. nwyvre. a fflam m. nwyvre. a gereint m. erbin. Ac ermit m. erbin. a dyuel m. erbin. agwynn m. ermit. a chyndrwyn m. ermit. A hyueid unllen. Ac eidon uawr urydic. a reidwn arwy. agormant m. ricca. brawt y arthur o barth y uam. pennhynef kernyw y tat. a llawnrodet uaruawc. a nodawl varyf twrch. aberth m. kado. a reidwn m. beli. ac Iscouan hael. ac Iscauin m. panon. a moruran eiltegit. ny dodes dyn y araf yndaw ygkatgamlan. rac y haccret. pawb a dybygynt y uot yngythreul canhorthwy. blew oed arnaw ual blew hyd. a sande bryt agel. ny dodes neb y waew yndaw ygkatgamlan. rac y decket. pawb a debygynt yuot yn agel kanhorthwy. achynnwyl sant. y trydyd gwr adihengis o gatkamlan. ef a ysgarwys diwethaf ac arthur y ar hen groen y uarch. ac uchtryd m. erim. Ac eus m. erim. a henwas adeinawc m. erim. a henbetestyr m. erim. Ac sgilti yscawntroet m. erim. Teir kynnedyf aoed ar y trywyr hynny. henbedestyr ni chauas eiryot ae kyffrettei o dyn. nac ar uarch. nac ar droet. Henwas adeinawc

ny allwys mil pedwar troetawc eiryoet y ganhymdeith hyt un erw. y chwaethach a uei bellach no hynny. Sgilti ysgawndroet pan uei wyn hwyl kerdet yndaw wrth neges y arglwyd. ni cheisswys ford eiryoet am gwypei pa le yd elei. namyn trauei y mywn coet aruric y coet y kerdei. ac yn hyt y oes ny fflygwys konyn dan y droet yghwaethach torri rac y ysgawnet. Teithi hen. m. gwynhan. a oresgynnwys mor y kyuoeth. ac y dihengis ynteu o vreid. ac y doeth att arthur. a chynnedyf aoed ar ygyllell. yr pan deuth yma nythrigyawd carn arnei vyth. ac wrth hynny y tyuawd heint yndaw. anychtawt hyt tra uu uyw. ac o hynny y bu uarw. Acharnedyr m. gouynyon hen. Agwenwynwyn m. naf gysseuin rysswr arthur. A llysgatrud emys. Agwrbothu hen. ewythred arthur oedynt vrodyr y uam. Kuluanawyt m. goryon. a llenuleawc wydel o bentir ganion. adyynwal moel. Adunart brenhin y gogled. Teirnon twryf biant. athecuan gloff. Athegyr talgellawc. Gwrdinal mab ebrei. a morgant hael. Gwystyl mab. Run m. nwython. A llwydeu m. nwython. Agwydre m. llwydeu. owenabwy merch y uam. hueil y ewythyf ae gwant. ac am hynny y bu gas rwng hueil ac arthur am yr archoll. Drem vab dremidyt. awelei o gelli wic ygkernyw. hyt ympenn blathaon ymprydein. pan dyrchauei y gwydbedyu y bore gan yr heul. Ac eidyol m. ner. aglwydyn saer. awnaeth ehangwen neuad arthur. Kynyr keinuaruawc. Kei a dywedit y uot yn vab idaw. ef adywawt wrth y wreic. o sit rann y mi oth uab di uorwyn oer vyth vyd y gallon. Ac ny byd gwres yny dwylaw. kynnedyf arall arnaw. Os mab imi uyd kyndynnyawc uyd. Kynnedyf arall auyd arnaw. Pandycko beich na mawr na bychan uo. ny welir vyth nac rac y wyneb na thraegeuyn. Kynnedyf arall heuyt auyd arnaw. ny pheit neb adwuyr ac athan yngystal ac ef. Kynnedyf arall auyd arnaw. ny byd gwassanaethwr naswdwr mal ef. Henwas. a hen wyneb. a hen gedymeith y arthur. Gwallgoyc un arall. y dref y deyhei. kyt bei trychant tei yndi. or bei cissey dim arnaw. ny adei ef hun vyth arlygat dyn tra uei yndi. Berwyn mab gerenhir. Apharis brenhin ffreinc. ac osla gyllelluawr. ayndygei broynllauyn verr llydan. pan delei arthur aeluoed y uoronn llifdwr y keissit lle kyuing ar y dwuyr. ac ydodit y gyllell yny gwein ar draws y llifdwr. digawn o bont uydei y lu teir ynys prydein. Ae their rac ynys ac eu haureitheu. Gwydawc mab menestyr aladawd Kei. Ac arthur alladawd ynteu. ae urodyr yn dial Kei. Garanwyn mab kei. ac amren mab bedwyr. ac ely amyr. a reu rwyd dyrys. a run rudwern. ac eli. a thrachmyr pen kynydyon arthur. Allwydeu mab kelcoet. A hunabwy mab gwryon. a gwynn got y fron. a gweir datharwennidawc. A gweir m. kadell m. tal

aryant. a gweir gwrhyt ennwir. A gweir baladyr hir. ewythred y arthur vrodyr y uam. meibon llwch llawwynnyawc ortu draw y uor terwyn. llenlleawc wydel. Ac arderchawc prydein. Cas mab saidi. Gwrwan gwallt auwyn. a gwellenuhin brenhin ffreinc. a gwittart mab oed brenhin Iwerdon. Garselit wydel. Panawr pen bagat. A ffeudor mab naf. Gwynnhyuar maer kernyw adyfnaint. nawuet gwr aystoues katgamlan, Keli a chueli. agilla goes hyd. trychannerw alammei yny un llam penn llembidyd Iwerdon oed hwnnw. Sol. agwadn ossol. agwadyn oedyeith. Sol aallei seuyll undyd ar y untroet. Gwadyn ossol. pei safhei ar benn y mynyd mwyhaf yny byt. ef auydei yn tyno gwastat dan y traet. Gwadyn o deith kymeint ar vas twym pantynnit or eueil oed tanllachar y wadneu. pangyuarffei galet ac wynt. ef aarllwyssei fford y arthur yny llud. Hirerwm. a hir atrwm. y dyd y delynt y west. trychantref aachubit yn eu kyfueir gwest hyt nawn awneynt adiotta hyt pan vei nos pan elynt y gysgu. Ac yna penneu y pryuet a yssynt rac newyn mal pei nat yssynt uwyt eiryoet. Pan elhynt y west nyt edwynt wy na thew. na thenev. na thwym. nac oer. na sur. na chroew. nac ir na hallt. na brwd nac of. Huarwar mab aflawn a nodes ywala ar Arthur yny gyuarws. trydyd gordibla kernyw vu pan gahat y wala idaw. ny cheffit gwynngwen arnaw vyth. namyn tra uei lawn. Gware gwallt euryr. Deu geneu gast rymi. gwydrut. agwydneu astrus. Sugyn m. sucnedyd. a sucnei y morawl y bei drychanllong arnaw. hyt nabei namyn traeth sych. Bronllech rud aoed yndaw. Racymwri gwas Arthur. dangossit yr yscubawr a uynnit idaw. kyt bei i rwyf dec erydyr ar hugeint yndi. ef ae trawei affust hayarn hyt na bei well yr rethri ar trostreu. ar dulatheu. noc yr mangeirch yn gwaelawt yr yscubawr yny ueistawn. adygyfiwng ac anoeth ueidawc. ahir eidyl. ahir amreu deuwas y arthur oedynt. a Gweuyl mab gwestat. y dyd y beidrist y gollyngei y lleill weuyl idaw y waeret hyt y uogel. ar llall a uydei. yn pennguch ar y penn. Vchdryt uaryf draws. auyryei y uaryf goch seuydlawc aoed idaw dros wythdrawst adeugeint a oed yn neuad arthur. Elidyr gyfarwyd. yskyrdaf. ac yscudud. deu was y wenhwyuar oedynt. kynn ebrwydet oed eu traed wrth eu neges ac eu medwl. Brys uab bryssethach o dal y redynawc du obrydein. a grudlwyn gorr. Bwlch. achyuwlch. a sefwlch. meibon cledyf kyfwlch. wyron cledyf difwlch. Teir gorwen gwenn eu teir ysgwyd. Tri gouan gwann eu tri gwaew. Tri benyn. byneu eu trichledyf. Glas. Gleasic. Gleisat eu tri chi. Kall. Cuall. Cauall. eu tri meirch. hwyrdydwt. adrwedydwt. a llwyrdydwc. eu teir gwraged. Och. agarym a diaspat. eu teir wryron. lluchet. aneuet. ac elsiwet

Y MABINOGLION,

MEWN CYMRAEG DIWEDDAR.

MATH AB MATHONWY.

[DICHON mai yr enw mwyaf priodol ar y rhamant ysblenydd hon a fuasai *Llew Llaw Gyffes*, ac nid *Math ab Mathonwy*, gan mai y Llew mewn gwirionedd ydyw ei harwr, er mai Math ydyw ei phen hudolwr, ac mai ei swynlath fedrus ef sydd yn peri yr ysgogiadau mwyaf pwysig ynddi. Dian fod Math yn ymherawdwr ar fyd yr Hud a Lledrith Prydeinig; ac fel y cyfryw y cyfeirir ato gan feirdd a llenorion yr oesau. 'Triwyr Hud a Lledrith Ynys Prydain: Math ab Mathonwy, ac efe a ddangoses ei hud i Wydion ab Don; a Menyw ab Teirgwaedd, a ddysges ei hud i Úthr Bendragon; a Rhuddlwm Gawr, ac efe a ddysges ei hud y gan Eiddic Gorr a Choll ab Collfrewi.'—*Triodd* 90. Mewn *Triodd* arall (xxx.), cysylltir ei enw hefo Menyw ab Teirgwaedd ac Eiddilic Corr. Cyfeirir yn fynych ato yn ngwaith Taliesin, a gogynfoirdd eraill, megys yn *Cad Goddeu*, *Marwnad Aeddan o Fon*, &c. Pwy oedd Math, ac yn mha oes yr oedd yn byw, y mae yn anhawdd os nid annichonadwy ateb; ond blodeuai yn y cyfnod llwydoleu hwnw pan oedd traddodiad yn gwneud y gwaith a wneir yn bresenol gan hanes, ac y mae yn fwy na thebyg fod lluwys o'r gweithredoedd synfawr a briodolir iddo ef a'i gyfeillion, wedi tyfu arnynt yn nhrefliad amser, fel y tyf mwsogl ar y graig, neu eiddiorwg o gylch pren oedranus. Yr llyn sydd yn chwaneu llawer at ddyddordeb y Fabinogi hon ydyw y ffaith fod safleoedd ei digwyddiadau yn adnabyddus. Fel yn y Mabinogion Pwyll, Branwen, a Manawyddan, y mae Mabinogi Math yn ymdrin mwy a swyngyfaredd nag a gwrhydri corphorol.]

MATH AB MATHONWY oedd arglwydd ar Wynedd; a Phryderi ab Pwyll oedd arglwydd ar un cantref ar hugain yn Neheudir Cymru, sef saith cantref Dyfed, saith cantref Morganwg, pedwar cantref Ceredigion, a thri Ystrad Tywi. Ac yn yr amser hwnw, Math ab Mathonwy ni byddai byw ond tra f'ai ei ddeutroed yn gorphwys ar lin morwyn, os na lesteirid ef

gan gynhwrf rhyfel. A'r forwyn gydag ef oedd Goewin¹ ferch Pebin, o Ddol Pebin² yn Arfon, a hono oedd y forwyn decaf yn ei hoes am a wyddid yuo. Ac yn Nghaer Dathal³ yn Arfon yr oedd Math yn wastadol, ac ni allai gylchu y wlad; eithr Gilfaethwy ab Don ac Enait ab Don, ei neiaint feibion ei chwaer, a'r teulu gyda hwynt, a gylchent y wlad drosto.

A'r forwyn oedd gyda Math yn wastadol, a Gilfaethwy a roes ei fryd arni, a'i charu hyd na wyddai pa beth a wnai am dani; ac o'r herwydd, adfeiliodd ei liw, a'i wedd, a'i ansawdd, hyd nad oedd yn hawdd ei adnabod.

A Gwydion⁴ ei frawd, a sylwodd un diwrnod yn graff arno. 'Ha was!' eb efe. 'beth a ddarfu i ti?' 'Paham,' ebe yntau, 'beth a weli di

¹ *Goewin*.—Yn ol Cyfreithian Hywel Dda, perthynai i lys Brenin swyddog a elwid y "*Troediaug*," breiniau a dyledswyddau yr hwn a nodir fel y canlyn:—

'1. Efe a ddyly ei Dir yn rhydd, a'i Farch preswyl, a'i Frethynwisg i gan y Brenin, a'i Lieinwisg i gan y Frenhines. A'r swydd hono a ddaw o freint tir iddaw.

'2. Efe a ddyly ddaly traed y Brenin yn ei arffed, o'r pan ddechreuo eistedd yn ei gyfeddach yn y el i gysgu, ac a ddyly gosi y Brenin; ac yn gyhyd a hyny o ysbaid gwylid ef y Brenin rhag gwall.

'3. Rhan a geiff o Ariant y gwesdaeu.

'4. Ei Nawdd yw o'r pan ddotto y Brenin ei draed yn ei arffed yn y el i'w ystafell, dwyn y dyn a wnel y cam.

'5. Efe a ddyly fwyta ar un ddysgl a'r Brenin, a'i gefn ar y tân.

'6. Ac eisoes bwyd saig a gwirawd a gaiff, can nad oes gyfedd iddaw.

'7. Efe a ennyn y ganwyll gyntaf rhag bron y brenin wrth fwyta.

'8. Ei sarhaad yw chwe' buw a chweugaint o ariant.

'9. Ei werth yw chwe' buw a chweugeinmuw.'

LEGES WALLICAE, lib. i., cap. xxxvii.

² *Dol Pebin*.—Y mae lle yn awr o'r enw yn mhlwyf Llanllyfni yn Arfon.

³ *Caer Dathal* neu *Dathyl*.—Y mae gweddillion yr hen gaer hon i'w gwelod eto yn Mhen y Gaer, ar y mynydd uwchlaw Llanbe-tr-y-Cenin, yn Nyffryn Conwy.

⁴ *Gwydion ab Don*.—Priodolir gorchestion ac ystranciau dirif bron i'r hen ddoethawr hwn, ac y mae teulu Don, fel toulu, yn sefyll yn uchel am eu rhagoroldeb mewn gwybodau a dysg. Dywed y rhamant hon fod Math yn ewythr iddo o du ei fam; ac yn ol Taliesin, yn *Kerid Daronwy*, yr oedd Mathonwy, ei daid, yn gampwr yn y gelfyddud gudd. Yr oedd Arianrod, ei chwaer; ac Amaethon, a Gofannon, ac Eunydd, ei frodyr, yn mysg enwogion eu hoes. Am Amaethon, gweler y nodiadau ar *Kilwch ac Olwen*; a chyfeiria Taliesin at y ddau olaf yn ei Farwnad i *Aeddon o Fon*. Safent mor uchel yn marn eu cydgenedl fel seryddwyr, os nad serddewiniaid hefyd, nes y galwyd rhai o 'lygaid aur y nos' ar eu henwau. Gelwid y Tŵr Tawdws, neu gydsar Cassiopeia, yn *Llys Don*; y Corona Borealis yn *Gaer Arianrod*; a'r hen enw Cymreig ar y Llwybr Llaethog (*Milky Way*) oedd *Caer Gwydion*. Barna Davies, yn y *Mythology of the Druids*, fod Gwydion yn dal yr un sydd mewn flugdraith Gymreig ag a ddaliai Hermas, cynghorydd Cronus, neu Mercury mab Jove, yn flugtraethau y Groegiaid. Yn y *Triodd* sonir am dano fel un o dri buelydd (*herisman*), gosgordd Ynys Prydain:—'Gwydion ab Don a gedwis wartheg gosgordd Gwynedd Uch Conwy, ac yn y fuel honno ugein mil ac un.' Mewn *Tri arall*, rhestir ef gydag Idris Gawr a Gwyn ab Nudd, fel 'tri gwyn serenyddion Ynys Prydain;' 'a chan faint eu gwybodeu am y ser, a'u hanianeu, a'u hawsoddeu, fel y daroganent a chwenychid hyd yn nydd brawd.' Yn ol y *Brutiau*, mab ydoedd i Frenin Llychlyn (*Iceland*), yr hwn yn nghyntaf a anrheithiodd Iwerddon, ac a groesodd i Wynedd yn oed Cred 267. Yn ol *Englynion y Beddau*, claddwyd ef yn *Morfa Dinlle*, yn Arfon.

arnaf fi?' 'Gwelaf dy fod wedi colli dy bryd a'th liw; a pha beth a ddarfu iti?' 'Arglwydd frawd,' eb ef, 'yr hyn a ddarfu i mi anfuiddiol fyddai ei addef.' 'Beth yw hynny, enaid?' eb ef. 'Ti a wyddost,' ebe yntau, 'gyneddf Math ab Mathonwy, sef pa gyfrinach bynag, a pha mor fach bynag y bo, os cyffwrdd y gwynt â hi, Math a'i gwybydd.' 'Ie,' ebe Gwydion, 'taw bellach; mi a wn dy feddwl; caru Goewin yr ydwyt.'

A phan wybu Gilfaethwy fod Gwydion yn adnabod ei feddwl, efe a roes yr ochenaid drymaf yn y byd.

'Taw, enaid, â'th ocheneidio,' ebai ef, 'nid felly y gorfyddir. Mi a baraf gynhyrfu Gwynedd a Phowys a Deheubarth er ceisio y forwyn; a bydd di lawen, mi a'i paraf iti.'

Ar hynny, hwy a ddeuthant at Math. 'Arglwydd,' ebe Gwydion, 'mi a glywais ddyfod i'r Deheubarth ryw bryfaid na ddaeth eu cyffelyb erioed i'r Ynys hon.' 'Beth yw eu henw?' eb ef. 'Hobau, arglwydd.' 'Pa fath anifeiliaid yw y rhai hynny?' 'Anifeiliaid bychain, gwell eu cig na chig eidion.' [Ac y maent yn newid eu henwau, Moch y gelwir hwynt yn awr. Eto yr ydys yn cadw o'r enw hwnw, *Haner kwch, Haner hob*].

'Pwy a'u piau hwynt?' ebai Math. 'Pryderi ab Pwyll; a danfonwyd hwynt iddo o Annwn, gan Arawn² brenin Annwn.' 'Ie,' ebe yntau, 'pa ffordd y ceir hwy ganddo?' 'Mi a af yn un o ddeuddeg yn rhith beirdd i erchi y moch.' 'Yn llawen,' ebe yntau, 'dos rhagot.'

A Gilfaethwy ac yntau, a deg o wyr gyda hwynt, a aethant hyd yn Ngheredigion, i fan a elwir yn awr Rhuddlan Teifi,³ lle yr oedd llys Pryderi. Yn rhith beirdd y daethant i mewn, a llawen a fuwyd wrthynt, ac ar naill law Pryderi y gosodwyd Gwydion y nos hono. 'Ie,' ebe Pryderi, 'da fyddai genym ni gael chwedl gan un o'r gwyr ieuainc acw.' 'Y mae yn aferiad genym ni, arglwydd,' ebe Gwydion, 'y nos gyntaf y deler at wr mawr i'r pencerdd chwedleua; mi a ddywedaf chwedl yn llawen.' Gwydion yntau oedd y chwedleuwr goreu yn y byd; a'r nos hono dyddanu y llys a wnaeth âg ymddyddanion digrif a chwedlau, onid oedd yn hoff gan bawb, ac yn ddyddan gan Pryderi ymddyddan âg ef.

Ac ar ddiwedd hynny, 'Arglwydd,' eb ef, 'ai gwell genyt i arall draethu fy neges i wrthyt na myfi fy huu?' 'Na well,' ebe yntau,

¹ *Hob*.—Er na ddefnyddir yn awr y gair *Hob* am fochyn, eto dywedir *Hanerhob* am ystlys (*fitch*) o'i gig; a barna lluaws nad yw enw yr hen alaw, 'Hob y deri dan do,' ond 'Mochyn y coed ar y cambren' yn nhafodiaith yr oes hon.

² *Arawn, brenin Annwn*.—Gweler ychwaneg am y bod cyfrin hwn yn y *Fabinogi* 'Pwyll, pendeſig Dyfed,' mab i'r hwn ydyw Pryderi.

³ *Rhuddlan Teifi*.—Yn awr Glan Teifi, tua milltir a hauer o Aberteifi.

'tafod rwydd sydd genyt.' 'Dyma fy neges, arglwydd,' eb efe, 'deisyf genyt yr anifeiliaid a gefaist ti o Annwn.' 'Digon hawdd fyddai hyny,' eb ef, 'pe na fuasai amod rhwngwyf fi a'm gwlad am danynt; sef yw hyny, nad elont o'm gafael hyd oni hiliont eu dau cymaint yn y wlad.' 'Arglwydd,' ebe yntau, 'mi a allaf dy ryddhau di o'r amod hwnw. Na ddyro y moch imi heno, ac na nacca fi ohonynt; ac yfory mi a ddangosaf gyfnewid iti am danynt hwy.'

A'r nos hono, yr aeth ef a'i gydymdeithion i'w lletty, ac y cymerasant gynghor. 'Ha wyr!' eb ef, 'ni chawn ni y moch o'u herchi.' 'Pa fodd y ceir hwynt, ynte?' ebynt hwythau. 'Mi a baraf eu cael,' ebe Gwydion. Yna yr aeth efe at ei gelfyddyd, ac a ddechreuodd arfer ei hud (*charm*), gan ledrithio deuddeg cadfarch, a deuddeg milgi du bronwynion, ac ar bob un yr oedd deuddeg torch a deuddeg cynllyfan (*leashes*), nas gallai undyn a'i gwelai wybod nad aur oeddynt. A deuddeg cyfrwy ar y meirch, ac yn mhob lle y dylai haiarn fod arnynt, nid oedd ond aur. Ac efe a ddaeth, hefo'r meirch a'r cwn, at Pryderi.

'Dydd da it, arglwydd,' eb ef. 'Duw a roddo dda it,' ebe yntau, 'a chroesaw iti.' 'Arglwydd,' eb ef, 'dyma ryddhad iti o'r gair a ddywedaist neithiwr am y moch, sef nas rhoddit ac nas gwerthit—ti a elli eu cyfnewid am a fo gwell. Mi a roddaf y deuddeg meirch hyu fel y maent yn gywir, a'u cyfrwyau, a'u ffrwynau; a'r deuddeg milgi, a'u torchau a'u cynllyfanau, fel y gweli hwynt; a'r deuddeg tarian euraidd a weli di acw, y rhai hyny a rithasai ef o'r madarch (*fungus*—bwyd llyffant). 'Ie,' ebe yntau, 'ni a gymerwn gynghor.' Ac yn y cynghor, penderfynwyd rhoddi y moch i Gwydion, a chymeryd y meirch a'r cwn a'r tarianau ganddo yntau.

Yna hwy a gymerasant eu cenad, ac a gerddasant gyda'r moch. 'Ha! gydymdeithion,' ebe Gwydion, 'rhaid ini gerdded yn brysur; ni phery yr hud ond i'r un amser yforu.' A'r nos hono y cerddasant hyd yn ngwarthaf Ceredigion, i'r lle a elwir eto o'r achos hwnw Mochtref. Tranoeth, cymerasant eu hynt tros Felenydd¹; a'r nos hono y buant rhwng Ceri ac Arwystli, yn y dref a elwir hefyd o'r achos hwnw Mochtref.²

¹ *Elenydd* neu *Melenydd*.—Mynydd gerllaw Llanddewi Ystrad Eenni, yn sir Faesyfed.

² *Y Mochdref*.—Y gyntaf yn sir Aberteifi; yr ail rhwng Ceri ac Arwystli, tref-gorddau yn sir Drefaldwyn; y drydedd yn nghantref y Creuddyn, rhwng Abergele a Chonwy. Dywed y Fabinogi mai arosiad Gwydion, a'i gyfeillion, a'i foch, a roddes eu henw i'r manau hyn, cystal ag i Fochnant, dyffryn prydfarth ar derfynau siroedd Dinbych a Threfaldwyn; ond dylid cofio fod ystyr arall i'r gair *moch*, sef *buan*, *cyflym*, *chwyrn*, &c.; megis yn yr hen ddiareb, 'Moch barn pob ehud' (*the judgement of every silly person is hasty*). Ond gwnaeth awdwr cyfrwysgall y Fabinogi ddefnydd rhagorol o ddau ystyr y gair i roddi arwedd o bosiblwydd i'w ramant.

Oddiyno cerddasant rhagddynt, a'r nos hono y daethant hyd i gwmwd yn Mhowys, a elwir hefyd o'r herwydd Mochnant; yno y buont y nos hono. Yna cerddasant hyd yn Nghantref y Rhos; ac yno y buont y nos hono, mewn tref a elwir eto Mochtref.

'Ha! wyr,' ebe Gwydion, 'ni a gyrchwn gadernid Gwynedd gyda'r anifeiliaid hyn, canys y mae llu yn ein hymlid; a chyrchasant y dref uchaf yn Arllechwedd. Yno gwneuthur cren (*styes*) i'r moch; ac o'r achos hwnw y galwyd y dref, Crenwryon. Ac wedi gwneuthur y cren, cyrchasant at Fath ab Mathonwy yn Nghaer Dathyl; a phan ddaethant yno, yr oeddynt yn cynhyrfu y wlad i ryfel. 'Pa newydd y sydd yma?' ebe Gwydion, 'Y mae Pryderi,' ebynt hwythau 'yn codi un cantref a'r hugain i'ch ymlid chwi. Rhyfedd mor araf y cerddasoch chwi. Pa le y mae yr anifeiliaid yr aethoch i'w hymofyn?' ebe Math. 'Y maent wedi gwneuthur cren iddynt yn y cantref arall isod,' ebe Gwydion.

Ar hyny, clywent yr udgyrn a'r dygyfor yn y wlad; a gwisgo eu harfau a wnaethant, a cherdded hyd yn Mhenardd yn Arfon. A'r nos hono, dychwelodd Gwydion ab Don a Gilfaethwy ei frawd i Gaer Dathal; ac i wely Math ab Mathonwy yr aeth Gilfaethwy, gan orfodi Goewin o'i hanfodd i gydgysgu, a bwrw y morwynion eraill allan yn anmharchus.

Pan welsant y dydd dranoeth, cyrchu a wnaethant lle yr oedd Math ab Mathonwy a'i lu; a phan ddaethant, yr oedd y gwyr hyny yn myned i gymeryd cynghor pa du yr arhoynt Pryderi a Gwyr y Dehau; ac i'r cynghor y daethant hwythau. A chawsant yu y cynghor mai goreu aros yn nghadernid Gwynedd, yn Arfon; ac yn nghanol y ddwy faenor yr arosasant, sef Maenor Penardd a Maenor Coed Alun¹. Pryderi a ymosododd arnynt, ac yno y bu brwydr galed a lladdfa fawr o bob tu, a bu raid i Wyr y Dehau encilio, ac enciliasant hyd y lle a elwir eto Nantcoll². Ymlidiwyd hwynt. a bu yno frwydr ddifedur ei maint; yna y ciliasant hyd y lle a elwir Dolbenmaen; ac yno deisyf heddwch a wnaethant, a cheisio tangnefedd, a Phryderi a roddes Gwrgi Gwastra a phedwar ar hugain o feibion bonedd yn wystlon heddwch. Wedi hyn cerddasant mewn tangnefedd hyd y Traeth Mawr; ond fel y deuent tua Melenryd³, nis

¹ *Maenor Penardd* a *Maenor Coed Alun*.—Y mae amrywiaeth barn parth safle y flaenaf. Yn *Mabinogion* Lady Guest, dywedir mai gerllaw Conwy y safai, tra y tybia eraill mai yn ardal Clynog a'r Eifl. Os yr olaf, yr oeld hi a Maenor Coed Alun, yn awr Coed Helen, ger Caernarfon, yn taro ar eu gilydd. Y mae y dybiaeth olaf yn hwyluso cryn lawer ar dreigliad y digwyddiadau rhagllaw.

² *Nant Coll*.—Afonig a groesir tua naw milldir o Gaernarfon ar y ffordd rhwng y dref hono a Dolbenmaen, yn Eifionydd.

³ *Melenryd*.—Cwmwd rhwng y Traeth Mawr a'r Traeth Bach.

gellid atal gwyr y ddau lu rhag saethu ar eu gilydd. A Phryderi a yrodd genadau at Math yn erchi gwahardd y ddau lu, a gadael rhyngddo ef a Gwydion ab Don, canys efe a barasai y rhyfel. Daeth y genad hon at Fath ab Mathonwy. 'Ie,' eb ef, 'rhyngof fi a Duw, os da gan Wydion ab Don, mi a'i gadawaf yn llawen; ni cymhellaf fi neb fyned i ymladd heb wneuthur ohonom ninau yn ol ein gallu.' 'Diau,' medd y cenhadau, 'Pryderi a ddywed mai teg oedd i'r gwr a wnaeth hyn o gam iddo ddyfod i ymladd law-law âg ef, a gadael y ddau lu yn segur.' 'Dygaf i Dduw fy nghyffes,' ebe Gwydion, 'nad archaf i Wyr Gwynedd ymladd dros of fi, a minau fy hun yn cael ymladd â Phryderi. Mi a ymladdaf âg ef law-law yn llawen.' A danfonwyd hyny at Pryderi. 'Ie,' eb ef, 'nid archaf finau i neb ofyn fy iawn namyn fy hun.'

Yna y ddau a wisgasant eu harfau, ac ymladd a wnaethant. a thrwy nerth grym a lliidiowgrwydd, a hud a lledrith Gwydion, lladdwyd Pryderi, ac yn Maen Tyriawc¹, uwch Melenryd, ei claddwyd, ac yno y mae ei fedd.

Gwyr y Dehau a gerddasant yn athrist tua'u gwlad; ac nid rhyfedd—eu harglwydd a gollasant, a llawer o'u goreugwyr, a'u meirch, a'u harfau gan mwyaf. Gwyr Gwynedd a ddychwelasant yn llawen a gorawenus.

'Arglwydd,' ebe Gwydion wrth Math, 'onid iawn ini ollwng eu gwystlon i wyr y Deheu a wystlasant i ni ar eu heddwch, ac na ddylem eu cadw yn ngharchar?' 'Rhyddhaer hwynt ynte,' ebe Math. Felly y gwas hwnw, a'r gwystlon oeddynt gydag ef, a ollyngwyd ar ol gwyr y Deheu.

Yntau Math a gyrchodd Gaer Dathal; cithr Gilfaethwy ab Don a'r teulu oeddynt gydag ef a aethant i amgylchu gwlad Gwynedd, yn ol eu harfer, heb fyned i'r llys. Math a gyrchodd i'w ystafell, ac a barodd barotoi lle iddo i benelino, fel y caffai ddodi ei draed ar lin y forwyn. 'Arglwydd,' ebe Goewin, 'cais forwyn arall a fo is dy draed; gwraig wyf fi.' 'Pa ystyr sydd i hyn?' 'Trais, arglwydd, a ddaeth am fy mhen, a hyny yn ddirgel; ac ni buom i ddystaw; nid oedd yn y llys neb ar nas gwypai; sef trais dy neiaint feibion dy chwaer, arglwydd, Gwydion ab Don a Gilfaethwy ab Don; cam a wnacthant i mi, a chywilydd i tithau; a chysgu a wnaethpwynt genyf, a hyny yn dy ystafell ac yn dy wely di.' 'Ie,' ebe yntau, 'yr hyn a allaf, mi a'i gwnaf; mi

¹ *Maen Tyriawc*—Maen:twrog. Eithr dywed *Englynium y Beddau* mai yn Abergenoli y claddwyd Pryderi.

a baraf iti gael iawn yn nghyntaf, ac yna mynaf inau iawn. Tithau, mi a'th gymeraf yn wraig, ac a roddaf feddiant fy nghyfoeth yn dy law.'

Ac ni ddaethant hwythau ar gyful y llys, namyn trigo yn amgylchu y wlad a wnaethant, onid aeth gwaharddiad iddynt gael na bwyd na diod. Ar y cyntaf ni ddaethant hwy ar gyful Math; yna y daethant ato. 'Arglwydd,' ebynt hwy, 'dydd da iti.' 'Ie,' ebe yntau, 'ai i wneuthur iawn imi y daethoch chwi?' 'Arglwydd, wrth dy ewyllys di yr ydym.' 'Pe buasech wrth fy ewyllys, ni chollaswn gynifer o wyr ac o arfau ag a gollais. Fy nghywilydd ni ellwch chwi ei dalu imi, heb son am angau Pryderi; a chau y daethoch at fy ewyllys, minau a ddechreuaf boen arnoch.'

Yna y cymerth ei hudlath¹, ac a darawodd Gilfaethwy onid oedd yn ewig; ac ymaflodd yn y llall yn gyflym, gan y mynai ddianc, ac a'i tarawodd â'r un hudlath onid oedd yn garw. 'Gan eich bod mewn rhwymedigaeth mi a wna i chwi gerdded yn nghyd, a meddu anian y creaduriaid yr ydych ar eu ffurf; a blwyddyn i heddyw, dowch yma ataf fi.'

Yn mhen blwyddyn i'r un dydd, y clywid twrw o dan bared yr ystafell, a chwn y llys yn cyfarth am ben y twrw. 'Edrych,' ebe Math, 'pa beth sydd allan.' 'Arglwydd,' ebe un, 'mi a edrychais; y mae yna garw, ac ewig, ac elain² (*fawn*) gyda hwynt. Yna cyfododd yntau, a daeth allan; a phan y daeth, gwelai y tri llwdd, sef carw, ewig, ac elain cryf. Yna efe a ddyrchafodd ei hudlath, ac eb efe, 'Yr hwn a fu ohonoch yn ewig y llynedd, bydded faedd coed eleni; a'r hwn a fu garw y llynedd, bydded garmen coed (*a wild sow*) eleni;' ac ar hyny eu taraw â'r hudlath. 'Yr ieuanc hwn a gymeraf i, ac a baraf ei feithrin a'i fedyddio.' A'r enw a ddoded arno oedd, *Hyddwn*. 'Ewch chwithau, a byddwch y naill yn faedd coed, a'r llall yn garmen coed, ac anian y moch coed bydded i chwithau; a blwyddyn i heddyw, byddwch yma o dan y pared, a'ch etifedd gyda chwi.'

Yn mhen blwyddyn, clywid cyfarthfa cwn dan bared yr ystafell, a chynhwrf yn y llys ar ben hyny; ac ar hyny, cyfodi a wnaeth yntau a myned allan. A phan ddaeth allan, tri llwdd a welai, sef baedd coed, a charnen coed, a llwdd ieuanc da gyda hwynt; a mawr ydoedd o'i oedran. 'Ie,' eb efe, 'hwn a gymeraf i ataf, ac a baraf ei fedyddio;' a tharawodd ef â'i hudlath onid oedd yn llanc gwinau, llyfndeg; a dodwyd arno yr enw

¹ *Cymerth ei hudlath.*—Diau mai amcan yr awdwr yn yr adran hon o'i Fabinogi ydyw dwyn i ddirmyg a gwarth yr hen goel Dderwyddol mewn trawsfurfiad eneidiau.

² *Elain.*—'Fel elain coch o flaen cwn,' ebe Tudur Aled yn ei gywydd i'r March; a thybia rhai mai dyna wreiddyn yr euw Dolyddelen.

Hychdwn. ‘A chwithau, yr un a fu faedd coed ohonoch y llynedd, bydded fleiddast eleni; a’r hwn a fu garmen y llynedd, bydded flaidd eleni.’ Yna tarawodd hwynt â’i hudlath onid oeddynt flaidd a bleiddast.’ ‘Ac anian yr anifeiliaid yr ydych yn eu rhith bydded i chwithau; a byddwch yma flwyddyn i heddyw dan y pared hwn.’

Yr un dydd yn mhen y flwyddyn, clywid cynhwrf a chyfarthfa cwn o dan bared yr ystafell, ac yntau a gyfodes allan. A phan ddaeth, gwelai flaidd a bleiddast, a chenaw cryf gyda hwynt. ‘Hwn a gymeraf i,’ eb efe, ‘ac a baraf ei fedyddio, ac y mae yr enw yn barod, sef yw hwnw, *Bleiddwn.* Tri meib y sydd i chwi, a’r tri hyny ynt:—

Tri meib Gilfaethwy enwir,
Tri o ymladdwyr cywir,
Bleiddwn, Hyddwn, Hychdwn hir.’

Yna efe a’u tarawodd hwythau ill dau â’r iudlath onid oeddynt yn eu enawd eu hunain. ‘Ha wyr!’ eb efe, ‘o gwnaethoch gam i mi, digon y buoch mewn poen, a chywilydd mawr a gawsoch—bod plant i bob un ohonoch o’i gilydd. Darperwch enaint i’r gwyr, a golchi eu penau. a’i hadgyweirio.’ A gwnaed hyny.

Ac wedi ymgyweirio, daethant ato ef. ‘Ha wyr!’ eb efe, ‘tangnefedd a gawsoch, a’m caredigrwydd a gewch; a roddwch chwi cynghor imi pa forwyn a geisiaf?’ ‘Arglwydd, ebe Gwydion ab Don, ‘hawdd yw dy gynghori—Arianrod¹ ferch Don, dy nith, ferch dy chwaer.’

Hono a gyrchwyd ato, a’r forwyn a ddaeth i mewn. ‘Ha forwyn!’ eb efe, ‘a wyt ti forwyn?’ ‘Ni wn i, arglwydd, amgen na’m bod.’ Yntau a gymerodd ei hudlath, ac a’i camodd; ‘cama di dros hon,’ eb efe, ‘ac os wyt ti forwyn, mi a wn yn y camawd.’ Yna hi a gamodd dros yr hudlath; ac ar y cam, gadawodd fab brasfelyn mawr. Ac yn ol dolefain y mab, hi a gyrchodd y drws; ac ar hyny, rhyw beth bychan a welwyd, Ond cyn cael o neb ail olwg arno, Gwydion a’i cymerth, ac a roddes len o bali [sidan] yn ei gylech ac a’i cuddiodd yn ngwaelod cist is traed ei wely. ‘Ie,’ ebe Math ab Mathonwy, ‘mi a baraf fedyddio hwn,’ wrth y mab brasfelyn; ‘a’r enw a baraf iddo, Dylan.’

Bedyddio y mab a wnaethpwyd; ac fel yr oeddys yn ei fedyddio, efe a gyrchodd i’r môr. A phan y daeth i’r môr anian y môr a gafodd, a

¹ *Arianrod ferch Don.*—Rhestrir hi yn y *Triodd* gyda Gwenn ferch Cywryd ab Crydon a Creirwy merch Ceridwen, tan y penawd, ‘Tair Gwenrian Ynys Prydain.’ Yn y nodiad blaenorol ar *Gwydion ab Don*, sylwasom fod y Cymry gynt yn galw y *Corona Borealis* yn Gaer Arianrod. Dywed y Parch. P. Bailey Williams, yn ei *History of Carnarvonshire*, fod traddodiad yn ardal Clynog y gellid gwled, ar dywydd braf ac ar dlistyll trai, gerllaw i’r lle hwnw weddillion hen dref Gymreig sydd yn awr yn orchuddiedig gan y môr; ac mai enw y dref ydoedd Caer Arianrod.

chystal y nofiai a'r pysg goreu yn y môr, ac o achos hyny y gelwid et Dylan eil Don¹. Ni thores tôn o tano erioed. A'r ergyd y daeth ei angau ohoni a fwriwyd gan Gofannon ei ewythr, a hono a elwid y 'Drydydd anfad Ergyd.'

Fel yr oedd Gwydion un diwrnod yn neffro yn ei wely, ef a glywai swm yn y gist is ei draed; ac er nad oedd y swm yn uchel, digon uchel ydoedd iddo ef ei glywed. Yntau a gyfododd yn gyflym, ac a agorodd y gist; ac wedi ei hagor, ef a welai fab bychan yn rhwyfo ei freichiau o blyg y lleni. ac yn eu gwasgaru. Ac efe a gymerth y mab yn ei freichiau, ac a'i cyrchodd i dref lle y gwyddai fod gwraig â bronau ganddi, a chytuno a wnaeth â'r wraig i feithrin y mab; a'r mab a fagwyd y flwyddyn hono.

Yn mhen y flwyddyn, hoff oedd ganddynt ei weled yn edrych gymaint a mab dwyflwydd oed; a'r ail flwyddyn, mab mawr oedd, yn gallu dyfod ei hun i'r llys. Yna Gwydion, wedi ei ddyfod i'r llys, a sylwodd arno; a'r mab a ymgynfinodd âg ef, ac a'i carodd yn fwy nag undyn; a'r mab a fagwyd yn y llys hyd onid oedd yn bedair blwydd oed, pryd yr oedd gymaint a phe buasai wyth mlwydd oed.

Un diwrnod, efe a aeth gyda Gwydion i ymdaith allan, a Gwydion a gyrchodd i Gaer Arianrod, a'r mab gydag ef. Wedi ei ddyfod i'r llys, cyfododd Arianrod i'w dderbyn, a'i groesawu, a chyfarch gwell iddo. 'Duw a rododd dda iti,' eb efe. 'Pwy yw y mab hwn sydd gyda thi?' ebe hi. 'Y mab hwn, mab i ti yw ef.' 'Och! paham y cywilyddi fi, a'm dilyn â'm cywilydd, a'i gadw cyhyd a hyn?' 'Oni bydd arnat ti gywilydd mwy na meithrin ohonof i fab cystal a hwn, bychan o beth fydd dy gywilydd.' 'Pa enw sydd ar y mab?' ebe hi. 'Diau,' eb efe, 'nid oes arno un enw eto.' 'Ie,' ebe hi, 'mi a dyngaf dynged iddo, na chaiff ef enw oni chaffo genyf i.' 'Dygaf i Dduw fy nghyffes,' eb efe, 'gwraig ddrwg wyt ti; a'r mab a gaiff enw er dy waethaf di; yr hyn sydd yn dy fino di ydyw na'th elwir yn forwyn.' Yna cerdded ymaith mewn llid a wnaeth, a chyrru Caer Dathal, ac yno y bu y nos hono.

Tranoeth, cododd a chymerodd y mab gydag ef, ac aeth i ymdaith ar lan y weilgi rhwng hyny ac Aber Menai. Aphan welodd hesg a môr-wiail, efe a rithiodd long ohonynt. ac o'r gwymon a'r hesg y rhithiodd lawer o gordwal (*Turkish Leather*). ac a'i brithodd hyd na welsai neb ledr tecach

¹ *Dylan Eil Don*.—'Dylan,' traeth y môr; o *dy* a *glan*. 'Eil,' cyfystyr â mab. Y mae yr hen chwedlonydd yn dangos ei ddonioldeb arferol, trwy wneud gair mwys o Don, fel nas gwyr y darllenydd yn iawn pa un ai Don, enw y teulu, ynte tôn y môr, a feddylir. Ymddangosodd Marwnad Dylan Ail Ton' yn y *Cambro Briton*, i. 151; a phriodolir hi i Daliesin.

nag ef. Wedi hyny, cyweirio hwyl ar y llong a wnaeth, a dyfod i ddrws porth Caer Arianrod ef a'r mab yn y llong, a dechreu llunio esgidiau a'u gwno. A gwelwyd hwynt o'r Gaer, a phan wybu yntau eu gweled, cyfnewidiodd ei wedd a'i ffurf ei hun a'r mab, fel nad adnabyddid hwynt. 'Pa ddynion y sydd yn y llong acw?' ebe Arianrod. 'Cryddion,' ebynt hwy. 'Ewch i edrych pa ryw ledr sydd ganddynt, a pha ryw waith a wnant.'

A daeth y cenhadau atynt; a phan ddaethant yr oedd ef yn britho cordwal, a hyny yn euraidd. Dychwelodd y cenhadau, gan fynegi hyny i Arianrod. 'Ie,' ebe hithau, 'dygwch iddo fesur fy nhroed, ac erchwch i'r crydd wneud esgidiau imi.' Yntau a luniodd yr esgidiau; nid wrth y mesur, eithr yn fwy. Dygwyd yr esgidiau iddi, ac wele yr oeddynt yn ormod. 'Gormod yw y rhai hyn,' ebe hi, 'efe a gaiff eu gwerth, gwnaed hefyd rai a fo llai na hwynt.' Yntau a wnaeth rai eraill yn llawer llai na'i throed, a'u hanfon iddi. 'Dywedwch iddo,' ebe hi, 'mae rhy fychain yw y rhai hyn;' a dywedwyd hyny iddo. 'Ie,' ebe yntau, 'ni luniaf i esgidiau iddi oni welwyf ei throed.' Ebe hi, 'Mi a af hyd ato ef.' A hi a ddaeth hyd at y llong; a phan ddaeth, yr oedd ef yn llunio esgidiau a'r mab yn gwno. 'Dydd da iti, arglwyddes,' eb efe. 'Duw a roddo dda i tithau,' ebe hi; 'rhyfedd yw genyf na fedrit wneud esgidiau oddiwrth fe-sur.' 'Nis medrwn,' ebe yntau, 'ond yn awr mi a fedraf.'

Ar hyny, wele ddryw yn sefyll ar fwrdd y llong; a'r mab a anelodd ato, ac a'i tarawodd rhwng gewyn ei goes a'r asgwrn. Hithau a chwaddodd, 'diau,' ebe hi, 'gyda llaw gyffes (*steady*) y tarawis y llew ef.' 'Ie,' ebe yntau, 'anniolch Duw i ti, y mab a gafodd enw, a da ddigon yw yr enw; gelwir ef bellach, *Llew Llaw Gyffes*.¹

Yna y diflanodd y cyfan, yn hesg ac yn wymon; a'r gwaith nis canlynodd ef yn hwy na hyny; ac o'r achos hwn y gelwir Gwydion yn 'Drydydd Eurgrydd.' 'Diau,' ebe hithau, 'ni byddi di well o fod yn ddrwg wrthyf i.' 'Ni bum i yn ddrwg eto wrthyf ti,' eb efe. Yna efe a droes y mab yn ol i'w bryd ei hun. 'Minau a dyngaf dynged,' ebe hi, 'na chaffo

¹ *Llew Llaw Gyffes*.—*Gyffys*, o *gyf* ac *ys*—gwir diysgog, gan gyfeirio at yr ergyd a roddes efe i Gronw Pebyr. Rhestrir ef yn y *Trioedd*, gyda Caswallon ab Beli a Manawyddan ab Llyr, dan y penawd, 'Tri Eurgrydd Ynys Prydain;' pan fu ef, gyda Gwydion ab Don, yn ceisio enw ac arfaeth y gan Rianon [Arianrod] ei fam ef.' Mewn *Tri* arall, cysylltir ei enw hefo Rhun ab Beli a Morgan Mwynfawr, fel 'Tri ruduawc [gwaedlyd] Ynys Prydain;' 'ond un oedd ruddocach na'r tri; Arthur oedd ei enw—am flwyddyn, ni ddeuai na gwellt na llyisiau y ffordd y cerddai Arthur.' Cyfeirir at ei fedd yn *Englynion y Beldau* :—

'Bet Llew Llawgyffes y dan achles mor
Yny ben y gywnes
Gur oet hwnu guir ni rotes.'

Ac yn ol *Trioedd y Meirch*, 'Melyngan mangre,' ei farch, oedd un o dri phrif gadfarch yr Ynys hon.

arfau byth hyd oni wisgwyf fi hwynt am dano.' 'Rhyngof fi a Duw,' eb efe, 'er gwaethaf dy ddiereidi di, ef a gaiff arfau.'

Yna y daethant hwy tua Dinas Dinllef, lle y meithrinwyd Llew Llaw Gyffes oni allai farchogaeth pob march, ac onid oedd gyflawn o bryd, twf, a maint. A Gwydion a wybu ei fod yn dihoeni o eisiau meirch ac arfau; a galwodd ef ato. 'Ha! was,' eb efe, 'ni a awn i neges yforu, a bydd di lawenach nag ydwyf.' 'Hyny a wnaf,' ebe y gwas.

Ac yn ieuentyd y dydd dranoeth, cyfodi a wnaethant, a chymeryd yr arfordir, i fyny tua Bryn Arien; ac yn y pen uwchaf i Gefn Clydno, cymeryd meirch a wnaethant, a dyfod tua Chaer Arianrod. Yno newidiasant eu pryd a'u gwedd, a myned at y porth yn rhith dau was ieuanc, eithr fod pryd Gwydion yn bruddach nag un y gwas. 'Y porthor,' eb efe, 'dos i fewn, a dywed fod yma feirdd o Forganwg.' Y porthor a aeth. 'Can croesaw iddynt; gollwng hwy i mewn,' ebe hi.

A dirfawr lawenydd a gawsant; y neuadd a gyweiriwyd, ac i fwyta yr aethant. Gwedi darfod bwyta, ymddyddan a wnaeth hi a Gwydion am chwedlau a hanesion; a chwedleuwr da oedd Gwydion. A phan ddaeth amser ymadael â'r gyfeddach, ystafell a gyweiriwyd i'r dyeithriaid, ac i gysgu yr aethant.

Yn y plygain, Gwydion a gyfodes, ac a alwodd ei hud a'i allu ato; ac erbyn ei bod yn oleu dydd, yr oedd sain udgyrn a thrwst arfau yn diaspedain trwy yr holl wlad. Pan oedd y dydd yn dyfod, hwy a glywent guro ar ddrws eu hystafell, ac Arianrod yn erchi ei agoryd. A chyfodi a wnaeth y gwas ieuanc ac agoryd; hithau a ddaeth i mewn, a morwyn gyda hi. 'Hawyr da!' ebe hi, 'lle ddrwg yr ydym ni?' 'Ic,' ebe yntau, 'ni a glywn udgyrn a llefain; a pha beth a debygi di o hyny?' 'Diau,' ebe hi, 'ni chawn i ni weled lliw y weilgi gan gynifer o longau sydd yn cyniweir ar hyd-ddo, ac y maent yn cyrchu gyntaf gallont i'r tir. Pa beth a wnawu ni?' 'Arglwyddes,' ebe Gwydion, 'nid oes ini gynghor onid cau y gaer arnom, a'i chynal goreu gallom.' Ebo hithau, 'Duw a dalo i chwi; cynheliwch chwithau; cewch yma ddigon o arfau.'

Ar hyny, i ymofyn yr arfau yr aeth hi; ac wele hi yn dyfod, a dwy forwyn gyda hi, ac arfau deuwr ganddynt. 'Arglwyddes,' eb efe, 'gwisg am dan y gwr ieuanc hwn; a minau, mi a'r morwynion, a wisgaf am danaf inau. Mi a glywaf dwrf y gwyr yn dyfod.' 'Hyny a wnaf,' ebe hi; a hi a wisgodd am dano ef yn llawen ac yn gyfangwbl. 'A ddarfu

i ti,' eb efe 'wisgo am y gwr ieuanc?' 'Do,' ebe hi. 'Yr wyf inau wedi darfod,' ebe Gwydion; 'diosgwn yn awr ein harfau; nid rhaid ini wrthynt.' 'Och!' ebe hithau, 'paham? dyma y llynges yn nghylch y ty.' 'Ha! wraig, nid ocs yna yr un llynges.' 'Och!' ebe hithau, 'pa beth oedd yr holl gynhwrf a fu yma?' 'Cynhwrf ydoedd,' ebe yntau, 'i dori dy fwriad di, ac i gael arfau i'th fab; ac yn awr efe a gafodd arfau, heb ddim diolch i ti.' 'Rhyngof i a Duw,' ebe hi, 'gwr drwg wyt ti. Gallasai llawer mab golli ei fywyd trwy y cynhwrf a beraist ti yn y cantref hwn heddyw. Ond mi a dyngaf dynged na chaiff ef wraig fyth o'r un genedl sydd ar y ddaear yr awrhon.' 'Gwraig ddireidus a fuost ti erioed,' eb efe, 'ac ni ddylai neb fod yn help i ti; er hyny, ete a gaiff wraig.'

Hwythau a ddaethant at Fath ab Mathonwy, a chwynfan yn brudd rhag Ariaurod a wnaethant; a mynegi iddo pa fodd y cawsant arfau i'r mab. 'Ie,' ebe Math, 'ceisiwn niuau, fi a thithau, ein hud a'n lledrith, a gwnawn iddo wraig o flodeu. Bellach, y mae efe yn wr llawn maint a chyn deced gwas ag a welodd dyn erioed.' Yna y cymerasant hwy flodeu y derw, a blodeu y danadl (*broom*), a blodeu yr erwain (*meadow sweet*); ac o'r rhai hyny swyno y forwyn decaf a theleidiaf a welodd dyn erioed; a'i bedyddio a wnaed yn y fan, a doddi arni yr enw *Blodeuwedd*.

Wedi iddynt briodi ac i'r wledd fyned heibio, ebe Gwydion, 'Nid hawdd i wr heb gyfoeth deithio oddiamgylch.' 'Ie,' ebe Math, 'ni a roddaf iddo y cantref goreu i was ieuanc ei gael.' 'Arglwydd,' eb efe, 'pa gantref yw hwnw?' 'Cantref Dunodig,' ebe Math; a hwnw a elwir yr awrhon yn Eifionydd ac Ardudwy². A'r lle ar y cantref y cyfaneddodd efe

¹ *Blodeuwedd*.—Fel y gallesid disgwyl, y mae y drychfeddwl swynol hwn wedi cael sylw aml un o'r beirdd Cymreig. Cyfeiria Taliesin ato yn 'Kadeir Keridwen;' a'r serch-fardd digyffelyb Dafydd ab Gwilym, yn ei gywydd 'Achau y Dylluan;' a ddywed mewn ymgom rhyugddo ef a hi:—

BARDD.—Er hyn, pa 'dderyn pa'i haint
Pwy dy henw, pryd henaint?
DYLLUAN.—Bonedd gwellgwedd i'm gelwynt,
Blodeuwedd wrth gyfodd gynt;
Merch i arglwydd, ail Meirchlon,
Wyt fi, myn Dewi! o Fon.
BARDD.—Hoywfun wen, gwawr ei henwi
Er trist ion, pwy a'th troes ti?

DYLLUAN.—Gwydion fab Don ar Gonwy,
Rudlath ni bu o'i fath fwy
A'm hudodd i o'm hoywder
I'r poen a weli, nid per.

Haul dramawr o hil dremynt,
Am heuru ei garu gynt,
Goronwy fab Pefr Goronhir,
Arglwydd Penllyn hoywyn hir.

² *Ardudwy*.—Saif Dyffryn Ardudwy ar fin y môr yn nghwr gorllewinol sir Feirionydd. Y mae'r holl fangre yn fyw gan ddyddordeb hanesyddol a chwedlonol. Yn y naill ben iddo, saif Castell Harlech, maes cynifer o ddigwyddiadau cyffrous o amser Branwen ferch Llyr a Dafydd ab Einion i lawr hyd ddyddiau y Weriniaeth; yn y pen arall, Bron y Clydwr, cartref yr ben Buritan Hugh Owen; ar ei du dwyreiniol, ceir bwlich, lle y collwyd llawer o waed y dewrion gynt, a elwir Drws Ardudwy; ac ar yr ochr arall, 'E geir lle bu yd a gwin fawr grugiau o for gregin,' canys yno y gorwedd tan y môr barus adfeilion Cantref y Gwaelod.

ydoedd lys a elwir Mur y Castell, yn ngwrthdir Ardudwy. Yno y cyfaneddodd ac y gwladychodd ef, a phawb a fu foddlon iddo ef a'i arglwyddiaeth.

Ac un diwrnod, efe a aeth i Gaer Dathal, i ymweled â Math ab Mathonwy; a'r un dydd hithau a gerddodd yn y llys. A hi a glywai lef corn; ac ar ol llef y corn, wele hydd blin yn myned heibio, a chwn a helwyr o'i ol ar draed ac ar feirch. 'Danfonwech was,' ebe hi, 'i wybod pwy yw y nifer acw.' Y gwas a aeth a gotyn pwy oeddynt. 'Gronw Pebr' yw hwn, y gwr sydd yn arglwydd ar Benllyn,' ebynt hwy; a hyny a ddywed y gwas iddi hithau. Yntau a gerddodd ar ol yr hydd, ac ar yr afon Gynfael y goddiweddodd ac y lladdodd ef.

Ac wrth flingo yr hydd, a bwydo ei gwn, yno y bu hyd oni ddaeth y nos arno; a phan oedd y dydd yn adfeilio a'r nos yn neshau, efe a ddaeth at borth llys Mur y Castell. 'Diau,' ebe Blodeuwedd, 'ni a gawn ein goganu gan y penaeth hwn, onis gwahoddwn ef i mewn.' 'Diau, arglwyddes,' ebynt hwy, 'iawnaf yw ei wahodd.' Yna yr aeth cenadau ato, ac efe a gymerth ei wahodd yn llawen, ac a aeth i mewn. Hithau a ddaeth i'w groesawu, ac i gyfarch gwell iddo. 'Arglwyddes,' eb efe, 'Duw a dalo it' dy garedigrwydd.'

Wedi diosg ei wisg helwriaethol, myned i eistedd a wnaethant. A Blodeuwedd a edrychodd arno; ac o'r awr yr edrychodd hi arno, hi a lanwyd yn gyflawn o'i serch. Yntau a edrychodd arni hithau, a'r un meddwl a ddaeth ynddo ef ag oedd ynddi hi; ac nis gallai gelu ei fod yn ei charu, a'i fynegi iddi a wnaeth. Hyn a barodd iddi ddirfawr lawenydd; ac o achos y serch a'r cariad a ddodasai pob un ohonynt ar eu gilydd y bu eu hyn-ddiddan y nos hono, ac i gysgu yr aethant.

Dranoeth, efe a geisiodd fyned ymaith. 'Diau,' ebe hi, 'nid ai di oddiwrthyf fi heno.' Y nos hono hefyd y buant yn nghyd; ac y bu cynghor ganddynt pa fodd y caent fod yn nghyd yn barhaus. 'Nid oes gynghor,' eb efe, 'onid un; ceisio cael gwybod ganddo pa ffordd y daw efe i'w angau, a hyny yn rhith gofal am dano.'

Dranoeth drachefn, efe a geisiodd fyned ymaith; ac ebe hi, 'Diau, ni chynghoraf di heddyw i fyned oddiwrthyf fi.' 'Diau,' ebe yntau, 'gan mai felly y cynghori di, nid af finau. Ond dywedaf, er hyny, fod perygl

¹ *Gronw Pebyr*.—Efe ydoedd arglwydd Penllyn, yn mlaen Dyffryn Edernion. Safai ei gyfoeth oddiar Lyn Tegid, yn Meirion. Cofnodir ei deulu, neu ei wyr, yn *Tri* 35, fel hyn: 'Tri anniweir deulu Ynys Prydain; Teulu Goronwy Pefyr o Benllyn a ommeddasant eu harglwydd o erbynioit y gwenwynwaew gan Llew Llaw Gyffes yn Llech Oronwy ym blaen Cynfael yn Ardudwy.' Y ddau deulu eraill oeddynt yr eiddo Gwrgi a Pheredur a theulu Alan Fyrgan.

i'r penaeth biau y llys ddyfod adref.' 'Ie,' ebe hi, 'yforu mi a ganiataf i ti fyned ymaith.'

A'r diwrnod nesaf, efe a gychwynodd, ac ni luddiodd hithau ef. 'Cofia,' eb efe, 'yr hyn a ddywedais wrthyt, ac ymddyddan yn ddwys âg ef, a hyny yn rhith ysmaldod cariad; a deisyf wybod ganddo pa ffordd y gallai ddyfod i'w angau.'

Yna y daeth Llew Llaw Gyffes adref; a threulio y dydd a wnaethant trwy ymddyddan, a cherdd, a chyfeddach; a'r nos hono, i gysgu yn nghyd yr aethant. Ac efe siaradodd â hi unwaith ac eilwaith, ac nid atebodd hi iddo. 'Pa beth a ddarfu i ti?' eb efe, 'a wyt ti yn iach?' 'Meddwl yr ydwyf,' ebe hi, 'yr hyn nis meddyllet ti am danaf i, sef gofalu am dy angau di, os elit ti o'm blaen i.' 'Duw a dalo iti am dy ymgeledd,' eb efe, 'oni ladd Duw fi, nid hawdd fy lladd.' 'A wnei di, er Duw ac erof inau, fynegi imi pa ffurf y daw dy angau; canys gwell yw fy nghof i er gochelyd yr anffawd hono na'r eiddot ti.' 'Dywedaf yn llawen,' eb efe, 'nid hawdd y gellir fy lladd, oddieithr trwy ergyd, a rhaid iddynt fod flwyddyn yn gweuthur y bar y lleddir fi âg ef, ac heb wneuthur dim arno ond pryd aberth ddydd Sul.' 'Ai dyogel hynny?' ebe hi. 'Dyogel ddigon,' eb efe; 'ac ni ellir fy lladd i mewn tŷ, nac allan o dŷ; ni ellir fy lladd ar farch nac ar fy neudroed.' 'Pa ffordd ynte,' ebe hi, 'y gellir dy ladd di?' 'Mi a ddywedaf i ti,' ebe yntau, 'gwneuthur badd imi ar lan afon, a gwneud cronglwyd uwch ben y gerwyn, a dwyn bwch a'i ddodi gerllaw y gerwyn; a doddi ohonof inau y naill droed ar gefn y bwch, a'r llall ar ymyl y gerwin; a phwy bynag a'm tarawai felly, a'm lladdai.' Ebe hithau, 'Diolchaf i Dduw, hawdd yw ysgoi hyny.'

Nid cynt y clywodd hi yr ymadrodd nag y danfonodd at Gronw Pebyr. A Gronw a lafuriodd yn gwneud y waywffon; ac yn mhen un dydd a blwyddyn, yr oedd yn barod, ac efe a beris i Flodeuwedd wybod hynny.

'Arglwydd,' ebe hi wrth y Llew, 'yr wyf wedi meddwl pa fodd y gallai fod yn wir yr hyn a ddywedaist ti wrthyf gynt; ac a ddangosi di i mi pa fodd y safet ti ar ymyl y gerwyn ac ar y bwch, os ceisiaf inau yr badd?' 'Dangosaf,' ebe yntau. Hithau a ddanfones at Ronw, ac a archodd iddo fod yn nghysgod y bryn a elwir yn awr, Bryn Cyfergyr, yr hwn sydd ar lan afon Cynfael. Hi a beris hefyd gynull holl eifr y Cantref, a'u dwyn i'r ochr draw i'r afon, gyferbyn a Bryn Cyfergyr.

Dranoeth, hi a ddywedodd wrth Llew, 'Mi a berais ddarpar y

glwyd a'r enaint, ac y maent yn barod.' Ebe yntau, 'Awn niiau i'w hedrych yn llawen.' A hwy a ddaethant dranoeth i weled y fan. 'Ti a ai i'r badd, arglwydd,' ebe hi. 'Af yn llawen,' ebe yntau; ac efe a aeth i'r badd ac a ymeneiniodd. 'Arglwydd,' ebe hi, 'dyma yr auifeiliaid y dywedaist ti mai bychod oeddynt.' 'Pâr ddal un ohonynt a'i ddwyn yma,' eb efe; a gwnaed hyny. Ac efe a gyfododd o'r badd, ac a wisgodd ei lodrau am dano, ac a ddododd y naill droed ar ymyl y gerwyn a'r llall ar gefn y bwch.

Yna cyfododd Gronw o'i guddfa, ac ar ben ei lin y cyfodes, ac a fwriodd saeth wenwynig, ac a darawodd y Llew yn ei ystlys nes y lluchiodd y paladr ymaith, ond y pen a lynodd yn yr archoll. A Llew a roes waedd dorcalonus, ac a ehedodd i fynu yn rhith eryr, ac ni welwyd ef o hyny allan.

Cyn gyflymed ag yr aeth ef ymaith, y cyrchasant hwythau, Blodeuwedd a Gronw, i'r llys; a chysgu y nos hono yn nghyd. Tranoeth, Gronw a oresgynodd Ardudwy; ac wedi goresgyn y wlad, efe a drigodd ynddi, onid ei eiddo ef oedd Ardudwy a Phenllyn.

A'r chwedl hon a ddygpwyd at Fath ab Mathonwy; a thrymder a thristwch mawr a barodd hi iddo, ac i Wydion mwy nag iddo yntau. 'Arglwydd,' ebe Gwydion, 'ni orphwysaf byth oni chaffwyf wybod beth a ddaeth o fy nai.' 'Ie,' ebe Math, 'Duw a fo yn nerth i ti.' Ac efe a gychwynodd, ac a rodiodd rhagddo hyd derfynau Gwynedd a Phowys; ac wedi hyny, a ddaeth hyd yn Arfon.

Ac yno, yn Maenor Penardd, efe a ddaeth i dŷ mab aillt (*bondsman*), lle y disgynodd ac y trigodd y nos hono; a gwr y tŷ a'i dylwyth a daethant i mewn, ac yn ddiweddaf y daeth y meichiad [ceidwad y moch]. Ebe gwr y tŷ wrth y meichiad, 'Ha! was, a ddaeth dy hwch di heno i mewn?' 'Do,' ebe yntau, 'yn awr y daeth hi at y moch.' 'Pa ryw gerdded sydd ar yr hwch?' ebe Gwydion. Ebe'r meichiad, 'Pan agorer y cren bob dydd, yr â allan; ac ni cheir golwg arni, ac ni wyddis pa ffordd yr â, mwy na phed elai i'r ddaear.' 'A wnei di,' ebe Gwydion, 'erof i, beidio agor drws y cren oni byddwyf i yno gyda thi?' 'Gwnaf yn llawen,' ebe yntau.

I gysgu yr aethant y nos hono; a phan welodd y meichiad liw y dydd, efe a ddeffroes Gwydion; ac yntau a gyfododd, ac a wisgodd am dano, ac a ddaeth gyda'r meichiad, ac a safodd wrth y cren. A'r meichiad a agorodd y cren, ac ar hyny, dyma hithau yn bwrw naid allan, ac yn cerdded ymaith yn gyflym. Gwydion a'i canlynodd, a chymeryd gwrthwyneb i rediad afon a wnaeth hi, nes dyfod i nant a elwir yn awr Nant y Llew.

Yno, hi a ddechreuodd bori; a Gwydion a ddaeth o dan y pren lle yr oedd yr hwch, ac a edrychodd pa beth oedd hi yn ei bori, a phori yr ydoedd gig pwdr a chynron. Yna, ete a edrychodd i frig y pren, ac a welai eryr; a phan ymysgydwai yr eryr, y syrthiai y pryfed a'r cig pwdr ohono, a'r hwch yn ysu y rhai hyny, ac efe a dybiodd mai y Llew oedd yr eryr, ac a ganodd iddo yr englyn hwn:—

'Derwen a dyf rhwng dau lyn,
Gorddu yw awyr a glyn,
Oni adwaenaf ei ofid tyn;
Llew, pa beth yw hyn.'

Ar hyny yr eryr a ddaeth i lawr i ganol y pren, a Gwydion a ganodd iddo englyn arall:—

'Derwen a dyf yn ardd faes,
Nis gwlych gwlaw, nis mwydawdd,
Naw ugain angerdd a borthes—
Yn y blaen Llew Llaw Gyffes.'

Yna Llew a ymollynges, onid oedd ar y gainc isaf yn y pren; a Gwydion a ganodd englyn arall iddo:—

'Derwen a dyf dan oriwaered,
Mirain a medrus im' ydyw;
Oni ddywedaf i
Y daw y Llew i'm harffed.'

Yntau a ddisgynodd ar lin Gwydion, ac efe a'i tarawodd â'i hudlath onid oedd yn ei rith ei hun; ac ni welodd neb erioed dremynt truenusach nag oedd arno—nid oedd ddim ond croen ac asgwrn.

A hwy a ddaethant i Gaer Dathal, a dygwyd at Llew bob meddyg da yn Ngwynedd, a chyn terfyn y flwyddyn yr oedd yn holliaich. 'Arglwydd,' eb efe wrth Fath ab Mathonwy, 'y mae yn amser i mi gael iawn gan y gwr y cefais ofid ganddo.' 'Diau,' ebe Math, 'nis gall efe ymgynal, a'th iawn di ganddo.' 'Ie,' ebe yntau, 'goreu genyf i po gyntaf y caffwyf iawn.'

Yna cynhyrfu Gwynedd a wnaethant, a chyrchu i Ardudwy; a Gwydion a gerddodd yn y blaen, ac a ddaeth at Fur y Castell. A phan glybu Blodeuwedd ei fod yn dyfod, hi a gymerth ei morwynion gyda hi, ac a ffodd i'r mynydd. Wedi croesi yr Afon Gynfael, hwy a ddaethant at lys oedd ar y mynydd; a chan ofn, yr oeddynt yn cerdded yn ngwysg eu cefnau hyd oni syrthiasant i lyn¹, ac y boddasant oll oddieithr Blodeuwedd. Gwydion a'i goddiweddodd hithau, ac a ddywedodd wrthi, 'Ni laddaf dydi; mi a wnaft iti y sydd waeth, sef yw hyny dy ollwng yn rhith aderyn; ac o achos

¹ *Syrthiasant i'r Llyn.*—Yma rhydd yr awdwr cywrair gyfleusdra i'r darlennydd ddyfalu trosto ei hun pa lyn ydoedd, gan fod yn dra sicr mai Llyn y Morwynion a ddyfelid. Gorwedda Llyn y Morwynion ar y mynydd, tua thair milldir i'r deheu-ddwyrain o Ffestiniog, ar derfynau Ardudwy, ac nid yw Mur y Castell nepell oddiwrtho.

y cywilydd a wnaethost i Lew Llaw Gyffes, ni feiddi byth ddangos dy wyneb liw dydd, a hyny rhag ofn yr holl adar, a bod yn anian iddynt dy faeddu a'th anmharchu lle bynag y'th gaffont. Ac ni cholli di dy enw, eithr gelwir di tyth, *Blodeuwedd*.' A Blodeuwedd yw Dallhuan yn iaith yr awr hon; ac am hyny, y mae yn gas gan yr adar y Ddalluan; a gelwir eto y Ddallhuan yn Flodeuwedd.

Yntau Gronw Pebyr a ffodd i Benllyn, ac oddiyno a ddafonodd genhadau at Llew Llaw Gyffes yn gofyn a fynai efe ai tir, ai daear, ai aur, ai arian, yn iawn am y sarhad. 'Na chymeraf, myn y Nefoedd,' eb efe. 'a dyma y peth lleiaf a gymeraf i ganddo:—Myned i'r lle yr oeddwn i ynddo pan y tarawodd fi â'i waewffon, a minau i'r lle yr oedd yntau; a gadael imi ei daraw ef; a hyny yw y lleiaf peth a gymeraf i ganddo.'

Hyny a fynegwyd i Ronw Pebyr. 'Ie,' ebe yntau, 'teg yw imi wneuthur hyny. Fy ngwyr da, a'm teulu, a'm brodyr maeth, a oes un ohonoch chwi a gymer yr ergyd dros of i?' 'Nac oes, yn ddiau,' ebynt hwythau. Ac o achos gomedd ohonynt ddyoddef un ergyd dros eu harglwydd, y gelwir hwy o hyny hyd heddyw, 'Trydydd Anniwair Deulu.' 'Ie,' eb efe, 'mi a'i cymeraf.'

A daethant ill dau hyd at lan yr Afon Gynfael; a Gronw a safodd yn y lle yr oedd Llew Llaw Gyffes pan y tarawyd ef, a Llew yn y lle yr oedd yntau. Ac ebai Gronw Pebyr wrth Llew, 'Gan mai o ddrwg ystryw gwraig y gwnaethum i iti yr hyn a wnaethum, mi a ddeisyfaf arnat er Duw adael imi ddodi y llech a welaf acw ar lan yr afon rhyngof â'r ddymod.' 'Diau,' ebe Llew, 'ni'th omeddaf o hyny.' 'Duw a dalo iti,' ebe Gronw; ac efe a gymerodd y llech ac a'i dodes rhyngddo â'r ergyd.

Yna Llew a fwriodd y saeth, nes yr aeth trwy y llech, ac y torodd gefn Gronw. Ac yno y lladdwyd Gronw Pebyr. Ac y mae y llech ar lan Afon Gynfael, yn Ardudwy, â'r twll trwyddi; ac o achos hyny y gelwir hi yn *Llech Gronw*.

Llew Llaw Gyffes cilwaith a oresgynodd y wlad, ac a'i llywiodd yn llwyddianus; a dywed hanes iddo fod yn arglwydd wedi hyny ar Wynedd.

Ac felly y terfyna y gainc hon o'r *Fabinogi*.

PEREDUR AB EFROG.

{Y MAE y Fabinogi hon, gydag ychydig o gyfnewidiadau, wedi ei chyfieithu i amryw o ieithoedd Gogleddbarth Ewrob. Yn y Ffrancaeg, ceir hi mewn dwy ffurf—brydyddol a rhyddieithol; y gyntaf tan y teitl *Perceval le Galois*, a phriodolir ei hawduriaeth i Chrestien de Troyes, yr hwn a flodeuai yn y 12fed ganrif, a'r hwn a gyfieithodd befyd *Iarlls y Ffynon*. Argraffwyd hi yn ei ffurf ryddieithol yn Paris yn 1529; eithr hyd y gwyddis, un copi o'r argraffiad hwnw sydd ar gael. Y mae y cyfieithiad Seisnig ohoni mewn Saesneg hynafol, ac nid oes ond un copi o'r llawysgrifen ar gael, a hwnw yu nghadw yn Mhrif-eglwys Lincoln. Ei theitl ydyw, *Sr. Pcevell of Gales Cosyn to King Arthoure*; a bernir ei bod cyn hyned a'r 13eg ganrif. Cyfieithwyd hi o'r Ffrancaeg i'r Germanaeg rywbryd tua 1200, gan Wolfram von Eschenbach; a chyrrhaeddodd y fath boblogrwydd, fel y mae amryw lawysgrifau hynafol ohoni ar gael eto; ac argraffwyd hi yn y 15fed ganrif. Ymddangosodd cyfieithiad o *Perceval* mewn Germanaeg ddiweddar hefyd o waith Sann Marts, yn 1836. Cyrhaeddodd mor bell i'r Gogledd ag Ynys yr Ia (*Iceland*); trosglwyddwyd hi i iaith ddysgrifiadol y brodorion yno, tan yr enw *Parceval Saga*, yn yr 17eg ganrif. Yr oedd y gweithrediadau milwriaethus a chyffrous a gofnodir ynddi yn cyfateb i chwaeth ryfelgar y gwledydd hyny saith neu wyth can' mlynedd yn ol.

[Ni wyddis nemawr ddim am PEREDUR, ond ei fod yn un o farchogion mwyaf clodfawr Llys Arthur. Cymerai ran arbenig yn mhrif ymchwil yr oes hono, sef dyfod o hyd i'r Greal Cyfrin; ac yn ol y chwedl yn Ffrancaeg, Peredur a'i cafodd yn y diwedd. Dywed yr hen ramantau Seisnig, *Morte d'Arthur*, yr un peth am dano; a dilynwyd lwythau gan Tennyson yn ei *Idylls of the King*. Cyfeirir ato mewn dau o leiaf o'r *Triwedd*. Yn un ohonynt dywedir:—'Tri Marchawg Llys Arthur a gadwasant y Greal: Cadawg fab Gwynlliw, ac Illtud Farchawg a sant, a Pheredur fab Efrac.'—*Tri* 121. Un arall a ddywed:—'Tri Marchawg Llys Arthur a gawsant y Greal: Galath vab Lawnslot dy Lak, a Pheredur mab Efrac Iarll, a Bort mab brenin Bort. Y dden gyntaf oeddynt wery o gorff a'r trydydd oedd ddiweir am na wnaeth pechawd cnawdol ond unweith a hyny drwy brofedigaeth yn yr amser yr euillodd ef * * * o Brangor, yr hon a fu Ymerodres yn Constatinobl, or honn y doeth y genedlaeth fwyaf o'r byd, ag o genedlaeth Joseph o Arimathea y hanoeddyn ell tri, ac o lin Dafydd brophwyd mal y tystiolaetha ystoria y Greal.'—*Tri* lxi. Y mae llauws o feirdd yr oesau wedi canu ei glodydd, a dringeb uwchaf eu mawl i wrhydri a dewrder personol fyddai cydmaru gwrthrychau eu canmoliaeth i Peredur ab Efrog. Bernir iddo gael ei ladd yn mrwydr Cattraeath, canys y mae Aneuryn, yn ei restr o arwyr y gad drychinebus hono, yn son am 'Peredur arueu dur.' Efrog yn bresenol ydyw York; ac felly, gellir tybied mai brodor o Ogledd Prydain oedd Peredur. Fe wel y darllenydd wrth ddarllen y *Fabinogi*, ei fod yn cael ei alw weithiau ynddi yn 'Peredur Baladr Hir,' yr hyn sydd yn arwyddo ei fedrusrwydd wrth drin y waewffon.]

EFROG IARLL oedd biau iarllaeth y Gogledd. A saith mab oedd iddo. Ac nid ar ei gyfoeth yr oedd yn byw, eithr ar yr hyn a enillai mewn

twrneimeint¹, a rhyfeloedd, ac ymladdau. Ac fel y mae yn mynych ddi-gwydd i'r neb a ganlyuo ymladdau a rhyfeloedd, efe a'i ohwe' mab a laddwyd. Seithfed mab oedd iddo, Peredur oedd ei enw, a'r ieuangaf oedd hwnw; nid oedd ef mewn oedran i fyned i ymladd nac i ryfel, onide lladdesid yntau fel y lladdwyd ei dad a'i frodyr. A gwraig ddyfeisgar ofalus oedd ei fam, a mawr oedd ei phryder am ei hunig fab a'i gyfoeth. A hi a benderfynodd ffoi i anialwch a diffeithwch didramwy, a lle anghyfanedd; ac ni adawodd hi neb yn ei chymdeithas oddieithr gwragedd a bechgyn, a dynion didraha, na allent, ac na weddai iddynt, nac ymladd na rhyfela. Ni chaniatai hi i neb, yn y lle y clywai ei mab, son am na meirch nac arfau, rhag doddi ohono ei fryd arnynt. A'r mab beunydd a âi i'r fforest i chwareu, ac i daffu darnau o goed ac ysgyion; ac un diwrnod, ete a welai ddeadell geifr ei fam, a dwy ewig (*hind*) yn gyfagos iddynt yn sefyll, a rhyfeddu yn fawr a wnaeth fod y ddwy hyny heb gyrn, a chyrrn ar y rhai eraill, a thybiodd iddynt tod yn hir ar goll, a cholli eu cyrn am hyny. A thrwy ei fedr, a chyflymdra ei draed, efe a gynullodd yr ewigod a'r geifr i mewn i dŷ oedd yn mhen y fforest; ac a ddaeth drachefn at ei fam. 'Fy mam,' eb efe, 'mi a welais beth rhyfedd yn y coed; dwy o'th eifr di wedi myned yn wylltion, a cholli eu cyrn gan faint yr amser y buant ar goll; ac ni chafodd dyn erioed gymaint trafferth ag a gefais i yn eu gyru i mewn.' Ar hyny, cyfodi a wnaeth pawb, a myned i'w gweled; a phan eu gwelsant, hwy a ryfeddasant.

Un diwrnod, hwy a welent dri marchog yn dyfod ar hyd y ffordd fawr oedd yn ystlys y fforest; sef, Gwalchmai ab Gwyar¹, Geneir Gwystyl²,

¹ *Twrneimeint* (Tournaments).—Ymladdau personol, gledd yn nghledd fynychaf. Pan oedd marchogwriaeth (*chivalry*) mewn bri, cynhelid y twrneimeint hyn mewn gwahanol bartbau o'r wlad er gwobrwyo telyngdod y buddugoliaethwr, ac fel math o Eisteddfodau marchogaethol; a mawr oedd parch y buddugwyr ynddynt gan wrang a boneddig. Cynygiodd Harri VII., brenin Lloegr, ddwy fodrwy aur, ac ynddynt feini gwerthfawr, yn wobr i'r goreu mewn twrneimeint. Bryd arall, y wobr fyddai swm mawr o aur ac arian; ac nid anfynych y ceid iarlod, fel Efrog yn byw yn bendefigaid wrth ddilyn twrneimeint ac ymladdau.

² *Gwalchmai ab Gwyar*.—Arwr enwog yn rhan flaenaf y 6ed ganrif. Yr oedd yn nai fab chwær i Arthur, o Gwyar, ei hail wr. Gwneir tri chofnodiad ohono yn y *Tri-oedd*. Yn *Tri* 70, rhestrir ef gyda Llechau ab Arthur a Rhiwallon Wallt Banhadlen, tan y penawd, 'Tri deifnogion Ynys Prydain;' 'ac nid oedd nas gwypynt ei ddefnydd a'i ddeifnogaeth, ai o ryw, ai o ran, ai o ansawdd, ai o gyfansawdd, ai o ddychymod, ai o ddychymyg, ai o anian, ai o aniad y byddei.' Cofnodir ef yn *Tri* 115, gyda Drudwas Madawc, fel 'tri marchogion aurafodogion Llys Arthur;' 'a doethaf o bob doethion o'u hamser oeddynt, ac mor deg a llaryeidd eu hymddwyn, ac mor byawdl eu holl ymadroddion, fel nas gallai neb ball iddynt ar a geisiynt.' Rhoddir cymeriad cyffelyb iddo hefyd yn *Tri* 119. Oblegyd y cyneddfau hyn, yr oedd Gwalchmai yn gymeriad tra enwog

ac Owain ab Urien¹; ac Owain oedd yn ymlid ar ol y marchog a ranasai yr afalau yn Llys Arthur². 'Fy mam,' ebe Peredur, 'pwy yw y rhai acw?' 'Angylion ydynt, fy mab,' ebe hithau. 'Ar fy ffydd,' ebe Peredur, 'mi a âf yn angel gyda hwynt;' ac efe a ddaeth i'r ffordd i'w cyfarfod. 'Dywed, enaid,' ebe Owain, 'a welaist ti farchog yn myned heibio yma heddyw neu ddoe?' 'Ni wn i beth yw marchog,' ebe yntau. 'Y cyfryw un ag wyf i,' ebe Owain. 'Os dywedi di imi y peth a ofynaf iti,' ebe Peredur, 'minau a ddywedaf i tithau yr hyn a ofyni dithau.' 'Dywedaf yn llawen,' ebe Owain. 'Beth yw hwn?' ebe Peredur am y cyfryw. 'Cyfryw,' ebe Owain. Ac efe a holodd yn fanwl beth oedd y taclau a welai ef ar y gwyr a'r meirch a'r arfau, a pha beth oedd eu hansawdd a'u dyben; ac Owain a fynegodd iddo yn llwyr bob peth am danynt. 'Dos rhagot,' ebe Peredur, 'mi a welais un cyffelyb i'r hwn yr ymofyni am dano; a minau a ddeuaf ar dy ol di.'

Yna dychwelodd Peredur at ei fam a'i chymdeithion. 'Fy mam,' eb efe, 'nid angylion oedd y gwyr hyny, eithr marchogion urddasol;' a'r fam a syrthiodd mewn llewyg. A daeth Peredur at y fan yr oedd y ceffylau a glydent y tanwydd ac a ddygent y bwyd a'r ddiod o'r lle cyfanedd i'r anialwch, a chymert h'ou plith geffyl brychwelw, esgyrniog, yr hwn debygai ef oedd y cryfaf ohonynt; ac efe a wasgodd bynoreg (*pack saddle*) yn gyfryw iddo, ac hefo gwyddenau (*twigs*) a ddywardodd y taclau a welsai ar y meirch y dydd o'r blaen, ac ar bobpeth arall. Ac efe a ddaeth drachefn at ei fam, ac, erbyn hyn, yr oedd yr iarllles wedi dadebru o'i llewyg. 'Ie, fy mab, ai cychwyn fynt?' 'Ie,' eb efe, 'trwy dy genad.' 'Cymer genyf i gynghorau cyn cychwyn,' ebe hi. 'Cymeraf yn llawen,' eb efe, 'dywed ar frys.' 'Dos rhagot,' ebe hi, 'i Lys Arthur, lle y mae y gwyr goreu, a haclaf, a dewraf. Os gweli eglwys, cân dy Bader. Os gweli fwyd a diod, a'u heisiau arnat, ac na bo neb yn dy gymhell, cymer hwynt dy hun. Os

gydag awduron Cymreig. Ei enw yn Lladin ydyw—Walganus neu Walweyn; ac yn Ffrancaeg, Gawain. Dywed William o Malmesbury, fod bedd Gwalchmai, neu fel ei gelwir ganddo ef Walwen, wedi ei ddarganfod yn 1086, ar lan y môr, yn nghanntref y Rhos, sir Benfro, lle y mae man o'r enw Castell Gwalchmai neu *Walwyn's Castle* Dywed *Englynion y Beddau*—

Bed gwalchmai ym pyton
I'r dillif dymenton.

Lladwyd ef yn nechreuad y rhyfel trychinebus rhwng ei ewythr a Medrawd.—*Encyclogion Cymru*.

² *Geneir Gwystyl*.—Nid oes dim o hanes y marchog hwn ar gof a chadw.

¹ *Owain ab Urien*.—Gweler y Nodion i *Iarllles y Ffynon*.

² *Llys Arthur*.—Safai prif Lys Arthur yn Nghaerlleon ar Wysg, sir Fynwy. Y mae y dref yn dwyn eto amryw o olion ei mawredd gynt. Gelwir ei hamchwareufa (*amphitheatre*) yn Ford Gron Arthur.

clywi waedd, dos ati; a gwaedd gwraig yn anad gwaedd arall yn y byd. Os gweli dlws teg, cymer ef, a dyro i arall; a chlod a geffi o hyny. Os gweli ferch deg, câr hi, er na fyn hi di; gwell ac uwch gwr y gwneir di o hyny na chynt.'

Ac wedi yr ymadrodd hwn, Peredur a esgynodd ar ei farch, a chymerodd yn ei law ddyrmaid o ffyrch blaen-llymion, ac a gychwynodd ymaith rhagddo. Deuddydd a dwynos y bu yn cerdded anialwch, a fforestydd, a lleoedd diffaeth, heb twyd ac heb ddiod; ac yna y daeth i goed mawr, anial; ac yn mhell yn y coed, efe a welai lanerch deg, wastad; ac yn y llanerch, efe a welai babell; a chan dybied mai eglwys oedd y babell, efe a ganodd ei Bader. A phan ddaeth efe at y babell, yr oedd y drws yn agored, a chadair aur oedd yn agos i'r drws, a morwyn wineu, brydferth, yn eistedd yn y gadair, a rhactal (*frontlet*) aur am ei thalcen, a meini disglaer yn y rhactal, a modrwy aur oedd ar ei llaw. A Pheredur a ddisgynodd, ac a aeth i mewn. A llawen fu y forwyn wrtho, a chyfarch gwell iddo. Yn mhorth y babell, efe a welai fwyd, a dwy gostrel yn llawn o win, a dwy dorth o fara cann, a golwythion o gig mochyn gwyllt. 'Fy mam,' ebe Peredur, 'a barodd imi, pa le bynag y gwelwn fwyd a diod, ei gymeryd.' 'Cymer dithau, unben,' ebe hi, 'y bwyd a chroesaw.' Ac efe a gymerodd haner y bwyd a'r ddiod iddo ei hun, gan adael y llall i'r forwyn. Ac wedi darfod bwyta, efe a ddaeth ac a benliniodd gerbron y forwyn. 'Fy mam,' ebe efe, 'a barodd imi, lle bynag y gwelwn dlws teg, ei gymeryd.' 'Cymer dithau, enaid,' ebe hi. Ac efe a gymerth y fodrwy ac a esgynodd ar ei farch, ac a aeth ymaith.

Ar ol hyny, wele y marchog biau y babell yn dyfod, sef oedd hwnw, Syberw y Llanerch; ac wrth weled ol y march, efe a ddywedodd wrth y forwyn, 'Pwy a fu yma ar fy ol i?' 'Dyn rhyfedd ei ansawdd, arglwydd,' ebe hi; ac a ddysgrifiodd ei wedd a'i ymddygiad yn hollol. 'Dywed,' eb efe, 'a wnaeth efe gam â thi?' 'Naddo, myn fy nghred,' ebe hi. 'Myn fy nghred, ni'th gredaf,' eb efe, 'ac oni chaf i hyd iddo, a dial arno fy lliid a'm cywilydd, ni chei di drigo dwy nos yn fy uhŷ.' A chyfodi a wnaeth y marchog, a myned i chwilio am Peredur.

A Pheredur a deithiodd yn mlaen tua Llys Arthur; eithr cyn iddo ef gyrhaedd, yr oedd marchog arall wedi bod yno, a rhoddi modrwy eurfras¹ yn nrws y porth er dal ei farch, a myned i'r neuadd lle yr oedd

¹ *Modrwy eurfras*.—Yn nyddiau marchogwriaeth, yr oedd yn angenrheidiol fod y march wrth law bob amser. Nid anfynych y byddai i'w weled gyda'i berchen yn ystafell y

Arthur¹ a'r teulu, a Gwenhwyfar² a'i morwynion, a gwas yr ystafell yn gwasanaethu o orflwch aur ar Wenhwyfar. A'r marchog a dafodd y ddiod oedd yn y blwch i'w gwyneb ac ar ei gwisg, ac a roddes fonclust mawr i Wenhwyfar, gan ddywedyd, 'Os bydd neb cyn hyfed âg ymofyn y gorflwch hwn â mi, a dial sarhad Gwenhwyfar, deued ar fy ol i'r weirglodd, ac mi a'i harosaf yno.' Ac efe a gymerth ei farch ac a gyrchodd i'r weirglodd. A phob un o'r teulu a ostyngodd ei ben, rhag ofn y gofynesid iddo fyned i ddial sarhad Gwenhwyfar; a thebygent nad oedd neb yn ddigon eofn i hyny, os na byddai wedi ei amgylchu â swyn a llediith, fel nas gellid dial arno. Ar hyny, wele Peredur yn dyfod i'r neuadd ar geffyl brychwelw, esgyrniog, a thaclau musgrell arno, annheilwng o lys urddasol felly; ac yn nghanol y neuadd y safai Cai. 'Dywed, y gwas hir,' ebe Peredur, 'ai dacw Arthur?' 'Beth a fyni di,' ebe Cai,

wledd; ac un o 'Dri Thlws ar Ddeg Ynys Prydain' oedd, 'Kebustr (*halter*) Klydno Eiddyn a oedd mewn ystafell is draed i wely; eiddunai y march a fynai yno, ef a'i cai.'

¹ *Arthur*.—Prif arwr milwrol chwedloneg Brydeinig. Mab ydoedd i Uthr Bendragon, yr hwn oedd yn fab i Gystenyn Fendigaid, ac yn frawd i Emrys Wledig. Ei fam ydoedd Eigr, merch Amlawdd Wledig. Yr Eigr hon yw *Igern* y Lladin, ac *Ygraine* y rhamantau Ffrengig, y rhai a'i galwant hi y wraig brydferthaf yn Ynys Prydain. Y mae tua haner dwsin o wahanol fanau yn Mhrydain yn ymryson am fod yn fan genedigaeth iddo; ond y farn fwyaf cyfredin yw mai yn Tintagel, yn Nghernyw, y gwelodd efe gyntaf oleuni dydd. Mae yn ddiddadl ei fod yn hanu o linachau mwyaf clodfawr yr Ynys. Ond beth oedd hyd a lled gwirioneddol ei diriogaeth, a maint ei deyrnas, nid yw yn hawdd gwybod. Ymladdodd aml i frwydr waedlyd yn erbyn y Saeson, y rhai yn yr oes hono oeddynt yn 'giwdod ormes' yn Mhrydain; cofnodir deuddeg o'r cyfryw, a'r manau y cymerasant le, a bu yn fuddugol mewn unarddeg o'r deuddeg; ond yn y ddeuddegfed, trwy frad a thrwy law Modred, ei nai fab chwær, lladdwyd y ddau wrth ymladd â'u gilydd mewn brwydr lawlaw. Gelwir hono, Cad Gamlan. Claddwyd ef yn Ynys Afallon, ger Gwlad yr Haf; a bu traddodiad am oesau yn mblith ei gydgenedl nad oedd ei farwolaeth ond cwsg, ac y codai drachefu i'w rhyddhau hwynt o tan iau gaethiws yr estron. Fe welir oddiwrt hyn fod yn Arthur holl anheggorion arwr; ac nad oedd yn angenrheidiol er cwblhau y meddylddrych ond ei chwyddo ef, ei gyfeillion, a'u gweithrediadau. Cydnebydd pawb fod chwedloneg wedi cyflawni hyn yn dra effeithiol; a thrwy ei hofferynoliaeth hi y mae Arthur wedi myned yn enw teuluaid trwy yr holl fyd gwareiddiedig.

² *Gwenhwyfar*.—Dywed y *Trioedd* fod gan Arthur dair gwraig o'r enw hwn; ond yr enwcaf ohonynt ydoedd y drydedd, yr hon oedd yn ferch i Gogyrfan Gawr. Fel gwraig i arwr ardderchog, gwisgir hithau mewn prydferthwch arbenig, a chlodforir hi uwchlaw holl rianod y byd. Dyna ddywed Chwedl am dani; ond y mae Traddodiad yn dywedyd dipyn yn wahanol, canys ceir ar Lafar Gwlad hyd y dydd hwn—'Gwenhwyfar, merch Gogyrfan Gawr—drwg yn fechan, gwaeth yn fawr.' Hyhi ydyw *Guinevere* Tennyson; a chyfeiria Dante, yn ei ystlysgan swynol i Francisca da Ramini ati hi a'r marchog fyddlawn Syr Lancelot.

² *Cai Hir*.—Ydoedd fab i Gynyr Cainfarfawg, ab Gwron ab Cunedda Wledig. Yr oedd yn un o bedwar marchog ar hugain Llys Arthur. Gwneir amryw gyfeiriadau ato yn y *Trioedd*. Gelwid ef yn un o 'Dri Taleithawg Cad,' sef rhai a wisgent dalaiithiau am yr arlais mewn rhyfel. *Tri* arall a ddywed ei fod yn un o 'Dri Lledrithiawg Farchawg,' y rhai pan ymlidid hwynt, allent drawsffurfio eu hunain i'r llun a fynent. Efe oedd prif gogydd Llys Arthur. Tybir mai oddiwrt ho ef y cafodd Caer Gai, yn Mhenllyn, Meirion, ei enw; a chredir mai yn Cai Hir, Aberafon, Morganwg, y claddwyd ef.

'âg Arthur?' 'Fy mam a barodd imi ddyfod i'm hurddo yn farchog urddawl at Arthur.' 'Myn fy nghred,' ebe Cai. 'yr wyt yn rhy annheilwng o ran dy farch a'th arfau.' Yna gwelwyd ef gan y teulu, a bwriwyd ysglodion ato. Ac ar hyny wele gorr (*dwarf*) yn dyfod i mewn a chorres gydag ef, a ddaethai i'r Llys flwyddyn cyn hyny i erchi trwydded gan Arthur, yr hyn a gawsant; ac yn ystod y flwyddyn, ni ddywedasai yr un ohonynt yr un gair wrth neb. Y corr pan welodd Peredur, 'Haha!' eb efe, 'croesaw Duw iti, Peredur deg fab Efrog, pen y milwyr a blodeu y marchogion.' 'Diau,' ebe Cai, 'dyma dro chwith, bod flwyddyn yn fud yn Llys Arthur, yn cael dewis dy ymddyddanwr, ac yn galw y cyfryw ddyd a hwn, yn ngwydd Arthur a'i deulu, yn ben y milwyr a blodeu marchogion,' a rhoes fonclust iddo onid oedd ar lawr mewn marw lewyg. Yna gwaeddai y gorres, 'Haha!' ebe hi, 'croesaw Duw iti, Peredur deg fab Efrog, blodeu y milwyr a chanwyll y marchogion.' 'Ie, forwyn,' ebe Cai, 'dyma dro gwael, bod flwyddyn yn fud yn Llys Arthur, a galw y cyfryw ddyd a hwn yn y modd y gelwaist,' a Chai a roddes droediad iddi onid oedd ar lawr mewn marw lewyg. 'Y gwr hir,' ebe Peredur, 'mynega imi pa le y mae Arthur.' 'Taw â'th swm,' ebe Cai, 'dos ar ol y marchog a aeth oddiyma i'r weirglodd. a dwg y gorflwch oddiarno, ac ymladd âg ef, a chymer ei farch a'i arfau, ac wedi hyny ti a gei dy urddo yn farchog urddawl.' 'Y gwr hir, minau a wnaaf hyny,' ac efe a droes ben ei farch, ac a aeth allan ac i'r weirglodd. A phan ddaeth, yr oedd y marchog yn ymdaith yn ol a blaen, yn falch o'i allu a'i ddewder. 'Dywed,' eb efe, 'a welaist ti neb o'r llys yn dyfod ar fy ol i?' 'Y gwr hir oedd yno,' ebe Peredur, 'a barodd i mi dy ddymchwel di, a chymeryd y gorflwch, a'r march, a'r arfau, i mi fy hun.' 'Taw,' ebe'r marchog, 'dos yn ol i'r Llys, a phâr i Arthur ei hun ddyfod, neu ddanfou rhywun arall, i ymladd â mi; ac oni ddaw yn fuan, nid arosaf am dano.' 'Myn fy nghred!' ebe Peredur, 'dewis di ai o'th fodd ai o'th anfodd, myfi a fynaf y march, a'r arfau, a'r gorflwch.' Yna y marchog a ruthrodd arno yn llidiog, ac a roes ddyrnod mawr dolurus iddo rhwng ei ysgwydd a'i wddf. 'Aha!' ebe Peredur, 'ni chwareuai gweision ty mam â mi fel yna; minau a chwareuaf â thithau yr un modd.' Ac efe a'i tarawodd hefo fforch flaenllem yn ei lygad, nes yr aeth trwy ei wegil allan, ac y syrthiodd i'r llawr yn farw.

'Diau,' ebe Owain ab Urien wrth Gai, 'drwg y gwnaethost yn gyru y dyn ffol hwnw ar ol y marchog; un o ddau beth a ddigwydd iddo—naill ai cael ei ladd neu ei ddymchwelyd. Os dymchwelir ef gan y

marchog, efe a dybia mai un o wyr y Llys ydoedd, a daw o hyny annglod dragwyddol ar Arthur a'i wyr. Os ei ladd a gaiff, bydd yr annglod yr un, a'i bechod arno yntau yn ychwaneg. Mi a af i weled beth a ddigwyddodd iddo.' Ac Owain a welai Peredur yn llusgo y marchog ar hyd y weirglodd. 'Beth a wnei di fel hyn?' eb efe. 'Ni ddaw y bais haiarn hon,' ebe Peredur, 'byth oddiam dano, trwy fy ymdrech i.' Ac Owain a ddiosges yr arfau a'r dillad. 'Dyma i ti, enaid,' eb efe, 'farch ac artau gwell na'r rhai eraill; cymer hwynt yn llawen, a thyred gyda mi at Arthur i'th urddo yn farchog urddawl, canys yr wyt yn ei haeddu.' 'Na weler fy wyneb mwy, od af,' ebe Peredur, 'eithr dwg di y gorffwch hwn i Wenhwyfar; a dywed i Arthur pa le bynag y byddwyf mai gwr iddo ef a fyddaf, ac os gallaf wneud lles a gwasanaeth iddo mi a'i gwnaf, a dywed na ddeuaf byth i'r Llys hyd oni chaf ddial sarhad y corr a'r gorres ar y gŵr hir sydd yno.' Yna y daeth Owain drachefn i'r Llys, ac a fynegodd yr hanes i Arthur a Gwenhwyfar, ac i bawb o'r teulu, yn nghyda'r bwgwth ar Gai.

A Pheredur a aeth i'w daith; ac fel yr oedd yn myned rhagddo wele farchog yn cyfarfod âg ef. 'O ba le y deui di?' ebe'r marchog. 'O Lys Arthur,' ebe Peredur. 'Ai gwr i Arthur wyt ti?' 'Ie, myn fy nghred,' ebe Peredur. 'Iawn y lle hwn iti broffesu bod yn ngwasanaeth Arthur.' 'Paham?' ebe Peredur. 'Mi a ddywedaf,' eb efe, 'pob gwr i Arthur a gyfartyddodd â mi, a leddais.' Ni bu mwy rhyngddynt na hyny, eithr ymladd a wnaethant; ac nid yn hir, nes y bwriodd Peredur ef dros bedrain (*crupper*) ei farch i'r llawr. Yna'r marchog a ddeisyfodd ei nawdd. 'Nawdd a geffi,' ebe Peredur, 'os rhoddi dy lw ar fyned i Lys Arthur a mynegi iddo mai myfi a'th fwriodd er aurhydedd a gwasanaeth iddo ef, a dywed na ddeuaf byth i'r Llys hyd oni chaffwyf ddial sarhad y corr a'r gorres. A'r marchog a roddes ei lw ar hyny, ac a gychwynodd tua Llys Arthur, ac a ddywedodd hyny, a'r bygythiad ar Gai.

Peredur a aeth rhagddo; ac yn yr un wythnos, cyfarfu âg un marchog ar bumtheg, ac efe a'u bwriodd oll yn gywilyddus. Hwytiau a aethant i Lys Arthur; a'r un ymadrodd ganddynt ag oedd gan y marchog cyntaf, a'r un bygythiad o eiddo Peredur ar Gai. A cherydd a gafodd Cai gan Arthur, ac yntau a fu ofidus am hyny.

Peredur a aeth rhagddo, ac a ddaeth i goed mawr anial, ac yn ystlys y coed yr oedd llyn, ac ar y tu arall yr oedd caer deg. Ar lan y llyn, gwelai wr gwynllwyd hardd yn eistedd ar obenydd o sidan, a gwisg o sidan am dano, a gweision oedd yn pysgota ar y llyn hwnw.

A phau welodd y gwr gwynllwyd Peredur yn dyfod, efe a gerddodd tua'r gaer; a chloff oedd yr hen wr. Yntau Peredur a gyrchodd i'r llys, a'r porth oedd yn agored, ac i'r neuadd y daeth. A'r gwr gwynllwyd oedd yn eistedd ar obenydd o flaen tanllwyth o dân mawr; a'r teulu a'r cwinni a godasant i dderbyn Peredur a'i ddadwisgo, a'r gwr a barodd iddo eistedd ar gwr y gobenydd. A chyd eistedd ac ymddiddan a wnaethant. A phan ddaeth amser gosod y byrddau a myned i fwyta, yn ymyl y gwr a biau y llys y dodwyd Peredur i eistedd. Gwedi darfod bwyta, gofynodd y gwr i Peredur os gwyddai efe pa fodd i ladd â chleddyf yn dda. 'Na wn,' ebe yntau, 'ond pe cawn ddysg, mi a wyddwn.' 'Yr hwn a wyr,' ebe'r henwr, 'pa fodd i chwareu â ffon a tharian yn dda, a wyr hefyd pa fodd i ymladd â chleddyf.' A dau fachgen oedd i'r gwr, sef un â gwallt melyn a'r llall â gwallt gwineu. 'Cyfodwch weision,' eb efe wrthynt, 'i chwareu â ffyn ac â tharian; ac i chwareu â ffyn yr aethant.' 'Dywed, enaid,' ebe'r gwr, 'p'run yw'r goreu o'r ddau, debygi di, am chwareu?' 'Tybio yr wyf i,' ebe Peredur, 'y gallai y llanc melyn dynu gwaed o'r llall os mynai.' 'Cyfod dithau, enaid, a chymer y ffon a'r darian o law y llanc gwineu, a thyn waed o'r gwas melyn, os gelli!' A Pheredur a gyfododd i chwareu â'r gwas melyn, ac a ddyrchodd ei fraich, ac a roes iddo ddyrnod mawr nes y disgynodd ei ael ar ei lygad, ac nes oedd ei waed yn rhedeg. 'Ie, enaid,' ebe'r gwr, 'dos i eistedd bellach; y dyn goreu am ladd â chleddyf yn yr Ynys hon a fyddi di; ewythr i ti brawd dy fam wyf i, a chyda ni yr arosi am ysbaid yn dysgu moes ac arfer y gwledydd, ac iawn ymddygiad, ac addfwynder, a boneddigeiddrwydd. Gad heibio bellach arferion ac ymddyddanion dy fam, ac mi a fyddaf yn athraw i ti, ac a'th wnaf yn farchog urddawl. A dyma a wnei di:—Os gweli rywbeth a fo'n rhyfedd genyt, nac ymhola yn ei gylch, os na ddywedir wrthyt o garedigrwydd; nid arnat ti y bydd y bai, eithr arnaf i fel dy athraw.' Ac anrhydedd a gwasanaeth ddigon a gawsant; a phan fu amser, i gysgu yr aethant.

Pan ddaeth y dydd gyntaf, Peredur a gyfododd, ac a gymerodd ei farch, a thrwy ganiatad ei ewythr a gychwynodd ymaith. Ac efe a ddaeth i goed mawr anial, ac yn mhen y coed y daeth i ddol, a'r tu arall i'r ddol wastad efe a welai gaer fawr. Tua'r lle hwnw y cyrchodd efe, a'r porth a gafodd yn agored, ac i'r neuadd y daeth. Yno gwelai wr gwynllwyd hardd yn eistedd yn ystlys y neuadd, a lluaws o weision o'i amgylch, y rhai a gyfodasant yn urddasol i'w dderbyn, ac a'i dodasant i eistedd yn ochr y gwr biau y llys. Ac ymddiddan a wnaethant;

a phan ddaeth amser bwyd, dodwyd Peredur i eistedd yn ymyl y gwr mwyn i fwyta. Gwedi darfod bwyta ac yfed eu gwala, gofynodd y gwr da i Peredur os gwyddai efe pa fodd i ymladd â chleddyf. 'Pe cawn ddysg, mi a wyddwn,' ebe yntau. Ac yn llawr y neuadd yr oedd ystwffwl (*staple*) mawr, gymaint ag y medrai llaw milwr ei amgyffred. 'Cymer,' ebe'r gwr wrth Peredur, 'y cleddyf acw, a tharo yr ystwffwl haiarn.' A Pheredur a gyfododd, ac a darawodd yr ystwffwl haiarn yn ddau ddarn, a'r cleddyf yn ddau ddarn. 'Dod y darnau yn nghyd, a chyfana hwynt,' ebe'r gwr. Peredur a'u dododd yn nghyd, a hwy a aethant yn gyfan fel cynt. Ac eilwaith efe a darawodd yr ystwffwl onid oedd yn ddau ddarn, a'r cleddyf yn ddau ddarn; ac fel o'r blaen, cyfanhau a wnaethant. A'r drydedd waith, efe a darawodd ddyrnod gyffelyb; ac yna ei rhoddes yn nghyd, ac ni chyfanai yr ystwffwl na'r cleddyf. 'Ie, was,' ebe'r gwr, 'dos i eistedd bellach, a'm bendith arnat. Y dyn goreu yn y deyrnas am ladd â chleddyf wyt ti. Deuparth dy allu a gyraeddaist; y drydedd ran ni chefaist eto. Pan y cei hwnw, ni thycia i neb ymryson â thi; ewythr i ti wyf inau frawd dy fam; brawd imi yw'r gwr y lletyaist gydag ef neithiwr. Yna ymddyddan â'i ewythr a wnaeth Peredur. Ar hyny, wele ddau was yn dyfod i'r neuadd ac yn myned i'r ystafell, a gwaewffon ganddynt anfeidrol ei maint, a thair ffrwd o waed yn rhedeg o'r dur hyd y llawr. A phan welodd y cwmni hyny, llefain ac wylofain a wnaethant; eithr y gwr ni thorodd ei ymddyddan â Pheredur. Ni ddywedodd efe ychwaith beth oedd ystyr y gwaed, ac nis gofynodd yntau. Gwedi ysbaid fechan o ddystawrwydd, dyma ddwy forwyn yn dyfod a dysgl fawr rhyngddynt, a phen gwr ar y ddysgl, a gwaed lawer o'i gylch. A chwmi y llys a godasant waedd fawr, nes yr oedd yn flin trigo yn yr un llys a hwynt. Ac o'r diwedd, tewi a wnaethant, a phan oedd yn amser, i gysgu yr aeth Peredur i ystafell deg.

Tranoeth, Peredur trwy genad ei ewythr, a gychwynodd ymaith. Oddi-yno efe a ddaeth i goed; ac yn mhell yn y coed, efe a glywai waedd. A gwraig wineu brydferth a welai, a march a chyfrwy arno yn sefyll gerllaw. Yn ei hymyl yr oedd corff marw, a hithau yn ceisio codi y corff i'r cyfrwy ar y march; ond gan nas medrai, ac yntau yn syrthio i'r llawr, hi a godai waedd wylofus. 'Dywed, fy chwaer,' ebe Peredur, 'paham yr wyt yn wylofain?' 'O! ie, Peredur ysgymunedig, bychan o wared a gafodd fy ngofid genyt ti erioed.' 'Paham,' ebe Peredur, 'yr wyf i yn ysgymun?' 'Am dy fod yn achos i ladd dy fam; canys pan gychwynaist ymaith o'i hanfodd, y neidiodd gwaew i'w chalon, ac o hyny y bu hi farw.

Am hyny yr ydwyf yn ysgymun; a'r corr a'r gorres welaist yn Llys Arthur, corriaid dy dad a'th fam oeddynt. A chwaer i ti wyf inau, a'm gwr priod oedd hwn, a'r marchog sydd yn y llanerch yn y coed a'i lladdodd; ac na ddos dithau ar ei gyful ef rhag dy ladd ganddo yr un modd.' 'Fy chwaer, cam yw i ti fy ngheryddu; gan i mi aros cyhyd gartref gyda chwi, nes o'r braidd y gallaf orchfygu y marchog hwn; a phed arosaswn yn hwy, nis gallaswn ychwaith. Tithau, taw bellach â'th wylofain, gan na thycia; minau a gladdaf y corff, ac wedi hyny âf i'r lle y mae y marchog er ceisio dial arno.' Ac wedi claddu y gwr, hwy a ddaethant i'r lle yr oedd y marchog, ac a'i cawsant yn marchogaeth yn falch ryfygus yn y llanerch; ac efe a ofynodd i Peredur o ba le y deuai. 'O Lys Arthur,' ebe yntau. 'Ai gwr i Arthur wyt ti?' 'Ie, myn fy nghred.' 'Gwr iawn i'w wasanaethu yw Arthur!' Ac yn y fan a'r lle, ymladd a wnaethant; a Pheredur a fwriodd y marchog; ac efe a ddeisyfodd ei nawdd. 'Nawdd a gei,' ebe Peredur, 'trwy gymeryd y wraig hon yn briod, a rhoddi y parch a'r anrhydedd goreu a ellych iddi, am i ti ladd ei gwr priod hi yn ddiachos; a myned ohonot i Lys Arthur, a mynegi iddo mai myfi a'th fwriodd er anrhydedd a gwasanaeth iddo ef. Mynega hefyd iddo na ddeuaf i i'w Lys ef hyd oni ymgaffwyf â'r gwr hir sydd yno er dial arno sarhad y corr a'r gorres.' Ac efe a gymerth ernes am gyflawniad hyn oll gan y marchog. A'r marchog a ddarparodd farch a dillad i'r wraig, ac a'i dug gydag ef i Lys Arthur. Yno efe a fynegodd yr hanes, a'r bygythiad a'r Gai. A cherydd a gafodd Cai gan Arthur a'r teulu am iddo wylltio gwas cystal a Pheredur o'r Llys.

Ebe Owain ab Urien, 'Ni ddaw y llanc hwnw byth i'r llys, onid êl Cai allan.' 'Myn fy nghred,' ebe Arthur, 'mi a chwiliaf holl anialwch Ynys Prydain am dano nes y caf ef, ac yna gwnaed y naill y gwaethaf i'r llall.'

Yntau Peredur a gychwynodd rhagddo, ac a ddaeth i goed anial, lle nis gwelai na dyn nac anifail, dim ond dyrysni a llyisiau; ac yn mhen y coed, gwelai gaer fawr a llu o dyrau cedyrn arni; ac yn agos i'r porth, yr oedd mwy o lysiau nag yn unlle arall. Ac efe a gurodd y porth hefo llafn ei waewffon. Ar hyny, dyma was cul melyngoch yn dyfod i fwllch yn y gaer. 'Dewis, unben,' eb efe, 'pa un a agoraf i y porth i ti, ynte dweyd wrth y penaethiaid dy fod yma.' 'Dywed fy mod yma,' ebe Peredur, 'ac os mynir i mi ddyfod i mewn, mi a ddeuaf.' Y gwas a ddaeth drachefn, ac a agorodd y porth iddo; a phan ddaeth i'r neuadd, efe a welai ddeunaw o weision culion, cochion, o'r un faint, a'r un pryd, ac un wisg, ac un oed, a'r gwas a agorasai y porth iddo; a

da oedd eu moesau a'u gwasanaeth; ac wedi diosg ei arfau, ymddyddan a wnaethant âg ef. Ar hyn, dyma bum' morwyn yn dyfod o'r ystafell i'r neuadd; a'r forwyn benaf ohonynt, diau oedd ganddo na welsai erioed rian cyn hardded a hi, a hen wisg o sidan rhwylllog (a fuasai gynt yn dda) am dani; mor dyllog oedd ei dillad fel y gwelid ei chnawd drwyddynt, a gwynach oedd na blawd y crisiant (*crystal*). Ei gwallt a'i dwy ael, duach oeddynt na'r muchud (*jet*), a'r ddau fan coch bychain ar ei gruddiau, cochach oeddynt na'r dim cochaf. A'r forwyn a gyfarchodd well i Peredur, ac a roes ei dwylaw am ei wddf, ac a eisteddodd yn ei ymyl. Yn fuan ar ol hyny, efe a welai ddwy fynaches yn dyfod, a chostrel yn llawn o win gan y naill, a chwe' torth o fara gan y llall. 'Arglwyddes,' ebynt hwy, 'Duw a wyr nad oes ond cymaint arall a hyn o fwyd a diod yn y Coveint (*Convent*) acw heno. Yna hwy a aethant i fwyta; a deallodd Peredur fod y forwyn yn mynu rhoddi mwy o'r bwyd a'r ddiod iddo ef nag i eraill. 'Fy chwaer,' eb efe, 'mi a ranaf y bwyd a'r ddiod.' 'Nage, enaid,' ebe hi. 'Myn fy ffydd, mi a'i rhanaf,' ebe Peredur. Ac efe a gymerth ato y bara, ac a roddes i bawb gystal a'u gilydd; ac a roes yr un mesur o'r ddiod i bawb fel eu gilydd. A phan oedd amser myned i gysgu, darparwyd ystafell i Peredur, ac i gysgu yr aeth.

Ac ebe'r gwceision wrth y forwyn hono decaf a phenaf ohonynt, 'Y mae genym gyngor i ti.' 'Beth yw hyny?' ebe hi. 'Myned at y llanc i'r ystafell uchod, a chynyg dy hun iddo, naill ai fel gwraig neu gariadferch.' 'Hyny,' ebe hi, 'a fyddai anwedus; myfi heb achos erioed â gwr, yn cynyg fy hun iddo, cyn iddo ymscerchu; ni allaf wneud hyny er dim.' 'Dygwn i Dduw ein cyffes,' ebynt hwy, 'oni wnei di hyny, y gadawn di i'th elynion i wneuthur a fynout â thi.' Rhag ofn hyny, y forwyn a gychwynodd, a than ollwng ei dagrau, a ddaeth rhagddi i'r ystafell; a chan dwrf y ddôr yn agor, Peredur a ddeffrodd. A'r forwyn oedd yn wylo ac yn ochain. 'Dywed,' fy chwaer,' ebe Peredur, 'paham yr wyt ti yn wylo?' 'Mi a ddywedaf i ti, arglwydd,' ebe hi, 'fy nhad oedd biau yr etifeddiaeth hon, a'r llys hwn, a'r iarllaeth sydd dani. Yna mab i iarll arall a'm ceisiai inau gan fy nhad; ac am na chymerwn i ef o'm bodd, ni roddai fy nhad fi o'm hanfodd iddo ef nac i un iarll arall yn y byd. Myfi oedd unig blentyn fy nhad; a phan fu ef farw, daeth y cyfoeth i mi; a mwy oedd fy ngwrthwynebiad iddo wed'yn na chynt. Felly efe a ddug ryfel yn fy erbyn, ac a oresgynodd yr holl gyfoeth oddieithr yr un ty hwn; a thrwy ddewrder y gwyr a welaist, y rhai ydynt frodyr maeth i mi, a chadernid y lle, nis gellid byth ei gymeryd tra fyddai ynddo fwyd a diod. A darfu y rhai hyny; eithr fod

y mynachesau a welaist ti yn ein porthi ni, gan fod y wlad yn rhydd iddynt hwy. Bellach, nid oes ganddynt hwythau na bwyd na diod. Ac yforu, fe ddaw yr iarll a'i holl lu gydag ef am ben y lle hwn; ac os syrthiaf i'w ddwyllaw, ni bydd gwell fy nhynged na'm rhoddi i weision ei feirch. Gan hyny, daethum i ofyn dy nawdd yn y wedd y byddai goreu genyt, naill ai i'm cymeryd ymaith, neu fy amddiffyn yma.' 'Dos i gysgu, fy chwaer,' eb efe, 'nid af oddiwrthyt nes gwneud yr hyn a ofyni, a cheisio bod yn nerth i chwi.' A'r forwyn a aeth yn ol i gysgu. Bore dranoeth hi a gyfododd, ac a ddaeth i'r lle yr oedd Peredur, ac a gyfarchodd well iddo. 'Duw a roddo dda iti, enaid,' eb efe, 'a pha newydd sydd genyt?' 'Dim ond fod yr iarll a'i holl lu wedi disgyn wrth y porth, ac ni weles neb erioed gynifer o bebyll, nac o farchogion yn galw am eraill i ymladd.' Ebe Peredur, 'Darparer i minau fy march,' a'i farch a ddarparwyd iddo, ac efe a gyfododd, ac a ddaeth i'r weirglodd. Yno yr oedd marchog yn marchogaeth yn falch ryfygus, wedi dyrchafu arwydd ymladd, Ac i ymladd yr aethant, a Pheredur a'i bwriodd ef tros bedrain (*crupper*) ei farch i'r llawr. Ac ar ddiwedd y dydd, y daeth marchog arbenig i ymladd âg ef, ac efe a daflodd hwnw hefyd. Hwnw a ddeisyfodd nawdd gan Peredur. 'Pwy wyt ti?' ebe yntau, 'Penteulu yr iarll,' eb efe. 'Beth sydd o gyfoeth yr iarll yn dy feddiant di?' 'Y drydedd ran¹, ebe'r marchog. 'Adfer di iddi y drydedd ran o'i chyfoeth yn llwyr, a'r hyn a gefaist oddiwrtho, a danfon hyny heno i'r llys hwn iddi, a danfon heblaw hyny fwyd a diod i gant o ddynion, a meirch ac arfau iddynt, onide ni chaniataf i ti dy ddeisyfiad.' A hyny a wnaeth efe yn ddioed. A'r forwyn oedd yn hyfryd lawen y nos hono, wedi cael hyn oll.

Dranoeth, daeth Peredur i'r weirglodd, ac efe a daflodd luaws o farchogion y dydd hwnw. Ac ar ddiwedd y dydd, daeth marchog rhytygus arbenig yn mlaen i ymladd, ac ete a fwriodd hwnw hefyd, a nawdd Peredur a ddeisyfodd. 'Pwy wyt ti?' ebe Peredur. 'Distain (*steward*) llys yr iarll, eb efe. 'Beth sydd o gyfoeth y forwyn yn dy feddiant di?' 'Y drydedd ran,' eb efe. 'Ie,' ebe Peredur, 'dychwel y cyfoeth i'r forwyn, a'r holl dda a gefaist ti ohono yn llwyr, a chyda hyny fwyd a diod i ddau cant o wyr, a meirch iddynt ac arfau; a bydd di yn garcharor iddi.' A hyny a gafwyd yn ddioed.

A'r trydydd dydd y daeth Peredur i'r weirglodd, ac efe a daflodd

¹ Y *drydedd ran*.—Yn y gwreiddiol, defnyddir y gair 'trayan.' Yn ol Cyfreithiau Hywel Dda, yr oedd y distain a'r penteulu i gael y drydedd ran o rai o'r dirwyon, ac arferir y gair yno hefyd i'r un perwyl.

fwy y diwrnod hwnw, nag un dydd o'r blaen. Ac yn niwedd y dydd hwnw, y daeth yr iarll ei hun i ymladd âg ef; a Pheredur a'i bwriodd yntau, a'r iarll a ddeisyfodd ei nawdd. 'Pwy wyt ti?' eb efe. 'Myfi yw yr iarll, ni wadaf.' 'Ie,' ebe Peredur. 'dyro yr holl iarllaeth yn ol i'r forwyn, a'th iarllaeth dy hun hefyd yn ychwaneg; a bwyd a diod i dri chant o wyr, ac arfau a meirch iddynt heblaw hyny; a bydd dithau tan ei hawdurdod.' Ac felly o gwbl y bu. A Pheredur a drigodd yno dair wythnos yn peri teyrnged ac ufudd-dod i'r forwyn wrth ei chynghor. 'Trwy dy genad,' eb efe, 'mi a gychwynaf ymaith.' 'Ie, fy mrawd,' ebe hi, 'a raid i ti gael myned?' 'Rhaid, myn fy nghred,' eb efe, 'a phe na b'ai o gariad atat, ni buaswn yma cyhyd ag y bum.' 'Enaid,' ebe hi, 'pwy wyt ti?' 'Peredur mab Efrog o'r Gogledd; ac os daw arnat rhyw ofid neu enbydrwydd, danfon ataf, a mi a'th amddiffynaf os gallaf.'

Felly Peredur a gychwynodd ymaith; ac nid yn mhell oddiyno daeth marchoges i'w gyfarfod, ar farch teneu yn chwys trosto; a hi a gyfarchodd well iddo. 'O ba le y deui di, fy chwaer?' Hithau a ddywedodd wrtho yr achos o'i thaith. Gwraig ydoedd i Syberw y Llanerch. 'Ie,' eb efe, 'myfi ydyw'r marchog a fu yn achos iti o'r gofid hwn; ac edifar fydd i'r neb a'i gwnaeth.' Ar hyny, dyma y marchog yn dyfod, ac yn gofyn i Peredur a welsai efe y cyfryw farchog ag oedd ef yn ei geisio. 'Taw a'th son,' ebe Peredur, 'myfi wyt ti yn ei geisio; ac myn fy nghred, drwg yr ymddygi di a'r teulu at y forwyn, gan mai dieuog yw ohonof i.' Ac ymladd a wnaethant, ac ni bu hir nes y bwriwyd y marchog, ac efe a ddeisyfodd nawdd Peredur. 'Nawdd a geffi,' ebe Peredur, 'ond rhaid iti ddychwelyd y ffordd y daethost i fynegi fod y forwyn yn ddieuog; ac fel iawn am y cam a wnaethost, dywed imi dy fwrw.' A'r marchog a roddes ei lw ar hyny.

A Pheredur a gerddodd rhagddo; ac uwchlaw iddo, gwelai gastell, a thuag ato yr aeth, ac efe a darawodd y porth â'i waewffon. Ar hyny, dyma was gwineu prydferth, o faint milwr ac oedran bachgen, yn agor y porth; a phan ddaeth efe i'r neuadd, efe a welai wraig fawr hardd yn eistedd mewn cadair, a llawforwynion yn aml o'i chylch, a hi a fu yn llawen wrtho. A phan ddaeth hi yn amser, i fwyta yr aethant. Gwedi dartod bwyta, ebe hi, 'Unben, gwell fyddai i ti fyned i gysgu i le arall.' 'Paham na chawn i gysgu yma?' ebe Peredur. 'Naw gwiddon (*witoh*) y sydd yma, enaid, o Widdonod Caerloyw (*Gloucester*), ac y mae eu tad a'u mam gyda hwynt, ac nid oes a ddianc rhagddynt, ac y maent wedi goresgyn yr holl gyfoeth a'i ddyfetha, oddieithr y tŷ hwn.'

'Ie,' ebe Peredur, 'ni a aroswn yma heno; ac os daw rhyw niwaid i chwi, mi a'ch cadwaf rhagddo os gallaf, ac ni wnaif i fy hun i chwi un niwaid.' Ac i gysgu yr aethant; a chyda'r dydd, Peredur a glywai waedd ddychrynlyd; ac efe a gyfododd yn gyflym ac a wisges ei grys a'i lawdr (*breeches*), a'i gleddyf am ei wddf, ac allan y daeth. Yno gwelai widdon wedi dal gwyliwr, ac yntau yn gwaeddi. Ac efe a ymosododd ar y widdon, ac a'i tarawodd â'r cleddyf ar ei phen oni ledodd yr helm a'i phenwisg fel dysgl ar ei phen. 'Dy nawdd, Peredur deg fab Efrog,' ebe hi, 'a nawdd Duw.' 'Pa fodd, wrach, y gwyddost mai Peredur wyf i?' 'Tyngedfen a roes imi weledigaeth y cawn ofid genyt ti; ac y byddai i ti gymeryd march ac arfau genyf inau. A rhaid i ti aros gyda mi i ddysgu marchogwriaeth (*chivalry*), a thrin arfau.' 'Fel hyn,' ebe Peredur, 'y ceffi di fy nawdd. Tynga na wnelych di gamwedd byth yn nghyfoeth yr iarles hon.' Ac efe a gymerodd ernes am hyny; a thrwy ganiatad yr iarles, a gychwynodd ymaith gyda'r widdon i Lys y Gwiddonod, lle y bu am dair wythnos, ac y dewisodd ei farch a'i arfau, ac yna aeth i'w ffordd.

Yn niwedd y dydd efe a ddaeth i ddyffryn, ac yn mhen y dyffryn yr oedd cell meudwy (*hermit's cell*); a llawen fu y meudwy wrtho, ac yno y bu ef y nos hono. Bore dranoeth, efe a gododd oddiyno; a phan ddaeth allan, wele cawod o eira a ddisgynasai yn ystod y nos, ac yr oedd gwalch gwyllt wedi lladd hwyad gerllaw y gell; ond swm y march a ddychrynodd y gwalch, a brân a ddisgynodd ar y gelain farw. A sefyll a wnaeth Peredur, a chyffelybu duwch y frân, a gwynder yr eira, a chochni y gwaed; i wallt y wraig a garai fwyaf, yr hwn oedd can dduded a'r muchud (*jet*), a'i chnawd i wynder yr eira, a chochni y gwaed yn yr eira i'r ddau ysmotyn coch oedd ar ei gruddiau.

Ac yr oedd Arthur a'i deulu yn chwilio am Peredur. 'A wyddoch chwi,' ebe Arthur, 'pwy yw y marchog paladr hir a saif yn y nant uchod?' 'Arglwydd,' ebe un, 'mi a af i ofyn iddo pwy ydyw.' Ac efe a ddaeth at y fan yr oedd Peredur, ac a ofynodd iddo beth a wnai ef felly, a phwy ydoedd. Eithr ei feddwl ef oedd wedi ymgolli gymaint mewn myfyrdod ar y wraig a garai fwyaf, fel na roddes ateb iddo. Yna'r gwas a'i tarawodd â'u waewffon, a Pheredur a droes arno, ac a'i tafodd tros bedrain ei farch i'r llawr. Ar ei ol ef, y daeth pedwar gwas ar hugain ato ar yr un neges, ac nid atebai yntau yr un o honynt mwy na'i gilydd, eithr rhoddai yr un driniaeth i bob un, sef ei fwrw i'r llawr. Yna Cai a ddaeth ato, ac a draethodd ei genadwri yn arwflin a chwerw; a Pheredur a'i tarawodd ef

â'i waewffon o tan ei ên, ac a'i hyrddiodd oddiwrtho, nes y torodd ei fraich a gwaell ei ysgwydd (*shoulder blade*), ac yna a farchogodd drosto un waith ar hugain. A phan oedd Cai mewn llewyg fel hyn ar lawr, trwy y dynnodiau a gawsai, ei farch a droes yn ol ac ar dith chwyrn a ddaeth i'r man yr oedd Arthur a'i deulu. Hwytbau pan welsant y march yn dychwelyd heb y marchog, a gychwynasant ar frys tua'r lle y buasai'r ysgarmes; a phan ddaethant yno, meddylient fod Cai wedi ei ladd, ond cawsant, ond iddo gael meddyg da, y byddai byw. Ni symudodd Peredur o'i fyfyrdod mwy na chynt, er gweled yr helynt oedd yn nghylch Cai. A Chai a ddygwyd i babell Arthur, ac Arthur a barodd ddwyn meddygon cywrain ato; a drwg fu gan Arthur i Gai gyfarfod â'r gofid hwnw, canys efe a'i carai yn fawr.

Yna y dywedodd Gwalchmai, 'Ni ddylai neb gyffroi marchog urddawl oddiar ei fyfyrdod yn fyrbwyll; canys meddwl y mae naill ai am rhyw golled a ddaeth iddo, neu am y wraig a gâr fwyaf; a'r byrbwylltra hwnw fu yr achos o adfyd yr hwn a ymweles ddiweddaf âg ef. Ac o bydd da genyt ti, arglwydd, mi a af i edrych a symudodd y marchog oddiar y meddwl hwnw; ac os felly, mi a archaf iddo yn addfwyn ddyfod i ymweled â thi.' Ac yna Cai a sorodd, ac a ddywedodd eiriau dig cenfigenus, 'Gwalchmai,' eb efe, 'diau y deui di âg ef trwy addfwynder. Clod bychan er hyny a haeddit am orfod ar farchog lluddedig, wedi blino yn ymladd. Felly y gorfuost ti ar lawer cyn hyn; a thra bo genyt dafod a geiriau teg, ni raid iti wrth arfau. Pais o lian teneu a fydd yn ddigon am danat; ac ni bydd raid iti dori gwaewffon na chleddyf er ymladd â marchog a geffych yn nghyflwr y marchog hwn.' Yna Gwalchmai a atebodd Cai:—'Ti a allet draethu ymadroddion hawddgarwch, pe mynit; ac nid arnaf i y dylit ddial dy lid a'th ddigofaint. Tebygol genyf i y dygaf y marchog yma heb imi gael tori na braich nac ysgwydd.' Yna y dywedodd Arthur wrth Gwalchmai, 'Geiriau doeth a phwyllog a ddywedi di. Dos rhagot, a chymer ddigon o arfau am danat, a dewis dy farch.' A Gwalchmai a wisges ei arfau, ac a farchogodd yn frysiog tua'r fan yr oedd Peredur, yr hwn a gafodd efe fyth yn myfyrio yr un meddwl ac yn gorphwys ar baladr ei waewffon¹.

A Gwalchmai a ddaeth ato heb un arwydd gelyniaeth, ac a ddywedodd wrtho, 'Pe gwyddwn y byddai cystal genyt ti ag yw genyf i, mi

¹ Y mae cymeriadau cyffredinol y ddau farchog yn cael eu harddangos yma yn dra nerthol. Cai yn fyrbwyll, trahaus, ac aflwyddianus yn ei neges; Gwalchmai yn bwylllog, llariaidd, ac yn cyrhaedd ei amcan ei hun tra yn enill ar yr un pryd serch a chyfeillgarwch Peredur.

a ymddiddanwn â thi. Cenadwr ydwyf i oddiwrth Arthur atat, yn atolwg iti ddyfod i ymweled âg ef. A bu dau wr ar yr un neges hon o'm blaen i.' 'Gwir yw hyny,' ebe Peredur, 'ac anhawddgar y daethant. Ymladd a wnaethant â mi, ac nid oedd dda genyf inau hyny, gan nad oedd dda genyf gael tynu fy sylw oddiar yr hyn y meddylw'n am dano. Meddwl yr oeddwn am y wraig a garwn fwyaf; ac hyn a barodd imi feddwl—edrych yr oeddwn ar yr eira, ac ar y frân, ac ar y dafnau o waed yr hwyad a laddasai gwalch yn yr eira. A meddwl yr oeddwn fod ei gwynder yn debyg i'r eira, a'i gwallt a'i haeliau yn debyg i'r frân, a bod y ddau fan coch ar ei dwy rudd yn debyg i'r ddau ddefnyn o waed.' Ebe Gwalchmai, 'Nid anfoneddigaidd oedd y meddwl hwnw; ac nid rhyfedd dy fod yn anfonddlawn i gael dy ddwyn oddiwrtho.' Ebe Peredur. 'A ddywedi di imi, a ydyw Cai yn Llys Arthur?' 'Ydyw,' ebe yntau, 'ac efe oedd y marchog diweddaf a ymladdodd â thi; ac ni bu da iddo o'r ymladd hwnw; efe a dorodd ei fraich ddeheu a gwaell ei ysgwydd yn y cwmp a gafodd oddiwrth dy baladr di.' 'Ie,' ebe Peredur, 'nid yw yn ddrwg genyf ddechreu dial y sarhad ar y corr a'r gorres.' A Gwalchmai a ryfeddodd ei glywed yn son am y corr a'r gorres, ac a ddynesodd ato, ac a roes ei ddwyllaw am ei wddf, gan ofyn beth oedd ei enw. 'Peredur ab Efrog i'm gelwir,' eb efe; 'a phwy wyt tithau?' 'Gwalchmai i'm gelwir i,' ebe yntau. 'Da yw genyf dy weled,' ebe Peredur, 'dy glod a glywais yn mhob gwlad am filwriaeth a chywirdeb, a'th gyfeillgarwch a atolygaf.' 'Ti a'i cei, myn fy nghred,' ebe Gwalchmai, 'a dyro i mi yr eiddot tithau.' 'Ti a'i cei yn llaweu,' ebe Peredur.

A hwy a aethant yn nghyd, yn hyfryd a chyttun, tua'r lle yr oedd Arthur; a phan glybu Cai eu bod yn dyfod, efe a ddywedodd, 'Mi a wyddwn na byddai raid i Walchmai ymladd â'r marchog, ac nid rhyfedd yw ei fod yn cael y fath glod. Gwna ef fwy hefo'i eiriau teg, na myfi o nerth ac arfau.' Ac aeth Peredur a Gwalchmai i babel Gwalchmai er diosg eu harfau; a Pheredur a wisgodd yn gyffelyb i Walchmai, a myned a wnaethant law yn llaw i'r lle yr oedd Arthur, a chyfarch gwell iddo. 'Arglwydd,' ebe Gwalchmai, 'dyma'r gwr yr ydwyf er's talm yn ei geisio.' 'Croesaw iti unben,' ebe Arthur, 'a chyda mi y trigi bellach, a phe gwybuaswn y buasai dy gynydd fel y bu, ni chawsit fyned oddiwrthyf fel yr aethost. Hyny, modd bynag, a brophwydodd y corr a'r gorres, y rhai a gamdriniodd Cai, ac ar yr hwn y dialaist tithau.' Ar hyny, wele y frenhines a'i llawforwynion yn dyfod, a chyfarch gwell a wnaeth Peredur iddynt. Llawen fuant hwythau wrtho, a'i groesawu a wnaethant. Parch

anrhydedd mawr a roddes Arthur i Peredur; a hwy a ddychwelasant i Gaerlleon.

A'r nos gyntaf y daeth Peredur i Lys Arthur yn Nghaerlleon, wedi bwyta, efe a rodiai yn y gaer, ac wele Angharad Law Eurawg yn cyfarfod âg ef. 'Myn fy nghred, fy chwaer,' eb efe, 'morwyn hawddgar wyt, a phe da genyt, mi a allwn dy garu yn fwy nag un forwyn.' 'Mi a roddaf fy nghred,' ebe hi, 'na charaf i dydi, ac na'th fynaf yn dragwyddol,' 'Minau a dyngaf,' ebe Peredur, 'na ddywedaf air byth wrth Gristion nes iti gydnabod dy fod yn fy ngharu yn fwy nag un gwr arall!'

Tranoeth, Peredur a gerddodd ymaith ar brif-ffordd ar hyd cefn mynydd, ac efe a welai ddyffryn crwn, gororau yr hwn oedd yn goediog a charegog, a gwastad y dyffryn oedd yn weirgloddiau, a goriwaered rhwng y gweirgloddiau a'r coed. Ac yn mynwes y coed, gwelai dai duon lawer a gwaith garw arnynt. Disgyn a wnaeth, ac arwain ei farch tua'r coed, ac heb fod neppell yn y coed, efe a welai graig serth, a'r ffordd yn rhedeg gydag ochr y graig, a llew yn rhwym wrth gadwyn yn cysgu a'r astell o'r graig, a phwll dwfn anferthol ei faint a welai o dan y llew a'i lonaid o esgyrn dynion ac anifeiliaid. Ac efe a dynodd ei gleddyf, ac a darawodd y llew oni syrthiodd tros y dibyn wrth ei gadwyn uwch ben y pwll. Ac efe a roes yr ail ddyrnod i'r gadwyn, nes y torodd, a'r llew a syrthiodd i'r pwll. Yna efe a arweiniodd ei farch tros lechwedd y graig hyd nes y daith i'r dyffryn.

Ac efe a welai yn nghanol y dyffryn gastell teg, a thuag ato yr aeth. Ac ar y weirglodd wrth y castell, gwelai wr llwyd yn eistedd, mwy o faint na'r un gwr a welsai erioed, a chyda hyny, ddau was ieuanc yn saethu carnau eu cyllyll o asgwrn morfil (*whalebone*)—y naill ohonynt yn was gwineu, a'r llall yn was melyn. Peredur a aeth rhagddo at y gwr llwyd, ac a gyfarchodd well iddo. 'Mefl ar farf fy mhorthor (*porter*),' ebe'r gwr llwyd; a Pheredur a ddeallodd mai y llew oedd ei borthor. Yna y gwr llwyd a'r gweision a ddaethant i'r castell, a Pheredur a ddaeth gyda hwynt. Lle teg anrhydeddus a welai ef yno; ac i'r neuadd yr aethant, a'r byrddau oeddynt wedi eu codi, a bwyd a diod ddigonedd arnynt, Ar hyny, efe a welai wraig hen a gwraig ieuanc yn dyfod o'r ystafell; ac yr oeddynt y gwagedd mwyaf a welsai erioed. Wedi ymolchi, i fwyta yr aethant; y gwr llwyd oedd yn mhen uchaf y bwrdd, a'r wraig hen yn nesaf ato; a a Pheredur a'r forwyn a ddodwyd yn nghyd; a'r ddau was ieuanc yn

¹ Yr oedd ymdynghedu i gyflawni rhyw wag orchest fel hyn yn beth cyffredin yn nyddiau Marchogwriaeth.

gwasanaethu arnynt. Ac edrych a wnaeth y forwyn ar Peredur, a thristhau; yntau a ofynodd iddi achos ei thristwch. 'Tydi, enaid,' ebe hi, 'er pan y'th welais gyntaf, a gerais yn fwyaf gwr; a thost yw genyf feddwl am y dynged gyferfydd yforu i was mor foneddigaidd a thi. A welaist ti yr aml dai duon sydd yn ochr y coed? gwyr i'm tad, y gwr llwyd acw, sydd yn byw yn yr oll ohonynt, a chewri ydynt oll; ac yforu hwy a gyfodant yn dy erbyn, ac â'th laddant. Y Dyffryn Crwn y gelwir y dyffryn hwn.' 'O! ie, forwyn deg,' ebe Peredur, 'a beri di fod fy march i a'm harfau yn yr un lletty a mi heno?' 'Rhyngof i a Duw,' ebe hi, mi a'i paraf, os gallaf, yn llawen.'

Pan ddaeth amser fod yn well ganddynt gysgu na chyfeddach, i gysgu yr aethant; a'r forwyn a barodd fod march ac arfau Peredur yn yr un lletty ag ef. Tranoeth, clywai drwst gwyr a meirch o gylch y castell; ac efe a gyfododd, ac a wisgodd arfau am dano ac am ei farch, ac a ddaeth i'r weirglodd. A daeth y wraig hen a'r forwyn at y gwr llwyd, gan ddywedyd, 'Arglwydd, cymer air y llanc dyeithr na bydd iddo ddweyd dim o'r hyn a welodd yma; a nyni a fyddwn wystlon trosto.' 'Na cymeraf, myn fy nghred,' ebe y gwr llwyd. A Pheredur a ymladdodd â'r llu; ac erbyn yr hwyr, yr oedd wedi lladd y drydedd ran ohonynt, ac heb dderbyn ei hun unhyw niwaid. Yna y dywedodd y wraig hen, 'Y mae'r llanc wedi lladd llawer o'th lu; dyro nawdd iddo.' 'Na roddaf, myn fy nghred,' ebe'r gwr llwyd. A'r wraig hen a'r forwyn deg oeddynt yn gwylid yr ymladdfa oddiar fwlech yn y gaer. Yna Peredur a gyfarfu â'r gwas melyn, ac a'i lladdodd. 'Arglwydd,' ebe'r forwyn, 'dyro nawdd i'r llanc.' 'Na roddaf, rhyngof i a Duw,' ebe'r gwr llwyd. Yna Peredur a gyfarfu â'r gwas gwinau, ac a'i lladdodd. 'Buasai'n well iti pe rhoddasit nawdd i'r llanc cyn iddo ladd dy ddau fab, ac o'r braidd y bydd i tithau dy hun ddianc,' 'Dos dithau, forwyn,' eb efe, 'ac atolwg ar y llanc roddi nawdd i mi; yr ydym ni yn ymostwng iddo.' A'r forwyn a ddaeth i'r man yr oedd Peredur, ac a atolygodd ei nawdd i'w thad, ac i'r sawl a ddiangesynt o'i wyr yn fyw. 'Nawdd a geiff,' ebe yntau, 'ar yr amod fod iddo ef, a phawb sydd dano, fyned i ymostwng i'r Ymherawdwr Arthur, a dywedyd wrtho mai Peredur, gwr iddo ef, a wnaeth y gwasauaeth hwn.' 'Myn y Nefoedd, mi a wnanu hyny yn llawen,' ebe hi. 'A rhaid i chwi,' eb efe, 'gymeryd eich bedyddio, a minau a ddanfona at Arthur i ddeisyf arno roddi y dyffryn hwn i ti, ac i'th etifedd byth ar ol hyny.' Yna hwy a aethant i mewn, a'r gwr llwyd a'r wraig fawr a gyfarchasant well i Peredur. A'r gwr llwyd a ddywedodd wrtho, 'Er pan ydwyf yn meddu y dyffryn hwn, ni welais Gristion oud tydi

yn myned oddiyma â'i fywyd ganddo, Ninau a awn i ymostwng i Arthur, ac i gymeryd Cred a Bedydd,' Ebe Peredur, 'Diolchaf inau i Dduw na thorais fy llw wrth y wraig a garaf fwyaf, sef na ddywedwn un gair wrth Gristion.'

Trigasant yno y nos hono. Tranoeth, y gwr llwyd a'i nifer gydag ef a aethant i Lys Arthur, ac a ymostyngasant iddo. Ac Arthur a barodd eu bedyddio; a'r gwr llwyd a'i hysbysodd mai Peredur a'i trechasai ef. Ac Arthur a roddes i'r gwr llwyd a'i nifer y dyffryn yw gynal tano ef, yn ol fel y deisyfasai Peredur; a thrwy genad Arthur, hwy a ddychwelasant i'r Dyffryn Crwn.

Peredur yntau dranoeth a gerddodd rhagddo trwy diriogaeth fawr ddi-ffaeth heb ynddi dŷ cyfanedd. O'r diwedd, efe a ddaeth at dŷ bychan a thlawd, lle y clywodd fod yno sarph yn gorwedd ar fodrwy aur, yr hon nid adawai dŷ cyfanedd am saith milldir o gwmpas iddi. A Pheredur a ddaeth i'r lle y clywai fod y sarph, ac a ymladdodd â hi yn llidiog, dewr, a ffyrnig-wyllt. O'r diwedd, efe a'i lladdodd, ac a gymerth y fodrwy iddo ei hun. Ac felly y bu ef yn cerdded yn hir heb ddywedyd yr un gair wrth neb rhyw Gristion, nes yr oedd yn colli ei liw a'i wedd o hiraeth ar ol Llys Arthur, a'r wraig a garai fwyaf, a'i gydymdeithion.

Yna, efe a gerddodd rhagddo tua Llys Arthur; ac ar y ffordd, cyfarfu âg ef deulu Arthur yn myned ar neges, a Chai o'u blaen. Efe a'i hadwaenai lwynt oll, eithr nid adwaenai yr un ohonynt hwy mohono ef. 'O ba le y daethost ti, unben?' ebe Cai wrtho ddwywaith a theirgwaith; eithr nid atebai Peredur. Yna Cai a'i gwanodd ef â'i waewffon trwy ei forddwyd. Ond rhag iddo ddywedyd gair, a felly dori ei lw, efe a aeth heibio, heb ymddial arno. Yna y dywedodd Gwalchmai, 'Rhyngof i a Duw, Cai, drwg oedd iti archolli llanc fel hwn na allai siarad;' ac efe a droes yn ol i Lys Arthur. 'Arglwyddes,' eb efe wrth Wenhwyfar, 'a weli di gyflafan cyn dlihired a wnaeth Cai ar y llanc hwn, yntau yn tudan? er Duw, ac erof inau, pâr di ei feddiginiaethu ef erbyn y dychwelwyf, a mi a dalaf y pwyth¹ i ti.'

A chyn dyfod y gwyr yn ol o'u neges, daeth marchog i'r weirglodd yn ymyl Llys Arthur, yn herio gwr i ymladd âg ef. Peredur a dderbyniodd yr hêr, ac a'i trechodd; a threchai farchog bob dydd am wythnos. Un diwrnod, yr oedd Arthur a'r teulu yn myned i'r eglwys, a gwelent farchog wedi dyrchafu arwydd ymladd. 'Ha! wyr,' ebe Arthur, 'myn

¹ *Talu'r Pwyth*.—Ffurf ymadrodd wedi ei fenthycu o'r hen arferiad Gymreig o roddi a thalu anrhegion priodas, y rhai a elwid *Pwyddion*.

eich dewrder, nid af i oddiyma hyd oni chaf fy march a'm harfau i dafu yr iancwr acw.' A gweision a aethant i geisio ei farch a'i arfau iddo. A Pheredur a gyfarfu a'r gweision yn myned heibio, ac a gymerth y march a'r arfau, ac a aeth ei hun i'r weirglodd. Pan ei gwelsant ef yn cyfodi i fyned i ymladd â'r marchog, pawb a frysient i benau'r tai, a'r bryniau, a lleoedd uchel, er gwled yr ymladdfa. A Pheredur a amneidiodd â'i law ar i'r marchog ddechreu arno, a'r marchog a ymosododd, eithr nid ysgogodd Peredur er hyny. Yna Peredur a yspardynodd ei farch, ac a ruthrodd ato yn lliodiog, ffyrnig, chwyrn, a diwrthgil, ac a'i gwanodd hefo dyrnod llym-wenwynig, tost, beiddgar, milwraidd, o dan ei ddwy ên, nes ei godi o'r cyfrwy, a'i luchio bellder mawr oddiwrtho. Yna Peredur a adawodd y march a'r arfau i'r gweision fel o'r blaen, ac a ddychwelodd ar ei draed i'r Llys; a'r 'Marchog Mud' y gelwid ef. A daeth Angharad Law Eurawg i'w gyfarfod. 'Erof i a Duw, unben,' ebe hi; 'gresyn nad ellit siarad; pe gellit siarad, mi a'th garwn yn fwy nag un dyn arall; ac myn fy nghred, er nas gelli, mi a'th garaf felly.' 'Duw a dalo iti, fy chwaer,' ebe Peredur, 'myn fy nghred, minau a'th garaf dithau.' Yna y gwybuwyd pwy oedd Peredur; ac efe a gyfeillachodd hefo Gwalchmai, ac Owain ab Urien, ac hefo pawb o'r teulu; ac a drigodd yn Llys Arthur.

ARTHUR oedd yn Nghaerlleon ar Wysg; ac efe a aeth allan i hela, a Pheredur gydag et. A Pheredur a ollyngodd ei gi ar hydd (*hart*), a'r ci a laddodd yr hydd mewn diffeithwch. Yna efe a welai arwydd tŷ, ac a aeth tuag ato; ac efe a welai neuadd, a cher drws y neuadd yr oedd bechgyn icuainc difarf, cethin, yn chwareu gwyddbwyll¹. A phan aeth i mewn, gwelai dair morwyn yn eistedd ar fainc, a gwisgoedd am danynt fel y gweddai i ferched uchelradd. Yntau a aeth i eistedd atynt ar y fainc; ac un ohonynt a edrychodd arno yn graff, ac a wylodd. A Pheredur a ofynodd iddi paham yr wylai. 'Gan ofid meddwl mai ei ladd a geiff gwas cyn deced a thi.' 'Pwy a'm lladd i?' ebe Peredur. 'Pe gwyddwn y rhwystrai hyny iti aros yn y lle hwn, mi a'i dywedwn,' ebe hi. 'E: maint fy mherygl,' ebe yntau, 'mi a'i gwrandawaf.' 'Y gwr sydd dad i mi,' ebe'r forwyn, 'biau y llys hwn; ac efe a ladd bawb a ddel i'r llys heb ei genad.' 'Pa fath ddyn yw eich tad chwi, pan y gall ladd

¹ *Gwyddbwyll*.—O 'Bedair Camp ar Hugain' yr Hen Gymry, yr oedd pedair a elwid yn Gogampau, sef:—1, Chwareu Gwyddbwyll (*Chess*); 2, Chwareu Towlbwrdd (*Quoits*); 3, Chwareu Ffristial (*Dice*); a Chyweiriaw Telyn.

pawb felly?' 'Gwr ydyw sydd yn gwneud trais ac anfodd ar ei gymydogion; ac ni wna gyfiawnder â neb.' Yna efe a welai y gweision yn cyfodi, ac yn arllwys y werin (*chessmen*) oddiar y bwrdd. Ac efe a glywai dwrf cryf; ac ar ol y twrf, gwelai ddyn du mawr unllygeidiog yn dyfod i mewn; a'r morwynion a gyfodasant i'w dderbyn a diosg ei wisg oddiam dano. Yntau a aeth i eistedd; ac wedi gorphwys ac ymbwylllo, efe a edrychodd ar Peredur, ac a ofynodd pwy oedd y marchog. 'Arglwydd,' ebe un o'r morwynion, 'y gwas ieuanc tecaf a boneddigeiddiaf a weleist ti erioed. Ac er Duw, ac er dy anrhydedd, bydd bwylllog wrtho.' 'Erot ti, mi a ymbwyllaf, ac a roddaf ei fywyd iddo heno.' Yna Peredur a ddaeth atynt wrth y tân, ac a gymerodd fwyd a diod, ac a ymddyddanodd â'r rhianod. A than effeithiau y ddiod, eb efe wrth y gwr du, 'Rhyfedd yw genyf, os wyt ti cyn gryfed ag y dywedi dy fod, pwy allodd dyu dy lygad?' 'Y mae yn ddeddf genyf,' ebe'r gwr du, 'pwy bynag a ofyn i mi yr hyn a ofynaist ti, na chaiff ei fywyd genyf, yn rhad nac er gwerth.' 'Arglwydd,' ebe'r forwyn, 'pa beth bynag a ddywed ef wrthyt mewn ysmaldod tan effaith y ddiod, cadw dy air a ddywedaist gyneu, ac a addewaist wrthyf.' 'Mi a wna hyny yn llawen erot ti,' ebe'r gwr du, 'mi a adawaf iddo ei fywyd heno.' Ac felly y buont y nos hono.

Dranoeth, cododd y gwr du, ac a wisgodd ei arfau am dano, ac a dywedodd wrth Peredur, 'Cyfod i fynu, ddyn, i ddiodef argau.' Peredur a'i hatebodd, 'Y gwr du, os ymladd a fyni, naill ai diosg dy arfau oddiam danat; neu dyro arfau eraill i minau i ymladd â thi.' 'Ila! ddyn,' eb efe, 'a fedrit ti ymladd pe ceit arfau? cymer yr arfau a fynot.' Ac ymladd a wnaethant hyd oni fu raid i'r gwr du erfyn nawdd Peredur. 'Y gwr du,' ebe Peredur, 'ti a gei nawdd os dywedi pwy ydwyt, a phwy a dynodd dy lygad.' 'Arglwydd,' eb efe, 'mi a ddywedaf. Ymladd y bum â'r Pryf Du o'r Garn. Y mae yno grug (*mound*) a elwir yn Grug Galar, ac yn y crug y mae carnedd, ac yn y garnedd y mae pryf, ac yn nghynffon y pryf y mae maen; a rhinweddau y maen ydynt, pwy bynag a'i caiff yn un llaw a fyno o aur a gaiff yn y llaw arall. Ac yn ymladd â'r pryf hwnw y collais i fy llygad. A'm henw yw y Du Trahawe; a'r achos y'm gelwid y Du Trahawe ydoedd am nad oedd neb o'm cylch a'r nas gorthrymwn, a chyfiawnder nis gwnawn i undyn.' 'Ie,' ebe Peredur, 'pa mor bell yw y pryf hwnw?' 'Y dydd y cychwyni oddiyma, ti a ddeui i lys meibion Brenin y Dioddefaint.' 'Paham y

gelwir hwynt felly?' 'Addanc y Llyn¹ a'u lladd hwynt unwaith bob dydd. Oddiyno ti a ddeui i lys Iarlles y Campau.' 'Pa gampau,' ebe Peredur, 'sydd arni hi?' 'Y mae ei theulu yn cynwys tri chant o wyr; a dywedir campau y teulu wrth bob gwr dyeithr a ddel i'r llys. A'r tri-chanwr a eistedd yn nesaf i'r arglwyddes, a hyny nid er anmharch ar y gwesteion (*guests*) eithr fel y dywedont gampau y teulu. Oddiyno ti a ddeui i'r Crug Galarus, lle y mae perchenogion tri chant o bebyll oddeutu y crug yn gwarchod y pryf.' 'Gan i ti fod o gymaint gormes, am gyhyd o amser,' ebe Peredur, 'mi a wnaaf na byddi felly mwyach,' a Pheredur a laddodd y gwr du.

A'r forwyn a ddechreuasai ymddyddan âg ef a ddywedodd, 'Os oedditi dlawd yn dyfod yma, cyfoethog fyddi bellach o drysor y gwr du a leddaist; a thi a weli y morwynion hawddgar sydd yn y llys hwn, ti a gei yn gariadferch yr un a fynot ohonynt.' 'Ni ddaethum i yma o'm gwlad, arglwyddes, er gwreica; namyn bydded i'r gweision hawddgar a welaf yma ymgyplysu bawb ohonoch â'ch gilydd fel y mynoch; a dim o'ch da nis mynaf, ac ni raid imi wrtho.' Oddiyno Peredur a aeth rhagddo, ac a ddaeth i lys meibion Brenin y Dyoddefaint; ac yn y llys ni welai ond gwragedd, a'r gwragedd a gyfodasant i'w dderbyn, ac a fuant lawen wrtho: ac fel yr oedd yn dechreu ymddyddan, wele farch a chyfrwy arno yn dyfod, a chelain [corff] yn y cyfrwy. Ac un o'r gwragedd a gyfododd i fynu, ac a gymerth y gelain o'r cyfrwy, ac a'i heneiniodd mewn cawg o ddwfr twym oedd islaw y drws, ac a ddodes eli gwerthfawr arno. A'r gwr a gyfododd yn fyw, ac a ddaeth i'r lle yr oedd Peredur, ac a'i croesawodd, ac a fu lawen wrtho. Dau wr eraill hefyd a ddaethant i mewn yn eu cyfrwyau, a'r un modd y triniodd y forwyn y ddau hyn a'r cyntaf. Yna y gofynodd Peredur i'r unben paham yr oeddynt felly, a hwythau a ddywedasant fod Addanc mewn ogof yn eu lladd unwaith bob dydd. Ac felly y buant y noson hono.

Dranoeth cyfododd y llanciau i fyned rhagddynt, a deisyfodd Peredur, er mwyn y rhai a garent, adael iddo ef fyned gyda hwynt. Hwythau a omeddasant, gan ddywedyd, 'Pe lleddid di yno, nid oes iti ddim a'th wnelai yn fyw drachefn.' A hwy a gerddasant rhagddynt, a Pheredur a gerddodd yn eu hol. Pan oeddynt hwy wedi myned o'i olwg, efe a ddaeth

¹ *Addanc y Llyn*.—Rhyw anghenfil cyfrin a grybwyllir yn y *Trioedd*, 'Tri phrif orchestwaith Ynys Prydain: Llong Nefydd Naf Neifion, a ddug ynddi wryw a benyw o bob byw bann dorres Llynn Llion; ac Ychain Bannog Hu Gadarn, a lusgasant Afanc y Llyn i dir, ac ni thorres y Llyn mwyach; a Main Gwyddon Ganhebon, lle y darllenid arnynt holl gelfyddydau a gwybodau y byd.'—*Tri* 97.

at grug ar yr hwn yr eisteddai y wraig decaf a welsai erioed. 'Mi a wn dy hynt di,' ebe hi, 'myned yr ydwyt i ymladd â'r Addanc, ac efe a'th ladd nid trwy nerth ond trwy ystryw. Y mae ganddo ogof, ac ar ddrws yr ogof y mae piler careg; a thra y gwel ef bawb a ddaw i mewn, nis gall neb ei weled ef; ac o gysgod y piler efe a ladd bawb hefo saeth wenwynig. A phe tynget ti y byddai i ti fy ngharu i yn fwy nag un wraig, mi a roddwn i ti faen fel y gellit ei weled ef pan elit i mewn, ac ni welai ef dydi.' 'Tyngaf, myn fy nghred,' ebe Peredur; 'er pan y'th welais gyntaf, mi a'th gerais. Pa le y ccisiaf i dydi?' 'Pan y ceisi fi, cais fi tua'r India.' Ac wedi rhoddi y gareg yn llaw Peredur, y forwyn a ddiffanodd.

Yntau a aeth rhagddo, ac i ddyffryn âg afon ynddo; a gororau y dyffryn oedd yn goed, ac o bob tu i'r afon yr oedd gweirgloddiau gwas-tad. Ac ar un tu i'r afon, gwelai ddeadell o ddefaid gwynion, ac ar y tu arall ddeadell o ddefaid duon; ac fel y brefai un o'r defaid gwynion, y deuai un o'r defaid duon trwodd, ac y byddai yn wen; ac fel y brefai un o'r defaid duon, y deuai un o'r defaid gwynion trwodd, ac y byddai yn ddu. Ac ar lan yr afon efe a welai bren hir, a'r naill haner iddo yn llosgi o'r gwraidd hyd ei flaen; a'r haner arall â dail ir arno. Ac uwchlaw hyny, efe a welai wr ieuanc yn eistedd ar ben crug; a dau filgi bronwynion, brychion, mewn cyullyfanau (*leashes*) gerllaw; ac yr oedd yn sicr na welsai erioed wr ieuanc â golwg mor urddasol arno. Ac yn y coed gyferbyn, efe a glywai helgwn yn codi haid o geirw. Ac efe a gyfarchodd well i'r gwr ieuanc, ac yntau a gyfarchodd well i Peredur. A thair ffordd a welai Peredur yn myned oddiwrt y crug, dwy ffordd fawr, a'r drydedd yn llai; ac a ofynodd, 'Pa le yr â y tair ffordd hyn?' 'Un ohonynt a â i'm llys i. A mi a'th gynghoraf i wneud un o ddau beth, naill ai myned i'm llys i rhag dy flaen, at fy ngwraig; neu aros yma, a thi a gei weled yr helgwn yn ymlid yr hyddod blin o'r coed i'r maes, a thi a weli y milgwn goreu a glewaf mewn helfa a welaist erioed, yn lladd yr hyddod wrth y dwfr hwn ger ein llaw. A phan fo amser i ni fyned am fwyd, fe ddaw fy ngwas â march i'm cyfarfod, a thi a gei lawenydd acw heno.' 'Duw a dalo i ti,' ebe Peredur, 'nid arhosaf, eithr âf rhagof.' 'Y naill ffordd a â i'r ddinas sydd yn agos, lle y gelli gael bwyd a diod ar werth; â'r ffordd gulaf ohonynt sydd yn myned tuag Ogof yr Addanc.' 'Trwy dy genad, wr ieuanc, tuag yno yr âf i.'

A Pheredur a ddaeth at yr ogof, ac a gymerth y gareg yn ei law aswy, a'i waewffon yn ei law ddehau. Ac fel yr elai i mewn efe a ganfu

yr Addanc, ac a'i trywanodd trwyddo, ac a dorodd ei ben ymaith. Ac fel y denai allan o'r ogof, wele yn ei gyfarfod ei dri chydymaith, a chyfarch gwell a wnaethant iddo, a dywedyd fod darogan y buasai iddo ef ladd yr ormes hono. A Pheredur a roddes y pen iddynt; a chynyg a wnaethant hwythau iddo yr un a fynai o'u tair chwaer yn briod, a haner eu brenhiniaeth gyda hi. 'Ni ddaethum i yma i wreica,' ebe yntau, 'phe mynwn un wraig, ysgatfydd eich chwaer chwi a fynwn yn nghyntaf.' A Pheredur a gerddodd rhagddo, ac efe a glywai dwrf o'i ol; a phan drodd i edrych, gwelai wr ar gefn march coch ac arfau cochion am dano. A'r gwr a ddaeth ar ei gyfer, ac a ddymunodd iddo ffafr Duw a dyn. Peredur a gyfarchodd well iddo yntau yn garedig. 'Arglwydd,' ebe'r gwr, 'dyfod i ofyn ffafr genyt yr ydwyf.' 'Beth a fyndi di?' ebe Peredur. 'Fy nghymeryd yn was i ti.' 'Pwy a gymerwn i'n was pe cymerwn i dydi?' 'Ni chelaf i pwy ydwyf oddiwrthyt. Etlym Gleddyf Coch y'm gelwir, iarll o ystlys y Dwyrain.' 'Rhyfedd genyf dy fod yn cynyg dy hun yn wr i un nad oes ganddo fwy o gyfoeth na thithau; nid oes genyf inau ond iarllaeth. Ond gan fod yn wiw genyt ddyfod yn was i mi, mi a'th gymeraf yn llawen.'

A hwy a ddaethant i Lys yr Iarll, lle y cawsant dderbyniad llawen; a dywedwyd wrthynt nad er anmharch arnynt y gosodid hwynt i eistedd islaw y teulu, eithr mai dyna oedd defod y Llys. Eithr yr hwn a allai daflu y trichanwr oedd yn y teulu, efe a gai fwyta yn nesaf at yr Iarll, a hi a'i carai yn fwy nag un gwr arall. A Pheredur a fwiodd y trichanwr i'r llawr, ac a eisteddodd wrth ochr yr iarll, ac ebe hi, 'Yr wyf yn diolch i Dduw fy mod wedi cael llanc cyn deced a cyn ddewred a thi, gan na chefais y gwr a garwn fwyaf.' 'Pwy oedd y gwr a gerit fwyaf?' ebe Peredur. 'Myn fy nghred, Etlym Gleddyf Coch oedd y gwr a garwn fwyaf, er nas gwelais ef erioed.' 'Diau,' ebe yntau, 'fy nghydymaith yw Etlym, dyma fe, ac er ei fwyn ef y daethum i yma i ymdaflu hefo'th deulu di. A gallasai ef wneud y gwaith hwnw yn well na myfi, pe mynasai; a mi a'th roddaf di iddo ef.' 'Duw a dalo iti,' ebe hi, 'wr ieuanc teg; minau a gymeraf y gwr a garaf fwyaf.' A'r nos hono, Etlym a'r iarll a hunasant yn nghyd.

Dranoeth, Peredur a gychwynodd tua'r Crug Galarus. 'Myn dy law di, arglwydd,' ebe Etlym, 'mi a ddeuaf gyda thi.' A hwy a ddaethant hyd yn ngolwg y Crug a'r pebyll. 'Dos,' ebe Peredur wrth Etlym, 'a phâr iddynt ddyfod ac ymostwng i mi.' Etlym a ddaeth atynt, ac a ddywedodd wrthynt, 'Deuwch, ac ymostyngwech i'm harglwydd i.' 'Pwy yw dy arglwydd di?' ebynt hwythau. 'Peredur Baladr Hir yw fy arglwydd i,' ebe Etlym. 'Pe byddai'n weddus ini ladd cenadwr, nid aet ti drachefn yn fyw at dy arglwydd am ofyn

peth mor drahaus i Frenhinoedd, a Ieirll, a Barwniaid, a dyfod i ymostwng i'th arglwydd di.' Peredur a barodd iddo fyned drachefn atynt, a rhoddi eu dewis iddynt—ai ymostwng iddo neu ymladd âg ef. Hwythau a ddewisasant ymladd. A Pheredur a fwriodd berchenogion cant o'r pebyll i'r llawr y diwrnod hwnw; a thranoeth efe a fwriodd berchenogion cant eraill i'r llawr. A'r trydydd dydd, y cant gweddill, wedi ymgynghori, a benderfynasant ymostwng i Peredur. Ac efe a ofynodd iddynt beth a wnaent yno. Hwythau a ddywedasant, 'Gwarchod y Pryf hyd oni byddo farw; ac yna ymladd a wnaem ninau am y maen, a'r hwn a fyddai drechaf ohorom a'i caffai.' 'Arosweh chwi yma,' ebe Peredur, 'minau a af i ymweled â'r Pryf.' 'Nage, arglwydd,' ebynt hwy, 'awn ninau gyda thi i ymweled âg ef.' 'Ie,' ebe Peredur, 'ni fynaf i hyny; pe lleddid ef, ni chawn i fwy o glod nag un ohonoch chwithau.' A myned a wnaeth efe i'r lle yr oedd y Pryf, a'i ladd, a dyfod atynt hwythau, a dywedyd, 'Cyfrifwch eich traul er pan y daethoch yma, ac mi a'i talaf yn llawn.' Ac efe a dalodd i bob un yr hyn a ddywedai oedd yn ddyledus. Ac ni ofynodd ganddynt ond yn unig iddynt addef eu bod yn wyr iddo ef. Wrth Etlym y dywedodd, 'Dos di at y wraig a gei fwyaf; minau a af rhagof. Ac mi a dalaf iti am dy wasanaeth.' Ac efe a roddes y maen i Etlym. Ebe Etlym, 'Duw a dalo i ti â phob rhwydd-deb.'

Peredur a ymdeithiodd rhagddo; ac a ddaeth i'r dyffryn tecaf a welsai erioed, ac afon ar ei waelod. A llawer o bebyll amryliw a welai efe yno; ond yr hyn a'i synai fwyaf oedd gweled cynifer ag a welai o felinau dwfr a melinau gwynt. Ac yn cydyndaith âg ef yr oedd gwr gwinau, mawr, a golwg tebyg i saer arno. A Pheredur a ofynodd iddo pwy ydoedd. 'Myfi yw pen melinydd y melinau acw,' eb efe. 'A gaf i letty genyt ti?' ebe Peredur. 'Cei,' ebo yntau, 'yn llawen.' Ac efe a ddaeth i dŷ y melinydd, a thŷ hoff a theg ydoedd. Ac efe a fenthyciodd arian gan y melinydd i brynu bwyd a diod iddo ei hun ac i dylwyth y tŷ, gan addaw eu talu cyn myned oddiyno. Ac efe a ofynodd i'r melinydd beth oedd yr holl bobl a'r cynhwrf oedd yn y lle. Y melinydd a'i hatebodd, 'Naill ai gwr o bell wyt ti neu yr wyt yn ynfyd. Yma y mae'r ymherodres Cristinobyl Fawr; ac ni fyn hi ond y gwr dewraf, gan na raid iddi wrth gyfoeth. Ni ellid dwyn bwyd i'r holl filoedd sydd yma, ac o achos hyny y mae yr holl felinau hyn.' A'r nos hono, hwy a gymeiasant eu hesmwythder. Dranoeth, Peredur a gyfododd ac a wisgodd am dano ac am ei farch i fyned i'r twrnament. Ac efe a welai yn mhlith y pebyll eraill y babelldecaf a welsai erioed, a morwyn brydferth a welai yn estyn ei phen trwy ffenestr ar y babelld; ac ni welsai erioed forwyn brydferthach. Eurwisg o bali [sidan] oedd am dani. Ac edrych a wnaeth ar y forwyn yn graff, ac enynodd ei chariad ynddo yn fawr; ac felly, yn edrych ar y forwyn y bu o'r bore hyd haner dydd ac o haner dydd

hyd onid oedd yn brydnawn. Yna y daeth i'w letty, ac a dynodd ei arfau oddiam dano, ac a fenthyciodd arian gan y melinydd; a dig oedd gwraig y melinydd wrth Peredur; er hyny, y melinydd a roddasai eisoes yr arian iddo. Tranoeth gwnaeth yr un modd ag a wnaethai y diwrnod cynt; a'r nos hono y daeth i'w letty ac y benthyciodd arian drachefn gan y melinydd. A'r trydydd dydd, pan oedd efe yn yr un lle, yn parhau i syllu ar y forwyn, efe a glywai ddyrnod mawr rhwng ei wddf a'i ysgwydd hefo gwegil bwyall. A phan edrychodd efe drach ei gefn, gwelai'r melinydd, yr hwn a ddywedodd wrtho, 'Naill ai tro dy olwg o'r man yr edrychi neu dos i'r twrnament,' A gwenu a wnaeth Peredur ar y melinydd, a myned i'r twrnament. A phawb a gyfarfu âg ef y dydd hwnw efe a'u bwriodd oll i'r llawr; a'r sawl a fwriodd, efe a ddanfonodd y gwyr yn anrheg i'r Ymherodres, a'r meirch a'r arfau yn anrheg i wraig y melinydd, yn dâl am fenthyg yr arian. A Pheredur a ddilynodd y twrnament nes y bwriodd bawb i'r llawr; ac anfon y gwyr a wnai i garchar yr Ymherodres, a'r meirch a'r arfau i wraig y melinydd, yn dâl am fenthyg yr arian. Yna yr Ymherodres a ddanfonodd at Farchog y Felin yn peri iddo ddyfod i ymweled â hi; a gwrthod a wnaeth Peredur i'r genad gyntaf a'r ail a aeth ato. Hithau, y drydedd waith, a ddanfonodd gant o farchogion tan orchymyn i'w ddwyn o'i anfodd. Hwytiau a ddaethant ato, ac a ddywedasant eu cenadwri oddiwrth yr Ymherodres. Yna efe a ymornestodd â hwynt yn dda, ac a barodd eu rhwymo fel y rhwymid iwrch (*stag*) a'u bwrw i lyn y felin. A'r Ymherodres a ofynodd gynghor gwr doeth oedd yn ei chyngor, a hwnw a'i hatebodd, 'Trwy dy genad, mi a af ato.' Felly efe a ddaeth ato, ac a gyfarchodd well iddo, ac a ddeisyfodd arno er mwyn yr un a garai, ddyfod i ymweled â'r Ymherodres. Ac yntau a aeth, a'r melinydd gydag ef. A chynted ag y daeth i'r neuadd, efe a eisteddodd, a hithau a ddaeth ac a eisteddodd yn ei ochr; a byr fu yr ymddyddan rhyngddynt, a chymeryd ei genad a wnaeth Peredur, a myned i'w letty.

Tranoeth, efe a aeth i ymweled â hi drachefn; ac yr oedd pob ystafell wedi eu haddurno fel eu gilydd; ac ni wyddent pa le yr eisteddai ef. Yntau a eisteddodd ar y naill law i'r ymherodres, ac a ymddyddanodd yn garedig â hi. A phan oeddynt hwy felly, wele ddyn du, a chwpan aur llawn o win yn ei law, yn dyfod i mewn; ac efe a benliniodd gerbron yr ymherodres, gan erchi iddi beidio rhoddi y gwpan ond i'r neb a ddeuai i ymladd âg ef am dani. Hithau a edrychodd ar Peredur. 'Arglwyddes,' eb efe, 'moes i mi y gwpan;' ac efe a yfodd y gwin ac a roddes y gwpan i wraig y melinydd. A phan oeddynt hwy felly, wele ddyn du arall, mwy o faint na'r llall, yn dyfod i mewn, ac yn ei law gwpan wedi ei gwneud o ewin pryf, a'i llonaid o win, yr hon a roddes

efe i'r ymherodres, gan ddeisyf arni nas rhoddai y gwpan ond i'r neb a ymladdai âg ef. 'Arglwyddes,' ebe Peredur, 'dyro hi i mi.' A'r gwin a yfodd efe, a'r gwpan a roddes i wraig y melinydd, A phan oeddynt hwy felly, wele ddyd pengrych, garw ei wedd, mwy nag un o'r gwyr eraill, yn dyfod i mewn, a chawg yn ei law a'i llonaid o win. Yntau hefyd a ostyngodd ar ben ei lin, ac a roddes y cawg yn llaw yr ymherodres, gan erchi arni nas rhoddai i neb ond a ymladdai âg ef am dani. A'i rhoddi a wnaeth hithau i Peredur, ac yntau a'i rhoddes i wraig y melinydd. Y nos hono, aeth Peredur i'w letty; a'r bore, gwisgo am dano ac am ei farch, a myned i'r weirglodd a wnaeth, a lladd y tri dyn hyny. Wedi hyny, daeth i'r babel, a'r ymherodres a ddywedodd wrtho, 'Peredur deg, cofia y llw a wnaethost imi, pan roddais y maen i ti pan leddaist yr Addanc.' 'Arglwyddes,' eb efe, 'gwir a ddywedi; mi a'i cofiaf.' A Pheredur a wladychodd gyda'r ymherodres bedair blynedd ar ddeg, megys y dywed yr ystorïau.

Ac Arthur oedd yn Nghaerlleon ar Wysg, ei brif lys; ac ar ganol llawr ei neuadd yr oedd pedwar o wyr yn eistedd ar len o' sidan, sef oeddynt Owain ab Urien, a Gwalchmai ab Gwyar, a Hywel ab Emyr Llydaw¹, a Pheredur Baladr Hir. Ar hyny hwy a welent yn dyfod i mewn forwyn a chanddi wallt du crych; ar gefn mul melyn yr ydoedd, ac yn ei llaw gareiaeu girwon er gyru y mul; a golwg garw anngharuaidd oedd arni. Duach oedd ei gwyneb a'i dwylaw na'r haiarn duaf wedi ei bygu (*pitched*). Ac yr oedd ei llun yn fwy hagr na'i lliw:—Gruddiau uchel; gwyneb hir ar i waered; trwyn byr, ffroen-llydan; y naill lygad yn frithlas greulawn, a'r llall yn ddu fel y muchud (*jet*), a'r ddau wedi suddo yn ddwfn yn ei phen; danedd hirion, melynion—melynach na blodeu y banadl (*broom*); ei gwisg yn dechreu yn asgwrn ei dwyfron ac yn cyrhaedd hyd ei gên; a'i chefn ar lun bwa; ei dwy glun yn fwaog ac esgyrniog; a chulfain a theneu ydoedd oll oddieithr ei thraed a'i gluniau, y rhai oeddynt o faintioli anferth. A hi a gyfarchodd well i Arthur a'r teulu oll oddigerth Peredur, ac wrtho ef y dywedodd, hi eiriau dig a chwerwon. 'Peredur,' ebe hi, 'ni chyfarchaf well i ti; gan nad wyt yn haeddu hyny. Dall fu tynghedfen pan roes i ti

¹ *Hywel ab Emyr Llydaw*.—'Tri Marchawg Breuhinawl Llys Arthur: Morgan Mwynfawr ab Andras; a Medrawd ab Llew ab Cynfarch; a Hywel ab Emyr Llydaw; cyneddf iddynt oedd, eu bod mor hynaws a llaryaidd, ac addwyn eu hymadroddion, ag y byddei anhawdd gan undyn o'r byd ommedd a nacau iddynt a geisynt.'—*Tri* 118. Yr oedd Hywel yn un o gadlywyddion Arthur, a phan alwyd y brenin adref o ganol ei ryfelgyrch ar y Cyfandir, i ddarostwng gwrthryfel Medrod, gadawodd adran o'i fyddin tan ofal Hywel yn Ffrainc. Dywed y *Cambrian Biography* fod bedd Hywel ab Emyr Llydaw yn Llan Illtyd Fawr, sir Forganwg.

ddawn a chlod. Pan ddaethost i Lys y Brenin Cloff, a phan welaist yno y gwas yn dwyn y waewffon ddyferol, ac o flaen y waewffon ddafnau o waed yn rhedeg yn afon i ddwrn y gwas; a llawer o ryfeddodau eraill a welaist yno, ac ni ofyn-aist eu hystyr na'u hachos. Pe gofynasit, iechyd a gawsai y brenin, a'i gyfoeth mewn heddwch; bellach ni chaiff ond brwydrau ac ymladdau, a cholli ei farchogion, a gadael gwragedd yn weddwon, a'i rianod yn ddigynysgaeth; a hyny oll o'th achos di.' Ac ebe hi wrth Arthur, 'Trwy dy genad, arglwydd, y mae fy lletty i yn mhell oddiyma, sef yn Nghastell Syberw, rhaid dy fod wedi clywed am dano; ac yn hwnw, y mae pum' cant a thriugain a chwech o farchogion urddawl, a'r wraig a gâr ef fwyaf gyda phob un ohonynt. A phwy bynag a fyn enill clod o arfau, o ornest, ac o ymladd, a gaiff hyny os myn; ac a fyno enill arbenigrwydd clod ac edmygedd, mi a wn lle y ceir hwynt. Y mae castell yno ar fynydd uchel, a morwyn sydd yno yn ngharchar; a phwy bynag a ail ei rhyddhau, efe a gaiff enwogrwydd penaf y byd.' Ar hyny hi a gychwynodd ymaith.

Ebe Gwalchmai, 'Myn fy nghred! ni chysgaf i hun lonydd nes ceisio rhyddhau y forwyn hono.' A llawer o deulu Arthur a ddywedasant yr un modd. A Pheredur a ddywedodd, 'Myn fy nghred! ni chysgaf inau hun lonydd nes gwybod yr holl chwedl ac ystyr y waewffon y dywedodd y forwyn ddu am danynt.' A phan oedd pawb yn ymwisgo eu harfau am danynt, wele farchog yn dyfod i'r porth. A maint a nerth milwr oedd arno, ac yr oedd wedi ei gyflawn arfogi o ddillad ac arfau. Ac efe a aeth rhagddo, ac a gyfarchodd well i Arthur a'r teulu oll, oddieithr Gwalchmai. Ac ar ysgwydd y marchog yr oedd tarian, â gwaith aur arni, a thrawst (*fesse*) o las cryf ynnddi; a'r un lliw ydoedd yr arfau eraill oll. Ac ef a ddywedodd wrth Walchmai, 'Ti a leddaist fy arglwydd, trwy dwyll a brad, yr hyn a brofaf i ti.' A Gwalchmai a gyfododd i fynu, 'Dyma,' eb efe, 'fy ngwystl i'th erbyn, y profaf iti yma, neu yn y lle a fyndi, nad wyf i na thwyllwr na bradwr.' Ebe'r marchog, 'Gerbron y brenin yr wyf yn ei wasanaethu y dewisaf i ymladd â thi.' 'Yn llawen,' ebe Gwalchmai, 'dos rhagot, a mi a'th ddilynaf.' A'r marchog a aeth rhagddo, a Gwalchmai a ymarfogodd; a llawer o arfau a gynygiwyd iddo, eithr efe nis mynai ond yr eiddo ei hun. Wedi i Walchmai a Pheredur ymarfogi, hwy a gerddasant yn ei ol o achos eu cydymdeithas a chymaint yr hoffent y naill y llall. Eithr nid ymdeithiasant yn nghyd, ond pob un a gerddai yn mlaen ar ei gyfer.

A Gwalchmai, yn ieuencyd y dydd, a ddaeth i ddyffryn; ac yn y dyffryn gwelai gaer, a llys mawr yn y gaer, a thyrau uchelfalch o'i chylch. Ac efe a welai farchog yn dyfod allan i hela ar ferlyn glewddu, ffroenfol, tithiol, cigog, gwastadfalch, esgudlym a didramgwydd; a'r marchog hwnw oedd perchenog y

llys. A Gwalchmai a gyfarchodd well iddo. 'Duw a roddo dda iti unben,' ebe yntau, 'o ba le y daethost di?' 'Mi a ddaethum o Lys Arthur,' ebe Gwalchmai. 'Ai gwr i Arthur wyt ti?' ebe'r marchog. 'Ie, myn fy nghred,' ebe Gwalchmai. 'Mi a roddaf gynghor da iti,' ebe'r marchog, 'blin a lluddedig ydwyt. Dos i'r llys; ac os da genyt, trig yno heno.' 'Da, arglwydd,' ebe yntau, 'a Duw a dalo iti.' 'Hwde y fodrwy hon yn arwydd at y porthor, a dos rhagot i'r tŵr acw; chwaer i mi sydd yno.' A Gwalchmai a ddaeth i'r porth, a ddangosodd y fodrwy, ac a aeth i'r tŵr. Ac wedi myned i mewn. efe a welai dân mawr yn llogi, a fflam uchel, oleu, ddi fwg, yn dyfod ohono; a morwyn fawreddog hardd yn eistedd mewn cadair wrth y tân. A'r forwyn a gyfododd i'w dderbyn, a fu lawen wrtho, ac a'i croesawodd. Yntau a aeth i eistedd yn ymyl y forwyn; ac wedi cymeryd eu ciniaw, ymddyddan yn hyfryd a wnaethant. A phan oeddynt felly, wele wr gwynllwyd, hardd, yn dyfod i mewn atynt. 'Ha! eneth ddrwg,' eb efe, 'pe gwybyddit gyda phwy yr wyt yn eistedd ac yn chwareu, nid eisteddit ac ni chwareuit âg ef;' ac efe a dynodd ei ben allan, ac a aeth ymaith. 'Ha! unben,' ebe'r forwyn, 'pe gwnelit fy nghynghor i, ti a gault y drws, rhag ofn fod ganddo rhyw lid yn dy erbyn.' Gwalchmai a gododd i wneud hyny; a phan ddaeth at y drws, yr oedd gwr ar y grisiau, a gwelai nifer o wyr arfog yn cyrchu at y tŵr. A Gwalchmai a gadwodd y drws rhagddynt hefo clawr gwyddbwyll (*chessboard*) hyd oni ddeuai yr iarll o hela. A phan ddaeth, 'Beth yw hyn?' eb efe. 'Peth hagr,' ebe'r gwr gwynllwyd, 'fod yr eneth acw yn eistedd ac yn bwyta gyda'r gwr a laddodd eich tad chwi. Gwalchmai ab Gwyar yw efe.' 'Peidiwch bellach,' ebe'r iarll, 'myfi a af i mewn;' a'r iarll a fu lawen wrth Walchmai. 'Ha! unben,' eb efe, 'cam oedd iti ddyfod i'r llys hwn, gan iti ladd ein tad ni, ac er nad allwn ni ei ddial. Duw a'i dial arnat.' 'Enaid,' ebe Gwalchmai, 'dyma fel y mae am hyny. Ni ddaethum i yma i addef fy fod wedi lladd eich tad chwi, ac ni ddaethum i wadu ychwaith. Ar neges yr wyf i dros Arthur, a throswyf ty hun. Yn mhen y flwyddyn, mi a ddeuaf o'm neges; ac yna, ar fy nghred, deuaf yma ac a wnaaf un o ddau beth—naill ai addef y cyhuddiad neu ei wadu.' A chaniatawyd iddo yr oediad yn llawen; ac yno y bu y noson hono; a thranoeth, efe a gychwynodd ymaith. Ac ni ddywed yr ystori fwy na hyny am Walchmai yn y cyfeiriad hwn.

A Pheredur a gerddodd rhagddo; gan grwydro ar hyd yr Ynys i geisio rhyw hanes am y forwyn ddu, ac nis cafodd. Ac efe a ddaeth i dir nis adwaenai mewn dyffryn, âg afon ar ei waelod; ac fel yr oedd yn cerdded y dyffryn, gwelai farchog yn dyfod i'w gyfarfod, â golwg offeiriadol arno; ac efe a ddeisyfodd ei fendith. 'Och! y truan,' eb efe, 'ni ddylit gael bendith, ac ni

ffrwythai iti pe caet ef, am wisgo ohonot arfau ar y fath ddydd a heddyw.' 'A pha ddydd yw heddyw?' ebe Peredur. 'Dydd Gwener y Croglith,' ebe'r marchog. 'Na cherydda fi; ni wyddwn i hyny; blwyddyn i heddyw y cychwynais o'm gwlad.' Yna efe a ddisgynodd i'r llawr, ac a arweiniodd ei farch yn ei law. Ac wedi hyny, heb fod nepell ar y brif-ffordd, efe a ddaeth i groesffordd yr hon oedd yn myned trwy goed; a'r ochr arall i'r coed, gwelai gaer fuel, anarfog, ac arwydd ei bod yn drigfan dyn. Dynesodd ati, ac yn y porth cyfarfu âg ef y marchog offeiriadol a welsai cyn hyny, ac efe a ddeisyfodd ei fendith. 'Bendith Duw iti,' eb efe, 'mwy gweddus yw i ti ymdeithio nag fel yr ymdeithit o'r blaen; a chyda mi y byddi heno.' Ac yno yr arosodd Peredur y nos hono.

Tranoeth, efe a geisiodd fyned ymaith. 'Nid yw heddyw yn ddydd i neb gerdded; ti a arosi gyda mi heddyw, ac yforu, a threnydd; ac mi a roddaf i ti y cyfarwyddyd goreu a allaf am yr hyn yr ydwyf yn ei geisio. A'r pedwer-ydd dydd, Peredur a barotodd i fyned ymaith; ac a atolygodd ar y marchog ei gyfarwyddo i Gaer y Rhyfeddodau. 'Cymaint ag a wn i, mi a'i dywedaf iti,' ebe'r marchog; 'dos dros y mynydd acw. A thu hwnt i'r mynydd, y mae afon; ac yn nyffryn yr afon, y mae llys brenin. Yno y bu y brenin yn treulio y Pasg; ac os ceffi di yn rhywle hysbysrwydd am Gaer y Rhyfeddodau ti a'i cei yno.'

A Pheredur a aeth rhagddo, ac a ddaeth i'r dyffryn lle yr oedd afon, ac y cyfarfu â nifer o wyr yn myned i hela; ac yn eu plith, efe a welai un gwr mwy urddasol na'r lleill, ac a gyfarchodd well iddo. Ebe yntau, 'Cymer dy ddewis, unben, ai dyfod gyda mi i hela ynte myned i'r Llys, ac i minau yru un o'r teulu i'th gyflwyno i'm merch y sydd yno, ac i gymeryd bwyd a diod hyd oni ddelwyf yn ol o hela; a pha beth bynag fyddo dy neges, os gallaf i ei rhoddi i ti, mi a'i rhoddaf. A'r brenin a yrodd was byr, melyn, i gyfarwyddo Peredur. A phan ddaethant hwy i'r llys, yr oedd y bendefiges wedi cyfodi a myned i ymolchi. Yntau a aeth yn mlaen, a hi a'i croesawodd yn llawen, ac a'i gwahoddodd i eistedd yn ei hymyl. A chymeryd eu ciniaw a wnaethant, a pha beth bynag a ddywedai Peredur wrthi, hi a chwarddai yn uchel nes y clywai pawb yn y llys. A'r gwas byr, melyn, a ddywedodd wrthi, 'Myn fy nghred, os bu wr i ti erioed, y llanc hwn ydyw; ac oni bu'n wr i ti, y mae dy fryd a'th feddwl arno.' Efe a aeth hefyd tuag at y brenin, gan ddywedyd, 'Fod yn debyg mai gwr i'w ferch oedd y llanc a ddaethai i'w gyfarfod; ac os nad gwr eisoes, buan y byddai felly os nad ymogelai rhagddo.' 'Dyro imi dy gynghor, was,' ebe'r brenhin. 'Fy nghynghor i ydyw,' ebe'r gwas, 'ar i ti osod gwyr dewr i'w ddal, nes i ti gael gwybod a oes gwir yn y peth ai peidio.' Yntau a beris i wyr dewrion ddyfod

am ben Peredur, a'i ddal, a'i ddodi yn ngharchar. A'r forwyn a ddaeth at ei thad, ac a ofynodd am ba achos y rhoddasai yn ngharchar y llanc o Lys Arthur. 'Diau,' ebe yntau, 'ni bydd efe yn rhydd heno, nac yforu, na threnydd; ac ni ddaw o'r lle y mae.' Hithau ni wrthatebodd yr hyn a ddywedodd y brenin; ac a ddaeth at Peredur, ac a ddywedodd, 'Ai drwg genyt ti fod yma?' 'Ni fuasai yn waeth genyf,' ebe ef, 'pe na buaswn.' 'Ni bydd gwaeth dy wely a'th gyflwr nag un y brenin,' ebe hi, 'a'r croesaw goreu yn y llys ti a'i ceffi ond ei ofyn. A phe byddai'n ddyddanach genyt fod fy ngwely i yma, fel y gallwyf ymddyddan â thi, ti a gei hyny yn llawen.' 'Ni wrthwynebaf i hyny,' ebe Peredur. Ac yn y carchar y bu efe y nos hono. A'r forwyn a gyflawnodd yr hyn a addawsai iddo.

Tranoeth, efe a glywai gynhwrf yn y ddinas. 'Ha! forwyn deg,' ebe Peredur, 'pa gynhwrf yw hwn?' 'Y brenin a'i holl lu sydd yn dyfod i'r ddinas heddyw,' ebe hi. 'Beth a geisiant hwy yma?' eb efe. 'Yn agos yma, y mae iarll a chanddo ddwy iarllaeth. a chyn gadarned yw a brenin; ac ymryson sydd i fod rhyngddynt heddyw.' 'Yr wyf yn atolwg,' ebe Peredur, 'ar i ti beri i mi gael march ac arfau fel y gallwyf fyned a gwylio yr ymryson; a rhoddaf fy ngair y bydd imi ddyfod i'r carchar drachefn.' Ebe hithau, 'Yn llawen mi a baraf iti farch ac arfau.' A hi a roddes iddo farch ac arfau, a chwmsallt (*cloak*) fflamgoch trosto, a tharian felen ar ei ysgwydd. Ac efe a ddaeth i'r ymrysonfa; a phob un o wyr yr iarll a gyfarfu âg ef y dydd hwnw, a fwriodd efe i'r llawr; a daeth drachefn i'r carchar. A'r forwyn a ofynodd i Peredur am yr hanes, ac ni ddywedodd yr un gair wrthi. Hithau a ofynodd i'w thad pwy a fuasai y goreu o'i wyr. Yntau a atebodd nas gwyddai, ond mai gwr â chwmsallt coch trosto ydoedd, a tharian felen ar ei ysgwydd. Hithau a wenodd ac a ddaeth i'r lle yr oedd Peredur. A da fu ei barch y nos hono. Am dridiau y bu efe yn lladd gwyr yr iarll; a chyn i neb wybod pwy fyddai, dychwelai i'r carchar drachefn. A'r pedwerydd dydd, efe a laddodd yr iarll ei hunan; a'r forwyn a ddaeth at ei thad, gan ofyn iddo am yr hanes. 'Hanes da,' ebe yntau, 'y mae'r iarll wedi ei ladd, a minau a biau y ddwy iarllaeth.' 'A wyddost ti, arglwydd,' ebe hi 'pwy a'i lladdodd ef?' 'Gwn,' ebe'r brenin, 'marchog y cwmsallt coch a'r darian felen,' 'Arglwydd,' ebe hi, 'mi a wn pwy yw hwnw.' 'Er Duw,' eb efe, 'pwy yw ef?' 'Y marchog sydd yn ngharchar genyt ydyw,' ebe hi. A'r brenin a ddaeth i'r lle yr oedd Peredur, gan ddywedyd wrtho y gwasanaeth a wnaeth, ac y talai iddo yr hyn oll a ofynai. A phan aethpwyd i fwyta, Peredur a roddwyd i eistedd yn ochr y brenin, a'r forwyn ar yr ochr arall iddo. 'Mi a roddaf iti,' ebe'r brenin, 'fy merch yn briod, a haner fy mrenhiniaeth gyda hi, a'r ddwy iarllaeth a roddaf i ti yn anrheg.' 'Arglwydd,' ebe Peredur, 'Duw a dalo i ti, ni ddaethum i yma er gwreica.' 'Beth a fyni di ynte, unben?'

'Ceisio hanes Caer y Rhyfeddodau yr ydwyf,' ebe Peredur.' 'Mwy yw dy feddwl, unben, na'r hyn a geisi,' ebe'r forwyn; 'ti a gei hanes y Gaer, ac un i'th hebrwng trwy gyfoeth fy nhad, a digon o luniaeth i'th ymdaith; a thydi, unben, a garaf i yn fwy nag un dyn.' Yna hi a'i cyfarwyddodd, 'Dos tros y mynydd acw, a thi a weli llyn, a chaer yn nghanol y llyn, a hono a elwir yn Gaer y Rhyfeddodau; ac er na wyddom ni ddim am ei rhyfeddodau, felly y gelwir hi.'

A Pheredur a ddaeth at y gaer, a'r porth oedd yn agored; a phan ddaeth at y neuadd, y drws oedd yn agored. Wedi myned i mewn, efe a welai wyddbwyll (*chessboard*) yn y neuadd, a phob un o'r ddwy werin (*chessmen*) yn chwarcu yn erbyn eu gilydd (¹); a'r ochr a bleidiai ef hono a gollai, yna yr ochr arall a floeddient fel pe buasent yn fyw. Yntau a ddigiodd, ac a gymerodd y werin yn ei arffed, ac a dafodd y clawr i'r llyn. Ar hyny, wele forwyn ddu yn dyfod i mewn, ac yn dywedyd wrth Peredur, 'Na foed croesaw Duw i ti. Mynychach y gwnei di ddrwg na da.' 'Paham, forwyn?' eb efe. 'Am golledu ohonot yr ymherodres o'i chlwr; ac ni fynai hi yr ymherodraeth am dano. Ac os myni adfeddianu y clawr, rhaid i ti fyned i Gaer Ysbidinongyl, lle y mae gwr du yr hwn sydd yn dyfetha llawer o gyfoeth yr ymherodres, a lladd hwnw, yna ti a gei y clawr; ond os â'i, ni ddeui di oddiyno yn fyw.' 'A gyfarwyddi di fi yno?' ebe Peredur. 'Mi a fynegaf y ffordd i ti yno,' ebe hi. Yntau a ddaeth hyd i Gaer Ysbidinongyl, ac a ymladdodd â'r gwr du. A'r gwr du a ddeisyfodd ei nawdd. 'Mi a roddaf nawdd i ti,' ebe Peredur, 'os peri di fod y clawr yn yr un lle ag yr ydoedd pan ddaethum i gyntaf i'r neuadd.' Yna y daeth y forwyn ato, ac a ddywedodd, 'Mellidith Duw i ti am dy lafur—yn gadael yr ormes yn fyw sydd yn dyfetha cyfoeth yr ymherodres.' 'Mi a adewais ei enaid iddo er mwyn adfeddianu y clawr.' 'Nid yw y clawr eto yn y lle y cefaist ef gyntaf; dos drachefn a lladd ef.' Yntau a aeth, ac a laddodd y gwr du. A phan ddaeth ef yn ol i'r llys, yr oedd y forwyn ddu yno. 'Ha! forwyn,' eb efe, 'pa le y mae yr ymherodres?' 'Rhyngof i a Duw,' ebe hi, 'ni chei di ei gweled yn awr, hyd oni leddi yr ormes sydd yn y fforest acw.' 'Pa ormes yw hono?.' eb efe. 'Carw ydyw,' ebe hi, 'a chyn gyflymed ydyw a'r aderyn cyflymaf. Corn sydd yn ei dalcen cyhyd a llafn gwaewffon, ac mor flaenllym a'r dim blaenllymaf; a thori y mae âg ef frigau y coed goreu yn y fforest; a lladd pob anifail y mae a gyferfydd âg ef ynddi, a'r rhai nis lladdo marw fyddant o newyn. A gwaeth na hyny, y mae yn dyfod bob nos ac yn yfed y pysgodlyn yn ddiod, gan adael y pysgod yn noeth, a meirw a fyddant gan mwyaf cyn y daw y dwfr

¹ Yr oedd Gwyddbwyll Gwenddolen hefyd, yn ol 'Tri Thlws ar Ddeg Ynys Prydain,' yn meddu yr un cyneddau: 'o gosodid y werin, hwynt a chwarcu ynt i bunain; aur oedd y clawr ac arian oedd y gwyr.'

drachefn.' 'Ha! forwyn,' ebe Peredur, 'a ddeui di i ddangos yr anifail hwnw i mi?' 'Na ddeuaf,' ebe hi, 'ni feiddiodd undyn fyned i'r fforest er's blwyddyn. Ond y mae yma genaw ci yn perthyn i'r ymherodres; hwnw a gyfyd y carw, a daw âg ef atat, a'r carw a ruthra arnat.' A'r ci a gyfarwyddodd Peredur, ac a gododd y carw, ac a ddaeth âg ef tua'r fan yr oedd Peredur. A'r carw a ruthrodd ar Peredur, yntau a giliodd ac a'i tarawodd â chleddyf fel yr elai heibio nes oedd ei ben oddiar ei gorph. A phan oedd yn edrych ar ben y carw, gwelai farchoges yn dyfod ato. A hi a gymerodd y ci yn llawes ei chap, a phen y carw oedd yn gorwedd rhyngddi a'r corph. A thorch o aur rhudd oedd am ei wddf. 'Ha! unben,' ebe hi, 'ansyber ydoedd i ti ladd y tlws tecaf yn fy nghyfoeth.' 'Cefais orchymyn i wneud hyny,' eb efe, 'ac a oes modd imi enill dy gyfeillgarwch?' 'Oes,' ebe hi, 'dos i lechwedd y mynydd acw, ac yno ti a weli lwyn o goed, ac yn ngodrau y llwyn y mae cromlech; ac yno heria ddyd deirgwaith i ddyfod i ymladd â thi; a chei felly fy nghyfeillgarwch.'

Peredur a gerddodd rhagddo, ac a ddaeth i ymyl y llwyn, ac a alwodd ar y gwr i ymladd. Ac o dan y gromlech, cyfododd gwr du, a march esgyrniog o tauo, ac arfau rhydlyd mawr am dano, ac am dan ei farch, ac ymladd a wnaethant. Ac fel y bwriai Peredur y gwr du i'r llawr, efe a neidiai i'r cyfrwy drachefn. Yna Peredur a ddisgynodd ac a dynodd ei gleddyf; ac ar hyny, y gwr du a ddiflanodd, a march Peredur ganddo yn nghyda'i farch ei hun; ac ni welodd efe ail olwg arnynt. Ac efe a gerddodd ar hyd y mynydd, a'r ochr arall i'r mynydd efe a welai gaer yn nyffryn afon; a thua'r gaer yr aeth. Ac fel y deuai at y gaer, gwelai y drws yn agored; ac wedi myned i mewn, gwelai wr llwyd yn eistedd ar y naill law, a'r march a ddygasai y gwr du a welai yn yr un preseb a march Gwalchmai. A llawen a fuant wrth Peredur. Ac efe a eisteddodd yn ochr y gwr llwyd. Ar hyny, wele was melyn yn disgyn ar ben ei lin gerbron Peredur, ac yn deisyf ei gyfeillgarwch. 'Arglwydd,' ebe y gwas, 'mi a ddeuthum yn rhith y forwyn ddu i Lys Arthur; a phan fwriaist y clawr, a phan leddaist y gwr du o Ysbidinongyl, a phan leddaist y carw, a phan fuost yn ymladd â'r gwr o'r gromlech. Ac mi a ddaethum â'r pen gwaedlyd ar y ddysgl, ac â'r waewffon yr oedd y ffrwd waed o'r pen hyd y dwrn ac hyd y paladr; a'th gefnder oedd piau y pen, a Gwiddonod Caerloyw a'i lladdasent, a hwynthwy a gloffasant dy ewythr—dy gefnder wyf i—ac y mae darogan y bydd i ti ddial hyny.' Yna Peredur a Gwalchmai a gymerasant gynghor; ac anfon at Arthur a'i deulu a wnaethant yn deisyf arno ddyfod am ben y Gwiddonod. A dechreu ymladd a wnaethant â'r Gwiddonod; ac un ohonynt a laddes wr i Arthur gerbron Peredur, ac yntau a'i gwaharddodd; a'r ail waith lladd gwr a wnaeth y Widdon, a Pheredur a'i gwaharddodd eilwaith; a'r drydedd waith

lladd gwr a wnaeth y Widdon gerbron Peredur ; ac yntau a dynodd ei gleddyf ac a'i tarawodd ar ben ei helm nes yr holltodd yr helm, a'r arfau oll, a'r pen yn ddau haner. A hi a roddes waedd, ac a archodd i'r gwiddonod eraill ffoi, gan ddywedyd mai Peredur oedd y gwr, yr hwn a fuasai gynt yn dysgu marchogwriaeth (*chivalry*) gyda hwynt, ac mai ei dynged ef ydoedd eu lladd hwy. Yna Arthur a'i deulu a syrthiasant am ben y Gwiddonod, ac a laddasant Widdonod Caerloyw oll. Ac felly y traethir am Gaer y Rhyfeddodau.

IARLLES Y FFYNON.

[FEL PEREDUR AB EFRUG, y mae IARLLES Y FFYNON hefyd wedi ei chyfieithu i amryw ieithoedd eraill. Gelwir hi yn Saesneg *Ywayne and Gawin*, a chafodd ei chyhoeddi gan Ritson yn y gyfrol gyntaf o'r *Metrical Romances*, a thymia ef ei bod cyn hyned a theyrnasiad Risiart II., brenin Lloegr. Y mae'r llawysgrif ohoni yn nghadw yn y *British Museum*. Yn yr iaith Ffrëngig, gelwir hi *Le Chevalier au Lion*, a thymbir mai ei chyfieithydd oedd Chrestien de Troyes, bardd enwog yn y 12fed ganrif. Tua'r ganrif hono hefyd, cyfieithwyd hi o'r Ffrancaeg i'r Germanaeg gan un o'r enw Hartmann Von der Aue. Y mae amrai gopiau ohoni mewn ysgrifau ar gael yma ac acw, ond bernir mai yr hynaf ohonynt ydyw yr un sydd yn y Vatican yn Rhufain. Argraffwyd hi hefyd dair neu bedair o weithiau o 1784 hyd yn bresenol. Ar gais y brenin Hakon Hakonson, o Iceland, cyfieithwyd hi i iaith y wlad hono, gan Robert y Mynach, yn 1226; ac y mae i'w chael hefyd yn ieithoedd Denmark a Sweden, er nad argraffwyd hi hyd yn hyn yn un o'r tair iaith olaf.]

Yr Ymherawdwr Arthur oedd yn Nghaerlleon-ar-Wysg; ac un diwrnod, eistedd yr ydoedd yn ei ystafell; a chydag ef, Owain ab Urien¹, a Chynon ab Clydno²,

¹ *Owain ab Urien*.—Mab ydoedd i Urien Rheged, ac un o Farchogion mwyaf clodfawr Llys Arthur. Tywysog ar ran o Cumberland, yn Ngogledd Lloegr, oedd ei dad am rhyw ysbaid o'i fywyd; ond yn ol *Achau'r Saint*, dywedir iddo dreulio prydawn ei oes yn Neheudir Cymru—tua Bro Gwyr, yn Morganwg. Yr oedd Urien yntau yn filwr enwog; ac fel y cyfryw cyfeiria Taliesin Ben Beirdd ato yn eu ganeuon i Gadan Gwenystrad ac Argoed Llwyfain, &c. Yn un o'r *Trioedd*, dywedir mai mam Owain ydoedd Modron ferch Afallach; ac mai efaill-chwaer iddo ydoedd Merwydd, neu Morfydd, cariadferch Cynon ab Clydno. Dywed *Tri* arall:—'Tri chat farchawc oedd yn Llys Arthur: nid amgen Cadwr iarll Kerayw, a Llawnslot dy Lac, ac Ywain ab Urien Rheget. Kyneddfau y rhai hyn oedd, ni chilynt nag er gwayw nag er saeth nag er kleddyf, ac ni chafas Arthur gywilydd mewn brwydyr y dydd y caffai ef weled eu hwynebeu ac am hynny i gelwit hwynt Katvarchogion.' Rhestrir ef mewn *Tri* arall, gyda Rhun ab Maelgwyn a Rhuawn Befr, tan y penawd, 'Gwyndeyrn Ynys Prydain.' Cyfeiria beirdd yr oesau yn fynych at 'frain dŷon' a 'llew gwyn' Owain ab Urien, yn enwedig Lewis Glyn Cothi yn ei awdl i Gruffydd ab Nicholas. Yr oedd y Gruffydd hwnw, cyfaill a chynorthwywr Harri Tudur i orsedd Prydain, yn banu o Owain; ac felly y mae teulu presenol Castell Dynefwr, yn sir Gaerfyrddin, yn disgyn mewn llinell unionsyth ohono. Cynuwysa arfbais Dynefwr lew a brain. Yn ol englynton y *Gorugau*, Owain a adeiladodd eglwys a Chastell Aberllychwr. Canwyd ei farwnad gan Taliesin, mewn awdl benigamp; ac yn ol *Englynton y Beddau*, claddwyd ef yn Llan Morfael, eithr ni wyddis bellach pa le y mae y Llan hwnw.

² *Cynon ab Clydno*.—Dywed y *Trioedd*:—'Tri chynghoriad farchawg oedd yn Llys Arthur: nid amgen Kynon ab Clydno Eiddun, ac Aron ab Cynfarch ab Meirchion gul, a Llywarch hên ab Elidir Lydanwyn; ar tri marchawg hyuny a oeddynt gynghorwyr i Arthur, pa ryw ryfel bynnag na bygwth a vae arno, hwynt ac kynghorynt hyd na chae neb y gorvod ar Arthur, ac am hynny i gorfu ef ar bob kenedloedd drwy dri pheth a oedd yn ei ganlyn, nid amgen gobeith da ac arfau kyssegredig y rhai a ddanfones Iesu Grist iddaw, a rhinwedd ei filwyr; ac am hynny i gwisgodd ef ddeuddeg coron am ei ben, ac i bu ef amherawdyr yn Rhufain.' *Tri* arall a ddwywed:—'Ac ni chaid amgen na llwydd i bob Cynghor o'u heiddaw a wnaed, ac aflwydd a gaid lle bynag nas gwneid yn ol eu cynghoreu.' Cyfeiria *Tri* arall at ei

a Chai ab Cyner¹; a Gwenhwyfar² a'i llawforwynion yn gwnio wrth y ffenestr. Ac os dywedir fod porthor ar Lys Arthur, nid oedd yr un. Glewlwyd Gafaelfawr³ oedd yno er hyny, fel porthor i groesawu gwestion a dyeithriad, ac i ddechreu eu haurhydeddu, ac i fynegi moes a defod y Llys iddynt; a chyfarwyddo y sawl oeddynt i fyned i'r Neuadd neu i'r ystafell, neu a ddeuent yno am letty.

Eisteddai yr Ymherawdwr Arthur yn nghanol yr ystafell ar deml [mainc] o irfrwyn⁴; a llen o sidan melyngoch o tano, a gobenydd ac iddo orchudd o sidan coch, o tan ei benelin.

Ar hyny, ebe Arthur, 'Ha! wyr, pe gwyddwn na'm goganech, mi a gysgwn i aros fy mwyd; traethu chwedlau a ellwch chwithau, a chymeryd ystenaïd o fêdd a golwythion o gig gan Cai.' A chysgu a wnaeth yr ymherawdwr. A Chynon ab Clydno a ofynodd i Gai am chwedl, fel yr addawsai Arthur. 'Minau a fynaf y chwedl a addawyd i minau,' ebe Cai. 'Ha! wr,' ebe Cynon, 'tecaf yw i ti gyflawni addewid Arthur yn ngyntaf; ac yna y chwedl oreu a wyddom ninau, ni a'i dywedwn i ti.' Yna aeth Cai i'r gegin, ac i gell y mêdd, ac a ddychwelodd âg ystenaïd o fêdd ganddo mewn gorflwch aur, a llonaïd ei ddwrn o ferrau (*sheucers*) a golwythion arnynt. A chymeryd y golwythion a wnaethant, a dechreu yfed y mêdd. 'Yn awr,' ebe Cai, 'telwch chwithau i minau fy chwedl.' 'Cynon,' ebe Owain, 'tâl ei chwedl i Gai.' 'Diau,' ebe Cynon, 'hŷn gwr a gwell chwedleuwr wyt ti na mi, a mwy a welaist o bethau godidog; tâl di fy chwedl i Gai.' 'Dechreu di,' ebe Owain, 'gyda'r chwedl odidocaf a wpech.' 'Mi a wnaf,' ebe Cynon:—

garwriaeth hefo Morfydd ferch Urien. Yn ol Aneuryn, yr oedd Cynon yn un, heblaw ef ei hun, a ddiangasant â'u hoedl ganddynt o frwydr Cattraeth. Cyfeirir ato yn Englynion *Beddau'r Milwyr*:—

Piau y bet y dan y brian	Pwy biau'r bedd dan y bryn?
B i't gwr gwt yng Kinaein	Bedd gwr dowr am oresyn—
Bet Kionn mab Clydno Idln	Bedd Cynon ab Clydno Eiddyn.

Sonir yn fynych am dano gan yr Hen Feirdd Cymreig.

¹ Cai.—Gwel t.d. 24. ² Gwenhwyfar.—Gwel t.d. 24.

³ *Glewlwyd Gafaelfawr*.—Un o gewri cynhanes, am yr hwn ni ddywed hyd yn nod traddodiad ond ychydig. Y mae ei enw, modd bynag, yn awgrymiadol ddigon. Dywed *Tri* 83 ei fod yn un o'r ychydig a ddiangasant o Gamlan:—'Tri wyr dianc o Gad Gamlan a fu: Morfran ab Tegid rhag ei haccred sef y tybiei bawb mai Cythraul o Uffern ydoedd, ac a ffoynt rhagddaw; Sandde Bryd Angel gan ei bardded, ei laned, a'i deuced, ni chodai neb law yn ei erbyn gan dybied mai Angel or nef ydoedd; a Glewlwyd Gafaelfawr rhag ei faint a'i gryfder, nid oedd a safai o'i flaen, a phawb a ffoynt rhagddaw.' Gwelir oddiwrth y dyfyniad hwn, fod y *Tri* oedd ac Aneuryn yn gwahaniaethu parth y gwyr a ddiangasant o Gamlan; gweler y nodion blaenorol ar 'Cynon.' Dylid cofio, modd bynag, nad yw y *Tri* oedd bob amser i'w cymeryd yn llythrenol. Dull hylaw i drysori digwyddiadau hanesyddol yn y côf ydoedd eu rhestru yn drioedd.

⁴ *Teml o irfrwyn*.—Yn mysg yr Hen Gymry, yr oedd y frwynen nid yn unig yn rhoi goleu i yn eu tai, ond hefyd yn addurniadol. Brwyn oedd yn gorchuddio llawr y bwthny er oadw lleithder draw; a brwyn wedi eu cyfrododdu'n amryliw a phrydferth ydoedd clustogau tywysogion. Prin y mae yr arferiad o hylaw llawr y gegin hefo brwyn wedi difianu eto o ambell drigfa fynyddig; ond y mae carpedau &c., wedi eu hymlid o'r palas er's llawer oes.

'Unig fab fy mam a fy nhad oeddwn; hoff oeddwn o bleser, a mawr oedd fy rhyfyg. Ac ni thebygwn fod camwri yn y byd nas gorfyddwn; ac wedi gorfod ar bob camwri yn yr un wlad a mi, ymgyweirio a wnaethum, a cherdded eithafoedd byd a diffaethwch. Yn y diwedd, damweiniais ddyfod i'r glyn tecaf yn y byd, a choed gogyfuwch ynddo, ac afon redegog oedd ar hyd y glyn, a ffordd yn ochr yr afon. A cherdded y ffordd a wnaethum hyd haner dydd, a'r parth arall ohoni a gerddais hyd y prydawn. Ac yna daethum i faes mawr; ac yn mhen y maes, yr oedd caer fawr ddisglaer, a rhaiadr yn gyfagos. A thua'r Gaer yr aethum; a gwelwn ddau was⁽¹⁾ pengrych felyn, a rhagtal (*frontlet*) aur am ben pob un ohonynt, a phais o sidan melyn am bob un, a byclau aur yn cau eu hesgidiau; ac yn eu llaw fwa o asgwrn eliphant, llinynau y rhai oedd o giau hydd, a'r saethau a'r pelydr o asgwrn morfil, wedi eu hasgellu hefo plu y pawin (*peacock*), a phenau aur ar y pelydr; a chyllill â llafnau aur iddynt, a'u carnau o asgwrn amryliw morfil. Ac yr oeddynt yn saethu eu cyllill.

Ac ychydig oddiwrthynt, gwelwn wr pengrych, melyn, llawn oedran, a'i farf newydd ei heillio; a phais a mantell o sidan melyn am dano, ac ysnoden o eurlin yn mhen ei fantell. Am ei draed yr oedd esgidiau o ledr brith, a chnap o aur yn eu cau. A phan y gwelais ef, mi a ddynesais ato, ac a gyferchais well iddo; ac mor foesgar ydoedd, fel y cyfarchodd yntau well i minau cyn i mi gyfarch gwell iddo ef. Ac efe a ddaeth gyda mi tua'r Gaer; ac yn y Gaer nid oedd neb yn byw ond mewn un neuadd. Yno yr oedd pedair morwyn ar hugain yn gwnio sidan wrth ffenestr. A hyn a ddywedaf wrthynt, Cai, fod yr hacraf ohonynt yn decach na'r forwyn decaf a welaist ti erioed yn Ynys Prydain; a'r anharddaf ohonynt, harddach oedd na Gwenhwyfar⁽²⁾, gwraig Arthur, pan fu hi harddaf erioed wrth offeren ar Ddydd Nadolig neu Ddydd y Pasg. A chyfodi a wnaethant i'm derbyn; a chwech ohonynt a gymerasant fy march,⁽³⁾ ac a ddyosgasant fy arfau inau. A chwech eraill ohonynt a gymerasant fy arfau, ac a'u golchasant mewn llestr onid oeddynt cyn wyned a'r dim gwynaf. A'r trydydd chwech ohonynt a ddodasant y lliciniau ar y byrddau, ac a arlwyasant fwyd. A'r pedwerydd chwech a ddyosgasant fy lluddedwisg, ac a ddodasant wisg arall am danaf; nid amgen, crys a llofrau o liain, a phais a surcot, a mantell o sidan melyn a hwd ar y fantell. A dodasant aml i obenydd, mewn gorchudd o liain

¹ *Gwas*.—Yn arwyddo llanciau ieuaine; nid gwas yn ystyr bresenol y gair.

² Dringeb uwchaf dysgrifiad o degwch benywaidd ydoedd ei gydmaru i Gwenhwyfar; a'r olwg harddaf arni hithau, rhian decaf ei hoed, ydoedd ei gweled yn crefyddu ar un o ddwy brif wyl ei heglwys. Ai dyma ydyw sancteiddio prydfertbwch?

³ Yn nyddiau Marchogwriaeth, nid peth aunghyffredin ydoedd i ferched weini yn y modd hwn ar farchogion urddawl.

coch, o'm cylch. Yna eisteddasom. A'r chwech hyny a gymerasant fy ngheffyl i'w ystabl a wnaethant hyny cystal a phe buasant yr ysweiniaid goreu yn Ynys Prydain. Ac yna dygwyd cawgiau arian, a dwfr i ymolchi ynddynt, a thywelau o liain gwyrdd a rhai gwynion. A mi a ymolchais. A daeth y gwr a welswn gyneu ac a eisteddodd with y bwrdd, a minau yn nesaf ato, a'r gwragedd oll is fy llaw oddieithr y rhai oeddynt yn gwasanaethu. Ac arian oedd y bwrdd, a lliain oedd y lleni ar y bwrdd; ac nid oedd un llestr yn gwasanaethu yno ond o aur, neu arian, neu (-)fuelin (*buffalo horn*). A daeth y bwyd ini; a diau i ti. Cai, ni welais i erioed na bwyd na diod nad oedd yno ei gyffelyb; eithr fod y bwyd a'r ddiod a welais yno yn well nag a welais yn un lle arall erioed.

'Nyni a fwytasom hyd at haner y pryd; ac ni ddywedodd y gwr nac un o'r morwynion yr un gair wrthyf hyd hyny. A phan debygodd y gwr fod yn well genyf ymddyddan na bwyta, efe a ofynodd i mi pwy oeddwn; minau a ddywedais fod yn dda genyf gael un a ymddyddanai â mi, a deall nad oedd llefaru yn drosedd yn y llys hwnw. 'Ha! unben,' ebe yntau, 'ni a ymddyddanasem â thi oni buasai ofn llestair ar dy fwyd, ond yn awr ni a ymddyddanwn â thi.' Yna mi a fynegais i'r gwr pwy oeddwn, ac amcan fy ngherdded, a dywedais fy mod yn ceisio a allai fy ngorfod, neu ynte a allwn i orfod pawb. Edrych a wnaeth y dyn arnaf a dywedyd, 'Pe na thebyg'swn y deuai gormod gofid it', mi a fynegwn iti yr hyn yr ydwynt yn ei geisio.' Hyn a barodd imi deimlo'n ofidus a thrist, a'r gwr a adnabu hyny arnaf. 'Os gwell genyt ti imi fynegi'th afles na'th les, mi a'i mynegaf it'. Cwsg yma heno,' eb efe, 'a chyfod yn fore i fyuu, a chymer y ffordd y daethost ar hyd y dyffryn, oni ddelych i'r coed y daethost trwyddo. Ac encyd yn y coed, fe gyferfydd gwahanffordd â thi ar y tu dehau; a cherdda hyd hono hyd oni ddelych i lanerch fawr o faes, a gorsedd ar ganol y maes. A thi a weli wr du mawr ar ben yr orsedd nad ydyw ddim llai na dau o wyr y byd hwn. Un troed sydd iddo, ac un llygad, a hwnw yn nghanol ei dalcen. A ffon sydd iddo o haiarn, a diau nad oes deu-wr yn y byd na chaffent eu baich yn y ffon hono. Ac nid gwr hawddgar ydyw, eithr tra anhawddgar; ac wtwart (*woodward*) yw ar y coed hwnw. A thi a weli fil o anifeiliaid gwylltion yn pori o'i gylch. Gofyn dithau y ffordd iddo i fyned

¹ O gorn yr ych gwyllt yr yfid fynychaf y medd a'r cwrw yn yr hen wleddoedd Cymreig. Y mae awdl Owain Cyfeiliog, tywysog Powys, i'r Corn Hirlas, yn un o gynyrchion hynotaf yr awen Gymreig. Yn un rhan o'r awdl, dychymyga'r bardd-dywysog ei fod yn rhoi gwledd i'w benaethiaid a'i filwyr: ac yn nghanol y wledd, gorchymyna i'r Corn Hirlas gael ei lanw â'r ddiod oreu, a'i ddwyn at Tudur a Moreiddig, y rhai a nodir ganddo fel dewrion pybyr a diwrthgil teilwng o bob clod. Ond yn nghanol ei araith, try atynt megis i'w hanerch yn bersonol, pan y gwel fod eu lle yn wag; a daw i'w gof ar unwaith eu bod ill dau wedi cwmpo yn un o'r brwydrau gwaedlyd diweddaf. Yna rhuthra cefnllif o alar ac wylofain tros ei wefusau am danynt nad oes odid yn yr iaith Gymraeg en grymusach na'u chwerwach.

o'r llanerch, ac efe a rydd ateb iti, ac a ddengys ffordd fel y cei yr hyn a geisi.'

A hir oedd genyf y nos hono. A bore dranoeth, cyfodi a wnaethum a gwisgo am danaf, ac esgyn ar fy march, a cherdded rhagof ar hyd y dyffryn i'r coed; ac mi a ddaethum i'r wahanffordd y dywedodd y dyn wrthyf am dani, a chyrrhaeddais y llanerch. A phan ddaethum yno, yr oedd yn dair gwaith rhyfeddach genyf am yr anifeiliaid gwylltion oedd yno nag y dywedodd y gwr wrthyf. A'r gwr du oedd yno yn eistedd yn mhen yr orsedd. Dywedodd y gwr wrthyf ei fod yn fawr, mwy o lawer oedd ef na hyny. A'r ffon haiarn y dywedodd y gwr wrthyf ei bod yn llwyth deuwr, hysbys oedd genyf fi, Cai, fod llwyth pedwar milwr ynddi. A hono oedd yn llaw y gwr du. Ac ni ddywedai efe air wrthyf namyn a ofynwn iddo. Ac mi a ofynais iddo pa awdurdod oedd ganddo ar yr anifeiliaid hyny. 'Mi a ddangosaf i ti, ddyn bychan,' eb efe; a chymeryd ei ffon yn ei law a tharo carw â hi ddyrnod mawr, oni roddodd efe frefiad dolefus, ac wrth ei frefiad ef y daeth yno o anifeiliaid gyn amled â'r ser yn yr awyr, ac hyd nes oedd yn anhawdd i mi gael lle i sefyll yn y llanerch gyda hwynt—yn seirph a gwiberod ac amryfal anifeiliaid. Ac efe a edrychodd arnynt hwy, ac archodd iddynt fyned i bori; a gostwng eu penau a wnaethant hwythau iddo, a thalu gwarogaeth iddo, fel y gwna gwas i'w arglwydd.

Yna y dywed y gwr du wrthyf, 'A weli di, ddyn bychan, yr awdurdod sydd imi ar yr anifeiliaid hyn?' A gofyn y ffordd iddo a wnaethum; a garw a fu yntau, a gofyn imi pa le y mynwn fyned. Minau a ddywedais pa ryw wr oeddwn, a pha beth a geisiwn. A mynegi a wnaeth yntau i mi, 'Cymer,' eb efe, 'y ffordd tua phen uwchaf y llanerch, a cherdda yn erbyn yr allt o goed uchod oni ddelych i'w phen; ac oddiyno ti a weli ystrad megys dyffryn mawr, ac yn nghanol yr ystrad ti a weli bren mawr, a glasach yw ei frig na'r ffynidwydd glasaf. Ac o dan y pren hwnw y mae ffynon, ac yn ymyl y ffynon y mae llech farmor, ac ar y llech y mae cawg arian wrth gadwyn arian, fel nad ellir eu gwahanu. A chymer dithau y cawg, a bwrw gawgaid o'r dwfr am ben y llech; yna ti a glywi dwrf mawr, nes y tebygi fod y nef a'r ddaear yn ergrynu gan y twrf. Ar ol y twrf y daw cawod mor ffyrnig fel y bydd yn anhawdd i ti ei goddef a byw. Cenllysg fydd y gawod, ac wedi yr el heibio, hindda a fydd, eithr ni edy hi yr un ddeilen ar y pren heb ei dwyn. Yna y daw cawod o adar, a disgyn ar y pren a wnant; ac ni chlywaist ti erioed yn dy wlad dy hun gerdd cystal ag a ganant. A phan fo digrifaf genyt gerdd yr adar, ti a glywi duchan a chwynfan yn dyfod ar hyd y dyffryn tuag atat. Ar hyny ti a weli farchog ar farch du pur, a gwisgo o sidan du pur am dano, ac ystondard (*pennon*) o liain du ar ei waewffon; ac efe a ymosoda arnat cyn gynted ag y gallo. O ffoi di rhagddo, efe a'th orddiwes; ac os arhosi di yno, a thi ar farch, efe a'th edy ar draed;

ac oni chei di ofid yno, ni raid iti ymofyn gofid tra fyddi byw.'

'Ac mi a gymerais y ffordd hyd oni ddaethum i ben yr allt, ac oddiyno gwelwn fel y mynegasai y gwr du wrthyf, ac i ymyl y pren y daethum, a ffynon a welwn dan y pren, a'r llech farmor yn ei hymyl, a'r cawg arian wrth y gadwyn. A chymeryd y cawg a wnaethum, a bwrw cawgaid o'r dwfr am ben y llech; ac ar hyny, dyma'r twrf yn dyfod yn llawer mwy nag y dywedasai y gwr du imi; ac ar ol y twrf, y gawod; a diau oedd genyf fi, Cai, na ddiangai na dyn na llwdn yn fyw ar a oddiweddei y gawod allan; canys ni safai yr un genllysgen ohoni yn y croeu nac yn y cig, hyd oni chyrhaeddei yr asgwrn. Ac mi a droais bedrain (*flank*) fy march tuag ati; a doddi swch fy uharian ar ben fy march a'i fwng, a doddi y rhan uwchaf ohoni uwch fy nhen fy hun. Ac felly y sefais y gawod. A phan edrychais ar y pren, nid oedd un ddeilen arno. Yna y daeth hindda; ac ar hyny, wele yr adar yn disgyn ar y pren ac yn canu; a hysbys yw genyf fi, Cai, na chlywais i gerdd cystal a hono na chynt na chweddi. A phan oedd ddigrifaf genyf wrando yr adar, dyma duchan yn dyfod ar hyd y dyffryn tuag ataf, ac yn dywedyd, 'Ha! farchog,' eb efe, 'beth ddaeth a ti yma? pa ddrwg a wnaethum i ti pan wnelit y fath niwaid i mi? Oni wyddost ti na adawodd y gawod heddyw na dyn na llwdn yn fyw trwy fy holl gyfoeth ar a gafodd allan?' Ar hyny, wele farchog ar farch du pur, a gwisg o sidan du pur am dano, ac amwisg (*tabard*) o liain du pur o'i gylch. Ac ymladd a wnaethom, ac mor ffyrnig yr ymladdem, fel mai buan y bwriwyd fi i'r llawr. Yna'r marchog a ddodes ei waywffon o fewn ffrwyn fy march, ac ymdaith ymaith a'r ddau farch ganddo, a'm gadael inau yno. Ni wnaeth ef gymaint o fawredd i mi a'm carcharu, ac nid ysbeiliodd fi o'm harfau. Felly mi a ddychwelais ar hyd y ffordd y daethum. A phan ddaethum i'r llanerch yr oedd y gwr du ynddi, fy nghyffes a roddaf i ti, Cai, mae'n rhyfedd na thoddaswn yn llymaid rhag cywilydd gan y gwatwar a gefais gan y gwr du. Ac i'r Gaer y buaswn y nos gynt y daethum y nos hono. A llawerach fuwyd wrthyf y nos hon na'r nos gynt, a gwell i'm porthed; a'r chwedlau a ddymunwn gan wyr a chan wragedd a gawn, ac ni chrybwyllai neb ddim wrthyf am fy ymgyrch i'r Ffynon, ac ni chrybwyllwn inau wrth neb. Ac yno y bu'm y nos hono. A phan godais bore dranoeth, gwelwn farch (*palfrey*) gwineu-ddu, a ffroenau gan goched a'r ysgarlad, yn barod wedi ei harneisio. Ac wedi gwisgo ohonwyf fy arfau, a gadael yno fy mendith, mi a ddychwelais i'm llys fy hun. A'r march hwnw, y mae genyf eto yn yr ystabl acw, ac ni newidiwn ef am y march goreu yn Ynys Prydain.

A Duw a wyr, Cai, ni chyffesodd dyn erioed ymgyrch mor fethedig iddo ei hun a hon. A rhyfedd na chlywais i byth, na chynt na chweddi am un gwr ond

fy hunan a wyr ddim am yr ymgyrch, ac i hyn gymeryd lle o fewn cyfoeth yr Ymherawdwr Arthur heb i neb arall ei wybod.

‘Ha! unben,’ ebe Owain, ‘onid da fyddai cael hyd i’r lle hwnw?’

‘Myn llaw fy nghyfaill,’ ebe Cai, ‘mynych y dywedi di ar dy dafod yr yr hyn nis gwneli ar dy weithred.’

‘Diau, Cai,’ ebe Gwenhwyfar, ‘gwell fyddai dy grogi di na dywedyd ohonot ymadrodd mor warthedig wrth wr fel Owain.’

‘Myn llaw fy nghyfaill, wreigdda,’ ebe Cai, ‘nid mwy dy barch di i Owain na minau.’

Ar hyny, deffro a wnaeth Arthur, a gofyn a gysgodd efe yn hir.

‘Do, dalm o amser,’ ebe Owain.

‘Ai amser i ni fyned at y byrddau?’

‘Amser, arglwydd,’ ebe Owain.

Yna canu corn ymolchi a wnaethpwyd, a myned a wnaeth yr ymherawdwr Arthur a’i deulu oll i fwyta. Ac wedi darfod bwyta, Owain a giliodd ymaith; a dyfod i’w letty a pharatoi ei farch a’i arfau.

A phan welodd ef y dydd dranoeth, gwisgo ei arfau a wnaeth, ac esgyn ar ei farch, a cherdded rhagddo hyd eithafoedd byd a diffaeth fynyddoedd. Yn y diwedd, efe a adwaenodd y glyn y mynegasai Cynon am dano; ac a gerddodd hyd y glyn ar ystlys yr afon, hyd oni ddaeth i’r dyffryn, a’r dyffryn a gerddodd oni welai y Gaer. A thua’r Gaer yr aeth efe, a gwelai y gweision yn saethu eu cyllill fel y gwelsai Cynon hwynt, a’r gwr melyn a biau y Gaer yn sefyll gerllaw. Ac mor fuan ag y cyfarchodd Owain well i’r gwr melyn, y cyfarchodd y gwr melyn well iddo yntau.

Ac yn mlaen yr aeth efe at y Gaer; ac efe a welai ystafell, a phan ddaeth i’r ystafell, efe a welai y morwynion yn gwnio sidan mewn cadeiriau curaidd. A hoffach o lawer oedd gan Owain eu teced a’u hardded nag y dywedodd Cynon iddo. A chyfodi a wnaethant i wasanaethu Owain fel y gwasanaethasant Cynon. A hoffach fu gan Owain ei borthiant na chan Gynon. Ac ar haner y bwyta, ymofynodd y gwr melyn gan Owain pa gerdded oedd arno. Ac Owain a ddywedodd iddo y cwbl—‘Ceisio y marchog sydd yn gwarchod y ffynon yr ydwyf.’ A gwenu a wnaeth y gwr melyn, a dweyd fod yn anhawdd ganddo fynegi i Owain yr hanes hwnw, fel y bu anhawdd ganddo ei fynegi i Cynon. Er hyny, efe a fynegodd y cwbl. Ac i gysgu yr aethant.

A bore dranoeth yr oedd y morwynion wedi gwneuthur march Owain yn barod, ac efe a gerddodd rhagddo oni ddaeth i’r llanerch yr oedd y gwr du ynddi. A rhyfeddach fu gan Owain faint y gwr du na chan Gynon. A gofyn y ffordd a wnaeth Owain i’r gwr du. Yntau a’i mynegis. Ac Owain a gerdd-

odd y ffordd fel Cynon oni ddaeth i ymyl y pren glas. Ac efe a welai y Ffynon a'r llech yn ymyl y Ffynon, a'r cawg arni, ac efe a gymerodd y cawg, ac a fwriodd gawgiad o'r dwfr ar y llech. Ar hyny, dyna'r twrf; ac ar ol y twrf y gawod. Mwy o lawer nag y dywedasai Cynon oeddynt. Ac wedi y gawod yr awyr a oleuodd, a phan edrychodd Owain ar y pren, nid oedd yr un ddeilen arno. Ac ar hyny wele'r adar yn disgyn ar y pren, ac yn canu. A phan oedd ddigrifaf gan Owain gerdd yr adar, ef a welai farchog yn dyfod ar hyd y dyffryn, ac a baratodd i'w erbyn. Ac ymladd yn ffyrnig a wnaethant. Ac wedi tori dwy waewffon, diweinio cleddyfau, ac ymladd gledd yn ngledd. Yna Owain a darawodd y marchog trwy ei helm, a'i benwisg, a'r penguwch pwrcwin (*visor*), a a thrwy y croen, a'r cig, a'r asgwrn, oni chlwyfodd efe ei ymenydd. Yna adnabu y marchog du iddo gael dyrnod angeuol; a throi pen ei farch a wnaeth, a ffoi. Ac Owain a'i hymliodd er nad yn ddiagon agos i'w gyrhaedd â'r cleddyf. Ar hyny, Owain a welai Gaer fawr ddisglaer; ac i borth y Gaer y daethant, a gollyngwyd y marchog du i mewn, a gollyngwyd y ddôr-ddyrchafael (*portcullis*) ar Owain; yr hwn a darawodd ei farch tu cefn i'r cyfrwy, ac a'i torodd yn ddau haner trwyddo. A'r ddôr a ddaeth hyd y llawr, a throellau yr yspardynau a darn o'r march oedd oddiallan, ac Owain a'r rhan arall o'r march oedd rhwng y ddau ddôr. A'r ddôr arall oedd gauedig hefyd, fel nad allai Owain fyned oddiyno, ac mewn cyfyng-gyngor yr ydoedd. Ac fel yr oedd Owain felly, efe a welai trwy gyswllt y ddôr heol gyferbyn âg ef, ac ystryd o dai o bob tu i'r heol, ac efe a welai forwyn bengrych-melyn, a rhagtal (*frontlet*) aur am ei phen, a gwisg o sidan melyn am dani, a dwy wintas [esgid] o gordwal brith am ei thraed, a dyfod i'r porth yr ydoedd. A hi archodd agoryd y porth. 'Duw a wyr, unbenes,' ebe Owain, 'nid ellir agor i ti oddiyma, mwy nag y gelli dithau agor i minau oddiyna.' 'Duw a wyr,' ebe'r forwyn, 'gresyn nad ellid dy wared di; a phob gwraig a ddylai dy wared; os gwr, goreu gwr a fyddit; os cariad, goreu cariad. Gan hyny,' ebe hi, 'yr hyn a allaf fi a wnaf i'th ryddhau. Hwde di y fodrwy hon, a dod ar dy fys, a dod y maen hwn o fewn dy law, a chau dy ddwrn am y maen, a cyhyd ag y cuddi di ef. ef a'th guddia dithau. Wedi iddynt ymgynghori, hwy a ddeuant i'th gymeryd a'th ddiennyddio; a phan na'th welant, drwg fydd ganddynt. A minau a fyddaf ar yr esgynfaen acw i'th aros di; a thydi a'm gweli i, er na welaf i dydi; tyred dithau a dod dy law ar ben fy ysgwydd, ac yna gwybyddaf dy ddyfod ataf. A'r ffordd y delwyf fi oddiyno, tyred dithau gyda myfi!'

Yna y forwyn a adawodd Owain, ac yntau a wnaeth yr hyn oll a erchis

¹ *Maen cudd.*—Y mae crybwylliad am faen yn meddu cyneddf a rhinwedd cyffelyb i hwn yn Mabinogi *Peredur ab Efrog*. Gweler t.d. 42.

hi iddo. Ar hyny y daeth y gwyr o'r llys i'w geisio i'w ddiennyddio; a phan ddaethant ni welent ddim ond haner y march. A drwg oedd ganddynt hyny. A diflanu a wnaeth Owain o'u plith, a dyfod at y forwyn, a dod i ei law ar ei hysgwydd, a chychwyn a wnaeth hithau rhagddi, ac Owain gyda hi, oni ddaethant i ddrws llofft fawr odidog. A'r forwyn a agorodd y llofft, a myned i mewn, a chau drws y llofft a wnaethant; ac Owain a edrychodd ar hyd y llofft, ac nid oedd yn y llofft un hoel heb ei lliwio â lliw gwerthfawr. Ac nid oedd un ystyllen heb ddelw euraidd amryfal arni.

A'r forwyn a gyueuodd dân glo; ac a gymerodd gawg arian a dwfr ynddo, a thywel o lian gwyn ar ei hysgwydd, a rhoddi dwfr i ymolchi a wnaeth hi i Owain. A doddi bwrdd arian goreuraidd ger ei fron, a lliain melyn yn llen arno; a dyfod a'i giniaw iddo; a diau oedd gan Owain na welsai erioed fwyd na welai yno ddigon ohono, eithr ei fod yn well yno nag y gwelsai yn un man arall erioed. Ac ni welsai erioed yn un man gymaint o fwyd a diod ag oedd yno. Ac nid oedd un llestr yn gwasanaethu arno namyn llestri arian neu aur. Ac Owain a fwytaodd ac a yfodd onid oedd yn hwyr brydnawn. Ac ar hyny, hwy a glywent ddolefain mawr yn y Gaer. Ac efe a ofynes i'r forwyn, 'Pa waeddi yw hwn?' 'Dodi olew ar y gwr da biau y Gaer y maent,' ebe'r forwyn. Ac i gysgu yr aeth Owain.

Ac yr oedd y gwely a ddarparaisid iddo gan y forwyn yn deilwng i Arthur—o ysgarlad a gra (*fur*), a sidan, a syndal, a lian. Ac am haner nos hwy a glywent ddiaspedain chwerw, 'Pa sŵn yw hwn, weithion?' ebe Owain. 'Y gwr da biau y Gaer y sydd farw yr awrhon,' eba'r forwyn. A chyda thoriad y dydd, clywent ddiaspad a gweiddi anfeidrol eu maint, ac Owain a ofynodd i'r forwyn, 'Pa ystyr sydd i'r gweiddi hwn?' Myned a choroph y gwr da biau y Gaer i'r Llan y maent.' Ac Owain a gyfododd i fynu, a gwisgo am dano, ac agor ffenestr ei lofft, ac edrych tua'r Gaer; ac ni welai nac ymyl nac eithaf i'r lluoedd oeddynt yn llenwi yr heolydd, a hyny yn llawn arfog, a gwragedd lawer gyda hwynt ar feirch ac ar draed, a chrefyddwyr y ddinas oll yn canu¹. A thebygai Owain fod yr awyr yn diaspedain gan y gweiddi a'r udgyrn a'r crefyddwyr yn canu. Ac yn nghanol a llu hwnw gwelai yr elor, a llen o liain gwyn arni, a chanwyllau cwyr yn llosgi yn aml o'i chylch, ac nid oedd undyn tan yr elor yn llai na barwn cyfoethog. Diau oedd gan Owain na welsai erioed gynulleidfa gyn hardded a hono wedi ei gwisgo mewn pali, a seric (*silk*) a syndal.

¹ *Crefyddwyr y ddinas oll yn canu.*—Gwelir oddiwrth hyn fod yr arferiad swynol o ganu mewn angladdau Cymreig yn hen iawn, a gobeithio fod oes faith o'i blaen eto, canys anbwdd fyddai hebrwng y marw i'w fedd mewn dull mwy parchus a gweddus nag yn nghanol acenion pruddglwyfus ei gymydogion a'i anwyliaid.

Ac ar ol y llu hwnw, y gwelai efe wraig felen, ei gwallt dros ei dwy ysgwydd, ac wedi ei liwio â gwaed, a gwisg o sidan melyn am dani wedi ei rhwygo, a dwy esgid o gordwal brith am ei thraed. A rhyfedd oedd na buasai ysig benau ei bysedd gan fel y maeddai ei dwylaw yn nghyd. A hysbys oedd gan Owain na welsai ef erioed wraig gan deced, ped fuasai hi ar ei ffurf iawn. Ac uwch oedd ei diaspad na llais un dyn na chorn yn y llu. A phan weles efe y wraig, enynu a wnaeth o'i chariad.

Yna y gofynodd Owain i'r forwyn pwy oedd y wraig. 'Duw a wyr,' ebe'r forwyn, 'gwraig y gellir dywedyd ei bod y decaf o'r gwragedd, a'r ddiniweidiaf, a'r haelaf, a'r ddoethaf, a'r foneddigeiddiaf; fy arglwyddes i yw hon acw, a IARLLES Y FFYNON y gelwir hi; gwraig yw i'r gwr a leddaist ti ddoe.' 'Duw a wyr,' ebe Owain, 'mai y wraig a garaf i fwyaf o bawb ydyw.' 'Duw a wyr,' ebe'r forwyn, 'ni châr hi dydi nac ychydig na dim.'

Ar hyny, codi a wnaeth y forwyn, a chyneu tân glo, a llanw crochan â dwfr a'i ddodi i dwymno, a chymeryd twel o liain gwyn a'i ddodi am wddf Owain, a chymeryd gorflwch o asgwrn eliphant a chawg arian, a'i lanw o'r dwfr twymn, a golchi pen Owain¹. Yna hi a agorodd brenfol (*wooden casket*), ac a gymerth ellyn (*razor*) a'i charn o asgwrn eliphant, a dau ganawl, (*rivets*) o aur ar yr ellyn; a hi a eilliodd ei farf ef, a sychu ei ben a'i wddf â'r twel. Yna codi a wnaeth oddi gerbron Owain, a dyfod a'i giniaw iddo; a diau oedd gan Owain na chafodd efe erioed giniaw cystal a hwnw, na'i wasanaethu cystal. Ac wedi darfod ohono ei giniaw, y forwyn a gyweiriodd ei wely. 'Dos yma,' ebe hi, 'i gysgu, a minau a âf i garu trosot.' Ac Owain a aeth i gysgu; a chau drws y llofft a wnaeth y forwyn, a myned tua'r Gaer. A phan y daeth, nid oedd yno namyn tristyd a gofal; a'r Iarles ei hun yn yr ystafell, heb oddef, oherwydd tristwch, gweled dyn. A² Luned a ddaeth ati gan gyfarch gwell iddi. Eithr nid atebodd yr Iarles iddi. A'r forwyn a blygodd ger ei bron; ac a ddywedodd, 'Paham nad atebych i mi heddyw?' 'Luned,' ebe'r Iarles, 'pa wyneb y sydd arnat ti, gan na ymwelaist â mi yn fy ngofid?' a minau a'th wnaethum di yn gyfoethog; yr oedd yn gam arnat na buaset yn dyfod; hyny fu yn gam

¹ *Golchi pen*.—Er mor chwith yr ymddengys hyny i ni yn yr oes hon, peth cyffredin yn dyddiau cynt ydoedd gweled merched uchelradd yn gweini ar, ac yn ymgeleddu, Marchogion.

² *Luned*.—Cyfeiria beirdd y Canol Oesan, megis Gruffydd ab Meredydd, Dafydd ab Gwilym, ac eraill, yn fynych at degwch Luned. Gelwir hi yn yr hen Ramantau Ffrengig yn *Lunette*. Yn ol y *Metrical Romances* Seisnig, yr oedd hen gydnabyddiaeth rhyngddi âg Owain, yr hyn sydd yn cyfrif am yr ymdrech a wna i'w waredu, ac am ei chydabyddiaeth â'i hanes. Yn ol un darlleniad o 'Dri Thlws ar Ddeg Ynys Prydain,' yr oedd Maen Modrwy Eluned yn un ohonynt, yr hwn a 'dynnodd Owain ab Urien rhwng yr og a'r mur; pwy bynag a guddiai y maen, fe ai cuddiai y maen ynteu.'

ynot.' 'Diau,' ebe Luned, 'ni thebygais i na buasai well dy synwyr di nag y mae; ai da i ti alaru am y gwr da hwnw, neu unpeth arall, nas gelych byth ei ei gael?' 'Rhyngof fi â Duw,' ebe'r Iarles, 'ni allwn i byth enill fy arglwydd i o ddyn arall yn y byd.' 'Gallet,' ebe Luned, 'gael gwr hagr a f'ai crystal neu well nag ef.' 'Rhyngof i â Duw,' ebe'r Iarles, 'pe na b'ai wrthun genyf beri dienyddio un a fegais, mi a barwn dy ddienyddio di am gyffelybu wrthyf beth mor annghywir a hyny; eithr dy ddeol di a wnaf.' 'Da yw genyf,' ebe Luned, 'nad oes genyt well rheswm tros wneud hyny nag am fynegi ohonof iti dy les lle nis medrit dy hun; a mefi iddi ohonom ein dwy a ymgais gyntaf am heddwch, neu a wahoddo gyntaf y llall ati.'

Ar hyny, Luned a aeth ymaith; a chyfodi a wnaeth yr iarles a'i dilyn at ddrws yr ystafell, a phesyachu yn uchel. A Luned a edrychodd drach ei chefn, a'r Iarles a amneidiodd ar Luned, a daeth Luned diachefn at yr Iarles. 'Rhyngof fi a Duw,' ebe'r Iarles wrth Luned, 'drwg yw dy anian; a chan mai fy lles i oedditi ti yn ei fynegi, dywed pa ffordd f'ai hyny.' 'Mi a'i mynegaf,' ebe hi, 'ti a wyddost nad ellir cynal dy gyfoeth di namyn o filwriaeth ac arfau, ac am hyny cais yn ebrwydd a'u cynhalio.' 'Pa ffordd y gallaf fi hyny?' ebe'r Iarles. 'Mynegaf,' ebe Luned, 'oni elli di gynal y Ffynon, ni elli gynal dy gyfoeth; ni all neb gynal y Ffynon namyn un o deulu Arthur; a minau a âf hyd i Lys Arthur, a mefi imi,' ebe hi, 'o deuaif oddiyno heb filwr a gadwo y Ffynon yn gystal neu yn well na'r gwr a'i cedwis gynt.' 'Anhawdd yw hyny,' ebe'r Iarles, 'eithr dos i brofi yr hyn a ddywedi.'

Cychwyn a wnaeth Luned tan yr esgus o fyned i Lys Arthur, a daeth i'r llofft at Owain. Ac yno y bu hi gydag Owain onid oedd yn amser iddi ddyfod o Lys Arthur. Yna gwisgo am dani a wnaeth, a dyfod i ymweled â'r Iarles. A llawen fu y Iarles o'i gweled. 'Chwedlau o Lys Arthur genyt?' ebe'r Iarles. 'Goreu chwedl genyf, arglwyddes,' ebe hi, 'caffael ohonof fy neges. A pha bryd y myni di weled yr unben a ddaeth gyda mi?' 'Tyred di âg ef am haner dydd yforu i ymweled â mi, a minau a baraf gynull y dref yn nghyd y pryd hwnw!'

Luned a ddychwelodd adref. Am haner dydd dranoeth, Owain a wisges am dano bais a swrcot (*surcoat*) a mantell o sidan melyn, ac orffreis (*band*) lydan o eurlliw oedd ar ei fantell, a dwy esgid o gordwal brith am ei draed, a llun llew o aur ar eu claspiau. A dyfod a wnaethant hyd yn ystafell yr Iarles.

A llawen fu yr Iarles wrthynt; a hi a edrychodd yn graff ar Owain.

¹ *Cynal cyfoeth*.—Cynelid cyfoeth yn benaf trwy gadernid braich ac arfau; ac os mynai gweddw gyfoethog gadw ei heiddo, y ffordd oreu, os nad yr unig ffordd, iddi ydoedd prodi marchog dewr. A pha le yr oedd dewrach marchogion nag yn Llys Arthur?

'Luned,' ebe hi, 'nid oes golwg teithiwr ar y gwr hwn.' 'Pa ddrwg yw hyny, arglwyddes?' ebe Luned. 'Rhyngof fi â Duw,' ebe'r Iarles, 'ni ddwg un gwr enaid fy arglwydd i o'i gorff namyn y gwr hwn.' 'Goreu oll i ti, arglwyddes, canys pe na buasai ef drech na'th arglwydd, ni ddygasai ef ei enaid. Nid ellir dim wrth hyny a aeth heibio, poed a fo.' 'Ewch chwi drachefn adref,' ebe'r Iarles, 'a minau a gymeraf gynghor.'

A thranoeth, hi a barodd gynull ei deiliaid oll i'r un lle. Yna hi a fynegodd iddynt fod yr iarllaeth yn weddw, ac nad ellid ei chynal oiid o rym march, ac arfau, a milwriaeth. 'Minau a roddaf i chwi eich dewis ai un ohonoch chwi a'm cymero i, ai caniatâu a wnewch i mi gymeryd gwr a gynhalio fy nghyfoeth o le arall.' A hwyntwy a gawsant yn eu cynghor ganiatâu iddi gymeryd gwr o le arall. Yna y dug lithau Esgobion ac Archesgobion i wneud ei phriodas âg Owain. A gwyr yr iarllaeth a roddasant warogaeth iddo.

Ac Owain a gedwis y Ffynon trwy nerth cledd a gwaewffon. Ac fel hyn y cedwis efe hi: O deuai yno farchog, Owain a'i dymchwelai, ac a'i gwerthai er ei lawn werth. A'r da hwnw a ranai efe i'w farwniaid a'i farchogion, hyd nad oedd wr yn y byd gymaint ei gariad o fewn ei gyfoeth. A thair blynedd y bu efe felly.

Ac fel yr oedd Gwalchmai¹ un diwrnod yn gorymdaith gyda'r ymherawdwr Arthur, edrych a wnaeth efe ar 'Arthur a'i weled yn drist gystuddedig, yr hyn a ddoluriai Gwalchmai yn fawr—gweled Arthur yn y drych hwnw; ac efe a ddywedodd wrtho, 'Arglwydd, pa beth a'th dristaodd di?' Ebe Arthur, 'Hiraeth y sydd arnaf am Owain, yr hwn a golles er's tair blynedd; ac o byddaf y bedwaredd flwyddyn heb ei weled, ni bydd fy enaid yn fy nghorff. Ac mi a wn mai trwy chwedl Cynon fab Clyduo y collwyd Owain genym.' 'Ni raid i ti,' ebe Gwalchmai, 'gasglu dy luoedd yn nghyd er hyny, canys tydi a gwyr dy dŷ a ellwch ddial Owain, os lladdwyd ef; neu ei ryddhau od ydyw yn ngharchar; ac os byw ydyw, ei ddwyn gyda thi.' A chymeryd cynghor Gwalchmai a wnaed.

Yna Arthur, a gwyr ei dŷ gydag ef, a barotoisant i fyned i ymofyn Owain. A'u rhif oedd tair mil, heblaw gwasanaethyddion. A Chynon ab Clydno oedd gyfarwyddwr iddynt. Ac Arthur a ddaeth hyd y Gaer y buasai Cynon ynddi. A phan ddaethant yno, yr oedd y gweision yn saethu yn yr un lle, a'r gwr melyn gerllaw. A phan weles y gwr melyn Arthur, cyfarch gwell a'i wahodd a wnaeth, yntau a gymerth ei wahodd, ac i'r Gaer yr aethant; ac er cynifer oeddynt, ni wyddid dim oddiwthynt yn y Gaer gan mor fawr ydoedd. A'r

¹ *Gwalchmai*—Gwel t.d. 21.

morwynion a godasant i'w gwasanaethu; a bai a welsant ar bob gwasanaeth erioed oddieithr gwasanaeth y gwragedd hyn. Ac nid oedd waeth gwasanaeth gweision y meirch y nos hono nag a fyddai ar Arthur yn ei lys ei hun.

Bore dranoeth, Arthur a gychwynes oddiyno, a Chynon yn gyfarwyddwr iddo; a hwy a ddaethant i'r lle yr oedd y gwr du. A rhyfeddach oedd maint y gwr du gan Arthur nag y tybiasai ei fod, ac nag y dywedasad wrtho ef. Hyd i ben yr allt y daethant, ac i'r dyffryn hyd y pren glas; ac yno y gwelsant y Ffynon, a'r cawg, a'r llech. Yna y daeth Cai at Arthur ac a ddywedodd wrtho, 'Arglwydd, mi a wn achos y cerdded hwn oll; ac erfyniaf arnat adael i mi fwrw y dwfr ar y llech a derbyn y gofid cyntaf a ddel.' Ac Arthur a ganiataodd iddo.

Yna Cai a fwriodd gawgaid o ddwfr ar y llech, a daeth twrf; ac ar ol y twrf, gawod; ac ni chlywsant erioed dwrf a chawod o fath y rhai hyny. Ac wedi peidio o'r gawod, yr awyr a oleuodd; a phan edrychasant ar y pren nid oedd yr un ddeilen arno. Yna adar a ddisgynasant ar y pren; a diau oedd ganddynt na chlywsant erioed gerdd cystal a chan yr adar hyny. Ar hyny, gwelent farchog ar farch purddu, a gwisg o sidan purddu am dano; a Chai a gerddodd i'w gyfarfod, ac a barotodd i'w dderbyn. Yna gornestu; ac ni bu hir yr ornest na fwriwyd Cai. A'r marchog a babelodd, ac Arthur a'i lu a babellasant, y nos hono.

A bore dranoeth, pan gyfodasant, gwelent arwydd i ornestu ar waewffon y marchog, a daeth Cai at Arthur, ac a ddywedodd wrtho, 'Arglwydd,' ebe efe, 'trwy gam y'm bwriwyd i ddoe; ac a fydd da yn dy olwg adael i mi fyned heddyw eto a gornestu â'r marchog?' 'Gadawaf,' ebe Arthur. A Chai a gyfarfyddodd y marchog. Ac yn y lle, Cai a fwriwyd, a'r marchog a'i tarawodd ef gyda phen ei waewffon yn ei dalcen, nes y torodd efe ei helm, a'i benffestin (*headpiece*), a'r croen, a'r cig hyd yr asgwrn—cyflod a phen y paladr. A Chai a ddychwelodd drachefn at ei gymdeithion.

Wedi hyn, holl lu Arthur a aethant allan y naill ar ol y llall i ornestu â'r marchog hyd nad oedd neb ohonynt heb eu tafu ganddo oddieithr Arthur a Gwalchmai. Ac Arthur a ymbarotodd i'r ornest. 'Och! arglwydd,' ebe Gwalchmai, 'gad i mi fyned i ymladd â'r marchog yn nghyntaf.' Arthur a ganiataodd iddo, ac i ymladd â'r marchog yr aeth. A chwmsallt o sidan oedd trosto ef a'i farch, yr hwn a ddanfonasid iddo gan ferch Iarll Rhangyw¹; ac wrth hyny, nid adwaenid ef gan neb o'r llu. Ac ymgyrchu a wnaethant; a

¹ *Rhangyw*.—Anjou, yn Ffrainc. Yn ol y *Brutiau*, perthynai yr iarllaeth hon i Arthur; ac yntau a'i rhoddes i Cai.

gornestu y dydd hwnw hyd yr hwyr; ac ni bu agos i'r un ohonynt fwrw y llall i'r llawr.

A thranoeth yr ymladdasant â gwaewffyn cryfion ganddynt. Ac ni orfu yr un ohonynt ar y llall.

A'r trydydd dydd, gornestu a wnaethant, a gwaewffon gadarnfras, gref, gan bob un; ac enynu o lid a wnaethant, ac ymladd yn galed hyd haner dydd. Yna hwrdd a roddes pob un ohonynt i'w gilydd oni thores holl genglau'r meirch, ac oni syrthiodd y ddau tros grwper ei farch i'r llawr. A chodi i fynu a wnaethant yn gyflym, a thynu cleddyfau, ac ail ddechreu ymffust. A diau oedd gan y nifer a'u gwelent felly na welsant erioed ddau wr cyn wyched a'r rhai hyny, na chyn gryfed. Pe buasai yn nos dywell, hi a fyddai yn oleu ddydd gan y tân o'u harfau. Ar hyny, dyrnod a roes y marchog i Walchmai, hyd oni throes yr helm oddiar ei wyneb, fel yr adnabu y marchog mai Gwalchmai oedd efe. Yna y dywedodd Owain, 'Arglwydd Gwalchmai, nid adwaenwn i dydi, oherwydd dy gwnsallt: a'm cefnder wyt—hwde i ti fy nghleddyf a'm harfau.' 'Tydi, Owain, y sydd arglwydd, a thydi a orfu; cymer di fy nghleddyf i,' ebe Gwalchmai. Ar hyny, Arthur a'u canfu, ac a nesaodd atynt. 'Arglwydd Arthur,' ebe Gwalchmai, 'dyma Owain: gorfu arnaf, ac ni chymer fy arfau.' 'Arglwydd,' ebe Owain, 'efe a orfu arnaf i, ac ni chymer efe fy nghleddyf.' 'Moeswch i mi eich cleddyfau,' ebe Arthur, 'ni orfu yr un ohonoch ar eich gilydd.' Ac Owain a ddododd ei ddwyllaw am wddf Arthur, ac ymgoffeidio a wnaethant. A'r holl lu a ddaethant i weled Owain, ac i'w goffeidio. Ac fe fu agos a bod celanodd yn yr ymsang hwnw.

Ar nos hono yr aethant oll i'w pabellau; a thranoeth Arthur a barotodd i ddychwelyd. 'Arglwydd,' ebe Owain, 'nid felly y mae'n iawn i ti. Tair blynedd i'r amser hwn y daethum i oddiwrthyt ti, arglwydd; a'r lle hwn myfi a'i piau; ac er hyny hyd heddyw yr ydwyf yn darpar gwledd i ti, gan y gwyddwn y deuet i'm ceisio. A thi a ddeui gyda mi i fwrw dy ludded, tydi a'th wyr; a chwi a gewch enaint.'

A hwy oll a ddaethant hyd i Gaer IARLLES Y FFYNON; a'r wledd y buwyd dair blynedd yn ei darparu a dreuliwyd mewn tri mis. Ac ni bu esmwythach iddynt wledd erioed, na gwell, hono. Ac Arthur a ddarparodd i ymadael, ac a ddanfonodd genadau at yr Iarlles yn erfyn arni ollwng Owain i dd'od gydag ef am dri mis, fel y dangosai ef i bendefigesau Ynys Prydain. A'r Iarlles a ganiataodd, er mai anhawdd fu hyny ganddi. A daeth Owain gydag Arthur i Ynys Prydain. Ac wedi ei ddyfod i blith ei genedl a'i gyfeillion, efe a arosodd am dair blynedd yn lle tri mis.

Ac fel yr oedd Owain, un diwrnod yn bwyta ar y bwrdd yn Nghaerlleon

ar Wysg, wele forwyn yn dyfod ar farch gwineu, mwng-grych, wedi ei orchuddio â ffroth; a'i gwisg oedd o sidan melyn. A'r ffrwyn, a'r hyn a welid o'r cyfrwy, aur oedd oll. A hi a ddaeth hyd at Owain, ac a gymerth y fodrwy oddiam ei law. 'Fel hyn,' ebe hi, 'y gwneir i'r twyllwr, y bradwr annghywir; a mefl ar dy farf.' Yna hi a drodd ben ei march ac a aeth ymaith.

A daeth i gof Owain ei ymgyrch, a thrithau a wnaeth. Ac wedi darfod bwyta, efe a ddaeth i'w letty, ac mewu pryder y bu efe y nos hono. Tranoeth, efe a gyfodes; ac nid i'r llys y cyrchodd efe, namyn i eithafoedd byd a diffaeth fynyddoedd. Ac felly y bu hyd oni ddarfu ei ddillad oll, a hyd oni ddarfu ei gnawd o'r braidd, ac hyd oni thyfodd blew hirion trwyddo. Cydgerdded a wnai â bwystfilod, a chyd-ymborthi â hwynt, onid oeddynt gynefin âg ef; nes o'r diwedd y gwanychodd fel nad allai gydymdaith â hwynt. Yna daeth o'r mynydd i ddyffryn, ac at y parc tecaf yn y byd, ac iarllles weddw oedd piau y parc

Ac un diwrnod, aeth yr Iarllles a'i llawforwynion allan i orymdaith ger ystlys llyn oedd yn nghanol y parc, a gwelent yno eilun dyn a'i ddelw, a'i ofni a wnaethant. Er hyny, aethant ato, a'i deimlo, a'i edrych. Gwelent fod bywyd ynddo, er ei fod yn gwywo gan wres yr haul. A dychwelodd yr Iarllles i'r Castell, a chymerodd lonaid gorffweh o iraid gwerthfawr, ac a'i rhoddes i un o'i llawforwynion. 'Dos,' ebe hi, 'a hwn genyt, a dwg y march acw a'r dillad genyt, a dod hwynt gerllaw y gwr a welsom gyneu. Ac ir ef â'r iraid hwn ar gyfer ei galon; ac o bydd enaid ynddo, efe a gyfyd gan yr iraid hwn; a gwylia beth a wnel efe.'

A'r forwyn a ddaeth rhagddi, ac a roddes y cwbl o'r iraid arno, a gadawodd y march a'r dillad wrth ei ymyl, ac a ymguddies er ei wyllo. Ac yn mhen ysbaid, hi a'i gwelai yn cosi ei freichiau, ac yn codi i fynu, ac yn edrych ar ei gnawd, a chywilyddio a wnaeth gan mor hagr oedd y ddelw oedd arno. Yna efe a ganfyddodd y march a'r dillad, ac ymlusgo tuag atynt a wnaeth, oni allodd dynu y dillad ato o'r cyfrwy a'u gwisgo. A thrwy boen efe a esgynodd ar ei farch. Yna y forwyn a ddatguddiodd ei hun iddo, ac a gyfarchodd well iddo, ac yntau fu lawen o'i gweled. Ac efe a ofynodd iddi pa dir a pha le oedd hwnw. Hithau a ddywedodd, 'Iarllles weddw a biau y Castell acw, a phan fu farw ei gwr, efe adewis iddi ddwy iarllaeth, a heddyw nid oes ar ei helw namyn yr un tŷ hwn ar nas dycodd iarll ieuanc ag sydd yn gymydog iddi am nad elai yn wraig iddo.' 'Gresyn yw hyny,' ebe Owain; a'r forwyn ac Owain a ddaethant i'r Castell. A disgyn a wnaeth Owain yn y Castell, a'r forwyn a'i dyg ef i ystafell esmwyth, ac a gyneuodd dân iddo, ac a'i gadawodd yno.

A'r forwyn a ddaeth at yr Iarllles, ac a roddodd iddi y gorffweh. 'Ha!

forwyn,' ebe'r Iarll, 'pa le y mae'r enaint oll?' 'Mi a'i defnyddiais oll,' ebe'r fcrwyn. 'Ha! forwyn,' ebe'r Iarll, 'nid hawdd genyf faddeu hyn i ti: diriaid oedd i mi dreulio gwerth saith ugain punt o iraid gwerthfawr ar ddyn heb wybod pwy ydyw. Eithr gwasanaetha di arno oni adfero efe yn gwbl oll.'

A'r forwyn a wnaeth hyny, gyda bwyd a diod, a thân, a gwely, ac enaint, onid oedd efe yn iach. Bu hyny yn mhen tri mis, a'r blew a aethant oddiar Owain, a gwynach oedd ei gnawd nag y buasai gynt.

Un diwrnod clywai Owain gynhwrf yn y Castell, a swm dwyn arfau i mewn, a gofynodd i'r forwyn pa gynhwrf oedd hyny. 'Yr iarll,' ebe hi, y dywedais i ti, sydd yn dyfod wrth y Castell i geisio difa y wraig hon, a llu mawr ganddo.' A gofyn a wnaeth Owain os oedd march ac arfau yn y Castell. 'Oes,' ebe'r forwyn, 'y rhai goreu yn y byd.' 'A ai di,' ebe Owain, 'i erchi benthg march ac arfau, fel y gallwyf fi fyned ac edrych ar y llu?' 'Af,' ebe'r forwyn.

A hi a ddaeth at yr Iarll ac a'i hysbysodd o'r hyn a ddywedasai Owain. A'r Iarll a chwaddodd, 'Rhyngof i a Duw,' ebe hi, 'dyro iddo y march a'r arfau am byth; ni bu ar fy helw erioed farch ac arfau cystal a hwynt; a da genyf iddo eu cymeryd rhag i'm gelynion eu cael yforu o'm hanfodd. Eithr ni wn i beth a fyn efe â hwynt.'

A daethpwyd a march du godidog, a chyfrwy o ffawydd arno, a digon o arfau gwr a march, i Owain. Yntau a wisgodd am dano, ac a esgynodd ar ei farch. Yna efe a aeth ymaith a dau was gydag ef, ac iddynt geffylau ac arfau. A phan ddaethant i olwg llu yr Iarll, ni welent nac ol nac eithaf iddo. Ac Owain a ofynodd i'r gweision pa fyddin yr oedd yr Iarll ynnddi. 'Y fyddin y mae y pedwar ystondard melynion acw ynnddi,' ebe'r gweision, 'dwy y sydd o'i flaen, a dwy o'i ol.' 'Ie,' ebe Owain, 'ewch chwi yn ol, ac arhoswch fi wrth borth y Castell.' A hwy a ddychwelasant; yntau a gerddodd rhagddo ar ei gyfer at yr Iarll. Ac Owain a'i tynodd ef oddiar y cyfrwy, fel pe buasai gorsen ysig, ac a drodd ben ei geffyl tua'r Castell; a thrwy ychydig o drafferth, dygodd ef at y porth lle yr oedd y ddau was. Ac i mewn yr aethant, ac Owain a wnaeth anrheg ohono i'r Iarll, ac a ddywedodd, 'Wele dâl i ti am yr iraid bendigaidd.'

A'r llu a babellasant o amgylch y castell, a'r Iarll a ddychwelodd i'r Iarll ei dwy iarllaeth drachefn, fel yr arbedid ei fywyd. Ac am ei ryddhad, efe a dalodd iddi haner ei gyfoeth ei hun, a'r cwbl o'i aur, a'i arian, a'i dlysau, a gorfu roddi gwystlon heblaw hyny.

Ac ymaith y daeth Owain, er i'r Iarll a'i holl ddeiliaid ei wahodd i aros; er hyny, efe a chwenychai yn hytrach gerdded rhagddo eithafoedd byd a diffaethwch.

Ac fel yr oedd yn cerdded, efe a glywai ysgrech fawr mewn coed. Ac a'i clywai ddwy waith a thair gwaith. Ac efe a ddaeth tua'r fan; a phan ddaeth, efe a welai glogwyn mawr yn nghanol y coed, a chraig lwyd oedd yn ystlys y clogwyn, a hollt oedd yn y graig, a sarph oedd yn yr hollt. A llew du pur oedd yn ymyl y graig. A phan geisiai y llew fyned oddiyno, y sarph a neidiai ato i'w frathu. Ac Owain a ddadweiniodd ei gleddyf, ac a nesbaodd at y graig; ac fel yr oedd y sarph yn dyfod o'r graig, Owain a'i tarawodd â'r cleddyf onid oedd yn ddau haner. Ac efe a sychodd ei gleddyf, ac a ddaeth i'w ffordd fel o'r blaen. Ac efe a welai y llew yn ei ganlyn, ac yn chwarcu o'i gylch fel milgi a fagasai ef ei hun. A cherdded a wnaethant yn nghyd hyd hwyr y dydd. A phan fu amser i Owain orphwys, efe a ddisgynodd oddiar ei farch, ac a'i gollyngodd i ddol goediog wastad; ac a gyneuodd dân. Ac erbyn iddo orphen cynu y tân, yr oedd y llew wedi casglu digon o danwydd iddo am deirnos. A diflanu a wnaeth y llew oddiwrtho. Yn mhen ysbaid, dyma fe yn dychwelyd ac iwrch mawr godidog ganddo, ac a'i bwriodd gerbron Owain, ac a aeth am y tân ag ef.

Ac Owain a flingodd yr iwrch, ac a ddododd olwythion ohono ar ferau o gylch y tân. Y gweddill a roddodd efe i'r llew. Ac fel yr oedd Owain felly, efe a glywai och fawr eilwaith a thrydedd waith yn gyfagos iddo, ac efe a ofynodd os och dyn o'r byd oedd yr och a glywai. 'Ie,' ebe'r llais. 'Pwy wyt ti?' ebe Owain. 'Diau,' ebe hi, 'Luned wyf fi, llawforwyn IARLLES Y FFYNON.' 'Beth a wnei di yna?' ebe Owain. 'Fy ngharcharu,' ebe hi, 'yr ydys o achos marchog a ddaeth o Lys Arthur i fynnu yr Iarlles yn briod; ac efe a fu ysbaid gyda hi. ac a ddaeth ar ymweliad â Llys Arthur, ac ni ddychwelodd byth drachefn. A chyfaill imi mwyaf a garwn yn y byd oedd efe. A'i oganu a wnaeth dau o weision ystafell yr Iarlles a'i alw yn dwyllwr; minau a'u hatebais nad allai eu deungorff hwy ymryson â'i uncorff ef. Ac am hyny carcharwyd fi yn y llestr maen hwn; a dywedwyd wrthyf na byddai fy enaid yn fy nghorff oni ddeuai ef i'm gwared cyn pen dydd penodol, ac nid pellach y dydd hwnw na threnydd. Ac nid oes imi neb a'i cais ef. Ei enw yw Owain ab Urien.' 'Ai sicr genyt pe gwypai y marchog hwnw, y deuai i'th amddiffyn?' 'Deuai, rhyngof i a Duw,' ebe hi.

A phan oedd y golwythion yn barod, Owain a'i rhanodd rhyngddo ef a'r forwyn. A bwyta a wnaethant; ac wedi hyny ymddyddan onid oedd hi yn ddydd dranoeth. Tranoeth, Owain a ofynes i'r forwyn os oedd lle y gallai gael bwyd a llawenydd y nos hono. 'Oes, arglwydd,' ebe hi, 'dos yna drwodd, a cherdda y ffordd ger ystlys yr afon, ac yn mhen ysbaid ti a weli Gaer fawr, a thyrau aml arni, a'r iarll a biau y gaer hono goreu gwr am fwyd ydyw yu y byd. Ac yno y gelli di fod heno.

Ac ni wylies gwyliwr ei arglwydd erioed yn gystal ag y gwyliai y llew ar Owain y nos hono.

Yna Owain a gyweiriodd ei farch, ac a gerddodd rhagddo trwy y rhyd, oni weles y Gaer. Ac efe a aeth i mewn, a derbyniad anrhydeddus a gafodd. Gofalwyd am ei farch, a dodwyd dogn dda o fwyd ger ei fron. A myned a wnaeth y llew i breseb y march i orwedd, hyd na lyfasai neb o'r Gaer fyned ar gyful y march. A diau oedd gan Owain nas gwelsai erioed wasanaeth cystal ag a gawsai yno, er fod pawb cyn dristed a phe buasai angau yn mhob un ohonynt. A myned i fwyta a wnaethant; a'r iarll a eisteddai ar y naill law i Owain, a'i unig ferch ar y llaw arall iddo. A diau oedd gan Owain na welsai erioed forwyn harddach na hono. A'r llew a ddaeth ac a orweiddodd rhwng deudroed Owain tan y ford; ac Owain a'i porthes â phob bwyd ag oedd ganddo yntau. Ac ni welodd Owain fai yno oddieithr tristwch y dynion.

Ac ar haner bwyta, yr iarll a ddechreuodd gyfarch gwell i Owain. 'Y mae yn amser i ti fod yn llawen,' ebe yntau. 'Duw a wyr,' ebe'r iarll, 'nad wrthyt ti yr ydym yn drist; namyn dyfod defnydd tristwch i'n gofal.' 'Beth yw hyny?' ebe Owain. 'Dau fab oedd im', a myned a wnaethant ddoe i'r mynydd i hela. Ac y mae anghenfil yno, a ladd dynion a wna, a'u hysu; ac efe a ddaliodd fy meibion. Ac yforu y mae'r amser iddo ddyfod yma, ac oni roddaf fi y forwyn hon iddo, efe a ladd fy meibion yn fy ngwydd. Llun dyn sydd iddo, er nad ydyw lai na chawr.'

'Diau,' ebe Owain, 'gresyn yw hyny; a pha un a wnei di?' 'Duw a wyr,' ebe'r iarll, 'fod yn well genyf iddo ddyfetha fy meibion, a gafodd efe o'm hanfodd, na rhoddi fy merch iddo, o'm bodd, i'w llygru a'i dyfetha.' Ac ymddyddan a wnaethant am bethau eraill.

Ac yno y bu Owain y nos hono. A bore dranoeth, hwy a glywent dwrf anfeidrol ei faint; sef twrf y gwr mawr yn dyfod, a'r ddau fab ganddo. A'r iarll a fynai gadw y Gaer rhagddo, a rhyddhau ei ddau fab. Yna Owain a ymarfogodd ac a aeth allan i ymladd â'r cawr; a'r llew a'i canlynodd. A phan weles y cawr Owain yn arfog, efe a gyrchodd arno, ac ymladdodd âg ef; a gwell o lawer yr ymladdai y llew â'r gwr mawr nag Owain. Ac ebe y gwr wrth Owain, 'Ni byddai gyfyng arnaf ymladd â thi pe na byddai yr anifail yna gyda thi.' Yna Owain a fwriodd y llew i'r Gaer, ac a gauodd y porth arno; ac a ddychwelodd i ymladd â'r gwr mawr, fel o'r blaen. A'r llew, yn clywed fod Owain yn cael y gwaethaf, a roes ysgrech uchel, ac a ddringodd i fynu ar neuadd yr iarll, ac oddiar y neuadd ar y Gaer, ac oddiar y gaer efe neidiodd onid oedd efe gydag Owain. A'r llew a roddodd ddyrnod â'i balf i'r gwr mawr onid oedd ei balf trwy bleth y ddwy glun, fel y gwelid ei ymysgaroedd yn lithro allan.

A'r cawr a syrthiodd yn farw, ac yna Owain a roddais ei ddau fab i'r iarll.

A'r iarll a wahoddodd Owain i aros yno. Eithr nis mynai efe, namyn dyfod rhagddo i'r ddol yr oedd Luned ynddi. Ac efe a welai yno dân mawr yn cyneu; a dau was hardd, pengrych, gwineu, yn myned â'r forwyn i'w bwrw i'r tân. Yntau a ofynodd iddynt pa beth a fynent â'r forwyn. A datgan yr amod a wnaethant iddo fel y datganasai y forwyn y nos cynt. 'Owain ni's gwaredodd hi; ninau a'i llosgwn hi.' 'Diau,' ebe Owain, 'marchog da oedd hwnw; a phe gwypai am gyfyngder y forwyn, rhyfedd yw na ddeuai i'w hamddiffyn. Ond os cymerwch chwi fi yn ei le, mi a ymladdaf â chwi.' 'Gwnawn,' ebynt hwythau, 'myu y Gwr a'n gwnaeth.'

Ac ymornestu âg Owain a wnaethant, a gofid a gafodd efe gan y ddeuwas. Ar hyny, y llew a gynorthwyodd Owain, a hwy a orfuant ar y gweision. Yna y dywedasant hwythau, 'Ha! unben, nid oedd amod i ni ymladd namyn â thydi dy hun; ac anhawddach i ni ymladd â'r anifail acw nag â thydi.' Ac Owain a ddodes y llew yn y lle y buasai y forwyn yn ngharchar, ac a wnaeth fur o feini ar y drws, a myned i ymladd â'r gwyr fel cynt, eithr ni ddaethai nerth ato. Yr oedd y ddeuwas yn gorfod arno, a'r llew fyth yn ysgrechu am fod gofid ar Owain; nes o'r diwedd y rhwygodd efe y mur, ac y cafodd ei ffordd allan. Ac yn gyflym efe a laddodd y naill a'r llall o'r gweision; ac felly yr arbedwyd Luned rhag ei llosgi.

Yna y daeth Owain, a Luned gydag ef, i lys Iarlls y Ffynon. A phan y daeth yno, efe a gymerth yr Iarlls gydag ef i Lys Arthur. A hi a fu ei wraig tra fu hi byw.

A hwy a gymerasant y ffordd oedd yn arwain i lys y gwr du traws. Ac Owain a ymladdodd âg ef, ac nid ymadawodd y llew âg Owain hyd oni orfu ar y du traws. A phan gyrhaeddodd efe lys y gwr du traws, efe a aeth i mewn i'r neuadd, ac yno efe a welai bedair gwraig ar hugain tlysaf a welodd neb erioed. Ac nid oedd y dillad oedd am danynt werth pedair ar hugain o arian; a chyn dristet oeddynt ag angau. Ac Owain a ofynodd iddynt ystyr eu tristwch. Hwythau a ddywedasant mai merched ieirll oeddynt, 'a daethom yma bob un gyda'r gwr a garem fwyaf o'r byd. A phan ddaethom ni yma, ni a gawsom lawenydd a pharch; a'n gwneuthur yn feddw. Ac wedi ein gwneuthur yn feddw, daeth y cythraul a biau y llys hwn, ac a laddodd ein gwyr oll, a dwyn ein meirch ninau, a'n dillad, a'n haur, a'n harian. A chyrph ein gwyr ni sydd eto yn y tŷ hwn, a llawer o gelaneddau gyda hwynt. A dyna i ti, unben, ystyr ein tristwch; a drwg yw genym dy ddyfod di yma, rhag digwydd drwg i tithau.'

A thrist fu Owain am hyny, ac efe a aeth i ymdaith allan. Ac ef a welai farchog yn dyfod ato, ac yn ei gyfarch trwy lawenydd a chariad fel pe buasai yn

frawd iddo, a hwnw oedd y gwr du traws. 'Duw a wyr,' ebe Owain, 'nad i gyrchu dy lawenydd y daethum i yma.' 'Duw a wyr,' ebe yntau, 'na chei dithau ef.' Ac yn y lle ymladd a wnaethant ac ymdaraw yn ffyrnig. Ac Owain a ddifarchodd y cawr, ac a rwymodd ei ddwyllaw tu ol i'w gefn; ac efe a erfyniodd nawdd gan Owain, ac fel hyn y dywedodd efe, 'Fy arglwydd Owain, yr oedd darogan y deuet ti yma i'm darostwng i; a thi a ddaethost, ac a orfuost arnaf. Ysbeiliwr a fum i yma, ac ysbeildy fu fy nhŷ; eithr os rhoddi di fy hoedl i mi, mi a af yn ysbyttywr¹, ac a gyahaliaf y tŷ hwn yn ysbytty (*hospice*) i wan ac i gadarn tra byddwyf byw, er lles dy enaid di.' Ac Owain a gymerth hyny ganddo, ac yno y bu efe y nos hono.

A thranoeth, efe a cymerth y pedair gwraig ar hugain, a'u meirch, a'u dillad, a'r da a'r tlysau ag oedd ganddynt, ac a ddaeth gyda hwynt hyd yn llys Arthur. A llawen a fuasai Arthur o'i gael pan y collasai efe ef gynt, eithr llawer llawenach yn awr. Ac o'r gwragedd hyny, yr hon a fynai drigo yn Llys Arthur, hi a drigai; a'r hon a fynai fyned ymaith, elai.

Ac o hyny allan, Owain a drigodd yn Llys Arthur, fel penteulu, ac yn fawr ei barch; hyd onid aeth efe ar ei gyfoeth ei hun, sef oedd hyny tri chant o frain² a adawsai Cynferchyn iddo. Ac i'r lle y delai Owain gyda y rhai hyn, gorfod a wnai. A'r chwedl hon a elwir, CHWEDL IARLLES Y FFYNON.

¹ *Ysbyttywr*.—Cadw ysbytty, lle y rhoddid llety a lloches i bererinion a theithwyr. Math o grefydd-dai elusenol oeddynt. Y mae eu henwau yn aros eto ar aml i bentref gwledig yn Nghymru, megis Ysbytty Ifan, Ysbytty Ystwyth, &c.

² *Brain Owain*.—Sonir hefyd am frain Owain ab Urien yn Mabinogi *Breuddwyd Rhonabwy*; gweler yn mhellach yn mlaen yn y gwaith hwn. Mae yn debyg mai tri chant o wyr oeddynt, a gafodd efe yn anrheg gan rhyw bennaeth o'r enw Cynferchyn; a bod y rhai hyny yn byw 'heb hau na medi, na chywain i ysguboriau,' yn unol âg ysbryd penrhydd yr oes hono; fel mai eithaf priodol ydoedd eu llysenwi'n frain. Neu hwyrach, mai du oedd eu gwsg ac nid eu cymeriad.

GERAINT AB ERBIN.¹

[ODDIEITHR cyfieithiad ysblenydd yr Arglwyddes Charlotte Guest, nid ydym yn gwybod fod y Fabinogi ganlynol wedi ymddangos yn Saesneg o gwbl. Ond ymddangosodd yn Ffrancaeg o tan law fedrus cyfieithydd IARLLES Y FFYNON, sef Chrestien de Troyes. A'r un un ag a gyfieithodd yr *Iarlls* o'r Ffrancaeg i'r Germanaeg a wnaeth gyffelyb gymwynas & hon hefyd, sef Hartmann von der Aue. Cyhoeddwyd hono yn 1839 yn Leipsic; tan olygiad Herr Moritz Hampt. Hefyd y mae yn Llyfrgell Freninol Stockholm, gyfieithiad o *Geraint*, mewn llaw ysgrifen, yn yr *Icelandic*. Fel y gellid tybied, ni ddilynir y gwreiddiol yn llythrenol; cymer y cyfieithwyr eu dull eu hunain i gyfaddasu y golygfeydd a rhai o'r gweithrediadau at safon, chwaeth ac arferion eu pobl eu hunain.]

DEFOD Arthur ydoedd cynal ei Lys yn Nghaerlleon ar Wysg; ac efe a'i cynaliodd yno ar saith Pasg, a phum' Nadolig, a'r Sulgwyn hefyd unwaith. Canys y lle hawddaf yn ei gyfoeth i ddyfod iddo, ar fôr ac ar dir, oedd Caerlleon. A daeth ato naw brenin coronog, y rhai oeddynt ddeiliaid iddo, a chyda hwy ieirll a barwniaid; canys ei wahoddedigion i bob gwyl arbenig oeddynt y rhai hyny, oni fyddai mawr anghenion yn eu lluddias. A phan gynaliai ef ei lys yn Nghaerlleon, neillduid tair-ar-ddeg o Eglwysi at ei wasanaeth yn yr offerenau (*masses*). Un eglwys a neillduid i Arthur a'i freninoedd a'i wahoddedigion; yr ail i Wenhwyfar a'i llawforwynion; y drydedd i'r distain a'r gwahoddwyr; y bedwaredd i'r rhydd-ddeiliaid a swyddogion eraill; a'r naw eglwys eraill a fyddent i'r naw penteulu, ac i Walchmai yn benaf, canys efe, o ardderchogrwydd clod milwriaeth ac urddas bonedd, oedd y penaf o'r naw penteulu. Ac fel y dywedwyd uchod yn unig y trefnid y gwasanaethau yn yr eglwysi hyny.

Glewlywd Gafaelfawr oedd y pen porthor; eithr ni chyflawnai ef y

¹ *Geraint ab Erbin*:—Mab ydoedd i Erbin ab Cystenyn Gorneu, ac felly yr oedd yn gefnder i Arthur. Rhoddir canmoliaeth uchel iddo gan Aneuryn yn y *Gododin*. Yn ol y *Triodd*, yr oedd yn un o dri prif-lyngesydd Ynys Prydain: sef oeddynt, 'Geraint mab Erbin, Gwenwynwyn mab Naf, a March ab Meirchion; a chweugain llong gan bob un o'r Llynghesogion, a chweugain llongwyr ymhob un.' Geraint a gwmpodd yn mrwydyr Llongborth, yn mlwyddyn Oed Cred 530; a chanwyd ei farwnad gan ei gyfaill a'i gydfilwr enwog Llywarch Hen. Rhestrir Garwy un o'i feibion yn *Tri* 119, gyda Gwalchmai a Chadeir, tan y penawd, 'Tri Marchog Serchogion Llys Arthur: ac nis gallai neb nacau a geissiynt rhag eu serchoced, a chymaint eu serch hwy at bob dyn, fel na cheissynt amgen nog a geisiai gâr y gan a garai yn gywir.' Rhestrir Geraint hefyd gyda'r Saint Cymreig, a dywedir fod unwaith eglwys yn Nghaer Ffawydd (*Hereford*) wedi ei chyflwyno iddo. Yr oedd amryw o'i feibion yn saint, ac yn aelodau o goleg Garmon Sant.

swydd ond ar un o'r tair gwyl arbenig; saith o wyr a wasanaethent tano ac a ranent y flwyddyn rhyngddynt. Y gwyr hyny oeddynt: Gryn¹, a Phen Pigion, a Llaes Gymun, a Gogyfwlch, a Gwrdnei Lygad Cath yr hwn a welai yn y nos cystal ag yn y dydd, a Drem ab Dremhidydd, a Chlust ab Clustfeinydd. Y rhai hyn oeddynt wylwyr Arthur.

A dydd Mawrth y Sulgwyn, fel yr oedd yr Ymherawdwr yn eistedd yn y wledl, wele was tal, gwineu, yn dyfod i mewn; a phais a swrcot o sidan caerog am dano, a chleddyf eurddwrn am ei wddf, a dwy esgid isel o gordwal am ei draed; ac efe a safodd gerbron Arthur. 'Henffych well, arglwydd,' eb efe. 'Duw a roddo dda iti,' ebe yntau, 'a chroesaw iti; a oes genyt rhyw newydd?' 'Oes, arglwydd,' ebe yntau. 'Nid adwaen i dydi,' ebe Arthur. 'Rhyfedd yw genyf na'm hadwaenost; fforestwr iti, arglwydd, wyf i, yn Fforest y Dena² (*Forest of Deun*), a Madog ab Twrcadarn yw fy enw.' 'Dywed di dy chwedl,' ebe Arthur. 'Dywedaf, arglwydd,' eb efe, 'carw a welais yn y fforest, ac ni welais erioed ei gyffelyb.' 'Pa beth sydd arno?' ebe Arthur, 'gan na welaist erioed ei gyffelyb?' 'Gwyn pur ydyw, arglwydd; ac ni cherdda gydag un anifail arall gan mor ryfygus o falchder ydyw, ac mor frenhinol ei osgedd. Ac i ofyn dy gynghor am dano y daethum. Arglwydd, beth yw dy gynghor?' 'Goreu,' ebe Arthur, 'fyddai i mi fyned i'w hela yforu yn ieuenctyd y dydd; a pheri rhoddi rhybudd o hyny heno i bawb yn y llys.' Ac Arryfuerys oedd pen-cynydd (*chief huntsman*) Arthur; ac Arclifri ei brif was. Ac felly y rhagdrefnwyd. A gollwng Madog i fyned o'u blaen a wnaethant. Yna y dywed Gwenhwyfar wrth Arthur, 'A ganiatei di i mi, arglwydd, ddyfod yforu i edrych ac i wrando ar hela y carw y soniodd y llanc am dano?' 'Caniataf yn llawen,' ebe Arthur. 'Minau a ddeuaf,' ebe hi. Ac yna y dywed Gwalchmai wrth Arthur, 'Onid iawn i ti, arglwydd, ganiatau i'r hwn y daw y carw i'w helpa, pa un bynag ai marchog ai pedestr (*pedestrian*) a fyddo, iddo gael tori pen y carw, a'i roddi i'r neb y myno—i'w gariadferch ei hun, neu i gariadferch ei gydymaith?' 'Caniataf hyny yn llawen,' ebe Arthur, 'a cherydder y Distain oni fydd pawb yn barod yforu i fyned i hela.'

¹ Nid yw yr enwau hyn ond Llysenwau yn nau ystyr y gair. Diau fod llawer o swyddogion Llys Arthur yn cael eu hadnabod wrth eu llysenwau ac nid wrth ei henwau beilydd.

² *Fforest y Dena*.—Gair yn tarddu o *dén*,—swyn, hud. Yr oedd yr Hen Geltiaid yn poblogi coedwigoedd hefo bodau aunaearol, ac yn lleoli pob gweithred gyfrin ynddynt; ac am hyny galwent eu fforestydd yn fynych ar yr enw hwnw, megis Ardenues, yn Ffrainc; Arden yn swydd Warwick; Dean, yn Fforest Rockingham; Dean, yn y *New Forest*, &c. Saif Fforest y Dena, ar derfynau siroedd Mynwy a Chaerloyw. Barnai Caruhuanawc mai dyna Fferyllwg yr hen derfynau Cymreig. Y mae'r Gweithiau Haiarn mawrion sydd yn y lle bellach wedi symud y derw cedyrn ac enwog a safent yno gynt, y rhai y cafodd y *Spanish Armada* orchymyn caeth i'w dyfetha.

A threuliasant y nos mewn cerddau a dyddanwch, ac ymddyddan a difyrion; a phan ddaeth amser i bawb fyned i gysgu, hwy a aethant. A phan ddaeth y dydd dranoeth, hwy a ddeffroisant. A galwodd Arthur ar y gweision a gadwent ei wely; nid angen y pedwar gwas, sef, Cadyrnerth¹ fab Porthawr Ganddwy, ac Ambren ab Bedwor, ac Amhar ab Arthur, a Goreu² ab Cystenyn; a'r gwyr hyny a ddaethant at Arthur, ac a gyfarchasant well iddo, ac a wisgasant am dano. Ac Arthur a ryfeddai am na ddeffroes Gwenhwyfar, ac nad ymdroes yn ei gwely; a'r gwyr a fynent ei deffroi. 'Na ddeffrowch hi,' eb efe, 'canys gwell ganddi gysgu na myned i edrych ar yr hela.'

Yna aeth Arthur rhagddo; ac efe a glywai ddau gorn yn canu, un yn ymyl lletty y pencynydd (*chief huntsman*) a'r llall yn ymyl lletty y pen gwas; a'r holl luaws a ddaethant at Arthur, a cherddasant yn nghyd tua'r Fforest.

Ac wedi myned Arthur oddiwrth y Llys, Gwenhwyfar a ddeffroes, ac a alwodd ei morwynion ati i wisgo am dani. 'Ha! forwynion,' ebe hi, 'mi a gymerais genad neithiwr i fyned i edrych ar yr hela; ac aed un ohonoch i'r ystabl, a phared ddyfod a march y gallo gwraig ei farchogaeth. Ac un ohonynt a aeth, ac ni chafodd yn yr ystabl ond dau farch. Gwenhwyfar ac un o'r morwynion a esgynasant ar y ddau farch, a hwy a ddaethant trwy yr Wysg, ac ol traed y gwyr a'r meirch a ddilynasant. Ac fel yr oeddynt yn cerdded felly, hwy a glywent dwrf mawr angherddol; a phan edrychasant yn ol, hwy a welent farchog ar ebol helfarch cryf, a llanc ieuanc gwineu, coesnoeth, tywysogaidd yn eistedd arno, a chleddyf eurddwrn ar ei glun, a phais a swrcot o sidan am dano, a dwy esgid isel o gordwal am ei draed, a llen o borphor glas trosto ac afal aur wrth bob cwr iddi. A cherdded yn uchelfalch, sionc, ysgafndroed, gysonfyr, a wnai y march. A'r marchog a oddiweddodd Wenhwyfar, ac a gyfarchodd well iddi. 'Duw a roddo dda i ti, Geraint,' ebe hithau, 'mi a'th adnabum pan i'th welais gyntaf gyneu. Paham nad aethost gyda'th arglwydd i hela?' 'Am na wyfum pan aeth,' eb efe. 'Minau a ryfeddais,' ebe hi, 'iddo allu myned yn ddiwybod i mi.' 'Ie, arglwyddes,' eb efe. 'Cysgu a wnaethum inau, fel nas gwypum pan aeth,' ebe hi, 'a goreu cydymaith genyf i fod yn ei gymdeithas yn yr holl gyfoeth ydwyt ti. O! was ieuanc; ac efallai y caf i

¹ *Cadyrnerth*.—'Tri Unben Llys Arthur: Goronwy mab Eichel Vordwytwil, a Chadrieth mab Porthawr gadw, a ffeidwr fflam mab Godo. Sef oeddynt yn Dywysogion yn Berchennogion Gwlad a Chyfoeth, a gwell oedd genddynt no hynny aros yn Farchogion yn Llys Arthur, gan y bernid hynny yn bennaf ar bob anrhydedd a boueddigeiddrwydd, a ellid wrth a gair y Tri Chyfiawn Farchawg.'—*Tri* 114.

² *Goreu ab Cystenyn*.—Dywed un o'r *Tri oedd* ei fod wedi gwaredu ei gefnder Arthur o dri charchar. 'Arthur a fu deirnos yng Caer Oeth ac annoeth. A theirnos y gen Wen Bendragon a theirnos yg charchar Rudd dan y llech a chymmreint ag un gwas ae dillyngwys or tri charchar hynny. Sef oedd y gwas Goreu fab Custennin y gefuderw.'—*Tri* 1.

gymaint pleser yu yr hela ag a gant hwythau, canys ni a glywn y cynn pan eu caner, a'r cwn pan eu gollynger, a phan y dechreuont alw.' Felly hwy a ddaethant i ystlys y Fforest, a sefyll yno a wnaethant. Ac ar hyny, twrf a glywent; a phan edrychasant tua'r fan y deuai y twrf, hwy a welent gorr (*dwarf*) yn marchogaeth march ucheldew, ffroenfol, ewynog, cadarnrud. Ac yn llaw y corr yr oedd ffrewyll. Ac yn agos i'r corr, hwy a welent wraig ar farch gwyn, prydferth, a cherddediad gwastadfalch iddo, ac eurwisg o sidan oedd am dani. Ac yn agos iddi hithau, gwelent farchog ar gadfarch mawr tomlyd, ac arfau trymion gloywou am dano ac am ei farch, a diau oedd ganddynt na welsent erioed wr a march ac arfau mwy na'r rhai hyn. Ac yr oeddynt oll yn agos i'w gilydd.

'Geraint,' ebe Gwenhwyfar, 'a adwaenost ti y marchog mawr acw?' 'Nac adwaen,' ebe yntau, 'y mae yr arfau mawr estronol acw yn lluddias i neb weled na'i bryd na'i wedd.' 'Dos, forwyn,' ebe Gwenhwyfar, 'a gofyn i'r corr pwy yw y marchog;' a hi a aeth. Pan welodd y corr hi yn dyfod, efe a ddaeth i'w chyfarfod. 'Pwy yw y marchog hwn?' ebe hi. 'Ni ddywedaf i ti,' eb efe. 'Gan dy fod mor difoes ar nas dywedi i mi,' ebe hi, 'mi a ofynaf iddo ef ei hun.' 'Na wnei, myn fy nghred,' eb efe. 'Paham?' ebe hi. 'Am nad wyt yn ddigon anrhydeddus i ymddyddan â'm harglwydd i,' eb efe. A'r forwyn a droes ben ei march tuag at y marchog: yna'r corr a'i tarawodd â'r ffrewyll oedd yn ei law ar draws ei gwyneb a'i llygaid nes oedd ei gwaed yn llifo. A chan faint y ddyrnod, y forwyn a ddychwelodd at Wenhwyfar tan gwyno ei dolur. 'Hagr iawn,' ebe Geraint, 'y gwnaeth y corr â thi. Mi a âf i ymofyn pwy yw y marchog.' 'Dos,' ebe Gwenhwyfar. Geraint yntau a ddaeth at y corr, ac a ofynodd, 'Pwy yw y marchog acw?' Ni ddywedaf iti,' ebe'r corr. 'Mi a ofynaf i'r marchog ei hun,' ebe yntau. 'Na ofyni, myn fy nghred,' ebe'r corr, 'nid wyt ti ddigon anrhydeddus i ymddyddan â'm harglwydd i.' 'Mi a ymddyddenais,' ebe Geraint, 'â gwr sydd cystal a'th arglwydd di.' Ac efe a droes ben ei farch tuag at y marchog; ond y corr a'i goddiweddodd ac a'i tarawodd fel y tarawsai y forwyn, nes oedd y gwaed yn lliwio y llen oedd am dano. A Geraint a ddododd ei law ar ddwrn ei gleddyf, ond a ystyriodd ynddo ei hun na buasai yn ddial teilwng iddo ef ladd y corr, a'r marchog llawn arfog yn ei gael yn anarfog i ymladd âg ef. Ac efe a ddaeth drachefn hyd y lle yr oedd Gwenhwyfar.

'Doeth a phwyllog y gwnaethost,' ebe hi. 'Arglwyddes,' eb efe, 'gan dy genad, mi a af eto ar ol y marchog, ac efe a ddaw yn y diwedd i le cyfanedd lle y gallwyf i gael arfau yn fenthyg neu ar wystl, ac yna ymladdaf âg ef. 'Dos dithau,' ebe hi, 'ac nac ymladd âg ef nes y caffot arfau da; a mawr fydd fy

mhryder i am danat hyd nes clywed oddiwrthyt.' 'Os byw a fyddaf i prydawn yforu,' eb efe, 'ti a glywi oddiwrthyf.' Ac efe a gerddodd ymaith.

A'r ffordd a gerddasant oedd islaw i'r Llys yn Nghaerlleon, a thros y Rhyd ar yr afon Wysg, yna gwastatir teg ar drum uchel, hyd oni ddaethant i ddinasdref. Ac yn mhen y dref, gwelent Gaer a Chastell. Ac i ben y dref y daethant. Ac fel y cerddai y marchog drwy y dref, cyfodai tylwyth pob ty i gyfarch gwell iddo a'i roesawu. A phan ddaeth Geraint i'r dref, edrych a wnai o bob tu i geisio adnabod y rhai a welai, fel y gallai gael y gymwynas o arfau yn fenthyg neu ar wystl, ac nid adwaenai ef neb, na neb yntau. A phob ty a welai yn llawn o wyr, ac arfau, a meirch; ac yr oeddynt yn gloewi eu tarianau, ac yn hogi eu cleddyfau, yn golchi arfau, ac yn pedoli eu meirch. A'r marchog, a'r farchoges, a'r corr, a aethant i'r Castell oedd yn y dref, a llawen oedd pawb wrthynt yno; yn mylchau'r Gaer a'r pyrth yr oeddynt ar dori eu gyddfau i gyfarch gwell iddynt, ac i fod yn llawen wrthynt.

A Geraint a safodd i weled a fyddai i'r marchog aros yn y Castell; a phan fu sicr o hyny, efe a edrychodd o'i amgylch, ac a welai encyd o'r dref hen lys adfeiliedig, a neuadd dyllog ynddo. A chan nad adwaenai neb yn y dref, efe a aeth i'r hen lys; ac ni welai yno namyn llofft, a phont o faen marmor yn dyfod o'r llofft. Ac ar y bont, efe a welai wr gwynllwyd yn eistedd, a hen ddillad adfeiliedig am dano. A Geraint a edrychodd arno yn graff ac yn hir; ac ebe'r gwr gwynllwyd wrtho, 'Ha! was ieuanc, am ba beth yr wyt ti'n synu?' 'Synu yr oeddwn,' ebe yntau, 'am na wn pa le i fyned heno.' 'A ddeui di rhagot yma, unben?' eb efe, 'a thi a gai'r goreu sydd yma.' Ac aeth Geraint rhagddo ar ol y gwr gwynllwyd, ac i'r neuadd o'i flaen; a disgyn a wnaeth yn y neuadd, a gadael yno ei farch, a myned hefo'r gwr llwyd i'r llofft. Ac yn y llofft, efe a welai hen wraig yn eistedd ar obenydd, a hen ddillad adfeiliedig o sidan am dani; a phan oedd hi yn ieuanc, tebyg oedd ganddo na welsai neb wraig cyn deced a hi. A cherllaw iddi yr oedd morwyn, a llen o liain go hen, yn dechreu adfeilio, am dani; a diau oedd ganddo na welsai erioed un forwyn gyflawnach o amlder prydferthion pryd a gwedd na hi. A'r gwr gwynllwyd a ddywedodd wrth y forwyn, 'Nid oes was i farch y llanc dyeithr hwn heno ond tydi.' 'Y gwasanaeth goreu a allaf i,' ebe hi, 'mi a'i gwnaf iddo ef ac i'w farch,' A diarfogi y llanc a wnaeth y forwyn, a diwallu ei farch hefo gwellt ac yd; ac yna dyfod yn ol drachefn i'r llofft. A'r gwr gwynllwyd a ddywedodd wrthi, 'Dos i'r dref,' eb efe, 'a phar ddyfod yma y bwyd a'r ddiod oreu elli gael.' 'Mi a wna yn llawen, arglwydd,' ebe hi. Ac i'r dref y daeth y forwyn, ac ymddyddan a wnaethant hwythau tra fu y forwyn yn y dref. Ac wele! y forwyn a ddaeth yn ol, a gwas gyda hi, a chostrel ar ei gefn yn llawn o fêdd gwerthfawr, a

chwarter o eidion ieuanc; a rhwng dwylaw y forwyn yr oedd talm o fara gwyn, ac un cosyn yn y llen lliain; ac i'r llofft y daeth. 'Ni ellais i,' ebe hi, 'gael gwell lluniaeth na hwn, ac ni chawn fy nghoelio am ei well.' 'Da ddigon ydyw,' ebe Geraint. A berwi y cig a wnaethant; a phan oedd y bwyd yn barod, i eistedd yr aethant. A Geraint a eisteddai rhwng y gwr gwynllwyd a'i wraig, a'r forwyn a wasanaethai arnynt; a bwyta ac yfed a wnaethant. Wedi dar fod bwyta, cynal ymddyddan â'r gwr gwynllwyd a wnaeth Geraint; a gofyn iddo ai efe oedd piau y llys yr oeddynt ynddo. 'Myfi yn wir a'i hadeiladodd,' eb efe, 'a myfi oedd biau y ddinas a'r castell a welaist ti.' 'Och!' ebe Geraint, 'pa fodd y collaist ti hwynt?' 'Mi a gollais,' ebe yntau, 'iarllaeth fawr gyda hyny; a dyma fel y collais hwynt. Nai fab brawd oedd imi, a mi a gymerais ei gyfoeth; a phan ddaeth efe yw nerth, hawliodd ei gyfoeth, a minau a'i cynheliais rhagddo. Yntau a barodd ddwyn rhyfel arnaf, ac a ddygodd oddi-arnaf yr hyn oll oedd genyf.' 'Ha! wrda,' ebe Geraint, 'a fynegi di i mi ystyr dyfodiad y marchog a ddaeth i'r dref gyneu, a'r farchoges, a'r corr? A phab beth ydyw yr holl gyweirio arfau a welaist?' 'Mynegaf,' eb efe, 'darpar y maent at y chwareu sydd gan yr iarll ieuanc yforu; sef dodu dwy fforch mewn gweirglodd sydd yna, ac ar y ddwy fforch wialen arian, a dodu Llymhysten¹ (*Sparrow Hawk*) ar y wialen; ac fe fydd twrnament am y Llymhysten. A'r holl nifer a welaist ti yn y dref o wyr a meirch ac arfau a ddaw i'r twrnament, a'r wraig a gâr fwyaf gyda phob un. A'r marchog a welaist ti a gafodd y Llymhysten ddwy flynedd; ac os caiff hi y drydedd flwyddyn, ei hanfon a wneir iddo bob blwyddyn wedi hyny; ac ni ddaw ef ei hun i'w cheisio. Ac o hyn allan gelwir ef yn Farchog yn Llymhysten.' 'Ha! wrda,' ebe Geraint, 'beth yw dy gynghor di imi am y marchog hwnw parth y sarhad a gefais i gan y corr, ac a gafodd morwyn i Wenhwyfar, gwraig Arthur, hefyd?' A Geraint a roddes holl hanes y sarhad i'r gwr gwynllwyd. Ebe yntau, 'Nid hawdd dy gynghori di, gan nad oes iti na gwraig na morwyn i ymarddelwi iddi; ond y mae genyf yma arfau, ti a gei y rhai hyny; a fy march, os gwell genyt ef na'r eiddot dy hun.' 'Ha! wrda,' ebe Geraint, 'mi a gymeraf fy march fy hun, gan fy mod yn gynefin âg ef, a'th arfau dithau. Ac oni adewi di, wrda, imi arddelwi y forwyn aew sydd yn ferch i ti, ar yr amser penodedig yforu? Os diangaf i o'r twrnament, ymrwymaf i garu y ferwyn tra byddaf byw; ac oni ddiangaf, cyn ddiweiried a fydd hi a chynt.' 'Myfi,' ebe'r gwr gwynllwyd, 'a wna hyny'n llawen. A chan dy fod wedi penderfynu ar hyn, rhaid iti pan ddelo dydd yforu fod â'th farch a'th arfau yn barod. Canys y pryd hyny y rhydd Marchog y

¹ *Llymhysten*.—Yr oedd ymryson am y Llymhysten, neu fel y gelwir yr aderyn hwnw'n bresenol, y Cudill Coch, yn gyffredin yn nyddiau Marchogwriaeth.

Llymhysten osteg, ac a bâr i'r wraig a gâr fwyaf gymeryd y Llymhysten— 'Canys goreu y gwedda i ti,' medd ef, 'a thi a'i cefaist y ddwy flynedd ddiweddaaf; ac os oes rhywun heddyw yn ei gwarafun i ti, mi a'i hamddiffynaf it' â'm cadernid.' Ac am hyny y mae'n rhaid i ti fod yno pan ddelo'n ddydd; a ninau ein tri a fyddwn gyda thi.' Ac felly y penderfynwyd.

Y nos hwy a aethant i gysgu; a chyn y dydd codi a wnaethant a gwisgo am danynt; a phan ddaeth y dydd, yr oeddynt eill pedwar yn setyll yn y weirglodd. Yna Marchog y Llymhysten a roes osteg, ac a archodd i'w gariadferch gyrchu y Llymhysten. 'Na chyrch hi,' ebe Geraint, 'y mae yma forwyn sydd yn decach na hi, ac yn brydferthach, ac yn deilyngach, ac yn ei haeddu yn well na thi.' 'Os wyt ti yn hawlio'r Llymhysten iddi hi,' ebe'r Marchog, 'tyred rhagot i ymladd â mi.' A Geraint a aeth rhagddo i ben y weirglodd yn gwbl arfog o farch; ac arfau trymion, rhydlyd, dielw ac estronol am dano. Yna ymgyrchu a wnaethant, a thori tô (*set*) o waewffyn, a thori yr ail, a'r drydedd, a hyny bob rhuthr. Eu tori yr oeddynt fel eu dygid atynt. A phan welai'r Iarll a'i gyfeillion Farchog y Llymhysten yn curo, bloeddient o lawenydd a balchder; a thristau a wnai y gwr gwynllwyd a'i wraig a'i ferch. A'r gwr gwynllwyd a ddiwallai Geraint hefo gwaewffyn fel y torid hwynt, a'r corr a ddiwallai Farchog y Llymhysten. Yna y daeth y gwr gwynllwyd at Geraint, ac a ddywed, 'Gan na thycia y un waewffon genyt, wele yma y waewffon oedd yn fy llaw y dydd y'm hurddwyd yn farchog urddawl; ac hyd heddyw ni thoris hi, ac y mae iddi ben iawn.' Geraint a'i cymerth, gan ddiolch i'r gwr am dani. Ar hyny, wele y corr yn dyfod â gwaewffon i'w arglwydd yntau. 'Dyma i tithau,' ebe'r corr, 'waewffon nid gwaeth na'r eiddo yntau; a chofia na safodd marchog erioed o'th flaen cyhyd ag y safodd y marchog lwn.' 'Rhyngof i a Duw,' ebe Geraint, 'oni ddyg angau fi yn ebrwydd, ni bydd efe nemawr gwell o'th gymhorth di.' A Geraint a yspardynodd ei farch, ac o bell a rybuddiodd y marchog, ac a ruthrodd arno, ac a roes iddo ddynod tostlym, creulawn, a ffyrnig yn nghanol ei darian nes yr holltodd y darian, ac y torodd yr arfau ar gyfer yr ergyd, ac oni thorodd y cenglau, ac y syrthiodd yntau a'i gyfrwy tros bedrain ei farch i'r llawr. A Geraint a ddisgynodd yn gyflym, a llidio, a thynu ei gleddyf, ac ymosod arno yn lliidioglym. A'r Marchog yntau a gyfododd ac a dynodd ei gleddyf yn erbyn Geraint. Ac ar eu traed, ymladd yr oeddynt â chleddyfau nes oedd arfau pob un gwreichioni wrth daro yn erbyn eu gilydd, ac hyd onid oedd y chwys a'r gwaed yn dwyn y goleuni o'u llygaid. A phan gurai Geraint, y llawenhai y gwr gwynllwyd, a'i wraig, a'i ferch; a phan gurai y Marchog, y llawenhai yr Iarll a'i blaid. A phan weles y gwr gwynllwyd fod Geraint wedi cael dynod mawrdost, efe a brysurodd tuag ato ac a ddywed-

odd wrtho, 'Ha! unben cofio'r sarhad a gefaist gan y corr. Ac onid i ddial dy sarhad y daethost ti yma, a sarhad Gwenhwyfar, gwraig Arthur?' A'r geiriau hyn a lidiasant Geraint, ac efe a alwodd ato ei holl nerth, ac a ddyrchafodd ei gleddyf ac a darawodd y Marchog ar ei ben, nes tori holl arfau ei ben, a thori y cig oll, a'r croen, a'r iad, a chlwyfo yr asgwrn.

A'r Marchog a syrthiodd ar ei liniau, ac a fwriodd ei gleddyf o'i law, ac a ddeisyfodd drugaredd Geraint. 'Rhyhwyr yw i mi,' eb efe, 'adael fy rhyfyg a'm balchder, a deisyf dy nawdd. Ac oni chaf ysbaid i ymheddychu â Duw am fy mhechod, ac i ymddyddan âg offeiriad, ni byddaf well o'th nawdd.' 'Mi a roddaf nawdd iti, gan hyny,' ebe Geraint, 'ond rhaid i ti fyned at Wenhwyfar, gwraig Arthur, i wneuthur iawn am i'th gorr sarhau ei morwyn. Digon o ddial a wneuthum i arnat am y sarhad a gefais i gan y corr; ond na ddisgyn pan elych oddiyma nes dyfod gerbron Gwenhwyfar, a rhoddi iawn iddi fel y barnont oreu yn Llys Arthur.' 'Mi a wna hyny yn llawen,' eb efe, 'a phwy wyt ti?' 'Geraint ab Erbin,' ebe yntau, 'a phwy wyt tithau?' 'Myfi yw Edeyrn fab Nudd.'¹ Ac efe a godwyd ar ei farch, ac a ddaeth rhagddo hyd i Lys Arthur, y wraig a garai fwyaf a'r corr yn wylofain o'i flaen. A dyna'r chwedl hyd yma.

Yna daeth yr Iarll bychan a'i lu at Geraint, gan gyfarch gwell iddo, a'i wahodd gydag ef i'r Castell. 'Na ddeuaf,' ebe Geraint, 'i'r lle y bum neithiwr yr âf heno.' 'Gan na fyni di dy wahodd,' ebe'r Iarll, 'rhaid i ti gymeryd dy ddiwallu genyf yn y lle y buost neithiwr. A mi a ddanfouaf enaint iti, er bwrw dy fiuder a'th ludded oddiarnat.' 'Duw a dalo iti,' ebe Geraint, 'minau & âf i'm lletty.' Ac felly y daeth Geraint, ac Ynywl Iarll, a'i wraig, a'i ferch. A phan ddaethant i'r llofft, yr oedd gweision ystafell yr Iarll ieuanc a'i weinidogion wedi cyrhaedd i'r hen lys o'u blaen, ac yn adgyweirio ystafelloedd, ac yn eu diwallu o wellt a thân. Ac mewn byr amser yr oedd yr enaint yn barod, a Geraint a aeth iddo, a golchi ei ben a wnaed. Ac ar hyny, daeth yr Iarll ieuanc yno, a chydag ef ddeugain o farchogion urddawl rhwng ei wyr ei hun a gwahoddigon i'r twrnamant. A phan ddaeth Geraint o'r enaint, yr Iarll a barodd iddo fyned i'r neuadd i fwyta. 'Pa le y mae Ynywl Iarll,' ebe yntau, 'a'i wraig a'i ferch?' 'Y maent yn y llofft acw,' ebe gwas ystafell yr Iarll, 'yn gwisgo am dauynt y gwisgoedd a barodd yr Iarll eu dwyn iddynt.' 'Na wisged y forwyn,' ebe yntau, 'am dani ond ei chrys a'i llen-llian, nes y daw i Lys

¹ *Edeyrn ab Nudd*.—Dywed y *Brut* fod Edeyrn wedi ei ddanfôn gan Arthur, yn ben ar bum' mil o wyr, i amddiffyn Geraint a llysgenhadon eraill, y rhai a gamdrinid yn fradwrus yn y gweryll Rhufsinig. Yr oedd hefyd yn fardd; ac heblaw hyny, rhestrir ef yn mhliith y *Saint Cymreig*, ac iddo ef y cyflwynwyd Capel Bodedeyrn, yn Mon.

Arthur, ac i Wenhwyfar wisgo y wisg a fyno am dani.' Ac ni wisgodd y forwyn ond felly.

Yna y daeth pawb ohonynt i'r neuadd, ac ymolchi a wnaethant, a myned i eistedd ac i fwyta. Ac fel hyn yr eisteddasant:—Ar un ochr i Geraint, yr eisteddai yr Iarll ieuanc, ac yn nesaf ato ef Ynywl Iarll; o'r tu arall i Geraint yr oedd y forwyn a'i mam; ac wedi hyny, pob un yn ol ei anrhydedd. A hwy a fwytasant; a bwyd didlawd, ac amllder o amryfal anrhegion, a gawsant. Ac ymddyddan a wnaethant; a'r Iarll ieuanc a wahoddes Geraint i wledd dranoeth. 'Na ddeuaf, rhyngof i a Duw,' ebe yntau, 'eithr i Lys Arthur, hefo'r forwyn hon, yr âf i yforu; digon yw genyf fod Ynywl Iarll mewn gofid a thlodi, ac i geisio chwanegu ei gyfoeth yr âf i yn benaf.' 'Ha! unben,' ebe'r Iarll ieuanc, 'nid o'm camdriniaeth i y mae Ynywl heb gyfoeth.' 'Myn fy nghred, 'ebe Geraint, 'ni bydd ef heb ei gyfoeth oni ddug angau fi yn ebrwydd.' 'Ha! unben,' ebe'r Iarll, 'am yr ymrafael sydd rhyngof âg Ynywl, bydd di yn farnwr rhyngom, ac mi a safaf wrth dy cyngor.' 'Nid archaf i,' ebe Geraint, 'roddi iddo ond ei eiddo ei hun, a'r hyn a gollodd trwy golli ei gyfoeth o'r pryd hwnw hyd heddyw.' 'Minau, erot ti,' eb efe, 'a wnaef hyny yn llawen.' 'Ie,' ebe Geraint, 'pob gwr sydd yma yn perthyn i Ynywl, taled warogaeth iddo yn awr.' A'r gwyr oll a wnaethant hyny; ac wrth y trefniad hwnw y safwyd. A'i gastell, a'i dref, a'i gyfoeth, a ddychwelwyd i Ynywl, a'r cwbl a gollasai, hyd yu nod y tlws lleiaf a gafodd.

Yna y dywed Ynywl wrtli Geraint, 'Ha! unben, wele y forwyn a arddelaist yn y twrnament; parod yw i wneuthur dy ewyllys, a dyma hi i'th feddiant.' 'Ni fynaf,' ebe yntau, 'ond bod y forwyn fel y mae nes y delom i Lys Arthur; ac Arthur a Gwenhwyfar a gânt roddi y forwyn.' A thranoeth, hwy a gychwynasant rhagddynt i Lys Arthur. Hyd yma am Geraint.

A dyma fel yr heliodd Arthur y carw. Rhanwyd y gwyr a'r cwn yn helfâau; a gollyngwyd y cwn arno, a'r ci diweddaf a ollyngwyd arno ydoedd anwylgi Arthur, Cafall oedd ei enw. A gadael yr holl gwn eraill a wnaeth, a rhoddi tro i'r carw, ac ar yr ail dro, y daeth â'r carw i helfa Arthur. Ac Arthur a ymosodes arno; a chyn gallu o neb arall ymosod, Arthur a dores ei ben ymaith. Yna canu Corn Lladd a wnaethpwyd; a daeth pawb yu nghyd.

A Chadyriaith a ddaeth at Arthur, ac a ddywedodd wrtho, 'Arglwydd, dacw Wenhwyfar heb neb gyda hi ond un forwyn.' 'Arch dithau,' ebe Arthur, 'i Gildas fab Caw¹, a holl ysgolheigion y Llys, gerdded gyda Gwenhwyfar tua'r Llys.' A hyny a wnaethant hwythau.

¹ *Gildas ab Caw*.—Ydoedd fab Caw, arglwydd Cwm Cawlyd, yn Ngogledd Prydain. Oesai yn gynar yn y Ged ganrif. Yn yr oes hono yr oedd gan y Cymry fân deyrnasoedd ar

Yna aeth pawb ohonynt, tan ymddyddan am ben y carw, a dadlu i bwy y rhoddid ef. Un a fynai ei roddi i'r wraig a garai ef fwyaf, arall i'r wraig a garai yntau fwyaf; a phawb o'r teulu a'r marchogion yn ymryson yn chwewr am y pen. Ac ar hyny, daethant i'r Llys. A phan glybu Arthur a Gwenhwyfar fod ymryson am y pen, Gwenhwyfar a ddywed wrth Arthur, 'Dyma fy nghynghor i am ben y carw; na rodder ef nes y delo Geraint ab Erbin yn ol o'r neges yr aeth iddi;' a hi a ddywedodd ystyr y neges hono. 'Gwneler hyny yn llawen,' ebe Arthur. Ac felly y penderfynwyd. 'Franoeth, Gwenhwyfar a barodd fod disgwyliad ar y Gaer am ddyfodiad Geraint. Ac wedi haner dydd, gwelent gelach o ddyn bychan ar farch; ac ar ei ol yntau, wraig neu forwyn, debygent hwy, ar farch; ac ar ei hol hithau, farchog mawr, penisel, ac athrist, ac arfau briwedig, tlodion, am dano.

A chyn eu dyfod i ymyl y porth, un o'r disgwylwyr a aeth at Wenhwyfar, ac a ddywedodd wrthi am y dynion a welent, a'r ansawdd oedd arnynt. 'Ni wn i pwy ydynt hwy,' eb efe. 'Mi a'i gwn,' ebe Gwenhwyfar, 'dyma y marchog yr aeth Geraint ar ei ol; a thebyg yw genyf nad o'i fodd y mae yn dyfod, ond fod Geraint wedi ei orddiwes, a dial sarhad y forwyn o leiaf.' Ar hyny, wele y porthor yn dyfod at Wenhwyfar, ac yn dywedyd, 'Arglwyddes, y mae marchog yn y porth na welais i erioed â golwg mor druenus arno. Arfau briwedig, tlodion, sydd am dano, a lliw gwaed arnynt yn drech na'u lliw eu hunain.' 'A wyddost ti pwy yw ef?' ebe hi. 'Gwn,' ebe yntau, 'Edeyrn ab Nudd yw, medd ef.' 'Nid adwaen i ef,' ebe Gwenhwyfar; a hi a ddaeth i'r porth i'w dderbyn.

Ac efe a ddaeth i mewn. A bu yn ofidus gan Wenhwyfar weled yr olwg a welai arno, er fod y corr gydag ef, yr hwn a fuasai cynddrwg ei ymddygiad. Yna Edeyrn a gyfarchodd Wenhwyfar. 'Duw a roddo dda iti,' ebe hithau.

dueddau yr Alban, y rhai a elwid 'Teyrnedd y Gogledd.' Yno yr oedd Deifr a Bryneich, Rheged, Argoed Llwyfain, Derwenydd, Banau Gododin, Cwm Cawlyd, &c. Brodorion o'r parthau hyny oedd amryw o'r Cynfeirdd, megys Aneuryn Gwawdrydd a Llywarch Hen. Dygwyd tiriogaeth Caw oddiarno gan y Gwyddyl Ffichti, a ffordd yntau i Gymru. Fél tywysog, yr oedd ei barch gan yr uchelradd Cymreig, a noddid ef gan Arthur yn y Dehau, a chan Faelgwyn Gwynedd yn y Gogledd, a bu yn trigianu am ysbaid yn y Twr Celyn, yn Mon. Mae llawer o'i blant yn mblith y saint Cymreig. Barnai Dr. Owen Pughe ac lolo Morganwg mai yr un oedd Gildas, y sant a'r ysgolhaig dysgedig, ac Aneuryn, y prif fardd gorchestol. Mae yn sier mai meibion Caw oedd y ddau; ac y mae rhyw bethau yn awgrymu eu bod yn nes at eu gilydd na dau frawd; canys mae yr hen gofrestrau o feibion Caw, os enwant un, yn esgeuluso y llall. Nid yw Aneuryn a Gildas byth yn yr un gofrestr. Hefyd, mae'r ddau enw yn gyfystyr. Mae *Aur* yn y ddau 'Gilda, Gildas y Coed Aur, Aur y Coed Aur, ac Aneuryn y Coed Aur,' ydynt enwau cyfystyr. Gelwir Cenydd yn fab Gildas ab Caw, a gelwir Ufelwyn yn fab Cenydd ab Aneuryn y Coed Aur. Heblaw hyny, y mae bywgraffwyr monarchaidd Gildas yn ei alw yn fab Caw, brenin o'r Gogledd. Ond y mae anianawd a chymeriad y ddau ddyn yn eu harddangos yn fodau gwahanol i'w gilydd. Yr oedd Aneuryn yn llawn o wladgarwch cenedlaethol; ond Gildas o'r tu arall yn beio ar y genedi, ac yn ei diraddio. Heblaw hyny, bu farw Gildas yn Ynys Afallou, a lladdwyd Aneuryn yn Llangarfan.

'Arglwyddes,' eb efe, 'dy anerch y mae Geraint ab Erbin, y gwas goreu a dewraf.' 'A ymwelodd ef â thi?' ebe hi. 'Do,' eb efe, 'ac nid er lles i mi; nid arno ef yr oedd y bai am hyny, ond arnaf i, arglwyddes. Dy anerch y mae Geraint; a chan dy anerch, gorfododd fi i ddyfod yma i wneuthur dy ewyllys am y sarhad a gafodd y forwyn gan y corr. Efe a faddeuodd y sarhad arno ei hun, gan y tybiai iddo fy rhoddi i mewn enbydrwydd am fy einioes. Ac efe a roes ofodaeth gadarn, wrol, a milwraidd, arnaf i ddyfod yma a gwneuthur iawn i ti, arglwyddes.' 'O! ie,' ebe hi, 'pa le y goddiweddodd ef dydi?' 'Yn y lle yr oeddwn yn chwareu ac yn ymryson am y Llymhysten, yn y dref a elwir Caerdyf,¹ ac nid oedd gydag ef ond tri dyn tlawd ac adfeiliedig eu hansawdd; sef, gwr gwynllwyd a hen, a gwraig oedranus, a morwyn ieuanc brydf berth, a hen ddillad adfeiliedig am danynt. A chan aiddelwi caru y forwyn yr ymyrodd ef yn y twrnament am y Llymhysten, a dywedyd mai gwell yr haeddai y forwyn hono y Llymhysten na'r forwyn yma oedd gyda mi. Ac am hyny ymladd a wnaethom; ac fel y gweli di, arglwyddes, y gadawodd efe fi.' 'Ha! wr,' ebe hi, 'pa bryd, debygi di, y daw Geraint yma?' 'Yforu, arglwyddes, debygaf i, y daw ef a'r forwyn.'

Yna y daeth Arthur ato, ac efe a gyfarchodd well i Arthur, ac Arthur a edrychodd yn hir arno, ac yr oedd yn aruthr ganddo ei weled felly. A chan dybied ei fod yn ei adnabod, efe a ofynodd iddo, 'Ai Edeyrn fab Nudd wyt ti?' 'Ie, arglwydd,' eb efe, 'wedi cyfarfod â dirfawr ofid ac archollion annyoddefol;' ac efe a fynegodd i Arthur y cwbl o'i hanes. 'Ie,' ebe Arthur, 'iawn yw i Wenhwylfar fod yn drugarog wrthyt, wrth a glywaf i.' 'Y drugaredd a fynech di, arglwydd,' ebe hi, 'mi a'i gwnaf âg ef; gan fod pob sarhad a rodder i mi yn sarhad a rodder i ti.' 'Dyma y sydd iawnaf ei wncuthur,' ebe Arthur, 'rhodder pob meddyginiaeth i'r gwr hyd oni wyddom a fydd efe byw; ac os byw fydd, gwnaed iawn fel y barno gwyr y Llys yn oreu; a chymmer di feichiau ganddo am hyny. Os marw a fydd, gormod fyddai angau gwas cystal ag Edeyrn yn iawn am sarhad y forwyn.' 'Da yw genyf i hyny,' ebe Gwenhwylfar. Yna yr aeth Arthur, a Charadog ab Llyr², a Gwallawg ab Llenawg³,

¹ *Caerdyf*.—Caerdydd neu *Cardiff*. Bu Castell Caerdydd yn faes aml i frwydr waedlyd, ac y mae gan hanes a thraddodiad lawer i'w ddweyd am dano. Syrthiodd holl Forganwg i ddwylaw'r Normaniaid mor gynar a'r llog ganrif; a'r Castell hwn oedd eu prif gadlys yn y wlad hono. Llosgwyd ac anrheithiwyd ef gan Owen Glyndwr yn 1404.

² *Caradawg ab Llyr*.—Gelwir ef hefyd Caradawg Freichfras. Mab ydoedd i Lyr Merini, tywysog Cernyw. Crybwyllir am dano yn fynych yn y *Trioedd*, a diwedda yr unig englyn a briodolir i Arthur, 'Colofn Cymru—Caradawg.' Ei fam oedd Gwen, o hil Brychan Brycheiniog; a'i wraig Tegau Eurfron, un o 'Dair Gwaurian Llys Arthur,' ac un o 'Dair Diweirferch Ynys Prydain.' Mawr ganmolir ef yn y *Gododin* am ei bybyrwrch ar faes trychinebus Cattaeth.

³ *Gwallawg ab Llenawg*.—Fel rhyfelwr medrus, cysylltir ef yn y *Trioedd* gyda Dunawd a Chynfelyn, tan y penawd 'Tri Phost Cad Ynys Prydain. Sef y medrynt Dosbarth ar Gad a

ac Owain ab Nudd, a Gwalchmai, a Digawn, yn feichiafon drosto, Ac Arthur a barodd alw ato Morgan Tud, y prif feddyg, ac a ddywed, 'Cymer atat Edeyrn fab Nudd, a phâr ddarpar ystafell iddo, a meddyginiaeth cystal ag y perit i mi pe bawn archolledig; ac na âd i neb fyned i'r ystafell i aflonyddu arno, oddieithr ti â'th ddysgyblion i'w feddyginiaethu.' 'Mi a wnaf hyny yn llawen, arglwydd,' ebe Morgan Tud. Yna y dywed y distain, 'Pa le y mae'n iawn, arglwydd, gorchymyn y forwyn?' 'I Wenhwyfar a'i llawforwynion,' ebe yntau. Ac felly y gorchymynodd y distain. A dyna eu chwedl hwynt hyd yma.

Tranoeth, y daeth Geraint i'r Llys; ac yr oedd gan Wenhwyfar ddisgwyliad ar y gaer, rhag ei ddyfod yn ddirybudd. A'r disgwyliwr a ddaeth at Wenhwyfar, ac a ddywed, 'Arglwyddes, mi a debygaf fy mod yn gweled Geraint, a'r forwyn gydag ef. Ac ar farch y mae, a gwisg cerddedwr sydd am dano; a gwisg wen sydd am y forwyn tebyg i wisg o liain.' 'Ymgweiried yr holl wragedd,' ebe hi, 'a deuwch i dderbyn Geraint a'i groesawu, ac i fod yn llawen wrtho.' A Gwenhwyfar a ddaeth i dderbyn Geraint a'r forwyn. A Geraint a gyfarchodd well iddi. 'Duw a roddo dda iti,' ebe hi, 'a chroesaw i ti; a hynt ffrwythlawn, ddoniol, hyrwydd, a chloddawr a gefaist; a Duw a dalo iti am beri i mi gael iawn cyn gystal ag y periaist.' 'Arglwyddes,' eb efe, 'mi a geisiais gael iawn i ti yn ol dy ewyllys, a dyma y forwyn trwy yr hon y cefais i dy iawn.' 'Ie,' ebe Gwenhwyfar, 'croesaw Duw iddi, ac nid cam bod yn llawen wrthi.' A hwy a ddaethant i mewn, a Geraint a ddisgynodd, ac a aeth hyd i'r lle yr oedd Arthur, ac a gyfarchodd well iddo. 'Duw a roddo dda iti,' ebe Arthur, 'a chroesaw Duw wrthyt; a chan fod Edeyrn ab Nudd wedi derbyn ei ofid a'i glwyfau genyt, rhaid dy fod wedi cael hynt lwyddianus.' 'Nid arnaf i y bu y bai am hyny,' ebe Geraint, 'eithr ar ryfyg Edeyrn ab Nudd ei hun nad ymheddychai. Nis gadawn i ef nes gwybod pwy ydoedd, ac nes gorfyddai un ohonom ar y llall.' 'Yn awr,' ebe Arthur, 'pa le y mae'r forwyn y clywais i ti ei harddelwi?' 'Y mae gwedi myned gyda Gwenhwyfar i'w hystafell.' Yna y daeth Arthur i weled y forwyn, a llawen a fu ef a'i gyfeillion a phawb o'r Llys wrthi; a sicr oedd gan bawb ohonynt pe cawsai y forwyn

Chatteyrnedd yn oreuon ar bawb oll a fuant erioed.' Mewn *Tri* arall, rhestrir ef gyda Selyf ac Afaon ab Taliesin, fel 'Tri Aerfeddawg Ynys Prydain. Sef achaws y gelwyd hwynt yn Aerfedd-ogion, am ddarfod dial eu cam oc eu beddau.' Dywed Dr. Pughe mai tywysog ar Ddyffryn yr Hafren, yn ardal Amwythig, ydoedd. Crybwylla Llywarch Hen am dano yn ei Farwnad i Urien Rheged; a chyflwynir amrai o gynreilion awenyddol y Cynfeirdd iddo. Dywed *Brut* Gruffydd ab Arthur ei fod yn bresenol yn Nghoroniad Arthur; ac wrth ymladd tan yr arwr hwnw yn erbyn Gwyr Rhufain y lladdwyd ef. Yn ol 'Englynion y Beddau,' claddwyd ef yn Carawc.

wisg gyfartal â'i phryd na welsent erioed forwyn dlysach na hi. Ac Arthur a roddes y forwyn i Geraint; a'r rhwymyn a wneir rhwng deuddyn a wnaethpwyd rhwng Geraint a'r forwyn. A'i dewis o holl wisgoedd Gwenhwyfar a roddwyd iddi; a'r neb a'i gwelai yn y wisg hono, a welai olwg weddaidd, lwys, a phrydferth arni. A'r dydd hwnw a'r nos hono a dreuliasant mewn digon o gerddoriaeth ac amlder anrhegion o wiroadau, a lluosogrwydd o chwareuon. A phan ddaeth yn amser ganddynt fyned i gysgu, i gysgu yr aethant. Ac yn yr un ystafell ag yr oedd gwely Arthur a Gwenhwyfar, y gwnaed gwely i Geraint ac Enid. A'r nos hono y cysgasant gyntaf yn nghyd. A thranoethi, Arthur tros Geraint a dderbyniodd gan yr eirchiaid¹ lawer o ddiawl roddion. A'r forwyn a gynefnodd â'r llys, ac a enillodd gyfeillion yn wragedd ac yn wyr, hyd nad oedd un forwyn yn Ynys Prydain mor glodfawr a hi.

Yna y dywed Gwenhwyfar, 'Iawn y bernais i am ben y carw, na ddylesid ei roddi i neb nes y delai Geraint; a dyma le iawn yn awr i'w roddi i Enid ferch Ynywl,² y forwyn glodfawrusaf. Ac ni thebygaf i fod neb a'i gwarafun iddi, nid oes rhyngddi â neb yna ond cariad a chyfeillgarwch.' A chanmoladwy a fu hyn gan bawb, a chan Arthur hefyd; a phen y carw a roddwyd i Enid, a lluosogodd ei chlod a'i chyfeillion o'r herwydd yn fwy na chynt. A Geraint o hyny allan a hoffodd y carw, a'r twrnameint, a gornestau celyd, a buddugol y deuai o bob un. A blwyddyn, a dwy, a thair, y bu ef felly, nes oedd ei glod yn ehedeg tros wyneb y deyrnas.

Ac un tro, yr oedd Arthur yn cynal ei Lys yn Nghaerlleon ar Wysg ar y Sulgwyn; ac wele daeth ato genhadau doethbryd, dysgedig, a dawnus o ymadrodd, ac a gyfarchasant well iddo 'Duw a rododd dda i chwi,' ebe Arthur, 'a chroesaw i chwi; ac o ba le y daethoch chwi?' 'O Gernyw y daethom ni, arglwydd,' ebynt hwy, 'a chenhadau ydym oddiwrth Erbin ab Cystenyn, dy ewythr, a'n cenadwri sydd atat ti. Dy anerch y mae efe fel y dylai ewythr anerch ei nai, ac fel y dylai gwr anerch ei arglwydd; a mynegi i ti y mae ei fod yn myned yn drwm ac yn llesg ac yn dynesu at henaint. A'i gymydogion yn gwybod hyn, sydd yn camderfynu arno, ac yn chwenych ei dir a'i gyfoeth. Ac atolygu y mae efe, arglwydd, ar iti adael i'w fab Geraint ddyfod ato i gadw ei gyfoeth ac i wybod ei derfynau. A mynegi y mae i Geraint fod yn well iddo dreulio blodeu

¹ *Eirchiaid*.—Cyfeillion y priodfab a dderbynient y rhoddion priodas, neu'r Pwyddion. Yr oedd gwr o urddau Arthur wrth ymostwng i gyflawni y gwasanaeth hwn tros Geraint yn dangos ei fawr serch tuag ato.

² *Enid*.—Yr oedd yn un o 'Dair Gwenrian Llys Arthur.' Nid oes gan Ramant yn ei holl greadigaeth yr un cymeriad mwy swynol na'r rhian ardderchog hon. Y mae ei symilrwydd, ei lledneisrwydd, a'i fyddlonddeb, yn addurniadau prydfarth i'w swynion personol. Cyfeirir yn fynych at ei thegwch gan feirdd y Canol Oesau; ac nis gallai Dafydd ab Gwilym erddygan clodydd ei Forfydd yn uwch na thrwy ei galw yn 'Ail Enid.'

ei ieuentyd a'i ddewrder yn cynal ei derfynau ei hun nac mewn twrnameint diffwrwyth, er ei fod yn cael clod o hyny.'

'Ie,' ebe Arthur, 'ewch chwi i ddiog eich arfwisgoedd, a chymerwch eich bwyd, a bwriwch eich blinder oddiarnoeh; a chyn eich myned ymaith, chwi a gewch ateb.' Ac i fwyta yr aethant. A meddwl a wnaeth Arthur nad hawdd fuasai ganddo ollwng Geraint oddiwrtho nac o'i lys; ac ni farnai ychwaith yn deg rhwystro ei gefnder i fyned i warchod ei gyfoeth a'i derfynau, gan nad allai ei dad ei cynal. Ac nid llai oedd gofal a gofid Gwenhwyfar a'r holl wragedd a morwynion, rhag ofn myned o'r forwyn oddiwrthynt. A'r dydd hwnw a'r nos hono a dreuliasant mewn digonedd o bob peth; ac Arthur a fynegodd i Geraint ystyr y genadwri a ddygodd y cenhadou o Gernyw ato. 'Ie,' ebe Geraint, 'Mi a wnaaf dy gynghor di, arglwydd, parth y genad, pa un bynag ai lles ai afles a ddaw o hyny.' 'Dyma fy nghyngor i,' ebe Arthur, 'er fod yn ddrwg genyf dy gollu, dos di er hyny i gyfaneddu yn dy gyfoeth ac i gadw dy derfynau, a chymer y nifer a fynot gyda thi o'm ffyddloniaid i a'th gydfarchogion dithau, y rhai a'th garant di ac a gerir genyt.' 'Duw a dalo iti,' ebe Geraint, 'mi a wnaaf hyny.' Ebe Gwenhwyfar, 'Pa siarad a glywaf i genych chwi? ai am hebrwng Geraint tua'i wlad?' 'Ie,' ebe Arthur. 'Rhaid i minau feddwl,' ebe hi, 'am rai i hebrwng, ac am roddion i'r unbenes sydd gyda minau.' 'Iawn y gwnai,' ebe Arthur.

Y nos hono, i gysgu yr aethant; a thranoeth, gollyngwyd y cenhadau i ymdaith, gan ddywedyd wrthynt y deuai Geraint ar eu hol, A'r trydydd dydd wedi hyny, y cychwynodd Geraint; a'r sawl aethant gydag ef oeddynt, Gwalchmai ab Gwyar, a Rhiogoned fab brenin Iwerddon, ac Ondiaw mab Duc Bwrgwin (*Burgundy*), Gwilym mab brenin Ffrainc, Howel fab Emyr Llydaw, Elifri a naw cerddor, Gwyn ab Tringad, Goreu fab Cystenyn, Gweir Gwrhyd Fawr, Garanaw fab Golithmer, Peredur ab Efrawg, Gwynllogell, Gwyr ynad yn Llys Arthur, Dyfyr fab Alun Dyfed, Gwrei Gwalstawd Ieithoedd¹, Bedwyr fab Bedrawd², Hadwry fab Gwryon, Cai ab Cynyr, Odyar o Ffrainc ystiwart Llys Arthur, ac Edeyrn ab Nudd. Ebe Geraint, 'Bydd genyf ddigon o farchogion gyda mi.'

¹ *Gwrei Gwalstawd Ieithoedd* — Nid ymddengys fod Melldith Babel wedi effeithio fawr ar y brawd hwn, canys nid oedd iaith ar nas gwyddai, hyd yn nod yr eiddo anifeiliaid y maes, ehediaid yr awyr, a physg y môr.

² *Bedwyr ab Bedrawd*. — Efe oedd prif ddistain Llys Arthur. Efe a Chai a ddewiswyd gan Arthur i fyned gydag ef i Fryn Mihangel i ddial gwaed Helen, nith Hywel ab Emyr Llydaw. Dywed y *Triodd*: — 'Tri Thaleithiog Cad Ynys Prydein: Trystan mab Tallwch; Huail mab Caw o Brydyn, arglwydd Cwm Cawlwyd, a Chai mab Cynyr Ceinfarfawc; ac un gwr yn Daleithawc y arnynt eill Tri, sef oedd hwnw Bedwyr mab Pedrawc.' Yn ol englynion *Beddau'r Mihwyr*, dywedir fod ei fedd yn Ngallt Tryfan; ond pa un ai yn ardal Moel Tryfan, yn Arfon, yr oedd hwnw, ynte tua Dindryfan (*Dunraven Castle*), yn Morganwg, nis gwyddis.

‘Ie,’ ebe Arthur, ‘ni wedda i ti ddwyn Edeyrn gyda thi, er ei fod yn iach, hyd oni wneler tangnefedd rhyngddo â Gwenhwyfar.’ ‘Fe all Gwenhwyfar ganiatau iddo ddyfod gyda ni ar feichiafon.’ ‘Caniataed hyny heb feichiafon, canys digon o boenau a gofidiau a gafodd efe am y sarhad ar y forwyn, gan y corr.’ ‘Ie,’ ebe Gwenhwyfar, ‘yr hyn a welwch chwi yn iawn, ti a Geraint, mi a’i gwnaf yn llawen, arglwydd.’ A hi a ganiataodd i Edeyrn fyned. A lluwys heblaw hyny a aethant i hebrwng Geraint, a chychwyn a wnaethant; a cherdded, yn harddaf nifer a welodd neb erioed yn ymdaith, tua’r Hafren. A thu draw i Hafren, yr oedd goreugwyr Erbin fab Cystenin, a’i dadmaeth o’u blaen, yn croesawu Geraint yn llawen; a llawer o wragedd y llys, a’i fam yntau, yn derbyn Enid ferch Ynywl, ei wraig. A dirfawr orfoledd a llawenydd a gymerth pawb o’r llys ac o’r holl gyfoeth wrth dderbyn Geraint, gan faint y carent ef, a chan faint y clod a enillasai yntau er pan aethai oddiwrthynt, ac am ei ddyfod i feddianu ei gyfoeth ei hun, ac i gadw ei derfynau. Ac i’r llys y daethant, ac yr oedd yn y llys iddynt helaethrwydd diwall o amryfal anrhegion, ac amllder o wiroadau, a gwasanaeth didlawd, ac amrywiaeth o gerddau a chwareuon. Ac er anrhydedd i Geraint, gwahoddwyd holl brif wyr y wlad i ymweled âg ef y nos hono; a hwy a dreuliasant yr amser mewn cymedroldeb mwyniant. Ac yn ieuencyd y dydd dranoeth, Erbin a gyfododd ac a alwodd Geraint, a’r goreugwyr a ddaethant i’w hebrwng, ato, ac a ddywedodd wrth Geraint, ‘Gwr oedranus a thrwm wyf i, a thra gellais gynal y cyfoeth i ti ac i minau mi a’i cynheliais; a thithau gwr ieuanc ydwyt yn mlodeu dy ddewrder a’th ieuencyd. Bellach, cynal di y cyfoeth.’ ‘Ie,’ ebe Geraint, ‘o’r bodd i, ni roddit feddiant dy gyfoeth yn fy llaw yr awrhon, ac ni’r dygit eto o Lys Arthur.’ ‘I’th law di y rhoddaf hwynt,’ ebe Erbin, ‘a chymer hefyd warogaeth dy wyr.’

Ac ebe Gwalchmai, ‘Iawnaf a fyddai i ti heddyw foddioni y rhai sydd yn gofyn rhoddion, a derbyn gwarogaeth dy wyr yforu.’ Yna galwyd y gofynwyr i un lle; a Chadyrieith a ddaeth atynt i wybod eu harferion ac i ofyn i bawb beth a fynynt. A theulu Arthur a ddechreusant gyfranu rhoddion, a daeth gwyr Cernyw i’r lle, a chyfranasant hwythau; ac nid hir y buant yn rhoddi gan faint oedd brys pawb i hyny, ac ni ddaeth neb i ofyn yno na ddychwelodd â’i rodd ganddo. A’r dydd hwnw a’r nos hono a dreuliasant mewn cymedrolder ac esmwythdra.

A thranoeth yn ieuencyd y dydd, Erbin a barodd i Geraint ddanfôn cenadau at y gwyr yn gofyn os oedd gwrthwynebiad ganddynt iddo ef ddyfod a chymeryd eu gwarogaeth, ac a oedd ganddynt rhyw gwyn neu gam yn ei erbyn. A gyrodd Geraint genadau at wyr Cernyw i ofyn iddynt hyny; a dywedasant hwythau nad oedd ond cyflawnder o lawenydd a gogoniant gan

bawb ohonynt hwy am ei ddyfod i dderbyn eu gwarogaeth. Ac efe a gymerth warogaeth pawb oedd yno; ac yno y buant yn nghyd y drydedd nos. Dranoeth, gwyr Arthur a chwenychent fyned ymaith. 'Rhy fuan yw i chwi fyned ymaith eto,' eb efe, 'aroswch hyd oni chymeraf warogaeth fy ngoreu-gwyr a fynant ddyfod ataf i hyny.' A hwy a arosasant nes y gwnaeth efe hyny. Yna hwy a gychwynasant tua Llys Arthur; a Geraint ac Enid a aethant i'w hebrwng hyd yn Dighanwy¹, lle y gwahanasant. Ac Ondyaw mab duc Bwrgwin (*Burgundy*) a ddywedodd wrth Geraint, 'Cerdda eithafoedd dy gyfoeth yn nghyntaf, ac edrych yn llwyrgraff ar ol terfynau dy gyfoeth; ac os daw gofid a gorthrwm arnat, danfon at dy gydymdeithion.' 'Duw a dalo iti,' eb efe, 'a minau a wnaf hyny.' A Geraint a gerddodd eithafoedd ei gyfoeth, a gwyr cyfarwydd o oreugwyr ei gyfoeth gydag ef; a'r llinell bellaf a ddangoswyd iddo ynddynt a gadwodd efe.

Ac fel y gwnai yn Llys Arthur, efe eto a gyrchai y twrnameint, a daeth, i adnabod y gwyr dewraf a chadarnaf, nes ydoedd mor glodfawr yno ac y buasai mewn manau craill cyn hyny; ac hyd oni chyfoethogodd ef ei lys, a'i gydymdeithion, a'i wyrda, hefo'r meirch goreu, a'r arfau goreu, a'r aurdlysau arbenicaf a goreu; ac ni orphwysodd hyd nes yr chedodd ei glod dros wyneb y deyrnas. A phan wybu efe hyny, efe a ddechreuodd garu esmwythder ac ysgafurwydd, gan nad oedd neb gwerth ganddo fyned yn ei erbyn. Ac aros yn ei lys a wnaï yn wastadol, yn caru ei wraig ac yn ymhyfrydu mewn cerddau a dyddanwch. Ac felly y cartrefodd efe dalm o amser. Ymhoffai mewn llonyddwch, ymneillduai i ystafell y wraig, ac nid oedd hoff ganddo ddim ond hyny; nes y collodd serch ei bendefigion, a phob pleser mewn hela a difyrion eraill; ac hyd nes oedd calonau holl deulu y llys wedi ymbellhau oddiwrtho, a hwythau yn grwgnach ac yn ei oganu, ac yn edliw ei fod yn esgeuluso eu cymdeithas hwy cyn llwyred a hyny o gariad gwraig. A'r cwynion hyn a ddaethant hyd at Erbin, ac efe a'u dywedodd i Enid, gan ofyn iddi os lyhi oedd yn peri hyny i Geraint, ac yn ei anog i ymadael â'i lwyth ac â'i bobl. 'Nage, myn fy nghyffes i Dduw,' ebe hi, 'ac nid oes dim gasach genyf i na hyny.' Ac ni wyddai hi beth a wnaï, gan nad oedd yn hawdd ganddi addef hyuy wrth Geraint; nid oedd hawdd ganddi ychwaith wrando yr hyn a glywai heb ei rybuddio. A gofidus a thrist iawn ydoedd.

Ac un bore o haf, yr oeddynt yn eu gwely, ac yntau wrth yr erchwyn, ac Enid oedd heb gysgu. Gwydr oedd ar yr ystafell, a'r haul yn tywynu ar y gwely; a'r dillad wedi llithro oddiar ei ddwyfron ef a'i ddwyfraich, ac yntau

¹ *Dighanwy*.—Dichon mai Trefynuwy (*Monmouth*) a feddylir.

yn cysgu. A hi a edrychodd ard egwch rhyfeddol yr olwg a welai arno, ac a ddywedodd, 'Gwae fi! os o'm hachos i y mae y breichiau a'r ddwyfron hyn yn colli y clod a'r gogoniant a berthynai iddynt.' A hi a ollyngodd ei dagrau yn hidl, y rhai a ddisgynasant ar ei ddwyfron. A'r dagrau a dywalltodd, a'r geiriau lefarodd, a'i deffroisant ef; a meddwl arall a'i cyffrodd, sef y tybiai mai nid am dano ef yr ydoedd yn son pan y dywedasai hyny, ond fod ei serch wedi ei ddodi ar rhyw wr arall, a'i bod yn dymuno cymdeithas un arall yn hytrach na'r eiddo ef. Ac yr oedd ei feddwl wedi ei gyffroi yn fawr; ac efe a alwodd ei ysgwier ato, ac a ddywedodd wrtho, 'Pâr yn gyflym gyweirio fy march a'm harfau, ac eu bod yn barod. A chyfod dithau,' eb efe wrth Enid, 'a gwisg am danat, a phâr gyweirio dy farch, a gwisg y wisg waethaf sydd genyt ar dy helw wrth farchogaeth; a mefi i mi os dychweli di yma nes gwybod a gollais i fy nerth cyn llwyred ag y dywedi di. Ac os collais, hawdd fydd i ti geisio cymdeithas yr hwn y meddyllet am dano.' A hi a gyfododd ac a wisgodd wisg esgeulusedig am dani. 'Ni wn i, arglwydd, 'ebe hi, 'pa beth yw dy feddwl di.' 'Ni chai di wybod yr awrhon,' ebe yntau.

Yna Geraint a ddaeth i ymweled âg Erbin. 'Ha! wrda,' eb efe, 'yr wyf i yn myned ar neges, ac nis gwn pa bryd y deuaif drachefn, a gofala di am dy gyfoeth hyd oni ddychwelwyf.' 'Mi a wnaf,' eb efe, 'rhyfedd genyf mor ddisyfyd yr wyt yn myned. Pwy sydd yn myned gyda thi, gan nad iawn i wr fel tydi deithio tir Lloegr yn unig?' 'Ni ddaw gyda mi,' ebe yntau, 'ond un dyn¹ arall.' 'Duw a'th gyfarwyddo, fy mab,' ebe Erbin, 'a llawer dyn a ymuno â thi yn Lloegr.' A Geraint a ddaeth i'r lle yr oedd y march; ac a'i cafodd yn gyflawn o arfau trymion, estronol, gloywon. Ac efe a barodd i Enid esgyn ar ei march, a cherdded o'r blaen, a chymeryd rhagor² mawr. 'A pha beth bynag a weli neu a glywi am danaf i,' eb efe, 'nac ymchwel di yn ol. Ac oni siaradaf i, na siarad dithau.' A hwy a gerddasant rhagddynt. Ac nid y ffordd difyras, lle yr oedd mwyaf o deithio arni, a barodd ef iddi ei cherdded, eithr y ffordd ddiffeithiaf, a thebycaf fod lladron ynnddi, a herwyr (*footpads*), a bwystfilod gwenwynig. A hwy a ddaethant i'r brif-ffordd, ac a'i canlynasant, a choedwig fawr a welent, a thua'r goedwig y daethant. Ac yn dyfod allan o'r coed gwelent bedwar marchog arfog, y rhai a edrychasant arnynt, ac un o honynt a ddywedodd, 'Dyma le da ini gymeryd y ddau farch acw, a'r arfau, a'r wraig hefyd; a hyny a gawn yn ddidrafferth er yr un llibin marchog pendrwm ac

¹ *Dyn*.—Ni ddarfyddodd yr arferiad yn mysg llenorion Cymreig o alw *dyn* ar y ddau ryw ond prin gyda'r ganrif ddiweddaf. Yr oedd Lewis Morris a Goronwy Owen yn ei arfer, ac hyd yn nod Dafydd Ddu Eryri yn mbell yn y ganrif bresenol.

² *Rhagor*.—Arferir y gair hwn yn yr ystyr sydd iddo yma mewn llawer parth o'r wlad eto.

athrist acw.' Ac Enid a glybu yr ymddyddan hwnw, ac ni wyddai beth a wnai rhag ofn Geraint—ai dywedyd ai teui. 'Dial Duw arnaf,' ebe hi, 'onid dewisach genyf fy angau o'i law ef nag o law neb arall; a phe lladdai efe fi, mi a'i dywedaf yn hytrach nag edrych ar ei ddiolfryd.' Ac aros am Geraint a wnaeth, hyd nes daeth yn agos iddi. 'Arglwydd,' ebe hi, 'a glywi di ciriau y gwyr hyn am danat.' Yntau a ddyrchafodd ei wyneb, ac a edrychodd yn lliidiog ami. 'Nid oedd raid i ti,' ebe efe, 'ond cadw y gorchymyn a roddais i ti, sef teui. Cynwynas a fyddai genyf i ti dewi, ac nid fy rhybuddio; a chan y myni weled fy angau i a'm dyfetha gan y gwyr acw, nid oes imi neb a'm cysuro.' Ar hyny, un ohonynt a ostyngodd ei waewffon ac a ymosododd ar Geraint, yntau a'i herbyniodd ef—nid fel gwr llesg. Ysgodd yr ergyd, a tharawodd y marchog ar dewder ei darian, oni holltodd y darian, y torodd yr arfwisg, ac onid oedd llawer o'r paladr yn ei gnawd, ac yntau hyd gwaewffon Geraint tros bedrain ei farch i'r llawr. Ac yna yr ail farchog a ymosododd arno yn lliidiog, am ladd ei gydymaith; ac hefo un ergyd efe a fwriodd hwnw, ac a'i lladdodd fel y llall. A'r trydydd a ymosododd arno, ac felly y lladdwyd hwnw, ac felly y lladdwyd y pedwerydd. Trist a gofidus oedd y forwyn wrth edrych ar hyn. A Geraint a ddisgynodd ac a ddiogsgodd arfwisgoedd y gwyr lladdedig, ac a'u dododd yn y cyfrwyau, ac a gylmodd ffrwynau y meirch. Yna esgynodd ar ei farch. 'Dyma yr hyn a wnei di,' eb efe, 'cymer y pedwar march hyn, a gyr o'th flaen fel y perais iti gyneu, ac na ddywed yr un gair wrthyf i oni ddywedwyf i yn nghyntaf wrthyf ti. Fy nghyffes i Dduw,' eb efe, 'oni wnei di hyny, ni byddi di ddiboen.' 'Mi a wna dy gynghor di, arglwydd, yn ol fy ngallu,' ebe hi. A hwy a gerddasant rhagddynt i goed; ac wedi gadael y coed, daethant i wastatir mawr, ac yn nghanol y gwastatir yr oedd coed byrion, pendew, dyrys. Ac wrth y coed hyny, gwelent dri marchog yn dyfod atynt; a'u meirch a hwythau wedi eu haifwisgo yn gyflawn hyd y llawr. A'r forwyn a edrychodd yn graff arnynt; a phan ddaethant yn agos, hi a'i clywai yn ymddyddan, 'Dyma ddigwyddiad da ini, yn ddilafur—pedwar march a phedair o arfwisgoedd; ac er y marchog llipa acw, ni a'u cawn yn rhad, a'r forwyn hefyd gyda hwynt.' 'Gwir yw hyny,' ebe hi wrthi ei hun, 'canys blin yw fy ngwr wedi bod yn ymladd hefo'r marchogion gyneu; ond dial Duw arnaf onis rhybuddiaf ef.' A hi arosodd am Geraint nes y daeth yn agos iddi. 'Arglwydd,' ebe hi, 'oni chlywi di ymddyddan y gwyr acw am danat?' 'Beth yw hyny?' eb efe. 'Dywedyd rhyngddynt eu hunain y maent y cant hyn o yspail yn rhad.' 'Rhyngof i a Duw,' eb efe, 'trymach genyf yw nad wyt ti yn gwneud yn ol fy nghynghor na'u bygythion hwynt.' 'Arglwydd,' ebe hi, 'ofn iddynt dy gael yn ddarwybod sydd arnaf i.' 'Taw bellach,' eb efe, 'nid wyf yn gofyn ond hyny o gymwynas genyt.' Yna

gostwng ei waewffon a wnaeth un o'r marchogion a rhuthro ar Geraint, a rhoddi iddo ergyd effeithiol debygai ef; ond Geraint a gymerth yr ergyd yn esgeulus, ac a'i trodd heibio, ac a darawodd y marchog yn ei berfedd; a chan hyrddiad y gwr a'r march, ni thyciodd nifer ei arfau nes oedd pen a llawer o lafn y waewffon allan trwyddo, ac yntau hyd braich a gwaewffon tros bedrain ei farch ar lawr. Yna y ddau farchog arall a ddaethant bob yn ail, ac nid gwell fu eu tynged hwythau na'r llall. A'r forwyn oedd yn sefyll yn ymyl ac yn edrych arnynt; ac ar y naill law, pryderus ydoedd rhag ofn yr archollid Geraint; ac ar y llaw arall, llawen wrth ei weled yn gorfod arnynt. Yna Geraint a ddisgynodd ac a rwymodd y tair arfwisg yn y tri chyfrwy, ac a ffrwynglymodd y meirch yn nghyd, onid oedd yno saith march i gyd ganddo. Ac efe a esgynodd ar ei farch ei hun, ac a orchymynodd i'r forwyn yru y meirch o'i blaen. 'Ac ni waeth i mi dewi,' eb efe, 'na dywedyd wrthyt, gan na wnai yn ol fy nghyngor.' 'Gwnaf arglwydd,' ebe hi, 'hyd y gallwyf; eithr ni allaf gelu rhagot y geiriau bygythiol a chwerwon a glywyf am danat gan giwdodau estronol fel y rhai yna sydd yn cerdded y diffaethwch.' 'Rhyngof i a Duw,' eb efe, 'yr unig gymwynas a ofynaf genyt ydyw bod yn ddystaw. A thaw bellach.' 'Mi a wnaif, arglwydd,' ebe hi, 'hyd y gallwyf.' A'r forwyn a gerddodd rhyngthi â'r meirch oedd o'i blaen; a hi a gadwodd y rhagor; ac o'r prysg-goed crybwylledig, tir uchel, agored, gwastadlwys, hirfaith, a gerddasant. Ac yn mhell oddiwrthynt, gwelent goed; ac oddieithr yr ymyl nesaf atynt, ni welent nac ymyl nac eithaf i'r coed hyuy. A thua'r coed y daethant, ac yn dyfod o'r coed hwy a welent bum' marchog chwenychgar, cadarnfurf, ar gadfeirch cadarn dew, esgrynbraff, uchelwaed, ffroenfalch, a digonedd o arfau am y gwyr a'u meirch. A phan y daethant yn agos, Enid a'u clybu yn ymddyddan, 'Wele! dyma rodd dda yn rhad a dilafur; yr holl feirch hyn, a'r arfau, a'r wraig a gawn hefyd, gan nas gall y marchog llibindrwm, athrist, acw ein lluddias.'

A gofidio'n fawr a wnaeth y forwyn wrth glywed yr ymadroddion hyn, gan nas gwyddai pa beth a wnai; ac yn y diwedd, hi a benderfynodd rybuddio Geraint. 'Arglwydd,' ebe hi, 'pe clywsit ti siarad y marchogion acw fel y clywais i, mwy fyddai dy ofal nag ydyw.' Glas chwerthin yn ddigofus a chwerw a wnaeth yntau, a dywedyd, 'Mi a'th glywaf yn tori pob gorchymyn a roddaf iti. Ac efallai y bydd yn edifar genyt ti hyuy eto.' Ac yn y lle wele y gwyr yn cyfarfod â hwynt; a Geraint a orfu ar y pump yn llwyddianus a hwylus. A'r pum' arfau a roddes efe yn y pum' cyfiwy, a ffrwynglymu y deuddeg march yn nghyd, a'u doddi yn ngofal Enid. 'Ni wn i,' eb efe, 'pa dda ydyw i mi dy orchymyn di; ond mi a'th orchymynaf uwwaith eto, gau roddi iti ffraint rhybudd.' A cherdded rhagddi tua'r coed a wnaeth y forwyn, gan gadw y rhagor, fel yr

erchis Geraint; ac yr oedd ef mor drallodus ag y caniatu ei lid iddo wrth wled morwyn cystal a hi mewn cymaint trafferth hefo'r meirch. Ac i'r goedwig y daethant, ac yr oedd yn fawr a dwfn, a'r nos a ddaeth arnynt yn y coed. 'Ha forwyn,' eb efe, 'nis gallaf i fyned yn mhellach.' 'Ie,' arglwydd,' ebe hi, 'a fynych di, ni a'i gwnawn.' 'Goreu yw i ni,' eb efe, 'fyddai troi i'r coed i orphwys, ac aros y dydd i fyned yn mhellach.' 'Hyny a wnawn yn llawen,' ebe hi; a hyny a wnaethant. Yntau a ddaeth oddiar ei farch, ac a'i disgynodd hithau i lawr. 'Ni allaf i er dim,' eb efe, 'beidio a chysgu; a gwylia dithau y meirch, ac na chwsg.' 'Mi a wnaaf, arglwydd,' ebe hi; ac efe a gysgodd ar hyd y nos, yr hon nid oedd yn hir yr amser hwnw. A phan welodd hi wawrddydd yn goleuo, hi a edrychodd a oedd efe yn deffro; ac ar hyny, yntau a ddeffrodd. 'Arglwydd,' ebe hi, 'mi a fynaswn dy ddiuno er's meityn.' Tewi a wnaeth yntau, o flinder ati, am na archasai iddi siarad. Ac wedi cyfodi, efe a ddywedodd wrthi, 'Cymer y meirch, a cherdda rhagot, a chadw o'r blaen fel y cedwaist ddoe.' Ac yn gynar y dydd, hwy a adawsant y coed, ac a ddaethant i faestir noeth, a gweirgloddiau oedd o bob tu iddynt, a phladurwyr yn lladd y gweirgloddiau. Ac yn mlaen y daethant at afon, a phlygodd y meirch i yfed o'r afon. O'r afon dringasant riu uchel, lle y cyfarfu â hwynt hoglanc main, a thywel am ei wddf, a rhyw swm yn y tywel na wyddent hwy beth ydoedd. A phiser glas bychan yn ei law, a phiol ar wyneb y piser. A'r gwas a gyfarchodd well i Geraint. 'Duw a roddo dda iti,' ebe Geraint, 'ac o ba le y deui di?' 'Mi a ddeuaf,' ebe yntau, 'o'r ddinas sydd yna o'th flaen.' 'Arglwydd, ai drwg genyt i minau ofyn o ba le y deui dithau?' 'Nid drwg,' ebe yntau, 'drwy y coed acw.' 'Nid heddyw y daethost ti drwy y coed,' ebe'r llanc. 'Nage,' ebe yntau, 'yn y coed y bu'm neithiwr.' 'Mi a debygaf,' ebe'r llanc, 'na fu da dy gyflwr yno neithiwr, ac na chefaist na bwyd na diod.' 'Naddo, rhyngof i a Duw,' ebe yntau. 'A wnei di fy nghynghor i,' ebe'r llanc, 'cymeryd genyf i dy giniaw?' 'Pa fath giniaw sydd genyt?' ebe yntau. 'Boreufwyd ydyw,' ebe'r llanc, 'i'r pladurwyr acw; nid angen na bara, a chig, a gwin. Ac os myni di, wrda, ni chant hwy ddim.' 'Mynaf,' eb efe, 'a Duw a dalo iti.'

A Geraint a ddisgynodd, a'r llanc a helpodd y forwyn i lawr. Ac ymolchi a wnaethant, a chymeryd eu ciniaw; a'r gwas a dafellodd y bara, ac a roddes ddiod iddynt, ac a'i gwasanaethai o gwbl. Ac wedi iddynt ddarfod hyny, y gwas a gyfododd ac a ddywedodd wrth Geraint. 'Trwy dy genad, arglwydd, mi a âf i gyrechu bwyd i'r pladurwyr.' 'Dos i'r dref,' ebe Geraint, 'yn gyntaf, a chymer letty i mi yn y lle goreu a wyddost, a'r lle helaethaf i'r meirch; a chymer dithau yr un a fynot o'r meirch, ac aifau gydag ef, yn dâl am dy wasanaeth a'th anrheg.' 'Duw a dalo iti, arglwydd,' ebe'r llanc, 'digon a

fyddai hyny yn dâl am wasanaeth llawer mwy na'r un a wnaethum i ti.' Ac aeth y llanc i'r dref, ac a gymerth y lletty goreu ac esmwythaf y gwyddai yn y dref am dano. Wedi hyny, efe a aeth i'r llys, a'i farch a'i arfau ganddo; ac a ddaeth i'r lle yr oedd yr Iarll, ac a ddywedodd iddo yr holl hanes. 'A myfi a âf, arglwydd, i gyfarfod y gwr ieuanc, i ddywedyd wrtho am ei letty.' 'Dos dithau,' eb efe, 'ac efe a gaiff groesaw yma, os myn, yn llawen.' A'r gwas a ddaeth i gyfarfod Geraint, ac a ddywedodd wrtho y cai groesaw a llaweuidd gan yr Iarll yn ei lys ei hun. A Geraint ni fynai hyny, eithr a ddcwisai fyned i'w letty ei hun. Ac efe a gafodd ystafell esmwyth, a digon o wellt a dillad ynddi; a lle eang esmwyth a gafodd ei feirch, a'r gwas a beris roddi digonedd o fwyd iddynt. Ac wedi ymddiosg ohonynt, Geraint a ddywedodd wrth Enid, 'Dos di i'r tu atall i'r ystafell, ac na thyred i'r ochr hon, a galw atat wraig y ty os myni.' 'Mi a wnaf, arglwydd,' ebe hi, 'fel y dywedi di.' Ar hyny daeth gwr y ty at Geraint, ac a'i croesawodd. 'Ha! unben,' eb efe, 'a fwyteaist ti dy giniaw?' 'Do,' eb efe. Yna y dywed y gwas wrtho, 'A fynni di ddiod neu ddim arall cyn dy fyned i ymweled â'r Iarll?' 'Mynaf, yn wir,' ebe yntau. Yna yr aeth y gwas i'r dref, ac a ddaeth a diod iddynt, ac yfed a wnaethant. 'Nis gallaf i beidio cysgu,' ebe Geraint. 'Ie,' ebe'r gwas, 'tra byddi di yn cysgu minau a âf at yr Iarll.' 'Dos yn llawen,' ebe yntau, 'a thyred ynia drachefn pan archaf i ti.' A Geraint a gysgodd, a chysgu a wnaeth Enid.

A'r gwas a ddaeth i'r lle yr oedd yr Iarll; a'r Iarll a ofynodd iddo pa le yr oedd lletty y marchog; yntau a ddywedodd, 'Rhaid i mi fyned i wasanaethu arno yu yr hwyr.' 'Dos,' eb efe, 'ac anerch fi ato, a dywed y deuaif i ymweled âg ef yn yr hwyr.' 'Mi a wnaf,' ebe'r gwas. A'r gwas a ddaeth pan oedd yn amser iddynt ddeffroi. A chyfodi a wnaethant, a cherdded allan. A phan fu amser iddynt gymeryd eu bwyd, hwy a'u cymerasant, a'r gwas yn gwasanaethu arnynt. A Geraint a ofynodd i wr y ty os oedd ganddo gyfeillion y dymunai eu gwahodd atynt. 'Oes,' ebe yntau. 'Dwg hwynt yma,' eb efe, 'i gael croesaw ar fy nghost i o'r hyn goreu a geir ar werth yn y dref.'

A chyfeillion goreu gwr y ty a ddyg efe yno i gymeryd croesaw ar gost Geraint. Ar hyny, wele yr Iarll yn dyfod i ymweled â Geraint, a'i ddeuddeg marchog urddawl gydag ef. A Geraint a gyfododd i'w groesawu. 'Duw a roddo dda iti,' ebe'r Iarll. Ac cistedd a wnaeth pawb yn ol graddau eu hanrhydedd; ac ymddyddan a wnaeth yr Iarll â Geraint, a gofyn iddo pa ryw gerdded oedd arno. 'Nid oes genyf i,' eb efe, 'unrhyw amcan ond gweled y byd, a gwneud rhyw negesau a fo da genyf.' Yna yr Iarll a cdrychodd yn syth ac yn graff ar Enid; a diau oedd ganddo na welsai erioed forwyn decach na phrydferthach, ac efe a roddes ei fryd a'i feddwl arni, ac a ofynodd i Geraint,

'A gaf i genyt ti genad i fyned at y forwyn acw i ymddyddan â hi, gan y gwelaf ei bod hi wedi ei didoli oddiwrthyt?' 'Cei yn llawen,' ebe Geraint. Ac efe a ddaeth i'r lle yr oedd Enid, ac a ddywedodd, 'Ha! forwyn, nid difyr i ti ydyw y cerdded hwn gyda'r gwr acw.' 'Nid annifyr genyf i gerdded y ffordd a gerddo yntau,' ebe hi. 'Nid oes genyt,' ebe yntau, 'na gweision na morwynion i'th wasanaethu.' 'Ie,' ebe hithau, 'gwell yw genyf i ganlyn y gwr acw na phe cawn weision a morwynion.' 'Mi a roddaf gynghor da i ti,' ebe yntau, 'mi a roddaf fy iarllaeth yn feddiant i ti, a thrig gyda mi.' 'Na fynaf, rhyngof i a Duw,' ebe hithau, 'â'r gwr acw yr ymgredais i gyntaf erioed, ac a anwadaf i oddiwrtho!' 'Yr wyt ar fai,' ebe yntau, 'os lladdaf i y gwr acw, mi a'th gaf hyd y mynwyf, ac wedi hyny mi a'th droaf ymaith. Ond os o'th fodd y gwnei dithau a ofynaf, cysondeb tragywydd a fydd rhyngom tra y byddom byw.' Hithau a feddylodd am yr hyn a ddywedai ef, ac wedi meddwl, hi a benderfynodd roddi cefnogaeth iddo yn ei ryfyg. 'Dyma fyddai oreu i ti, unben,' ebe hi, 'rhag iddynt fy nghyhuddo i o anffyddlondeb: tyred yma yforu, a chymer fi ymaith fel pe na wyddwn i ddim am hyny.' 'Minau a wna hyny,' eb efe; ac efe a gyfododd ac a aeth ymaith ef a'i wyr. Ac ni ddywedodd hi ddim wrth Geraint o ymddyddan y gwr â hi, rhag peri gofal iddo ac aflonyddwch.

Ac yn yr amser, hwy a aethant i gysgu. Ac yn nechreu y nos, cysgu ychydig a wnaeth hi; ac am haner nos hi a ddeffrodd, ac a roddes arfau Geraint yn nghyd fel y byddent yn barod i'w gwisgo. Ac yn ofnus a chrynedig, hi a ddaeth i myl gwely Geraint, ac a ddywedodd yn dawel ac yn araf wrtho, 'Arglwydd, deffro a gwisg am danat. Dyma ymddyddan yr Iarll â mi, arglwydd, a'i feddwl am danat,' a hi a ddywedodd wrth Geraint yr holl ymddyddan a fuasai rhyngddi â'r Iarll. Ac er mor lidiog wrthi ydoedd, efe a gymerth ei rybuddio, ac a wisgodd am dano; a hi a oleuasai ganwyll fel y gallasai weled i ymwisgo. 'Gad yna y ganwyll, a phar i wr y ty ddyfod yma.' Hithau a aeth, a gwr y ty a ddaeth ato. A Geraint a ofynodd iddo, 'A wyddost ti amcan beth yw fy nyled i ti?' 'Ychydig, debygaf i, wrda,' eb efe, 'sydd o ddyled arnat i mi.' 'Beth bynag yw'r ddyled,' ebe Geraint, 'cymer yr un-ar-ddeg march a'r arfau hyn yn ei le.' 'Duw a dalo iti, arglwydd,' eb efe, 'ond ni threuliais i arnat ti werth un o'r arfau.' 'Pa waeth,' ebe Geraint, 'ti a fyddi gyfoethocach o gymaint a hyny. Ha! wr, a ddeui di i'm cyfarwyddo allan o'r dref?' 'Deuaf, yn llawen,' ebe yntau, 'a pha ffordd yr wyt ti yn bwriadu myned?' 'Ffordd wahanol i'r un y daethum i'r dref y dymunwn fyned.' A gwr y lletty a'i hebryngodd ef gan belled ag y mynai. Yna Geraint a barodd i'r forwyn gymeryd y rhagor o'i flaen; a hithau a'i cymerth, ac a aeth rhagddi.

A gwr y ty a ddychwelodd adref; a chydag iddo gyrhaedd y ty, dyma y

twrw mwyaf a glywsai erioed yn dyfod am ben y ty. A phan edrychodd allan, efe a welai bedwar ugain marchog yn llawn arfog o amgylch y ty. a'r Iarll Dwrm yn eu harwain. 'Pa le y mae'r marchog sydd yma?' ebe'r Iarll. 'Myn dy law di,' ebe'r gwr, 'efe a aeth oddiyma er's meityn.' 'Paham, filain,' eb efe, 'y gadewaist iddo fyned heb fynegi i mi?' 'Arglwydd,' ebe yntau, 'ni orchymynaist di hyny; onide, nis gadawswn iddo.' 'Pa ffordd, debygi di, yr aeth ef?' 'Nis gwn,' ebe yntau, 'ond iddo gymeryd yr heol fawr.' Yna troi penau eu meirch a wnaethant hwythau i'r heol fawr, a gweled a chanlyn ol traed y meirch nes y daethant i'r brif-ffordd. A phan welodd y forwyn oleuni dydd, hi a edrychodd yn ol ac a welai darth a niwl mawr yn nesu tuag atynt. A phryderus ydoedd am hyny, gan dybied fod yr Iarll a'i lu yn dyfod ar eu hol. A hi a welai farchog yn ymddangos o'r niwl. 'Myn fy nghred,' ebe hi, 'pe lladdai ef fyfi, gwell yw genyf fy angau o'i law ef, na gweled ei ladd ef heb ei rybuddio. 'Arglwydd,' ebe hi, 'oni weli di y gwr acw yn dy ymlid, a llawer o wyr eraill gydag ef?' 'Gwelaf,' ebe ef, 'ac er amled y perais iti dewi, ni thewi di.' Yna efe a droes ar y marchog; ac yn yr ymosodiad cyntaf, efe a'i bwriodd i'r llawr o tan draed ei farch. A thra parhaodd yr un o'r pedwar ugain marchog, efe a fwriodd bob un ohonynt i'r llawr ar yr ymosodiad cyntaf. Ac o oreu i oreu y deuent ato oddi-eithr yr Iarll; ac yn ddiweddfaf oll y daeth yr Iarll ato. A thori gwaewffon a wnaethant, a thori yr ail. Yna Geraint a droes arno, ac a'i tarawodd â'i waewffon yn nhewder ei darian, nes yr holltodd y darian, ac y torodd yr holl arfau ar gyfer yr ergyd, ac nes oedd yntau tros bedrain ei farch i'r llawr, ac mewn perygl am ei fywyd. A Geraint a neshodd ato, a chan dwrf traed ei farch, yr Iarll a ddadlewygodd. 'Arglwydd,' eb efe, 'dyro dy nawdd.' A Geraint a roes nawdd iddo. A chan mor galed oedd y ddaear lle y syrthiasant, a thosted yr ergydion a gawsant, ni ddiangodd yr un o'r gwyr heb gwymp briwedig, chwerwdost, ac angeuol gan Geraint.

A Geraint a gerddodd rhagddo ar y brif-ffordd yr oedd arni; a'r forwyn yn cadw ei rhagor. Ac yn agos iddynt, hwy a welent y dyffryn tecaf a welsai neb erioed, ac afon fawr yn y dyffryn, a phont a welent ar yr afon, a'r brif-ffordd oedd yn myned dros y bont. Ac uwchlaw y bont, a thu draw i'r afon, gwelent dref gastellog decaf a welsai neb erioed. Ac wrth neshau at y bont, Geraint a welai wr yn dyfod ato trwy fyrgoed bychain a thewion, ar farch mawr, uchel, ymdaithwastad a hywedfaleh. 'Ha! farchog,' ebe Geraint, 'o ba le y deui di?' 'Mi a ddeuaf o'r dyffryn isod,' ebe yntau. 'Ha! wr,' ebe Geraint, 'a ddywedi di i mi pwy biau y dyffryn teg hwn a'r dref gastellog acw?' 'Dywedaf yn llawen,' ebe yntau, 'Gwiffert Petit y gelwir ef gan y Ffrancod, a'r Brenin Bychan gan y Cymry.' 'I'r bont acw yr af i,' ebe Geraint, 'ac i'r brif-ffordd o dan y dref.'

'Na ddos,' ebe'r marchog, 'ar ei dir ef y tu draw i'r bont; canys y mae'n rheol ganddo na ddaw marchog ar ei dir os na fyn ymladd âg ef.' 'Rhyngof i a Duw,' ebe Geraint, 'mi a gerddaf fy ffordd fy hun er hyny.' 'Tebycaf yw genyf i,' ebe'r marchog. 'os felly y gwnei, y cai gywilydd a gwarth yn dâl am dy ryfyg.' A Geraint a gerddodd y ffordd y bwriadai cyn hyny, ac nid y ffordd oedd yn arwain i'r dref o'r bont a gerddodd, eithr y ffordd oedd yn arwain i dir caled, garw, uchel ac amlwg. Ac fel yr oedd ef yn cerdded felly, gwelai farchog yn dyfod ar ei ol ar gadfarch cadarn dew, balch ei gerddediad, carnlydan, bron-eang, ac ni welsai erioed wr llai nag ef ar farch. A chyflawnder o arfau oedd ar ei farch ac yntau. Ac wedi goddiweddyd Geraint, efa ddywedodd wrtho, 'Dywed unben, ai mewn anwybodaeth yute o ryfyg y ceisi di ddwyn fy mraint oddiarnaf a thori fy rheol?' 'Ni wyddwn i,' ebe Geraint, 'fod y ffordd hon yn gauedig i neb.' 'Gwyddet,' ebe yntau, 'a thyred gyda mi i'r llys i wneuthur iawn i mi.' 'Na ddeuaf, myn fy nghred,' ebe Geraint, 'nid awn i lys dy arglwydd, os nad Arthur yw dy arglwydd.' 'Myn llaw Arthur,' eb efe, 'mi a fynaf iawn genyt, neu fy ngorchfygu.'

Ac yn y fan a'r lle ymladd a wnaethant. Ac yswain iddo a ddaeth i'w wasanaethu ef hefo'r gwaewffyn fel y torai hwynt. A dyrnodiau celyd, tost, a roddai y naill i'r llall, nes y collodd y tarianau eu holl liw.¹ Ac annheg oedd i Geraint ymladd âg ef gan mor fychan ydoedd, ac mor anhawdd cael craff arno, a chaleted y dyrnodiau a roddai yntau. Ac ni ddiffygiasant hwy er hyny, nes y dygwyd y meirch ar eu gliniau; ac yu y diwedd, Geraint a'i bwriodd ef ar ei ben i'r llawr. Yna ymfustio a wnaethant ar eu traed, a dyrnodiau cyflym, tost-ddrud, cadarnchwerw, a roddai y naill i'r llall, nes tyllu eu helmau, a malurio eu paeledau (*skullcaps*) a chwilfriwio eu harfau, ac nes oedd eu llygaid yn colli eu goleuni gan chwys a gwaed. Ac o'r diwedd, Geraint a lidiodd, ac a alwodd ei holl nerth ato, ac a ddyrchafodd ei gleddyf yn gyflym, chwyrn, a digotus, ac a'i tarawodd ar ei ben ddyrmod tost, angenol, llym-wenwynig, garw, chwerw, nes y torodd holl arfau y pen, a'r croen, a'r cig, ac onid archollwyd yr asgwrn, ac hyd nes oedd cleddyf y Brenin Bychan yn mhen eithaf y maes oddiwrtho. Ac yna efe a ddeisyfodd, er Duw, am nawdd Geraint a'i drugaredd. 'Ti a gei nawdd,' ebe Geraint, 'er na buost na theg na moesgar i mi; ond rhaid i ti fod yn bleidiwr i mi, a pheidio dyfod i'm herbyn eilwaith; a dyfod i'm cynorthwyo, os clywi fod taro arnaf.' 'Mi a wnaaf hyny'n llawen,' eb efe; a rhoddes ei lw ar hyny. 'Tithau, arglwydd, a ddeui di gyda mi i'r llys acw. i fwrw dy ludded

¹ *Lliwio Tarianau.*—Yr oedd yn arferiad gan Farchogion Urddol liwio eu tarianau, a doddi arnynt luniau gwahanol greaduriaid ac adar, a'u goreuro yn gywraiu ac ysplenydd. A dygai ambell un ddarlun o'i gariadferch ar wyneb ei darian.

a'th flinder oddiarnat. 'Na ddeuaf, rhyngof i a Duw,' eb efe.

Yna Gwiffert Petit a sylwodd ar Enid, a gofidus oedd ganddo weled un cyn foneddigeiddied a hi yn y fath drallod. Ac efe a ddywedodd wrth Geraint, 'Arglwyd d yr wyt ar fai na chymerit ychydig orphwys ac esmwythder; canys, os cyfarfyddi â chaledi yn y cyflwr yma, ni bydd yn hawdd i ti ei orfod.' Eithr Geraint ni fynai ond cerdded rhagddo, ac a esgynodd ar ei farch yn boenus a gwaedlyd. a'r forwyn yn cadw y rhagor o'i flaen.

A hwy a gerddasant tua choed a welent heb fod yn nepell oddiwrthynt; a'r gwres oedd yn fawr, ac arfwig Geraint, oherwydd y chwys a'r gwaed, oedd yn glynu wrth ei gnawd. Ac wedi dyfod i'r coed, efe a safodd o dan bren er gochel y gwres, a mwy poenus oedd ei ddoluriau yn awr na phan y cafodd hwynt. A'r forwyn a safai o tan bren arall. Ac ar hyny, hwy a glywent udgryn a chynhwrf; sef oedd hyny, Arthur a'i lu wedi dyfod i lawr i'r coed. A phan oedd ef yn meddwl pa ffordd yr elai er eu gochel hwynt, canfuwyd ef gan bedestyr (*pedestrian*), a gwas y Distain (*steward*) ydoedd. Ac efe a ddaeth at y Distain, ac a ddywedodd wrtho iddo weled y cyfryw ddyn ag a welsai yn y coed. Yna'r Distain a barodd gyfrwyo ei farch, ac a gymerodd ei waewffon a'i darian, ac a ddaeth i'r fan yr oedd Geraint. 'Ha! farchog,' eb efe, 'beth a wnei di yma?' 'Setyll o dan y pren oer,' ebe yntau, 'er gochel y brwdaniaeth a'r gwres.' 'Beth yw dyben dy daith, a phwy wyt ti?' 'Gweled y byd, a myned y ffordd y mynwyf.' 'Ie,' ebe Cai, 'tyred gyda mi i ymweled âg Arthur, yr hwn sydd yn agos yma.' 'Na ddeuaf, rhyngof i a Duw,' ebe yntau Geraint. 'Rhaid iti ddyfod,' ebe Cai. A Geraint a adwaenai Cai, er na adwaenai Cai mo Geraint. A Chai a ymosododd arno goreu y gallai ef. A Geraint a ddigiodd, ac a'i tarawodd â chlethr ei waewffon, ond ni fynai wneuthur dim gwaeth iddo na hyny.

A Chai a gyfododd yn wyllt ac ofnus, ac a esgynodd ar ei farch, ac a ddaeth i'w letty. Oddiyno efe a aeth i babel Gwalchmai. 'Ha! wr,' eb efe wrth Gwalchmai, 'mi a glywais gan un o'r gweision ei fod wedi gweled yn y coed uchod farchog archolledig, ac arfau briwedig am dano. Ac os gwnai di yn iawn, ti a âi i edrych a'i gwir hyny.' 'Nis gwaeth genyf i pe'r awn,' ebe Gwalchmai. 'Cymer, gan hyny, dy farch,' ebe Cai, a pheth o'th arfau, canys mi a glywais nad yw ef addfwyn iawn wrth y neb a ddel ato.' Gwalchmai a gymerth ei waewffon a'i darian, ac a esgynodd ar ei farch, ac a ddaeth hyd i'r lle yr oedd Geraint. 'Ha! farchog,' eb efe, 'pa beth ydyw'r cerdded sydd arnat?' 'Cerdded wrth fy mhleser, er mwyn gweled y byd.' 'A ddywedi di imi pwy ydwyt, neu a ddeui di i ymweled âg Arthur, yr hwn sydd yn agos yma?' 'Ni chyfeillachaf â thi, ac nid af i ymweled âg Arthur.' Ac efe a adwaenai Gwalchmai, ond Gwalchmai nis adwaenai ef. 'Ni bydd imi dy adael,'

ebe Gwalchmai, 'nes gwybod pwy ydwyt;' ac efe a ymosododd arno, ac a'i tarawodd â'i waewffon yn ei darian nes oedd y llafn yn chwilfriw, a'r ddau farch ben yn mhen. Yna Gwalchmai a edrychodd yn graff arno, ac a'i hadnabu. 'Och! Geraint,' eb efe, 'ai tydi sydd yma?' 'Nid Geraint wyf i,' ebe yntau. 'Geraint—rhyngof i a Duw,' ebe Gwalchmai, a thaith ynfyd a thruenus ydyw hon genyt.' Ac efe a edrychodd o'i gylch, ac a ganfu Enid; ac a fu groesawgar a llawen wrthi. 'Geraint,' ebe Gwalchmai, 'tyred i ymweled âg Arthur, dy arglwydd a'th gefuder.' 'Na ddeuaf,' ebe yntau, 'nid wyf i'n gymhwys i ymweled â neb.' Ar hyny, wele un o'r gweision yn dyfod ar ol Gwalchmai i siarad âg ef. Ac yn ddiarwybod i Geraint, efe a sisialodd wrth y gwas ac a'i gyrodd i fynegu i Arthur fod Geraint yno'n archolledig, a bod golwg druanaid arno, ac na ddeuai i ymweled âg Arthur. 'Deisyf ar Arthur,' eb efe, 'neshau ei babell i'r ffordd, gan na ddaw efe i ymweled âg ef o'i fodd; ac nad hawdd ydyw ei orfodi yn y sefyllfa y mae ynddi.' A'r gwas a ddaeth at Arthur, ac a ddywedodd hyny wrtho. Yntau a symudodd ei babell i ymyl y ffordd. A'r forwyn a lawnychodd yn ei chalon am hyn. A Gwalchmai a ddaeth at Geraint ar hyd y ffordd lle yr oedd Arthur yn pabellu a'i weision yn codi eu pebyll yn ystlys y ffordd. 'Arglwydd,' ebe Geraint, 'henffych well.' 'Duw a roddo dda iti,' ebe Arthur, 'a phwy wyt ti?' 'Geraint,' ebe Gwalchmai, 'yw hwn ac o'i fodd nid ymwelsai ef â thi.' 'Ie,' ebe Arthur, 'wedi dyrysu y mae.' Ar hyny, Enid a ddaeth i'r lle yr oedd Arthur, ac a gyfarchodd well iddo. 'Duw roddo dda iti,' ebe Arthur, 'disgyned un o'r gweision hi i lawr;' ac un ohonynt a wnaethant hyny. 'Och! Enid,' ebe Arthur, 'pa gerdded yw hwn?' 'Nis gwn i, arglwydd,' ebe hi, 'ond mai gweddus ydyw i mi gerdded y ffordd y cerddo yntau.' 'Arglwydd,' ebe Geraint, 'trwy dy genad, ni a awn ymaith.' 'I ba le yr ewch chwi?' ebe Arthur, 'ni elli di fyned yn awr, os nad âi i orphen dy angau.' 'Ni âd ef i mi ei wahodd,' ebe Gwalchmai. 'Efe a âd i mi,' ebe Arthur, 'ac heblaw hyny, nid â ef oddiyma nes y bo iach.' 'Goreu fyddai genyf i,' ebe Geraint, 'pe gadewit i ni fyned ymaith.' 'Na adawaf, rhyngof i a Duw,' ebe Arthur. Yna efe a barodd alw morwyn i gymeryd Enid a'i dwyn i ystafell Gwenhwyfar. A llawen a fu Gwenhwyfar wrthi, a'r gwragedd oll, a diosg ei marchogwisg, a rhoddi gwisg arall am dani. Ac Arthur a alwodd ar Cadyrieith, ac a archodd iddo godi pabell i Geraint a'r meddygon, a darpar digon o bobpeth fel y gofynid iddo. A Chadyrieith a wnaeth yn ol yr archiad; ac a ddygodd Morgan Tud a'i ddysgyblion at Geraint.

Ac yno y bu Arthur a'i lu agos i fis yn meddyginiaethu Geraint. Ac wedi cryfhau a gwella, Geraint a ddaeth at Arthur, ac a ofynodd genad i fyned ymaith. 'Nis gwn i a wyt ti'n iach eto,' ebe Arthur. 'Ydwyf yn wir, arglwydd,'

ebe yntau. 'Ni chredaf dydi am hyny nes gweled y meddygon a fu gyda thi.' Ac efe a ddanfonodd am y meddygon ato, ac a ofynodd a oedd hyny yn wir. 'Gwir, arglwydd,' ebe Morgan Tud. A thranoeth, Arthur a ganiataodd iddo fyned ymaith; ac yntau a aeth i orphen ei daith. A'r dydd hwnw, Arthur a symudodd oddiyno. A Geraint a barodd i Enid gerdded o'r blaen, a chadw ei rhagor fel y gwnai cyn hyny; a hithau a gerddodd, ac a ddilynodd y brif-ffordd. Ac fel yr oeddynt yn ymdaith felly, clywent y waedd fwyaf croch yn agos iddynt. 'Saf di yma,' eb efe, 'minau a âf i edrych ystyr y waedd hon.' 'Mi a wnaf,' ebe hi. A myned a wnaeth yntau, a dyfod i lanerch yn agos i'r ffordd, ac ar y llanerch, efe a welai ddau farch, un â chyfrwy gwr, a'r llall â chyfrwy gwraig arno, a marchog a'i arfau am dano yn farw ar lawr; ac uwch ei ben, gwelai forwynwraig ieuanc, a gwisg farchogol am dani, ac yn llefain. 'Ha! unbenes,' ebe Geraint, 'beth a ddigwyddodd i ti?' 'Cerdded yma yr oeddym,' ebe hi, 'myfi a'r gwr a garwn fwyaf; ac wele! daeth tri chawr o gewri atom, ac yn gwbl ddiachos, ac heb un math o degwech, hwy a'i lladdasant ef.' 'Pa ffordd yr aethant hwy?' ebe Geraint. 'Ar hyd y ffordd fawr yna,' ebe hi. Yntau a ddaeth at Enid. 'Dos,' eb efe, 'at yr unbenes sydd i lawr yna, ac aros fi yna nes y dychwelaf.' 'Trist oedd ganddi iddo beri hyny; ond hi a aeth at y forwyn, a chalonrwygol oedd gwrando ar ei gwylofain; ac yr oedd yn sier na ddeuai Geraint byth yn ol.' Ac ar ol y cewri yr aeth yntau, a'u goddiweddyd; a mwy oedd pob un ohonynt na thri o wyr; a chlwppa (*club*) mawr oedd ar ysgwydd pob un. Yntau a ruthrodd ar un ohonynt, ac a'i gwanodd â'i waewffon trwy ei berfedd; ac efe a dynodd ei waewffon o hwnw, ac a wanodd un arall trwyddo hefyd. Ond y trydydd a droes arno, ac a'i tarawodd â'i glwppa nes hollti ei darian, ac ysigo ei ysgwydd, ac ail agor ei hen friwiau nes oedd ei waed yn colli oll. Beth a wnaeth yntau, ond tynnu ei gleddyf a rhuthro arno a'i daro â dymod tostlym, didrugaredd, angerddoldrud, yn ngwarthaf ei ben, nes yr holltodd ei ben a'i wddf hyd y ddwy ysgwydd, ac y lladdwyd yntau. A'u gadael yn farw felly a wnaeth, a dyfod hyd i'r lle yr oedd Enid. A phan welodd efe Enid, syrthiodd yn farw i'r llawr oddiar ei farch. Torcalonus, uchel, ac arswydus, oedd y waedd a roddes Enid. A hi a safodd uwch ei ben yn y man y cwynpasai. Ac ar hyny, wele Iarll Lumwris, a'i lu, yr hwn a glybu y waedd o'r ffordd fawr gerllaw, yn dyfod i'r lle. A'r Iarll a ofynodd i Enid, 'Ha! unbenes, pa beth a ddigwyddodd i ti?' 'Och! wrda,' ebe hithau, 'lladdwyd yr unig ddyn a gerais erioed, neu a garaf byth.' 'Pa beth a ddarfu i tithau eb efe wrth y llall.' 'Lladdwyd y gwr a garwn,' ebe hithau hefyd. 'Pa beth a'u lladdodd hwynt?' eb efe. 'Cewri,' ebe hono, 'a laddodd y gwr a garwn i fwyaf. A'r marchog arall a aeth ar eu hol, ac fel y gweli di y daeth efe

oddiwrthynt, a'i waed yn colli yn ddifedur; a thebyg yw genyf,' ebe hi. 'na ddaeth yntau oddiwrthynt hwy heb ladd rhai neu'r cwbl ohonynt.' A'r iarll a beris gladdu y marchog a adewsid yn farw. Eithr efe a dybiai fod peth bywyd yn Geraint eto; ac a barodd ei dwyn gydag ef yn mhlyg ei darian ac ar elor, er gweled a fyddai ef byw. A'r ddwy forwyn a ddaethant i'r llys. Ac wedi eu dyfod i'r llys, dodwyd Geraint ar elor wely gerllaw bwrdd uchel oedd yn y neuadd. A diosg gwisgoedd teithio a wnaeth pawb ond Enid; a'r iarll a ddeisyfodd arni hithau wneud hyny. 'Na wna, rhyngof i a Duw,' ebe hi. 'Ha! unbenes,' ebe yntau, 'na fydd mor drist.' 'Anhawdd yw fy nghynghori i hyny,' ebe hi. 'Mi a ymddygaf tuag atat fel na bo achos i ti fod yn drist, pa un bynag ai byw ai marw a fydd y marchog acw. Y mae yma iarllaeth dda, a thi a gei hono i'th feddiant; a minau gyda hi. A bydd di lawen a hyfryd bellach.' 'Fy nghyffes i Dduw, na byddaf lawen tra byddwyf byw mwyach,' ebe hi. 'Tyred i fwyta,' eb efe. 'Na ddeuaf rhyngof i a Duw,' ebe hi. 'Deui, rhyngof inau a Duw,' ebe yntau; ac efe a'i tynodd o'i hanfodd gydag ef at y bwrdd, ac a archodd lawer gwaith iddi fwyta. 'Fy nghyffes i Dduw,' ebe hi, 'na fwytaf oni fwytao y gwr sydd ar yr elor acw.' 'Ni elli di gyflawni hyny ysywaeth,' ebe'r Iarll, 'y mae'r gwr acw yn farw eisioes.' 'Mi a brofaf ei allu,' ebe hi. Yna efe a gynygiodd gwpanaid o ddiod iddi, ac a ddywedodd, 'Yf y gwpanaid hon, ac fe fydd gwell dy synwyr.' 'Mefl imi,' ebe hi, 'os yfaf i ddiod nes yr yfo yntau.' 'Ie,' ebe'r Iarll, 'waeth imi fod yn hagr wrthyt nag yn anhagr; ac efe a roddes fonclust iddi. Iithau a gododd waedd fawr, aruchel, a thost, nes yr oedd ei gwylofain yn uwch yn awr nag o'r blaen; a meddwl yr ydoedd pe buasai Geraint yn fyw na chawsai hi ei bonclustio felly. Ac wrth ei gwaedd, dadebrodd Geraint o'i lewyg, ac a gyfododd yn ei eistedd, ac a gafodd o hyd i'w gleddyf yn mhlyg y darian; ac efe a ruthrodd i'r lle yr oedd yr Iarll, ac a roes iddo ergyd eiddiglym, tostwenwynig, a chadarnffurf, ar warthaf ei ben nes yr holltodd ei ben, a'r bwrdd a ataliodd ei gleddyf. A hwy oll, gan adael y byrddau, a ffoisant allan. Ac mid ofn y gwr byw oedd fwyaf arnynt; ond gweled dyn marw yn cyfodi i'w lladd.

Yna Geraint a edrychodd ar Enid, a daeth dau ofid arno; un ydoedd ei gweled wedi colli ei lliw a'i gwedd; a'r llall, gwybod ei bod hi ar yr iawn. 'Arglwyddes,' eb efe, 'a wyddost ti pa le y mae ein meirch ni?' 'Gwn, arglwydd,' ebe hi 'pa le yr aeth dy farch di, nis gwn pa le yr aeth y llall. I'r ty acw yr aeth dy farch di.' Yntau a aeth i'r ty, ac a ddygodd ei farch allan. Yna efe a esgynodd ar ei farch, ac a gododd Enid oddiar y llawr ato, ac a gerddodd ymaith rhagddo. Ac ymdaith yr oeddynt rhwng dau wrych; a'r nos oedd yn gorfod ar y dydd. Ac wele! rhyngddynt a'r awyr ar eu hol, gwelent beledyr gwaewffyn,

a chlywent dwrf meirch a swm llu yn dyfod. 'Mi a glywaf rai yn dyfod ar ein hol,' eb efe, 'a mi a'th roddaf di dros y gwrych.' Ac felly y darfu. Ar hyny, wele farchog yn cyrchu ato, ac yn gostwng ei waewffon. Pan welodd Enid hyny, hi a lefodd, 'O! unben, pwy bynag ydwyt, pa glod a gei di am ladd dyn marw?' 'Och! Dduw,' ebe yntau, 'ai Geraint yw ef?' 'Ie, rhyngof i a Duw,' ebe hi, 'a phwy wyt tithau?' 'Myfi yw y Brenin Bychan,' ebe yntau, 'yn dyfod i'th gynorthwyo, canys mi a glywais dy fod mewn helbul. A phe gwnelsit fy nghyngor i, ni fuasit wedi cyfarfod â'th ofid.' 'Ni ellir dim,' ebe Geraint, 'wrth yr hyn a fyno Duw; er y daw llawer o dda o gynghor.' 'Ie,' ebe'r Brenin Bychan, 'mi a roddaf gynghor da i ti eto. Tyred gyda mi i lys daw [mab-yn-nghyfraith] fy chwae'r sydd yn agos yma, i gael dy feddyginiaethu â'r cyffyrâu goreu yn y deyrnas.' 'Awn yn llawen,' ebe Geraint. A march un o ysweiniaid y Brenin Bychan a roddwyd i Enid. Dyfod rhagddynt a wnaethant i lys y Barwn, a llawen a fuwyd wrthynt, ac ymgeledd a gawsant a chroesaw. Dranoeth y bore, aed i ymotyn meddygon; a hwy a ddaethant mewn byr amser. A Geraint a feddyginiaethwyd, nes ydoedd yn holliach. A thra buwyd yn ei feddyginiaethu, y Brenin Bychan a barodd gyweirio arfau Geraint, onid oeddynt cystal ag y buont erioed. A phythefnos a mis y buont yno.

Yna y dywed y Brenin Bychan wrth Geraint, 'Ni a awn tua'm llys inau yn awr, i orphwys ac i gymeryd esmwythdra.' 'Pe da genyt ti,' ebe Geraint, 'ni a deithiwn un diwrnod eto, ac a ddychwelwn drachefn.' 'Yn llawen,' ebe'r Brenin Bychan, 'cerdda dithau.' Ac yn ieuencyd y dydd, hwy a gychwynasant. A hyfrytach a llawenach y teithiodd Enid gyda hwy y dydd hwnw nag erioed. A hwy a ddaethant i'r ffordd fawr; ac i le yr ydoedd yn gwahanu yn ddwy. Ac ar hyd un ohonynt, gwelent wr ar draed yn dyfod tuag atynt, A Gwiffert a ofynodd iddo o ba le y deuai.' 'Dyfod, yr ydwyf,' ebe yntau, 'o negesau yn y wlad.' 'Dywed,' ebe Geraint, 'pa ffordd yw yr oreu o'r ddwy hyn imi ei chymeryd?' 'Goreu i ti gymeryd hon,' ebe yntau, 'os cymeri y llall, ni ddeui di byth yn ol. Isod y mae gwrych o niwl, ac yn hwnw y mae chwareuon lledrithiol (*enchanted games*). a pha ddyn bynag a aeth yno, ni ddaeth byth yn ol drachefn. A llys Owain Iarll sydd yno. Ac ni chaiff neb lettya yn y dref; rhaid iddynt fyned ato ef i'r llys.' 'Rhyngof i a Duw,' ebe Geraint, 'ar hyd y ffordd isod yr awn ni.' A hono a gerddasant, nes y daethant i'r dref. Ac yn y lle hoffaf a thecaf ganddynt yn y dref y cymerasant letty. Ac fel yr oeddynt felly, wele was ieuanc yn dyfod atynt ac yn cyfarch gwell iddynt. 'Duw a rododd dda iti,' ebynt hwythau.' 'Ha! wyrda,' eb efe, 'pa ddarpar a wnewch chwi yma?' 'Darpar lletty,' ebynt hwythau, 'i lettya heno.' 'Nid yw yn ddefod gan y gwr a biau y dref adael i foneddigion a ddelont yma lettya ond

yn ei lys ef ei hun. A dowch chwithau i'r llys.' 'Awn yn llawen,' ebe Geraint. A hwy a aethant gyda'r gwas, a chroesawgar a fuwyd wrthynt yn y llys. A'r Iarll a ddaeth i'r neuadd i'w derbyn, ac a barodd hulo y byrddau. Ac ymolchi a wnaethant, a myned i eistedd. Ac fel hyn yr eisteddent: Geraint ar un ochr i'r Iarll, ac Enid ar yr ochr arall; ac yn nesaf i Enid y Brenin Bychan, a'r Iarlles yn nesaf i Geraint; a phawb wedi hyny yn ol ei aurhydedd. Yna Geraint a feddylodd am y chwareu, a thybiodd na chai ef fyned i'r chwareu; ac o achos hyny, efe a beidiodd a bwyta. Yna'r Iarll a sylwodd ar Geraint ac a debygai mai rhag ofn myned i'r chwareu yr oedd Geraint yn peidio bwyta; ac yr oedd yn ddrwg ganddo ei fod wedi gwneuthur y chwareuon hyny erioed, pe na buasai ond rhag ofn colli gwas crystal a Geraint. A phe gofynasai Geraint am ddileu y chwareu am byth, efe a wnaethai hyny yn llawen. Yna y dywedodd yr Iarll wrth Geraint, 'Paham yr wyt ti mor ddystaw, unben, ac yn peidio bwyta? Os petruso yr ydwynt yn nghylch myned i'r chwareu, ti a gai nad elych, ac nad el dyn o'th anrhydedd di byth iddynt.' 'Duw a dalo iti,' ebe Geraint, 'ond ni fynaf i ond myned i'r chwareuon, a chael fy nghyfarwyddo pa ffordd i fyned iddynt.' 'Os goreu genyt ti hyny, ti a'i cei yn llawen,' ebe'r Iarll. 'Goreu yn wir,' ebe yntau. A bwyta wnaethant; a digonedd o wasanaeth, ac amllder o anrhegion, a lluosogrwydd o wiroadau, a gawsant. Ac wedi darford bwyta, cyfodi a wnaethant; a Geraint a alwodd am ei farch a'i arfau, ac a wisgodd am dano ac am ei farch a'r holl nifer a ddaethant gydag ef nes dyfod i ymyl y gwrych. Ac nid oedd is y gwrych a welynt na'r fan uwchaf a welynt yn yr awyr; ac ar bob pawl oddieithr dau, a welynt yn y gwrych, yr oedd pen gwr. Ac aml iawn oedd y polion yn y gwrych a thrwyddo. Yna y dywed y Brenin Bychan, 'A gaiff neb fyned gyda'r unben, namyn ef ei hun?' 'Na chaiff,' ebe Owain. 'Pa gyfeiriad,' ebe Geraint, 'y deuir iddo?' 'Nis gwn i,' ebe Owain, 'namyn y cyfeiriad a fyni, a hawsaf genyt fyned.

Ac yn eofn a dibetrus, Geraint a aeth rhagddo i'r niwl. Ac wedi gadael y niwl, efe a ddaeth i berllan fawr, a llanerch a welai yn y berllan. A phabell o sidan coch a welai yn y llanerch, a drws y babell a welai yn agored, ac afallen oedd ar gyfer drws y babell. Ac ar gwr o'r afallen, yr oedd corn canu mawr; ac efe a ddisgynodd yno, ac a aeth i mewn i'r babell. Ac nid oedd yn y babell ond un forwyn, ac eistedd yr ydoedd mewn cadair euraidd; a chadair arall gyferbyn â hi yn wag. A Geraint a eisteddodd yn y gadair wag. 'Ha! unben,' ebe'r forwyn, 'ni chynghoraf i dydi i eistedd yn y gadair yna.' 'Paham?' ebe efe. 'Ni oddefodd y gwr a biau y gadair yna i neb erioed eistedd ynddi,' ebe hi. 'Pa waeth genyf i,' ebe Geraint, 'ei fod yn anfoddlawn i neb eistedd yn ei gadair.' Ar hyny, hwy a glywent dwrf mawr o gylch y babell. A Geraint

a edrychodd beth oedd yn peri y twrf. Ac oddiallan efe a welai farchog ar gadfarch ffroenlydan, awyddfawr, esgyrabraff, a chwmsallt (*robe*) dau haner am dano ac am ei farch, a digonedd o arfau o dan hyny. 'Dywed, unben,' eb efe wrth Geraint, 'pwy a archodd i ti eistedd yna.' 'Myfi fy hun,' ebe yntau. 'Cam oedd i ti fy nghywilyddio a'm gwarthruddo gymaint a hyn,' eb efe; 'a chyfod di oddiyna i wneuthur iawn imi am dy anghymendod.' A Geraint a gyfododd. Ac yn y fan a'r lle, ymladd a wnaethant; a thori to o waewffyn, a thori yr ail do, a thori y drydedd do; a dyrnodiau caledchwerw, cyflymdrud, a roddai y naill i'r llall. Ac yn y diwedd, Geraint a lidiodd, ac a yspardynodd ei farch. ac a ruthrodd arno, ac a'i tarawodd yn nghadernid ei darian, nes yr holltodd hi, ac yr aeth pen ei waewffon yntau i arfwisg ei wrthwynebydd; ac oni thorodd yr holl genglau, ac onid oedd yntau yn ngwysg ei ben tros bedrain ei farch ar lawr, bellder o hyd gwaewffon Geraint a'i fraich. 'Och! arglwydd,' eb efe, 'dyro imi dy nawdd, a thi a gei y peth a fyni.' 'Ni fynaf i,' ebe Geraint, 'ond na bo yma byth y chwareu hwn eto, na'r gwrych niwl, na'r hud a lledrith.' 'Ti a gei hyny yn llawen, arglwydd,' eb efe. 'Pâr dithau,' ebe Geraint, 'i'r niwl fyned ymaith o'r lle.' 'Cân di y corn acw,' ebe yntau, 'a'r awr y ceni di ef, aiff y niwl ymaith o'r lle. Ac oni chenir ef gan y marchog a'm bwriodd i, nid aiff y niwl byth oddiyma.' A thrist a gofidus oedd Enid yn y lle yr ydoedd gan ei gofal am Geraint. Yna Geraint a ddaeth, ac a ganodd y corn. A'r awr y rhoddes ef y sain gyntaf ynddo, y niwl a aeth ymaith. Yna y daeth y cwmni yn nghyd, a thangnefeddwyd pob un ohonynt â'u gilydd. A'r nos hono, yr Iarll a wahoddodd Geraint a'r Brenin Bychan i aros gydag ef; a bore dranoeth ymwahanasant. A Geraint a ddaeth i'w gyfoeth ei hun, ac a wlad-ychodd yno ar ol hyny yn llwyddianus; a'i filwriaeth a'i wychder yn dwyn clod ac edmygedd i Enid ac yntau o hyny allan.

YSTORI CILHWCH AC OLWEN;

NEU,

HANES Y TWRCH TRWYTH.

[Nid oes un amheuaeth nad aralleg, neu alegori, ydyw y Fabinogi gynhyrfus a hynod hon' o'r Bardd yn ymhwedd & Natur. Y blaenaf yn cael ei gynrychioli gan Cilhwch, a'r olaf gan Olwen. Y mae enwau y prif gymeriadau ynddi yn anhysbys i hanesyddiaeth, ac yn fwy gweddus i ddynodi rhyw egwyddor neu ddrychfeddwl neillduol nag yn enwau neu gyfenwau ar bersonau unigol. Sonia tua digon am wyr enwog mewn hanesyddiaeth fel ag i roddi i'r rhamant synfawr y posibilrwyd ei bod yn ddilys. Bernir fod CILHWCH AC OLWEN yn un o'r rhai hynaf, os nid yr hynaf oll, o'r MABINOGION, ac y mae mor wreiddiol, fel nad oes mewn un iaith arall hyd y gwyddis ddim cyffelyb iddi].

CILYDD fab Celyddon Wledig¹ a fynai wraig gymhwys; a'r wraig a fynodd oedd Goleuddydd ferch i Anlawdd² Wledig. Ac wedi i'r wlad gael ei gwledd, hi a weddiodd ar iddynt gael etifedd; a mab a gawsant trwy weddi y wlad. Ac o'r awr y beichiogodd Goleuddydd, hi a aeth yn wyllt, ac nid arosai mewn ty anedd. Eithr pan ddaeth awr ei thymp ati, daeth ati hefyd ei hiawn bwyll. Yna hi a aeth i'r mynydd lle yr oedd meichiad (*swineherd*) yn cadw cenfaint o foch. A chan ofu y moch y cafodd hi ei thymp. A'r meichiad a ddygodd y mab i'r Llys, a galwyd ef CILHWCH, am ei gael mewn gwâl hwch. Er hyny, boneddigaidd oedd y mab, a chefnider i Arthur ydoedd; ac efe a roddwyd allan i'w fagu.

Wedi hyny, clafychu a wnaeth mam y mab, sef Goleuddydd ferch Anlawdd Wledig, a galw ei gwr ati, a dywedyd wrtho, 'Marw a fyddaf i o'r clefyd hwn, a gwraig arall a fyndi dithau. Ac yn awr, rhodd Duw ydyw gwraig; ond drwg fyddai i ti, er hyny, wneud cam â dy fab. Gan hyny, archaf i ti na chymerot wraig nes gweli fieren a dau flodeuyn arni yn tyfu ar fy medd.' Ac

¹ *Guledig*.—Brenin, tywysog, neu wr yn llywodraethu gwlad.

² *Anlawdd*.—Dywedir yn y *Brutiau* mai merch i Anlawdd oedd Eigr, mam Arthur. Fel hyn yr oedd perthynas rhwng Cilhwch ac Arthur.

addaw a wnaeth yntau. Yna hi a barodd iddo drwsio y bedd bob blwyddyn fel na thyfai dim arno. A bu farw y frenhines. A gyru'r gwas bob bore a wnaï'r brenin i edrych a dyfai dim ar y bedd. Ac yn mhen saith mlynedd, efe a anghofiodd yr hyn a addawsai i'r frenhines.

Ac un diwrnod, yr oedd y brenin yn hela, ac efe a ddaeth at y gorddian¹, er gweled y bedd a gwybod os gallai ef wreica; a mieren a welai ar y bedd. A phan ei gwelodd, efe a gymerodd gynghor pa le y cai wraig. Ebe un o'r cynghorwyr, 'Mi a wn am wraig dda a chymhwys i ti, sef yw hono gwraig Doged Frenin.² A phenderfynasant ei chyrchu; a lladd y brenin a wnaethant, a gorgesgyn ei dir; a dwyn ei wraig, a'r unig ferch oedd iddi, gyda hwynt.

Ac un diwrnod, aeth y wraig allan i rodio, ac a ddaeth i dŷ hen wrach oedd yn y dref, heb ddant yn ei phen; ac a ddywedodd wrthi, 'Ha! wrach, a ddywedi di, er mwyn Duw, y peth a ofynaf iti? Pa le y mae plant y gwr a'm lladrataodd i trwy drais?' Ebe'r wrach, 'Nid oes plant iddo.' Ebe'r frenhines, 'Gwae finau, fy nyfod at wr diblant.' 'Ni raid iti hyny,' ebe'r wrach, 'y mae darogan y caiff ef etifedd ohonot ti, ac nid o arall. Hefyd, na fydd drist, canys y mae iddo un mab.'

A'r wraig a ddychwelodd adref yn llawen, ac a ddywedodd wrth ei chymhar, 'Paham yr wyt ti yn celu dy blant rhagof i?' Ebe'r brenin, 'Nis gwnaf hyny yn hwy.' Ac efe a ddanfonodd genhadau at y mab i'w ddwyn i'r llys. A'i lysfam a ddywedodd wrtho, 'Da a fyddai iti gael gwraig, a merch sydd i mi deilwng o'r gwr goreu yn y byd.' A'r mab a ddywedodd nad oedd efe mewn oedran gwreica eto. 'Mi a dyngaf dynged i ti,' ebe hi, 'na bydd i ti orwedd wrth ystlys gwraig hyd nes cei Olwen ferch Yspaddaden Pencawr.' A gwrido a wnaeth y mab, ac aeth serch at y forwyn i bob aelod o hono, er nas gwelsai hi erioed. A'i dad a ofynodd iddo, 'Ha! fab, pa ddrwg sydd arnat ti, pa beth a ddarfu i ti?' 'Fy llysfam,' ebe yntau, 'a dyngodd imi na chaf wraig byth hyd oni chaf Olwen ferch Yspaddeden Pencawr.' 'Hawdd iti gael hyny,' ebe'i dad, 'Arthur sydd gefnder i ti. Dos at Arthur, i gael tori dy wallt,³ a gofyn gyfarwyddyd ganddo.'

A'r mab a gychwynodd ar farch, penllwyd, gafgyfyng, carngragen, pedwar gauaf oed. A ffrwyn o aur dolenog oedd ganddo yn mhen y march, a chyfrwy o aur gwerthfawr arno. Yn ei law yr oedd dwy waewffon arian

¹ *Corddian*.—Yr hen air Cymraeg am fynwent. Dichon mai llygriad ydyw o *corp*hlan.

² *Doged*.—Rhestrir yr anffodus Doged gyda'r Saint Cymreig, a dywedir mai efe a sefydlodd Llanddoged, yn Nyffryn Conwy. Mab ydoedd i Cedig ab Ceredig, ac oddiwrth yr olaf y gelwid sir Aberteifi gynt yn Ceredigion. Blodeuai yn y 6ed ganrif.

³ *Tori dy Wallt*.—Arwydd o berthynas a chyfeillgarwch.

GYHOEDDEDIG GAN I. FOULKES,
18, Brynswick Street, Liverpool.

CYFRES Y CEINIION.

I.—HELYNTION BYWYD HEN
DEILLWR, gan y PAROR. W. HERR, D.D. *Pris, 1s*
mewn Amlyn, 1st; mewn Llun, 2s.

II.—LLYTHURAU YR HEN
PARMWR, gan y PAROR. W. HERR, D.D. *Pris, 1s*

III.—CYFRINACH YR AELWYD,
gan y PAROR. W. HERR, D.D. *Pris, 1s.*

Pris 4s., wedi eu rhannu yn hordd mewn llun.
Y TRI LLYFR UGHOD YN UN.

IV.—GARDD EIFION: set Bardd-
oniaeth IORHEF AH GWILYM IDU O EIFION.
Pris, 5s.

V.—GORONWY OWEN. Holl Waith
Barddogaeth y Ffifeirdiaid aawwg, yn nghyda Hanes ei
Fywyl. *Pris 1s.*

VI.—GWAITH BERDD MON:
set, LERWYB MURYS Y HARBUD COCH (*Hugol*
Hugol), a ROBIN DIDG O FON. *Pris 1s.*

VII.—JOHN BLACKWELL (Ahn),
GWAITH BARDDOGAETH. *Pris 1s.*

Pris 6s., wedi eu rhannu yn hordd mewn llun.
Y PEDWAR LLYFR UGHOD YN UN.

Llyfrau Gyhoeddedig gan I. FOULKES,
19, BRUNSWICK STREET, LIVERPOOL. 6

Wedi ei rhannu yn hordd mewn Hall-Gall. Pris 6s 1s
GEIRLYFR BYWGRAFFIADOL O
ENWOGION CYMRU: yn Rhyfelwyr,
Fieglwyr, Jwydolwyr, Celfyddwyr, Sehtiaa,
Coneddwyr, &c.

Yn Un Fagfodl aenwr rhwym. Pris 16s.
RHYDD-WEITHIAU HIRAEITHOG:
PAROR. WILLIAM REEB, Liverpool.

Pris 10s. Gall mewn llun, arosafodd cerbydd o
WAITH DAFYDD AB GWILYM:
Yn gromwyn rhai ayywyddu na ddyhoeddiwyd of blaen,
Gynghraiddaen. Yr Seintig o nu of darian goren; a
Bywgraffiad of bardd yn Rhyddwng se yn Saesoneg.
TAN OROUIDD GYNDDELW.

Arosydd of gyhoedd, yn un gyfrol 600 yn dal Pookamp 8vo.
THOMAS EDWARDS O'R NANT.
Arosafodd Nenydd o Waith
Yn gromwyn Daeffliad o Waith been farid poblogidd y
Hant! Hanes ei Fywyl; Cwreidiau oethar faher Gwlad
am dano; yn nghyda cyfrwadau ar darddiad a dregidhad
o chweron Iorheffwidian. *Pris, 6s.*

RHEINALLT AB GRUFFYDD:—
Y Bhanant Foddiadol yn Ffawcristod Gembeithaethol y
Wyddegwg, 1878, gan LLYTHUR.

Nenydd of Gyhoedd, PRIS 5s. 6d.
Y GORDDOFIGION: set Gyfansodd-
lodaen Bardiadol Ffawcristodau Liverpool a Bithenistad
1878 o 1874. Yn nghyda'r Beithaethaeth.

Yn gyfrol unigryw can of 1s. Yn ffrwyd mewn 2s. 6d. o 1s. 6d.
Ffawcristodau a Bithenistad mewn Stampas mewn P. O. O.